

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN FRANSA'YI İŞGALİNİN
TÜRK BASININA YANSIMASI**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Turgay BAŞTUĞ

Danışman

Prof. Dr. Hacı Ömer BUDAK

**2019
KIRIKKALE**

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN FRANSA'YI İŞGALİNİN
TÜRK BASININA YANSIMASI**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Turgay BAŞTUĞ

Danışman

Prof. Dr. Hacı Ömer BUDAK

**Aralık-2019
KIRIKKALE**

KABUL-ONAY

Prof. Dr. H. Ömer Budak danışmanlığında Turgay Baştuğ tarafından hazırlanan “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Fransa’yı İşgalinin Türk Basınına Yansıması” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdür

KİŞİSEL KABUL

Doktora Tezi olarak sunduğum “*İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Fransa’yı İşgalinin Türk Basınına Yansıması*”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019
Turgay BAŞTUĞ
İmza

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, *Schlieffen Planı* gereğince Fransa'yı işgal etmeyi hedeflemiştir. Ancak İngilizlerin desteğini alan Fransızlar, *Schlieffen Planı*'nın hayata geçmesini engellemiş, bu sayede ülkelerinin işgalinin önüne geçmişlerdir. Almanya'nın Fransa'yı savaş dışı bırakamayışı henüz harbin ilk döneminden itibaren Almanların elini zayıflatmış ve bir nevi bitişin de başlangıcı olmuştur. Bundan sonra mücadele Avrupa cephelerinde Almanya ve müttefikleri için bir yıpratma savaşına dönüşmüştür. Dört yıl süren harp ana hatlarıyla bir Avrupa savaşı olarak gerçekleşmiş, Avrupa dışında ise sınırlı kalmıştır. Nihayet 1918 yılı sonlarında Almanya ve müttefikleri imzaladıkları ateşkes antlaşmaları ile savaştan çekilmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan alınan bu tarihi ders Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda ne pahasına olursa olsun ilk olarak Fransa'yı savaş dışı bırakılmasını zorunlu kılmış ve savaş planlarını bunun üzerine inşa etmesine zemin oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya bu kez *Sedan Planı*'nı hayata geçirecektir. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi ilk büyük hedef Fransa'dır ve mutlaka savaş dışı bırakılması gerekmektedir. Almanya açısından kazanılacak zafer bir taraftan cephe hattında savaşı ve cephe gerisinde onları bütün imkânlarını seferber ederek destekleyen Almanların moral ve motivasyonu yükseltecek, kamuoyunun savaşa olan desteğini artıracaktır. Diğer taraftan henüz tarafsızlığını devam ettiren ve Fransa Savaşı'nın neticesine göre pozisyon alacak olan tarafsız devletlerin politikalarını belirleyecektir. İşte bu amaçla *Sedan Planı* gereğince 10 Mayıs 1940'da başlayan harekât ilk olarak Alman hava indirme birliklerinin Hollanda'nın Lahey ve Rotterdam'a gerçekleştirdiği baskınlarla başlamış ve nihayet 14 Haziran 1940'da Alman birliklerinin Paris'e girişi ile neticelenmiştir.

Almanya'nın Fransa'yı işgali, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de en önemli gündemi haline gelmiştir. Fransa Savaşı'nın gelişimi ile ilgili Türk kamuoyunun en önemli bilgi alma vasıtası ise basındır. Bu açıdan Türk basınının Almanya'nın Fransa'yı işgaline yönelik harekâtını nasıl gördüğü sorusunun cevabı önem arz etmektedir.

Ancak bu sorunun cevabını verebilmek için öncelikle İkinci Dünya Savaşı'nın anlatılması zorunluluk arz etmektedir. Bu yönüyle birinci bölümde ana hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı hakkında malumat verilmiştir. İkinci bölümde ise İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk basını ve iktidarla olan münasebetleri ele alınmıştır. Türk basın

tarihine kısaca değinilen bölümde, basının iktidarla olan ilişkileri ve İkinci Dünya Savaşı'nda yer alan başat devletlere karşı savaş öncesindeki bakışı genel hatlarıyla izah edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk matbuatının ana akım basın kuruluşları olarak nitelendirilebilecek *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Vakit*, *Tan*, *İkdam* ve *Ulus* gazetelerinin Fransa Savaşı karşısındaki tutumu ise üçüncü bölümün konusunu teşkil etmektedir. Bu bölümde mezkûr gazetelerde yer alan haber ve yazılar aracılığıyla Türk basınının Almanya'nın Fransa'yı işgal sürecinde nasıl bir tutum izlediği ve tepkileri değerlendirilmiştir.

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan Bilge Lider Devlet Bahçeli'ye, ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan sayın Prof. Dr. Erkan Göksu'ya, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca yardım, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan başta Prof. Dr. Ömer Budak olmak üzere Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümündeki bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca yardımını hiç esirgemeyen değerli arkadaşım Sinan Ateş'e, kıymetli Hocalarım Prof. Dr. Nuri Yavuz, Prof. Dr. Derviş Kılınçkaya'ya Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı, Dr. Öğr. Üye. Seyfullah Yalın ve Dr. Hakan Doğan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarım boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme, anne ve babama ve kıymetli eşime de sonsuz teşekkürler ederim.

Turgay BAŞTUĞ

Kırıkkale 2019

ÖZ

Turgay Baştuğ, “İkinci Dünya Savaşı’nda Fransa Cephesi’nin Türk Basınına Yansıması”, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2019.

II. Dünya Savaşı, 1939-1945 yılları arasında süren ve birçok devletin katılması sebebiyle bütün dünyayı etkileyen küresel bir askerî çatışmadır. Savaşa dönemin tüm büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyet Sosyalist Cuhuriyetler Birliği (SSCB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin ve Fransa “Müttefik Devletler” olarak, Almanya, İtalya ve Japonya da “Mihver Devletler” olarak katılmıştır. Bu devletler, 100 milyondan fazla askerî personelin dâhil olduğu II. Dünya Savaşı’nda bütün ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerini, sivil ya da askerî kaynak farklılığı gözetmeksizin savaş için seferber etmiştir. Bu savaş, nükleer silahların kullanıldığı tek savaş olmakla kalmayıp “Yahudi Soykırımı” gibi kitlesel sivil ölümlerin yaşandığı, insanlık tarihinin en büyük ve en kanlı savaşı olmuştur. Savaşın devam ettiği 1939-1945 yılları arasında toplam 40-50 milyon insan hayatını kaybetmiştir.

II. Dünya Savaşı’nın önemli safhalarından biri, Alman ordularının Fransa’yı işgaliyle neticelenen askerî harekâttır. 10 Mayıs 1940’ta Almanların Belçika topraklarına saldırmasıyla başlayan bu askerî harekât, Alman birliklerinin daha önce Polonya seferlerinde kullandıkları yıldırım savaşı taktiği ile çok kısa sürmüş ve Almanya ile Fransa arasında imzalanan 23 Haziran 1940 tarihli ateşkes antlaşmasıyla Almanların kesin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Kısa sürmekle birlikte bütün dünyada büyük yankı uyandıran bu harekât, Türkiye’de de büyük ilgi ve endişeyle takip edilmiştir. Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı sırasında Alman ordularının Fransa’yı istilasıyla sonuçlanan askerî harekâtın yani Fransa Savaşı’nın Türk Basınına yansıması ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Basını, II. Dünya Savaşı, Fransa Savaşı

ABSTRACT

Turgay Baştuğ, “*The Reflections of French Front in World War II to the Turkish Press*”, Phd Thesis, Kırıkkale, 2019.

World War II that lasted from 1939 to 1945, was a global military conflict in which vast majority of the world's countries' participated and so whole world was affected. The great powers of that period - the United Kingdom, the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the United States (USA), China and France joined the war as “Allied States”, and Germany, Italy and Japan as “Axis Powers”. These states mobilized all their economic, industrial and scientific resources - either civil or military - for war where more than 100 million military personnel involved in.

This war was not the sole war where nuclear weapons were used but also the biggest and bloodiest war in human history, where mass civilian deaths occurred such as the “Jewish Genocide”. During the war a total of 40-50 million people lost their lives.

One of the most important phases of World War II was the German military operation which resulted in the occupation of France by the German armies. This military operation started with the Germans attack to the Belgian territory on 10 May 1940 and resulted with absolute victory of the Germans in a very short time who used lightning war tactic that had previously used in the Polish campaign of German troops. And Germany and France signed a cease-fire agreement on 23 June 1940.

Although its short duration, this operation had a great impact all over the world. It was also followed in Turkey with great interest and concern. In this study, the reflections of Turkish Press to this military operation, the French war that was resulted in the invasion of France by the German armies during was discussed.

Key Words: Turkish Press, World War II, French War

KISALTMALAR

KISALTMA	AÇILIMI
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
agb	Adı Geçen Bildiri
age	Adı Geçen Eser
agm	Adı Geçen Makale
agt	Adı Geçen Tez
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
AÜHFD	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Bkz./bkz.	Bakınız
Bs.	Basım/Baskı
c.	Cilt
CBÜ	Celal Bayar Üniversitesi
çev.	Çeviren (ler)
Der.	Derleyen(ler)
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCFD	Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed.	Editör(ler)
H.	Hicri Yıl
haz.	Hazırlayan(lar)
nr.	Numara
t.y.	Tarih yok
s.	Sayfa
S.	Sayı
Sad.	Sadeleştiren (ler)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vd.	ve devamı
vs.	ve saire
y.y.	Yayın yeri yok
Y.	Yıl
Yay.	Yayınları
Yayl.	Yayınlayanlar

İÇİNDEKİLER

KABUL-ONAY	I
KİŞİSEL KABUL	II
ÖNSÖZ	III
ÖZ	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN GENEL SEYRİ VE FRANSA SAVAŞI

1.1. Avrupa’da Savaşın Başlaması	24
1.2. Almanların Polonya’yı İşgali	28
1.3. Almanya’nın Yıldırım Savaş Stratejisi (Blitzkrieg) (1939-1942).....	32
1.4. Almanya’nın Savaş Stratejisi	37
1.5. İngiltere’nin Savaş Stratejisi	39
1.5.1. Sedan’dan Manş’a Yürüyüş	40
1.5.2. Fransa Seferi’nin İkinci Safhası	47
1.6. Sovyetler Birliği’nin İşgali ve ABD’nin Savaşa Girmesi	49
1.7. Mihverlerin İlerleyişi (1939-1942)	50
1.8. Japonya’nın İlerleyişi (1941-1942)	50
1.9. Savaşın Dönüm Noktasına Kadar Mihver Üstünlüğü (1942-1943).....	51
1.10. Müttefiklerin Üstün Duruma Geçisi ve Savaşın Sonu (1943-1945)	55

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİDEN SÜREÇTE

İKTİDAR BASIN İLİŞKİLERİ

2.1. Türk Basınının İkinci Dünya Savaşı’na Kadar Geçen Süreçte Çalışma Şartları	64
2.1.1. İktidarın Basını Kontrol Etme ve Yönlendirme Yöntemleri.....	70
2.1.2. Yayın Organlarının Sahipleri ve Siyasetçilerle İlişkileri	73
2.1.3. Dönemin Önemli Yayın Organları.....	74
2.2. İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Uluslararası Gelişmelerin Türk Basınındaki Yansımaları	78
2.2.1. İspanyol İç Savaşı	80
2.2.2. Çin-Japon Savaşı.....	81
2.2.3. Avusturya’nın İlhakı	82
2.2.4. Münih Konferansı ve Çekoslovakya’nın İşgali.....	83

2.3. Türk Basınının Savaşan Taraflara Bakışı.....	84
2.3.1. Türk Basınının SSCB'ye Bakışı	84
2.3.2. Türk Basınının Almanya'ya Yaklaşımı	90
2.3.3. Basının Almanya'nın "Hayat Sahası" Politikasına Eleştirisi.....	93
2.3.4. Basında, Danzig Meselesi	95
2.3.5. Almanya-İngiltere Anlaşmazlığının Basındaki Yansımaları	97
2.3.6. Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı.....	99
2.3.7. Türk Basınının ABD'ye Bakışı.....	106
2.3.8. Türk Basınının Fransa'ya Bakışı.....	108
2.3.9. Türk Basınının İtalya'ya Bakışı	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN

FRANSA'YI İŞGALİNİN TÜRK BASININA YANSIMASI

3.1. Türk Basını ve Savaş Yıllarında Almanya'nın Fransa'yı İşgali	115
3.2. Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	117
3.3. <i>Cumhuriyet Gazetesi</i> Örneği.....	118
3.3.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	118
3.3.2. İşgal Süreci.....	131
3.3. <i>Son Posta Gazetesi</i> Örneği.....	135
3.3.1 Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	135
3.3.2. İşgal Süreci.....	138
3.4. <i>Vakit Gazetesi</i> Örneği	145
3.4.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	145
3.4.2. İşgal Süreci.....	152
3.5. <i>Tan Gazetesi</i> Örneği.....	158
3.5.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	158
3.5.2. İşgal Süreci.....	162
3.6. <i>İkdam Gazetesi</i> Örneği	167
3.6.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	167
3.6.2. İşgal Süreci.....	173
3.7. <i>Ulus Gazetesi</i> Örneği	175
3.7.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali.....	175
3.7.2. İşgal Süreci.....	182
SONUÇ	189
KAYNAKÇA.....	194
EKLER.....	210

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı, yirminci yüzyıla damgasını vuran ve dünya çapında gerçekleşen iki savaştan ikincisi olup 1939-1945 yılları arasında dünya devletlerinin hemen hemen hepsinin dâhil olduğu küresel askerî bir çatışmadır.¹ Yirminci yüzyılın başlarında tüm dünyayı etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı her ne kadar bir “Avrupa Savaşı” olarak görülse de İkinci Dünya Savaşı tam anlamıyla küresel bir savaş olarak değerlendirilmekte ve dünyadaki tüm bağımsız devletlerin isteyerek ya da istemeyerek bir şekilde kendilerini bu savaşın içerisinde buldukları görülmektedir.² Yaklaşık 6 yıl süren İkinci Dünya Savaşı’nda kırk milyondan fazla insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan da sakat kalmıştır. Beş milyondan fazla insan toplama kamplarında, gaz odalarında ve vahşice işkencelerle can vermiştir. 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya’nın Polonya’ya saldırması ile başlayan ve çok geçmeden bir dünya savaşına dönüşen bu savaş, tarihteki en kanlı savaş olarak kayıtlara geçmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda çözüme kavuşmayan problemler ikincisinin zeminini hazırlamıştı. İki dünya savaşı arasındaki yaklaşık yirmi yıllık süre, bir taraftan Birinci Dünya Savaşı’nın yaralarını sarma ve toparlanma dönemi, diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı’na neden olan şartların ve yeni ideolojilerin olgunlaştığı bir dönem olmuştur. İki dünya savaşı arasındaki bu dönem bir nevi bu iki kutup devletlerarasındaki siyasî, diplomatik, ekonomik, kültürel, ideolojik ve askerî mücadele tarihi olarak da nitelendirilebilir.³ Çok geniş bir alana yayılan bu büyük savaş, Hitler’in yayılmacı politikası doğrultusunda Doğu Avrupa’nın geniş düzlüklerini kendisine yaşam alanı ilan ederek bu amaca ulaşabilmek adına Fransa ve İngiltere’yi devre dışı bırakarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’ni ortadan kaldırma planlarıyla başlamıştır. Bilhassa iktidara geldiği 1933 yılından sonra bu hedef doğrultusunda statükoya meydan okuması karşısında İngiliz ve Fransız hükümetlerinin yatıştırıcı politikası Hitler’i daha da cesaretlendirmiştir. Bu süreçte dünya iki kutba ayrılmıştı. Bir tarafta Almanya, İtalya ve Japonya’nın başını çektiği Mihver blok, diğer tarafta ise İngiltere ve Fransa’nın öne çıktığı Müttefik blok yer

¹ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, (ed. Oğuzhan Yılmaz), y.y, t.y, s. 1.

² Murat Başarır- Mehtap Başarır, “İkinci Dünya Savaşı’nın Başlangıç ve Bitiş Evrelerinde Gazete Manşetleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *ASOS JOURNAL Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 52, Eylül, 2017, s. 204.

³ Cemalettin Taşkiran, “1941 Yılı Başında Türk-İngiliz Siyasi ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)”, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s. 279.

almaktaydı. 22 Haziran 1941’de topraklarının Almanya tarafından işgale uğramasıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve 7 Aralık 1941’de ise Japonya’nın Pearl Harbor saldırısıyla Amerika Birleşik Devletleri de müttefik bloğa dâhil olmuş ve böylece savaş Avrupa ve Pasifik olmak üzere temelde iki büyük cephede vuku bulmuştur. Müttefikler arasındaki işbirliğine karşılık, mihver bloktaki ülkeler çoğunlukla birbirlerinden bağımsız olarak savaşmışlardır.⁴

Bu süreçte Mihver Devletler, İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinde belirleyici rol oynamıştı. İtalya’nın faşizmi ve Uzakdoğu’da Japonların askerî yayılmacılığının yanı sıra Almanların rakip ülkelere karşı emperyalizm yarışı tarihî, kültürel ve sosyo-ekonomik sebeplerle birleşince dünyanın tekrar büyük bir savaşa sürüklenmesi kaçınılmaz olmuştur.⁵ Kısaca ifade etmek gerekirse, Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarının Almanya üzerindeki olumsuz tesiri, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın getirdiği ekonomik olumsuzluklar, faşist, ırkçı, militarist yayılmacı anlayışlar ve liderlerin şahsî hırsları İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu süreçte Almanya, Japonya ve İtalya, dünyanın yeniden paylaşılması için yeni bir savaş çıkmadan gerçekleşmeyeceği hususunda aynı fikri taşımaktaydılar.⁶

İkinci Dünya Savaşı’nın en bilinen temel sebebi ise, Birinci Dünya Savaşı’nda ağır bir mağlubiyet alan Almanya’nın bu savaş sonunda imzalamak zorunda kaldığı Versailles Antlaşması’nın ağır şartlarının Alman halkında meydana getirdiği psikolojik tahribatı iyi değerlendiren Adolf Hitler’in takip ettiği yayılmacı siyasettir.⁷ Versailles Antlaşması ile İtilaf Devletleri’nin Almanya’yı ödemekle yükümlü tuttuğu “Tamirat Borcu”⁸ nedeniyle Alman ekonomisi çökme noktasına

⁴ Süleyman Seydi, “İkinci Dünya Savaşı”, *DİA*, Ek-1, İstanbul, 2016, s. 632.

⁵ İlbeyi Özer, “İkinci Dünya Savaşı’nda Japonya’ya Atılan Atom Bombalarının Türkiye Basınındaki Yansımaları”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2012, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 250.

⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 5. Baskı, İmge Yay., Ankara, 1996, s. 103.

⁷ Seydi, agm, s. 632.

⁸ Versailles Antlaşması gereği Almanya, ileride ödeyeceği tamirat borçlarına sayılmak üzere başlangıçta beş milyar dolar ödeyecek, bu paranın bir bölümü işgal masraflarını karşılamak için kullanılacaktı. Diğer taraftan Tamirat Komisyonu 1921 Mayıs’ına kadar söz konusu tamirat borçlarının miktarını belirleyecekti. Bu komisyonun üyeleri ise, bir İngiliz, bir Amerikalı, bir İtalyan, bir Fransız ve küçük devletleri temsil edenlerden olacaktı. Fakat ABD, Versailles Antlaşması’nı onaylamadığından dolayı Tamirat Komisyonu’na üye göndermezken, küçük devletleri temsilen de bir Belçikalı üye komisyona atanmıştır. Komisyon Almanya’nın ödeyeceği tamirat borçlarının miktarını belirlerken İtilaf Devletleri’nin delegeleri de 1920 Temmuz’unda Spa’da toplanarak Almanya’dan tahsil edilecek tamirat parasının ne oranda paylaşacaklarını görüşmüşlerdir. Yapılan pazarlıklar neticesinde, bu paranın yüzde elli ikisi Fransa’ya, yüzde yirmisi ikisi İngiltere’ye, yüzde onu İtalya’ya, yüzde sekizi Belçika’ya ve geriye kalan yüzde sekizi de diğer küçük devletlere bırakılması kararlaştırılmıştır. Bkz. Erkan Cevizliler, Ali Servet Öncü, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir Adım:

gelmiş, ülkede işsizlik had safhaya ulaşmış ve Almanya siyasî, askerî, ekonomik ve toplumsal açıdan tarihinin en kötü dönemine girmişti. Weimar Cumhuriyeti döneminde, Sosyal Demokrat Partisi'nin Versailles Antlaşması'nın ağır şartlarının etkisinden ülkeyi kurtaramaması üzerine Almanya'da başlayan yüksek enflasyon, işsizlik ve siyasî bunalımlar Nasyonal Sosyalizm'i⁹, Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'ni (Nazi Partisi)¹⁰ ve partinin lideri Adolf Hitler'i ön plana çıkarmıştır. 1934 yılında Hitler, Şansölye unvanıyla tüm yetkileri alarak Almanya için stratejik kalkınma hamlelerini gerçekleştirmeye çalışmış, revizyonist politikalarla Alman erkek Vatandaşları askere alarak ülkedeki işsizliği savaş endüstrisinde istihdam etmiş ve işsizliği en alt seviyeye indirmiştir.¹¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalatılan Versailles Antlaşması ile Almanya'nın Avrupa'daki gücü oldukça azaltılmıştı. İngilizlerin ve Fransızların kendi çıkarları doğrultusunda Almanya'yı boğarcasına imzalattıkları bu barış antlaşması gereği Alman ordusunun sayısı 100.000'e indirilmişti. Bu durum ise Alman subaylarını yeni bir arayışa yöneltmişti. Alman askerî yetkililer çaresizlik içerisinde az sayıda askere sahip ordu ile çok sayıda askere sahip ordulara karşı savunma yollarını, hem askerî hem de diplomatik alanda aramaktaydılar.¹² Hitler'in iktidara gelmesinden sonra bu olumsuz tabloyu tersine çevirmeyi düşünüp hızla silahlanmaya başlayan Almanya, yükselen ekonomisi ile birlikte siyasî hedeflerini gerçekleştirmek ve Avrupa'da İngiltere ile Fransa lehine kurulan dengeleri değiştirmek adına yukarıda da değindiğimiz bazı girişimlere başlamıştı. Adolf Hitler, tesis ettiği nasyonal-sosyalist rejimi güçlendirip Versailles Antlaşmasının hükümlerini tanımadığını tüm dünyaya ilan etmişti. Hitler, Eski Roma İmparatorluğu topraklarını ele geçirme

Locarno Konferansı", *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 9 s. 312- 313.

⁹ Nasyonal Sosyalizm; Almanya'da iki dünya savaşı arasında ortaya çıkarak gelişen otoriter ve totaliter bir sistemdir. Bu sistemde ırk her şeyden önce gelir ve devletinde de üstündür. Dolayısıyla bireye karşı halk, yığınlar karşı Führer, yani tek kişinin iktidarını ön planda tutar. Bu sisteme göre halk, zayıf idarecilere asla itaat etmemelidir. Görev, milletin huzurundaki kişisel sorumluluktan ibarettir. Bkz. Nurhayat Çalışkan, "Martin Heidegger Ve Nasyonal Sosyalizm: O Bir Nazi miydi?" *HUMANITAS International Journal of Social Sciences*, Yıl: 2016, 4/8, s. 48.

¹⁰ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Münih'te, temelleri Anton Drexler, Dietrich Eckart ve Alfred Rosenberg tarafından atılan Alman İşçi Partisi'dir. Tam adı Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) olan bu parti, 1933 yılı sonlarında Almanya'da siyasal iktidarı ele geçirmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. A. Halûk Ülman, "Alman Nasyonal Sosyalist Partisi", *AÜSBF Dergisi*, C. XII, Sayı: 5, No: 4, Ankara, 1957, s. 148- 179.

¹¹ Yunus Emre Tansü- İbrahim Göktaş, "Savaşın Soğuk Yüzü", *INJOSOS AL-FARABI International Journal on Social Sciences/AL-FARABI Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 3. (1-10).

¹² Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cephe Savaş Sorunu", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 10, Sayı: 20, s. 153- 154.

hülyasında olan Benito Mussolini ile 1936 yılında Berlin-Roma Mihver'ini kurarak İngiltere ve Fransa'ya karşıya bir cephe oluşturmuştu. Savaşın başlamasının akabinde Asya'daki en büyük güç olma amacını taşıyan Japonya'nın da katılmasıyla birlikte bu mihver, 27 Eylül 1940 tarihinde Üçlü Pakt'a dönüştürülmüştür. Bu faaliyetleriyle Almanya için Avrupa'da bir yaşam alanı oluşturmayı amaçlayan Hitler, büyük Germen birliğini tesis etmek istiyordu.¹³

Tüm bu gelişmelerin meydana geleceğini ve Versailles Antlaşması'nın Avrupa'daki yansımalarının etkilerini Mustafa Kemal Atatürk önceden analiz etmişti. Öyle ki, Amerikalı General Mc. Arthur ile gerçekleştirdiği bir görüşmede¹⁴, generalin kendisine Avrupa'nın genel durumunu nasıl gördüğünü sorması üzerine, henüz Hitler iktidarda dahi olmamasına rağmen konjonktürü şöyle özetlemiştir:

“Versailles Muahdesi, Birinci Dünya Savaşına sebebiyet vermiş olan amillerden hiç birini ortadan kaldırmamıştır. Tersine olarak, dünün başlıca rakipleri arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira galip devletler mağluplara, sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken, bu memleketlerin etnik, jeopolitik ve ekonomik özelliklerini asla göze almamışlardır. Sadece husumet hislerinden ilham almışlardır. Böylelikle de, bugün içinde yaşadığımız sulh devresi, sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleri ile ilgilenmekten vazgeçmeyerek, Wilson programını uygulamakta ısrar etseydiniz, bu mütareke devresi uzar ve bir gün devamlı bir sulha varılabilirdi. Bence dün olduğu gibi yarın da Avrupa'nın mukadderatı, Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Fevkalade bir dinamizme malik olan 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik milli ihtiraslarını kamçılayabilecek siyasi bir cereyana kendini kaptırdı mı, er geç Versailles Muahdesi'nin tasfiyesine girecektir.”¹⁵

İkinci Dünya Savaşı'na giden yol, politik ve kronolojik olarak şu olaylar örüntüsünden sonra adım adım vuku bulmuştu: 1931 yılında Japonya ekonomik hayatı için önemli gördüğü Mançurya'yı işgal etti. 1935 yılında İtalya hammadde kaynağı olarak gördüğü Habeşistan'ı işgal etmiş, akabinde 1936-1939 yılları arasında Almanya ve İtalya, İspanya iç savaşına müdahale etti. 1937 yılında Japonya bu defa Çin'e

¹³ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 247.

¹⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözleri, 1951 yılında Washington'da bulunan “The Caucas” adlı dergide yayınlanmıştır.

¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 84.

saldırırken bunu Almanya'nın 1938'de Avusturya ve 1939'da Çekoslovakya işgali takip etti. Son olarak aynı yıl Almanların savaşın fitilini ateşleyecek olan Polonya'yı işgali ile İkinci Dünya Savaşı'nı başlatacak tüm şartlar oluşmuş oldu.¹⁶

İki dünya savaşı arasındaki süreçte Türkiye'nin dış politikasının temelini Lozan Antlaşması ile oluşturulan statükonun devam ettirilmesi oluşturmaktaydı. Bu politika ile Türkiye, Avrupa'da savaş sonrası kurulan dengeyi devam ettirmeye çalışan devletlerin çabalarına katkıda bulunmuştu. Lozan Antlaşması'nın akabinde, Türkiye'nin gerek komşu devletler gerekse de Balkan ve Ortadoğu devletleri ile tesis etmeye çalıştığı yakın münasebetler statükonun kabulünün sürdürülmesini amaçlamaktaydı.¹⁷ Bu açıdan değerlendirildiğinde, Lozan Antlaşması sonrasında Türk dış politikasının temel hedefi, bir taraftan Türkiye'ye karşı yapılacak olası bir askerî müdahaleye karşı Türkiye'nin çevresinde ortak bir güvenlik sistemi tesis etmek, diğer taraftan da uluslararası ilişkilerde mevcut problemleri barışçıl yollardan çözmek idi.¹⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra gerek müttefik blok ve gerekse de mihver blok stratejik önemi dolayısıyla Türkiye'yi kendi taraflarına çekmeye çabasındaydılar. Bunu gerçekleştirmek amacıyla Türkiye'ye büyük baskılar uygulanmaya başlamıştı. Savaş başladığı sırada Türkiye'de CHP'nin tek parti iktidarı olup, Cumhurbaşkanlığı makamında İsmet İnönü bulunmaktaydı. Hükümeti ise Dr. Refik Saydam'ın başkanlığındaki¹⁹ kabine oluşturmaktaydı. Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın taraf ülkelerinin Türkiye'yi yanlarına çekme çabası karşısında Türk devlet adamları tarafsız bir tavır takınma gayreti içerisinde olmuşlardır.²⁰ Zorlu ve külfetli sonuçları olan İstiklal Savaşı'nın hemen sonrasında yeni bir savaşa daha

¹⁶ Murat Kılıç, *Cumhuriyet Gazetesi'ne Göre Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na Girişi ve Savaşın Sonuçları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 3.

¹⁷ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S: 29, 2010/2, s. 254.

¹⁸ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. I, Yurt Yayınları, Ankara, 1986, s. 229.

¹⁹ İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildiği Kasım 1938 ve Ocak 1939 yılları arasında Atatürk döneminin son başbakanı olan Celal Bayar ile çalışmaktaydı. Ancak bu ikilinin dış siyaset ve ekonomi politikalarının farklı olması aralarında sürtüşmeye sebep olmuştu. Bunun yanı sıra Celal Bayar'ın yeni kurduğu kabinede yapılan iki önemli değişiklik önceki dönemlerden farklı iç ve dış politikaların takip edileceğinin bir habercisiydi. Nitekim İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın yerine Refik Saydam, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras'ın yerine de Şükrü Saraçoğlu'nun getirilmesiyle üzerindeki baskılar iyice artan Celal Bayar başbakanlıktan istifa etmiş ve yerine Dr. Refik Saydam Hükümeti kurulmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Birgül Bozkurt, "Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi Chp Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2011, s. 183-204.

²⁰ Vahdettin Engin, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*, (Yayına Hazırlayanlar: Nesrin Sarı Mehmetoğlu, İlyas Kemaloğlu), Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2016, s. 249.

girmeme hususunda kararlı olan Türk Hükümeti, takip ettiği denge politikası sayesinde hem müttefik devletlerin hem de Mihver Devletlerin uyguladıkları ağır baskılara, savaşa katılması için yapılan tekliflere rağmen²¹ savaş sürecinde tarafsız kalmayı başarmıştır.²² Ancak Türkiye bu kanlı savaşa fiilen katılmamasına rağmen dünyayı çepeçevre saran bu felaketten ilerleyen süreçte büyük ölçüde olumsuz anlamda etkilenecekti.²³

İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca “savaşın dışında kalmayı başarmak” prensibini temel alan Türk dış politikasının stratejik hedefi de yine “ülkenin savaştan uzak kalmasını” sağlamak olmuştur.²⁴ Bu stratejik hedefe ulaşmak hususunda da farklı taktikler uygulanmış, ancak temel taktik hiç değişmemiştir. Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı süresince izlenen ana politika, dengeleri gözetmek üzerine tesis edilen bir siyasî manevralar bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Takip edilen denge politikası; Mihver Devletlerini oluşturan Almanya ve İtalya ile Müttefik Devletleri oluşturan İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki güç ilişkilerini ve çatışmalarını kullanarak Türkiye’nin savaş dışı kalmasını sağlamak olmuştur. Dış politikada bu denge siyasetinin devam ettirilmesinde ise savaşın gidişatı önemli rol oynamıştır. Mihver ve Müttefik devletlerin savaş boyunca elde ettikleri askerî konum, Türk dış politikasının şekillenmesinde ve değişiklik göstermesinde tamamen etkili olmuştur.²⁵ Bu uygulanan denge siyasetini dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü şöyle ifade etmiştir:

“Bizim kaderimiz, Müttefiklerle beraber olmaktı. Bunun neticesi olarak, Müttefiklerle beraber ve onların safında savaşa girmemiz tabii ve zaruri olacaktı. Ancak, bu savaşa girmek için, vaziyetimizin özelliğini ve müttefiklerimizin bize karşı vazifelerini hakkıyla ifa etmelerini istemeye

²¹ Kaynakların pek çoğunda Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nda “tarafsızlık politikası” izlediği belirtilse de farklı bir görüşe göre, Türkiye bu savaşta tarafsız değil, savaş dışı kalmıştır. Bu savaş dışılık ise müttefiklerden yana bir durumdur. Dönemin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’nun “aktif tarafsızlık” olarak tabir ettiği bu politikanın temel hedefleri, işgale maruz kalmamak ve savaşa girmemektir. Bu amaç doğrultusunda savaş boyunca dış politikada mümkün olduğunca tarafsız kalma ve savaşan taraflarla ilişkileri devam ettirme yönünde en üst düzeyde gayret gösterilmiştir. Bkz. Ayşe Gülçin Manka, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Ajansı’nın Dış Haber Politikası**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 15.

²² Süleyman Seydi, “İngiliz Özel Hareket Birimi’nin II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’deki Faaliyetleri”, *Türkler*, XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 823.

²³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 13. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 1999, s. 401.

²⁴ Koçak, *a.g.e.*, s. 398.

²⁵ Osman Akandere, Hasan Ali Polat, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Almanya’nın Türkiye’ye Baskısı ve Savaşın İçerisine Çekme Gayretleri”, *I. Uluslararası Tarihî ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu (8-10 Ekim 2009)*, s. 2.

*mecbur ve bunda haklıydık. Yoksa savaşa girmememiz ve hiçbir şart altında savaşa fiilen girmemek, daha baştan verilmiş bir karara dayanmaktadır. İşte bu suretledir ki, taahhütlerimize sadık kalmakla, Müttefiklerin bize karşı vazifelerini ifa etmelerini istemek arasındaki tartışma, bizi savaş dışı bırakmıştı. Yani netice şu oldu: savaşa girmek bizim için mümkün olmadı ve müttefiklerimiz de bizi bu hususta haksız bulmaya, hiç bir vesile ve imkân bulamadılar.”*²⁶

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştı. Öyle ki, Çekoslovakya'nın parçalanarak işgal edilmesi, Polonya üzerinde artan Alman baskısının yanı sıra İtalya ve Almanya'nın Balkanlar'daki faaliyetleri Türkiye'yi İngiltere ve Fransa ile müzakereler yapmaya sevk etmişti. Yapılan görüşmeler neticesinde ortak kararlar alınmasına rağmen SSCB'nin tavrı 23 Ağustos 1939 tarihine kadar belli olmamıştı. Nitekim bu tarihte SSCB ile Almanya arasında bir Saldırmazlık Paktı imzalandı.²⁷ Saldırmazlık Paktı, İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa ve Dünyanın beklemediği bir gelişme olmuştu. Bu durum Müttefik Devletler'den İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa devletleri için tam anlamıyla bir hayal kırıklığı olurken, Almanya ve Sovyet Rusya kısa bir zamanda kendi konumlarını birbirlerine karşı koruma altına almışlardır. Aslında ideolojik açıdan bir arada olmaları imkânsız olan bu iki devleti iç ve dış siyasî gelişmeler birbirine yakınlaştırmıştı.²⁸ Bu paktın hemen sonrasında da Almanların Avrupa'yı istila politikasına yönelik yine Ruslarla Molotov-Ribbentrop Paktı imzalandı. Almanlar Rusya ile Polonya'nın paylaşılmasını öngören bu paktı “kuvvetli iki cephele savaş” vaziyetinden sakınma ihtiyacı üzerine imzalamışlardı. Böylece bir İngiliz-Fransız askerî müdahalesi ihtimaline karşı, doğudan temin etmeyi düşündüğü hammadde ihtiyacını da karşılamış oluyordu.²⁹

Bu süreçte Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya'nın üstünlüğü ile geçen 1941-1943 yılları dışında Müttefik Devletlerden yana bir tavır takındı.³⁰ Savaşın

²⁶ Aydemir, **a.g.e.**, s. 243.

²⁷ Ahmet Şükrü Esmer- Oral Sander, “İkinci Dünya Savaşında Türk Dışpolitikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, 1996, s. 137- 138. (135-185).

²⁸ Ali Servet Öncü, Oğuzhan Ekinci, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 18, S: 2, Ağustos 2014, s. 258.

²⁹ Çınar, **a.g.m.**, s. 156.

³⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası 1919-1980**, Cilt:1, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 403.

başlangıcında hem İngiltere, Fransa, hem de SSCB'nin olduğu blokta yer almaya çalışan Türkiye, sürekli olarak zaman kazanmaya çalıştı. Bu anlayışından 1944 yılında vazgeçmiş, Müttefiklerin savaşı kazanacağı netleştikten sonra tavrını kesinleştirmeye başladı. Müttefik Devletlerin tüm ısrarlarına rağmen Kahire ve Adana görüşmelerinden sonra dahi “savaş dışı kalma” tavrını koruyan Türkiye, Müttefik bloktan yana olduğunu göstermek için Alman gemilerinin Boğazlardan geçişinin yasaklanması ve bu ülkeye krom satışının durdurulması gibi önemli olaylara imza attı. Akabinde Almanya ile tüm ilişkiler kesildi ve sonunda Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan edildi.³¹

İkinci Dünya Savaşı, cereyan ettiği yıllarda tüm yönleriyle Türk ve Dünya basınının en popüler haber kaynağı olmuştur. Basın, geniş kitleleri etkileyebilme gücü olan çok önemli bir kitle iletişim aracıdır. Haberleri en kısa sürede geniş kitlelere ulaştırabilme ve toplumsal algıların oluşmasındaki etkinliği, bu aracı önemli ve zaman zaman tehlikeli bir hale getirebilmektedir. Ülkeyi yöneten iktidar sahiplerinin uyguladıkları siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların eleştirilmesini istememeleri ve basının yönlendirilme yetisi nedeniyle, hükümet-basın ilişkileri çoğunlukla bir çatışmaya neden olmuştur. Basının hükümetleri eleştirmesi ve yanlış politikalarını halka yazılı ve görsel olarak teşhir etmeleri neticesinde ortaya çıkan olumsuz tavır, iktidar sahipleri ve hükümetler için istenmeyen bir durumdur. Dolayısıyla iktidar sahipleri ve hükümetlerin, muhalif bir basına tahammülleri yoktur. Onlar için basın, kontrol altında tutulması, hatta yandaş hale getirilerek iktidar sahipleri ve hükümetlerin hizmetinde kullanılması gereken önemli bir kurumdur.³²

İkinci Dünya Savaşı döneminde televizyonun olmadığı ve diğer kitle iletişim araçlarının da günümüzdeki gibi gelişmiş olmadığı için kamuoyunu oluşturan en önemli basın organları radyo ve gazetelerdi. Tek Parti döneminin iktidarda olduğu savaş süresince Türkiye'ye karşı yönelen tehditlere karşı ülkede yaşayanların tepkisini yansıtan basın sıkı bir denetim ve kontrole bağlıydı. Ayrıca her rejimde olduğu gibi hükümetin kendi varlığını meşrulaştırmak ve kamuoyuna benimsetmek için de aracı bir kurum olarak kullanılmıştır. Bilhassa bu süreçte dış politikayla ilgili yapılan haber ve yorumlar, diğer devletlerle olan ilişkiler ve etkileri göz önünde tutularak titizlikle incelenmekteydi. Kitle iletişim araçlarına ve basın-yayın organlarına uygulanacak

³¹ Kılıç, **a.g.t.**, s. 5.

³² Ahmet Çelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 2, Temmuz 2008, s. 315- 316.

sansürün belirlenmesi için bir heyet yoktu fakat CHP ve Matbuat Müdürlüğü'nün yaptığı baskılar da en az sansür kadar rol oynamaktaydı.³³

Aslında daha Kurtuluş Savaşı yıllarında çekilen en büyük sıkıntıların başında iletişim eksikliği gelmektedir. İletişim, savaş ortamında cephede elde edilen başarılar kadar önemlidir. Bu bağlamda halkın bilgilendirilmesi, aydınlatılması ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu ihtiyacı gören Mustafa Kemal Atatürk, dönemin en önemli kitle iletişim aracı olan telgrafla büyük önem vermiş ve daha fazla kitlelere ulaşabilmek için “fazilet adaları” olarak tabir ettiği yerel basını desteklemiştir. Kendisinin önem verdiği bir diğer yapılanma ise haber ajansı kurmak olmuştur. Çünkü o sırada Türkiye’de Osmanlı Devleti’nden elde edilen imtiyazla faaliyet gösteren tek haber kaynağı olarak Havas Reuter Ajansı³⁴ etkindi. İşgalci devletlerin çıkarları doğrultusunda haber yayını yapan bu yabancı ajans, ülkedeki gelişmeleri taraflı ve olumsuz bir bakış açısıyla iletmekteydi.³⁵

Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal Savaşı hakkında halkı bilgilendirmek için ilk girişimlerini Sivas Kongresi akabinde yapmış ve 1919 yılında Sivas’ta ismini koyduğu İrade-i Milliye, Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti organı olarak çıkmaya başlamıştır. Ankara’ya gelişinde yine bir gazete çıkarma girişiminde bulunan Atatürk, ilk sayısı 10 Ocak 1920’de başlayan bu yeni gazetenin ismini Hâkimiyet-i Milliye koymuştur. Meclisin yayın organı olarak görev yapan Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu basının öncülüğünü yapmış, gazetede yayınlanan başyazı ve makaleler Anadolu Ajansı aracılığıyla taşra basınına telgrafla iletilerek taşra basınına konuları nasıl işleyeceğine dair talimat verilmiştir. Bu arada İstiklal Savaşı’nı destekleme konusunda sadece gazete yeterli değildi. Bu gazetelerin ihtiyacı olan haberlerin ve malzemelerin temin edilmesi zorunluluğundan yola çıkılarak, Milli Mücadele’yi tüm dünyaya duyurmak, Anadolu insanına İstiklal Savaşı hakkında gerçek ve düzenli bilgiler vermek ve Milli Mücadele davasını dünyaya tanıtabilmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu

³³ Yüksel Yentürk, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 29.

³⁴ Günümüz gazeteciliğinin haber alma kaynağının belkemiğini teşkil eden haber ajanslarının başlangıcı olan Havas haber ajansı, 1835 yılında Macar asıllı bir Fransız olan Charles Havas tarafından kurulmuştur. Havas, ajansını kurduğu zaman gazeteler haberlerini satın almaktan çekinmişler, buna karşılık diplomatlar, bankerlerin verdiği haberlere abone olmuşlardır. Havas ajansını, Almanya’da 1855 yılında Wolff, 1857’de İngiltere’de Reuter haber ajansları takip etmiştir. 20. Yüzyılın başında kurulan Associated Press (1900), United Press (1907) ve International News Service (1909) Avrupa’daki yeni gazetecilik akımını ABD’de gerçekleştirmek amacını gütmüşlerdir. Bkz. Oya Tokgöz, “Haber Toplayan ve Satan Kuruluşlar: Haber Ajansları”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (17) 2, s. 143.

³⁵ Hilmi Bengi, “Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı’nın Özgün Kurumsal Yapısı”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 50, Güz 2012, s. 301.

doğrultuda Halide Edip Adıvar ve Yunus Nadi'nin geliştirdiği Anadolu Ajansı fikrini Atatürk beğenmiş ve destek vermiştir. Alınan karara göre Atatürk, Anadolu Ajansı'nı tüm ülkeye tanıtacak kuruluş amacını açıklayacaktı. Alınan bu karardan sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün beyanatı ile Anadolu Ajansı 8 Nisan 1920 tarihinde Kolordulara, vilâyetlere, vilâyet ve Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine ve Müdafaa-i Milliye İdare Heyetlerine gönderilen bir genelge ile duyurulmuştur. Genelgede ajansın kurulmasında en önemli hedefin, Anadolu halkını gerçek haberlerle aydınlatmak ve İstiklal Mücadelesi ile ilgili haberleri ülkenin en ucra köşesine kadar ulaştırmak olduğu bildirilmekteydi.³⁶

Milli Mücadele Dönemi'nde kurulan Anadolu Ajansı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Türk halkının yegâne haber kaynağı idi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk Hükümeti, gazetelerin haber kaynağı olarak sadece Anadolu Ajansı'nı³⁷ kullanabilecekleri yönünde bir kararname tebliğ etmesi öncesinde gazetelerin ve Anadolu Ajansı'nın ana haber kaynağını Müttefik Devletlerin haber ajansları oluşturmaktaydı. Bu durum üzerine Almanya da Deutche Nachrichten Büro (DNB), Tarnskontinent Pres (TP), Transocean (TO) ve Nachrichten Pres Dienst (NPD) gibi haber ajansları kurmuştur. Anadolu Ajansı'na göre daha ileri bir teknolojiye sahip olan bu haber ajansları, yalnız Ankara ve İstanbul'daki gazetelere değil Türkiye'deki tüm ülke basınına ücretsiz haber ve fotoğraf servis etmişlerdir.³⁸

İkinci Dünya Savaşı döneminde hükümet-basın ilişkileri, Türk Hükümeti'nin uyguladığı değişken politikalara göre şekillenmiştir. Hükümet basına verdiği talimatlarla takip ettiği dış politikayı meşru hale getirmeye çalışmış, savaşan tarafların sempatisini kazanmak için yine basın bu işe alet edilmiştir. Dönemin iktidar sahipleri basın üzerinde önemli bir denetim mekanizması kurmuşlardır. İktidarın bu tutumu basının çok önemli bir sosyal olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu değerinden ötürü bir ülkenin basınının incelenmesi bile sosyal bilimlere yapılacak önemli bir katkı

³⁶ Manka, **a.g.t.**, s. 54- 55.

³⁷ Anadolu Ajansı, Kuvayı Milliye hareketini tüm yurda ve dünyaya duyurmak amacıyla 6 Nisan 1920 tarihinde, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış hazırlıklarının yapıldığı bir sırada Ankara'da kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına yayınladığı bildiride, Anadolu Ajansı'nın "bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması zorunluluğu önemle dikkate alınarak" kurulduğu belirtilmiştir. Bkz. Hikmet Sami Türk, "Anadolu Ajansı Sorunu ve Çözüm Yolları", *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 34, S. 1-4, Ankara 1977, s. 61- 62.

³⁸ Uğur Günay Yavuz, "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili" *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:11, Yıl: Ocak 2016, s. 5.

manasına gelmektedir. Bu gerçeklik Türkiye’deki basın ortamında her dönemde gözlemlenmiştir.³⁹

İkinci Dünya Savaşı süresince yerel gazeteler dışında ülke genelinde dağıtımı yapılan on iki gazete yayınlanmıştır. Bu gazeteler, Ulus, Cumhuriyet, Akşam, Vakit, Yeni Sabah, Tasvir-i Efkâr, İkdâm, Son Posta, Son Telgraf, Tan, Vatan ve Tanin’dir.⁴⁰ Savaş sürecinde Türkiye’de yayın yapan gazetelerin şehirlere göre dağılımına bakıldığında çoğunun İstanbul’da olduğu görülmektedir. İstanbul’u takiben sırasıyla Ankara, İzmir ve Adana gelmektedir. Savaş yıllarında yayınlanan gazetelerden en çok basımı gerçekleştirilen gazete Cumhuriyet (16.000 adet) olmuştur. Bu gazeteyi 12.000 adet ile Ulus ve Tan gazeteleri takip ederken ardından 10.000 adet ile Yeni Sabah, Akşam ve Son Posta gazeteleri gelmiştir. Diğer gazetelerden Vatan (7.000 adet), Tasviri Efkâr (6.000 adet), Son Telgraf (4.000 adet), İkdâm (4.000 adet) ve Vakit (4.000 adet) basılmıştır.⁴¹ Bu dönemde basın hayatını ve dolayısıyla gazeteleri etkileyen pek çok olumsuz etken de olmuştur. Bunların başında malî sıkıntılar gelmekteydi. Mesela, İkinci Dünya Savaşı yıllarında büyük ölçüde kâğıt sıkıntısı çekilmekteydi. Bu durumun neticesi olarak gazetelerin sayfa sayıları azalırken tirajları da düşmüştü. Öyle ki, Ankara Radyosu’nun yayınları daha hızlı ve devlet politikasını daha net yansıtan haberleriyle yazılı basınının önüne geçmişti.⁴²

İkinci Dünya Savaşı’nın ilk çatışmaları başladığında Türk basını temkinli bir şekilde görevini ifa edeceğinin ilk sinyallerini vermeye başlamıştır. Söz konusu gazetelerin savaşın başladığı 1939 Eylül’ündeki manşetleri beklenen savaşın başladığı vurgusuyla atılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin manşeti ve Akşam Gazetesi Başyazarı Necmettin Sadak’ın başyazısının başlıkları aynı şekilde atılmıştır. “*Nihayet Harp Başladı*”. İkdâm Gazetesi haberi “*Avrupa’da Harp Başladı*” manşetiyle verirken, Alman orduları Polonya’yı terk etmezse İngiltere ve Fransa’nın savaşa gireceğini halka duyurmuştur. Yine aynı gazetenin yazarlarından Ebuzziyade ise yazısını “*Nihayet Harp Başladı mı?*” sorusuyla başlıklandırmıştır. Atatürk’ün İstiklal Savaşı yıllarında Hakimiyet-i Milliye ismiyle kurduğu Ulus Gazetesi ise, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da hükümetin sesini duyurmaya devam etmiştir. Ulus Gazetesi “*Harp*”

³⁹ Cevdet Teke, *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye ve Türkiye’de Basın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2008, s. 153.

⁴⁰ O. Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşı’nda Türk Basını (Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987, s. 4.

⁴¹ Yavuz, agm, s. 4.

⁴² Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yay., İstanbul, 1992, s. 67.

başlığı ile olayı duyururken gazetenin yazarlarından olan Falih Rıfkı Atay, “Eğer Rusya sulh bloku cephesine katılmış olsaydı, Almanya’nın bu korkunç talih tecrübesine atılacağı pek şüpheli idi” yazısıyla önce SSCB’yi sonra da “Avrupa üzerinden karanlık bir esaret devrini kaldırabilmek için savaş edilmek zorunda kalındığını” vurgulayarak Almanya’yı suçlamıştır.⁴³Tan Gazetesi savaşın başlamasını “Almanya Polonya’yı İstilaya Başladı” şeklinde manşetten verirken, Yeni Sabah, “Tecavüz” başlığını attıktan sonra “Vahşi ve barbar bir suikast” yorumunda bulunmuştur.⁴⁴

Savaş yılları boyunca Türk basını, hükümetin sıkı denetimine ve baskılarına maruz kalmıştır. Bu süreçte hükümetin tüm baskılarına ve yasaklarına rağmen basın tek vücut olarak hareket etmemiştir. Bu nedenle tüm gazeteler çoğu kez kapatma cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır.⁴⁵ Hükümetin baskı mekanizması olarak en çok kullandığı ve basını kontrol altında tutmaya imkân veren hukukî dayanak, 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nun “Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı icra vekilleri heyeti kararıyla gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18’inci madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isimle gazete çıkaramaz” şeklindeki 50. maddesidir. Bu madde Bakanlar Kurulu’na hiçbir gerekçe göstermeden yayın organlarını kapatma yetkisini vermiştir.⁴⁶

Bu sıkı denetim ve baskı ortamına rağmen, iktidarın İkinci Dünya Savaşı’nda dış politikada takip ettiği denge politikasını sebebiyle basın, savaşan taraflar arasında tercihlerini gösteren yayınlar yapabilmekteydi. Örneğin, Vatan, Akşam ve Tanin gazeteleri yaptıkları haberlerin içeriğine bakıldığında Müttefik Devletler tarafındaydı. Tan Gazetesi hem müttefikleri hem de SSCB’yi desteklerken, Cumhuriyet ve Tasviri

⁴³ N. Selcen Korkmazcan, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 17, Yıl: 2017, s. 249.

⁴⁴ Ahmet Çelik, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011, s. 9.

⁴⁵ Alper Bakacak, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Ulus Gazetesi’nin İç ve Dış Politika Değerlendirmeleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 6.

⁴⁶ Çelik, agm, s. 318. İkinci Dünya Savaşı yılları süresince pek çok yayın organı hiçbir uyarı yapılmadan kapatılmıştır. Kapatma kararları ise yayın organlarına, Vilayet, Emniyet Müdürlüğü, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Savcılık ya da Sıkıyönetim tarafından direktif, tebliğ ya da bildirim adı altında tebliğ edilmekteydi. Kapatma emirleri her zaman yazılı olarak yapılmamakta, çoğu defa telefon ile bildirilip gazete ya da dergiye yazılı karar daha sonra ulaştırılmaktaydı. Bu bağlamda ilk gazete kapama cezası da Cumhuriyet Gazetesi’ne verilmiştir. Bkz. Orhan Topuz, *Tasviri Efkar Gazetesi’nin İkinci Dünya Savaşı’na Bakışı (1940-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 33.

Efkar gazeteleri Alman yanlısı gibi haberlere imza atmaktaydılar.⁴⁷ Yapılan yayınlara ve haberlerin içeriğine bakıldığında, iktidarın izlediği dış politika bağlamında Türk basını müttefik bloğa yakın mihver bloğa ise uzak bir tavır takındığı görülmektedir. Ancak bu dönemde basında iktidarın takip ettiği dış politikadan farklı sesler çıkması, iktidar yanlısı ve tam anlamıyla olmasa bile liberal nitelendirilebilecek basın arasında tartışmalara sebep olmuştur.⁴⁸

Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktalarından olan Fransa Savaşı'nın Türk basınındaki yansımaları ele alınmıştır. Bu bağlamda savaş öncesinde ve savaşın ilk yılındaki olayların Türk basını tarafından değerlendirilmesi, dönemin önde gelen gazeteleri üzerinden yapılmıştır. Ayrıca savaş dönemindeki hükümet-basın ilişkilerinin incelenmesi de iktidarın basın üzerindeki sıkı denetimini ortaya koyması açısından önemlidir.

ÇALIŞMADA KULLANILAN GAZETELER

İkdam Gazetesi

Türk basınının en uzun süreli faaliyet gösteren gazetelerinden olan İkdam⁴⁹, II. Abdülhamid döneminde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi Ahmed Cevdet Beğ olup, ilk sayısı 1 Muharrem 1312 / 5 Temmuz 1894 yılında yayımlanmış ve 23 Şubat 1325 / 8 Mart 1910 yılına kadar 5557 sayı çıkmıştır. Daha sonra 1 Mart 1326 / 14 Mart 1910 – 12 Şubat 1327 / 25 Şubat 1912 tarihleri arasında 607 sayı Yeni İkdam, 13 Şubat 1327 / 26 Şubat 1912 – 28 Şubat 1328 / 10 Ağustos 1912 arasında 166 sayı İktihâm, 28 Temmuz 1328 / 10 Ağustos 1912'de tekrar İkdam adıyla ve 5558 numara ile yayın hayatına devam etmiştir. 31 Aralık 1928'de ise 11384 numaralı nüshası ile yayın hayatına son vermiştir. Böylece farklı isimlerle toplam 12157 sayı çıkmış olan 1-31 Aralık 1928 tarihli sayıları (11354-11384) günümüz harfleri ile basılmıştır. Sahibi Ahmed Cevdet'in 27 Mayıs 1935'te vefatından sonra Ali Naci Karacan İkdam, Halk Gazetesi (12 Ocak-13 Ağustos 1939, 210 sayı), Velid Ebüzziya İkdam, Sabah Postası (14 Ağustos-31 Aralık 1939, 139 sayı), Edhem İzzet Benice 24 Mayıs 1961'e kadar devam eden İkdam Gece Postası isimli gazeteleri yayımlamışlardır.⁵⁰

⁴⁷ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 67.

⁴⁸ Çelik, **a.g.t.**, s. 9.

⁴⁹ İkdam kelimesi sözlükte “gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma ve ilerleme” anlamlarına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, (Hazırlayan: Aydın Sami Güneşçali), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, s. 423.

⁵⁰ Nesimi Yazıcı, “İkdam”, **DİA**, XXII, s. 25.

Döneminin pek çok gazetesi gibi çağının birçok genç gazetecisi ve okuyucusu için bir okul vazifesi üstlenen ve Türk basınında önemli bir yere sahip olan İkdam Gazetesi'nin yayın hayatına başladığı yıllar Türk basınının en sönük olduğu yıllardır. Bu dönemde sadece günlük olarak Tercüman-ı Hakikat, Sabah, Tarık ve Saadet gazeteleri yayınlanmaktadır. İkdam'ı diğer gazetelerden üstün kılan taraf, sahibi Ahmed Cevdet Beğ'in gazetecilikten yetişmiş güçlü kalem sahibi olmasıdır.⁵¹ Nitekim Ahmed Cevdet Beğ gazetesini yayımlamaya başladığında dönemin en ünlü gazetecilerini kadrosunda toplamıştır. Bunlar arasında, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Necip Asım, Şinasi Hikmet, Teodor Kasap, Abdullah Zühdü, Vecîhî, Hüseyin Cahit, Veled Çelebi gibi kalemler yer almaktadır.

İkdam Gazetesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da tanınmış ve büyük ilgi görmüş, Ahmet Cevdet Bey'in başmakaleleri yine herkes tarafından çok sevilmiştir. Babanzade İsmail Hakkı, Ali Reşad, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi, Cavit gibi birçok değerli kalem bu gazetede makaleler yazmış, tefrikalar yayınlamışlardır. İkdam, bu dönemde Atatürk'ün ortaya koyduğu inkılâpların kökleşmesi için büyük çaba sarf etmiştir. 1928 yılında harf inkılâbına hemen uyum sağlamıştır. 1950'den sonra ise, Demokrat Parti iktidarına muhalefete başlamıştır. 1960'da sahibi değişen İkdam, prensipli, ciddi, memleket ve halkının menfaatlerini her şeyin üstünde tutan sağduyulu tutumu ile bir fikir gazetesi olma özelliği sayesinde 31 Mart 1961 tarihine kadar isim değişiklikleriyle yayın hayatını sürdürmüştür.⁵²

Son Posta Gazetesi

Son Posta Gazetesi, 1930 yılında İttihatçı bir kadro tarafından kurulmuştur. Gazetenin kurucuları, Selim Ragıp Emeç, Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfü Dördüncü'dür. Son Posta Gazetesi'nin kuruluş aşamasından 1934 yılına kadar olan dönem, Halil Lütfü Dördüncü ve Zekeriya Sertel'in anılarında anlatılmıştır. Ekrem Uşaklıgil ve Selim Ragıp Emeç ise Son Posta'da "*Matbuat Hatıraları*" başlıklı yazı dizisinde bu hususa kısaca değinmişlerdir. Dördüncü, anılarında gazete kurma fikrinin Ekrem Uşaklıgil ve Selim Ragıp Emeç'ten çıktığını yazmıştır. Zekeriya Sertel'in de katılımıyla Son Posta Gazetesi'ni çıkartmışlardır. Kuruluş aşamasında belirlenen şartlara göre gazetenin fikrî yönünü Sertel belirleyecek ve yazılarına

⁵¹ Müzeyyen Buttanrı, "İkdam Gazetesi'nin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894- 1900)", *Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran, 2013, s. 80.

⁵² Buttanrı, agm, s. 82.

müdahale edilmeyecektir. Ayrıca Son Posta Gazetesi, hiçbir fırka veya kuruluşa üye olmayacaktır. Böylece Son Posta Gazetesi, 27 Temmuz 1930 yılında Tasvir-i Efkâr'ın eski binasında yayın hayatına başlamıştır.⁵³

Son Posta Gazetesi'nin yayın hayatına başladığı dönemde Cumhuriyet, Tan, Akşam, Ulus ve Vakit gibi gazeteler yayın yapmaktaydı.⁵⁴ Son Posta Gazetesi, Tek partili dönem ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1930-1946) İttihatçı misyonunun da tesiriyle dönemin baskıcı siyasî politikalarına karşı muhalefeti ile ön plana çıkmıştır. Zira basın tarihi çalışmalarına da muhalefet gazetesi kimliği ile yansımıştır.⁵⁵ Son Posta çıktığı dönemde kurulmuş olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemiş, ancak Sertel'e göre bu tam olarak bir destek sayılmamıştır. Çünkü Sertel'e göre, gazete olarak fırkanın Liberal politikasına karşı Devletçiliği savunduğunu belirtmiştir. Sertel bu desteği fırkanın tarafsız bir gazeteye ihtiyaç duyması noktasında ele almış ve fırkanın Son Posta'yı benimsemesine bağlamıştır. Son Posta salt muhalefet noktasında değil, fırka sayesinde beklenen demokrasinin gerçekleştiği düşüncesiyle de fırkayı desteklemiştir.⁵⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de iktidarda İsmet İnönü bulunmaktaydı. Bu dönemde Türk hükümetinin politikası tarafsızlık üzerine inşa edilmişti. Ancak bu politika, "etkin tarafsızlık" şeklindeydi. Türkiye savaş sonuna kadar Batı, Sovyetler ve Almanya arasında denge politikasını sürdürmekle beraber müttefiklerin yanında yer almıştır. Basın üzerinde sıkı bir sansür politikası uygulanırken kâğıt sıkıntısı gazetelerin satışlarını derinden etkilemiştir. Gazeteler üzerinde ise sık sık kapatma ve sansür politikaları uygulanmıştır.⁵⁷ Bu politikalar bizzat İsmet İnönü tarafından verilen direktifler doğrultusunda uygulanmıştır. Gazete mensuplarının pek çoğunun milletvekili olması nedeniyle parti mensupları, parti politikaları doğrultusunda hareket etmiş ve denetimde söz sahibi olmuştur. Matbuat Denetim Müdürlüğü ise basın üzerinde etkin bir denetim mekanizması kurmuştur. Denetim Müdürlüğü, gazetelerde ne zaman, nasıl ve hangi sayfada yayın yapılacağı gibi hususları belirleyerek Türk basınına tek bir çizgide tutmaya çalışmıştır. Bununla

⁵³ Ayşegül Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi", *Vakanüvis, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 1, Bahar, 2019, s. 451.

⁵⁴ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Yay., İstanbul, 2013, s. 162-166.

⁵⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2006, s. 119.

⁵⁶ Ayşegül Yılmaz, *İttihat ve Terakki'nin Tarihi Bir Kaynağı Olarak Son Posta Gazetesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2019, s. 39.

⁵⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s. 120.

ilgili resmî tebliğ ve talimatlar, uyarılar gazetelere gönderilmiştir. Son Posta Gazetesi de bu tebligat ve uyarılar dâhilinde yayın yapmış ve bazı günler de kapatma cezaları almıştır.⁵⁸

Son Posta Gazetesi'nin İkinci Dünya Savaşı'na yönelik yayın politikası devletin takip ettiği politika ile paraleldir. Emeç ve Uşaklıgil savaşa yönelik yazılarını kaleme almış, manşetlerde gelişmelere yer verilmiştir. Savaşla ilgili haberler ise, savaş muhabiri Hüseyin Emir Erkilet tarafından hazırlanmıştır. Gazetenin sayfa sayısı hükümetin aldığı karar gereğince kısıtlanmış, haftada dört gün dört sayfa, üç gün sekiz sayfa olarak çıkmıştır. Son Posta'nın savaş karşısındaki tutumu çok uç noktalarda olmamış ancak savaşın olumsuz yönlerine atıfta bulunmuştur. Örneğin Emeç'in işgal bölgelerindeki kadınların mağduriyetine yönelik yazısı dikkat çekicidir. Son Posta savaş ortamından dolayı uygulanan kanunları tabii karşılamış ve millî menfaatleri her zaman önde tutmuştur.⁵⁹

Ulus Gazetesi

Türk basınında bir “parti gazetesi” olarak şöhret bulan Ulus Gazetesi'nin tarihsel geçmişi, taşıdığı bu fonksiyondan dolayı Millî Mücadele yıllarına kadar gider. Bu bakımdan Ulus Gazetesi'nin ilk ortaya çıkışının temelleri Millî Mücadele'deki İrade-i Milliye gazetesi ile atılmıştır. Mustafa Kemal'in millî direnci örgütlemeye başladığında ilk girişimi, haber akışını denetim altına almak için telgraf ağına el koymak olmuştur. Bu doğrultuda Kemalist bölgeye dışarıdan her çeşit haberin ister telgraf ister gazete yoluyla girmesi engellenmiştir. İkinci adım olarak Sivas Kongresi vesilesiyle, 14 Eylül 1919'da Müdafaa-i Hukuk'un sözcüsü olarak İrade-i Milliye gazetesinin yayınına geçilmiştir.⁶⁰ 10 Ocak 1920'de ise Hâkimiyet-i Milliye gazetesi Sivas Kongresi Heyet-i Temsiliyesi adına yayın hayatına başlamıştır.⁶¹

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 6 Şubat 1921'de günümüzdeki ismi ile Ulus Meydanı'ndaki eski İş Bankası karşısında, Ankara eşrafından Koçzadelere ait eski bir ahşap han içerisinde kurulan yeni matbaasına geçmiş, bu tarihten sonra da cumartesi günü dışında günlük olarak çıkartılmaya başlanmıştır. Gazetenin başyazarlığına da Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey atanmıştır. Kendisi bir ay kadar başyazarlık yaptıktan

⁵⁸ O. Murat Güvenir, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yay., İstanbul, 1991, s. 81 vd.

⁵⁹ Yılmaz, *a.g.t.*, s. 44- 45.

⁶⁰ Fahri Yetim, *Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1957-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 34.

⁶¹ Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989, s. 59- 60.

sonra Matbuat Umum Müdürlüğüne getirilmiştir. Bu durum, yeni devlet ile gazetenin özdeşleşmesini açık bir şekilde ortaya koyan ilginç bir örnek oluşturmıştır.⁶²

28 Kasım 1934’de Harf İnkılâbı’na uygun olarak “Ulus” ismiyle çıkmaya başlayan gazete, Atatürk’ün vefatından sonra da CHP’nin sözcüsü olmaya devam etmiştir.⁶³Bu durumu gazetede bu dönemde uzun süre başyazarlık yapan Falih Rıfkı Atay şu sözlerle anlatmaktadır: “Ulus, CHP’nin gazetesidir. Ulus’ta baş veya orta bütün yazılara imza koyanlar inandıkları davanın zayıflatılmasına, çürütülmesine, düşürülmesine engel olmak için savaşımağa yalnız memur değil, mecburdurlar”.⁶⁴ Falih Rıfkı Atay yönetimindeki Ulus Gazetesi, Necip Ali Küçüka, Zeki Mesud, Nasuhi Baydar, Ahmet Şükrü Esmer, Neşet Halil Atay, Burhan Belge, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Yaşar Nabi Nayır, Mecdi Sayman ve Cemal Kutay gibi zengin bir kadrodan oluşmaktaydı. Gazetenin yazı işlerine ise Naşid Hakkı Uluğ, Sami Tiryakioğlu ve Münir Berik bakmaktaydı.⁶⁵

1945 yılının başlarında Falih Rıfkı Atay yine başyazarlık sıfatıyla gazetede yazılarını yayınlamaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında olması nedeniyle gazetenin birinci sayfasının sağ alt köşesinde dünya savaşıyla ilgili son dakikada alınan haberler okuyucu sunulmaktaydı. Ulus Gazetesi’nin o dönemlerde sahibi Bursa Milletvekili Atıf Akgüç olup, müessese müdürü Naşit Hakkı Uluğ’dur. Ulus Gazetesi 26. Senesinde 8413 sayıya ulaşmıştır. Gazetenin başlığının sol tarafında “CHP Ulus Müessesesi- Çankırı Caddesi Ankara” ibaresi yer alması, bir parti gazetesi olmasını kanıtlayan en önemli delilerdendir. 6 Nisan 1945’te yazı işleri müdürlüğünü üstlenen Mümtaz Faik Fenik, 31 Mayıs 1945 tarihinden itibaren Ulus’un başyazarlarını yazmaya başlamıştır.⁶⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında tüm basında olduğu gibi Ulus Gazetesi’nde de dış politika yazılarında artış meydana gelmiştir. Bu durumun iki ana sebebi olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, savaşın önemli olaylarına kamuoyunun ilgisi; ikincisi ise CHP’nin politikası gereği iç politika ile ilgili haberlerin ancak belirli kalıplarda kamuoyuna aktarılabilmesidir. İç politika ile ilgili konularda belirli

⁶² Alper Bakacak, *Ulus Gazetesi’nin Muhalefet Yılları (1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 12.

⁶³ Ali Gevgilili, “Türkiye Basını”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 222.

⁶⁴ Yetim, *a.g.t.*, s. 36.

⁶⁵ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi Davalar, Hapisler, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 94.

⁶⁶ M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yay., İstanbul, 1992, s. 208- 209.

kalıplardan çıkılmaması, Ulus Gazetesi'nin bir tür oto sansür yapmakta olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Savaşı döneminde oto sansür daha da artmıştır. Bu nedenle Ulus Gazetesi'nde fıkra ve makaleler büyük bir dikkatle ve titizlikle yazılmıştır. Böylece, Ulus Gazetesi tamamen hükümetin izlediği politika doğrultusunda hareket etmiştir.⁶⁷

Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi, Kurtuluş savaşı yıllarında bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün çağrısı ile Anadolu'da Millî Mücadele'ye destek vermek amacıyla kurulmuştur. Gazetenin ilk kurucuları; Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'dir. Kısa süre sonra Yunus Nadi, gazetenin tek sahibi haline gelmiştir. İlerleyen süreçte oğulları Nadir Nadi ve Doğan Nadi de gazeteye dâhil olarak gazete bir aile şirketine dönüşmüştür. Yunus Nadi'nin vefatından sonra da gazetenin ve sahibi konumunda Nadir Nadi bulunmuştur.

1918'li yıllarda Cumhuriyet Gazetesi, “Yeni Gün” ismiyle yayın hayatına İstanbul'da başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin tutumunu eleştiren tutumları ile sürekli olarak dikkat çekmiştir. Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonrada Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması ve yurdun işgale açık bir hale getirilmesi sebebiyle Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin açık destekçisi haline gelmiştir. Bu durum Mustafa Kemal'in de dikkatini çekmiş ve Yeni Gün gazetesinin yazılarını sürekli olarak takip etmeye başlamıştır. Hatta tanıkların ifadelerine göre Yeni Gün okumadan güne başlamaz, çoğu zaman Yunus Nadi'yi bizzat arayarak yazılarını okumasını isterdi.⁶⁸

Tam ismi Yunus Nadi Abalıoğlu olan gazeteci, 1880 yılında Fethiye'de doğmuştur. 1900 yılında daha öğrenci iken Malumat'ta mesleğe giren Abalıoğlu, 1908 inkılâbı sonrasında İstanbul'a gelerek, İkdâm'ı çıkarmış ve sonra da Ebüzziya Tevfik ile birlikte Tasvir-i Efkâr'ı yayımlamışlardır. 1910'da Selanik'te yayımlanan “Rumeli”de de başyazarlık yapan Yunus Nadi, Mebusan Meclisi'nin ikinci seçim döneminde Aydın milletvekili olarak görev yapmıştır.⁶⁹

Yunus Nadi, 1920'de kurulan TBMM'de de yer almış, TBMM'nin birinci döneminde İzmir milletvekili iken, 1924'teki ikinci dönemden, TBMM'nin altıncı

⁶⁷ Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, s. 95.

⁶⁸ Seçil Duman, *Adnan Menderes Dönemi Gazete İncelemesi: Cumhuriyet Gazetesi Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 1.

⁶⁹ M. Nuri İnüç, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yay., İstanbul, 2005, s. 339.

dönemine kadar Muğla milletvekili olarak görev yapmıştır. Bu nedenle de kurduğu hem Anadolu’da “Yeni Gün” hem de “Cumhuriyet Gazetesi”, Cumhuriyet tarihine yakından tanıklık eden ender gazetelerden olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet rejiminin oluşturulmasında ve benimsetilmesinde de büyük katkı sağlamıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra Mustafa Kemal ve İstanbul basını arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmak için 5 Ocak 1924 tarihinde İzmir’de bir toplantı yapılmıştır. Toplantının bitiminden sonra, Mustafa Kemal, Yunus Nadi’yi yanına çağırarak, Cumhuriyet Gazetesi’nin temellerini atmıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin yayın hazırlıkları Nisan 1924 sonunda tamamlanabilmiş ve Cumhuriyet’in ilk sayısı 7 Mayıs 1924’te çıkmıştır. Gazetenin ilk yıllarında Genel Yayın Müdürlüğü’nü ise Zekeriya Sertel yapmıştır.⁷⁰

Gazetenin yazar kadrosunda, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, M. Zekeriya Sertel, Hasan Bedreddin, Reşad Ekrem Bey, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Ağâh Togay, Ahmet Refik, Ahmet Hidayet, İsmail Habib Sevük, Abidin Daver, Cenap Şahabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya Uşaklıgil, Selahattin Enis, Turhan Tan, Cevat Fehmi Başkut, Feridun Osman Menteşoğlu, Ahmet İhsan, Mümtaz Faik Fenik ve Fuat Köprülü, M. Nermi, Halit Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem Talu, Ağâh İzzet, Mümtaz Faik Fenik, Ağâh, Burhan Felek, Ömer Rıza Doğrul, H.Emir Erkilet, Abidin Daver, Arif Ahıskal, İ.Hami Danişment, İ. Habib Sevük, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel, Hasan Cemil Çambel, F. Osman gibi dönemin önde gelen kalemi güçlü yazarları dikkat çekmekteydi.⁷¹

Cumhuriyet Gazetesi, Saltanatlık sisteminden sonra Cumhuriyet rejimine geçişte halkı yapılan yeniliklere alıştırmaya, hilafet propagandasına karşı rejimi savunma ve bilhassa İstanbul basınında yeni yönetime karşı çıkan padişah yanlısı tepkilere karşı yönetim lehinde kamuoyu oluşturma gibi görevler üstlenmiştir. Gazete kurulurken “Cumhuriyet” ismi özellikle seçilmiştir. İstanbul’da kurulması ise, başka bir anlam taşımaktaydı. Yüzyıllarca Osmanlı Devleti’ne ve padişaha başkent olarak hizmet etmiş İstanbul’da kurulan gazete, adeta padişah yanlısı basına ve yazarlara meydan okumaktaydı.⁷²

⁷⁰ Gülden Aydın Pınarcı, *Türkçe Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi’nin Yeni Harfleri Öğretme Çabaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 123.

⁷¹ Ayşe Elif Emre Kaya, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, Yıl: 2010, s. 77.

⁷² Aysun Köktener, *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005, s. 13- 22.

Yunus Nadi, Gazetenin başyazarı ve aynı zamanda sahibi konumundaydı. Demokrat Parti döneminde ise oğlu Nadir Nadi'nin başyazar olarak görev yapmıştır. Yunus Nadi'nin başyazar olduğu dönemde Nadir Nadi ile birçok konuda uzlaşamadıklarını ve görüşlerinin farklı olduğunu görülmektedir. Yunus Nadi, gazeteci ve aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisinden görev yapan bir milletvekilidir. Yazılarından çoğunlukları hükümet yanlısı bir tarzı olduğu anlaşılmaktadır. Yunus Nadi, tek partili dönemde özellikle tartışma konusu olan İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin politikasını en çok destekleyen isimdir. Sovyetlere karşı politikalarda, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlık konusunda iktidarın doğrudan yanında olan yazılar yazmaktadır. Nadir Nadi, bu dönemde pasif bir konumda olsa da babasının söylemlerine karşı duruşunu belirttiği ifadeleri bulunmaktadır. Nadir Nadi'nin “kendi hür irademle basmakalıp ifadelerin dışına çıkarak yazdığım yazı” olarak nitelendirdiği bu yazı Cumhuriyet Gazetesi'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında üç ay süre ile kapatılmasına sebep olmuştur. Her ne kadar Yunus Nadi, Bizzat İsmet İnönü ile görüşüp duruma açıklık getirmek istemiş olsa da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yazılan yazılara karşı sinirli tavrı gazetenin süresiz olarak kapatılmasına sebep olmuştur.⁷³

Vakit Gazetesi

Vakit Gazetesi 1875 yılında Filip Efendi tarafından yayınlanmıştır. Vakit Gazetesi'nin 1875'ten 1884'e kadar devam eden bu ilk yayın dönemindeki başmuharriri Kemalpaşazâde Said Bey'dir.⁷⁴ 1884 ile 1917 tarihleri arasında yayın hayatına ara veren Vakit Gazetesi, 22 Ekim 1917'de Ahmed Emin Yalman ve Mehmet Asım Us ortaklığında yeniden yayın hayatına başlamıştır. İki ortak toplam 500 liralık bir sermaye ile Vakit Gazetesi'ni çıkarmışlardır. 26 Ağustos 1928'e kadar Arap harfleri ile 31 Aralık 1928'den sonra kanun gereği hem Arap hem de Latin harfleriyle ve daha sonra ise tamamen Latin harfleri ile yayınlanmıştır. Vakit'in yayın hayatına başladığı dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin basın üzerindeki baskısı nedeniyle yeni gazetelerin çıkarılmasına izin verilmiyordu. Ancak Hüseyin Cahit ve Ziya

⁷³ Duman, **a.g.t.**, s. 2- 3; Yunus Nadi'nin II. Dünya Savaşı konusundaki genel tavrı hakkında bkz, Fatma İçöz, **II. Dünya Savaşı ve Yunus Nadi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİT Ens, İzmir, 2006.

⁷⁴ İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, s. 249- 250.

Gökalp'in İttihat ve Terakki ile olan yakınlıkları Vakit Gazetesi'nin çıkarılmasını kolaylaştırmıştır.⁷⁵

Ahmet Emin Yalman ile Asım Us'un çıkarmaya karar verdikleri gazetenin adını ilk önceleri "Haber" olarak kararlaştırmalarına rağmen o zamanın Matbuat Müdürü olan Hikmet Bey'in (Nazım Hikmet'in babası) telkinleriyle "Vakit" isminde karar kılmışlardır. Cağaloğlu'nda küçük bir matbaada 700 altın liralık sermaye ile işe başlamışlardır. Bu dönemde eski Maarif Nazırı Şükrü Bey'in vagon suiistimali ile şeker ticareti yaparak bir vurgun yaptığı haberini işlemeleri ve bu kişinin İttihat ve Terakki içinde nüfuz sahibi olan eski bir nazır olması ve yaptıkları aleyhte haberler Vakit gazetesinin kısa zamanda tanınmasına yol açmıştır. Gazete güçlü bir yazar kadrosuna sahipti. Bunlar arasında Ahmet Şükrü Esmer, Ali Ekrem Uşaklıgil, Selim Ragıp Emeç, Reşad Nuri, Hakkı Süha, Mehmet Gayyur, Halil Lütfü Dördüncü, Necmettin Sadık ve Kâzım Şinasi gazetesinin yazı heyetinde yer almaktaydı. Bu isimlerden başka Ruşen Eşref de daha sonra yazı heyetine dâhil olmuştur. Yine Ziya Gökalp, Hüseyin Cahit, Halide Edip, halka söylemek istedikleri bir şey olduğu vakit ilk olarak Vakit Gazetesi'ni tercih etmişlerdir.⁷⁶

Ahmed Emin'in 31 Mart 1920'de Malta'ya sürgün edilmesi üzerine Mehmet Asım gazetede başyazar olmuştur. Aynı zamanda gazetesinin idaresini de Mehmet Asım üstlenmiştir. Ahmed Emin sürgünde iken Mehmet Asım'ın yazdığı başmakaleler, Ahmed Emin'e olan saygısından dolayı imzasız yayınlanmıştır.⁷⁷ Millî Mücadele Dönemi boyunca en doğru haberleri okuyucularına iletmeye çalışan Vakit Gazetesi'nin, Ahmet Emin, Asım Us ortaklığı 18 Mart 1923'te sona ermiş, gazetesinin hisselerini devralan Asım Us, Vakit'i kardeşi Hakkı Tarık ile yayınlamaya başlamıştır. Mehmet Asım ile Ahmet Emin'in ortaklığı beş buçuk yıl sürmüştür. Bu ortaklıklarının ilk yıllarında Ahmet Emin başyazarlığı üstlenmiş, Mehmet Asım ise arada ilk sayfada çoğu zaman da ikinci sayfada yazmıştır. Aralarındaki ortaklık sonrasında ise Mehmet Asım başyazarlık yaparken kardeşi Hakkı Tarık hem mali işlere hem de köşe yazarlığı da yapmıştır. 1934 ile 1938 yılları arasında Vakit Gazetesi isim değişikliğine giderek

⁷⁵ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-I (1888-1922)*, Rey Yay., İstanbul, 1970, s. 357.

⁷⁶ Tahir Selçuk Alçıçek, *Sosyal Bilimler Araştırmalarına Kaynak Olarak Vakit Gazetesi 1929 Ocak-Nisan (Değerlendirme Dizin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2018, s. 18.

⁷⁷ M. Nuri İnuğur, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yay., İstanbul, 1998, s. 107.

“Kurun” ismini alarak yayın hayatına devam etme kararı almıştır. 1931 yılında da Hakkı Tarık Us ile Rasim Us kardeşler “Haber” gazetesini bir dönem çıkardılar.⁷⁸

Us kardeşlerin elinde Ağustos 1959 yılına kadar yayın hayatını sürdüren Vakit Gazetesi birçok ünlü ismi bünyesinde barındırmış Cumhuriyet basınının gelişmesinde önemli bir okul görevini yerine getirmiştir.⁷⁹ Gazete 1950’lerden sonra halkın sözcülüğü görevini yavaş yavaş kaybetmiş ve 1966’da kapanmıştır. 1967’de ise, Avcılık Spor adı ile dergi şeklinde yayımlanmış ve Mehmet Asım Us’un ölümü ile tamamen kapanmıştır.⁸⁰

Tan Gazetesi

Tan Gazetesi ilk olarak Milliyet adı ile 11 Şubat 1926 tarihinde yayınlanmaya başlamış ve okuyucusunun karşısına çıkmıştır. Bu tarihte gazetenin sorumlu müdürü Burhan Cahit Morkaya, başyazarı ise Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı olan Mahmut Soydan’dır. Gazete, *Tan* ismiyle yayın hayatına ise 23 Nisan 1935 yılında başlamıştır. Tan Gazetesi, 23 Nisan 1935 tarihinden 4 Aralık 1945 tarihine kadar üç yönetim değiştirmiştir. Kuruluşundan 20 Mayıs 1936 tarihine kadar Mahmut Soydan, 16 Temmuz 1936’dan 7 Ağustos 1938’e kadar Ahmet Emin Yalman, 8 Kasım 1938’den 4 Aralık 1945’e kadar ise M. Zekeriya Sertel imzasıyla yayınlanmıştır.⁸¹

4 Aralık 1945 tarihindeki meşhur “Tan Olayı”na⁸² kadar yayın hayatını sürdüren gazete, başlangıçta Halil Lütfü Dördüncü ve Mahmut Soydan tarafından yayınlanmış ve fikir gazeteciliğinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Önceleri İş Bankası’nın malî desteği ile yayımlanan gazete sonraları Ali Naci Karacan, Ahmet Emin Yalman Halil Lütfü Dördüncü ve Zekeriya Sertel tarafından satın alınmıştır. Farklı ideolojilere sahip olan bu yazarlar, 17 Ağustos 1938 tarihine kadar köşelerinden farklı kesimlere hitap etmişlerdir. Gazete bu tarihten sonra sol bir çizgiye yönelmiştir. Tek parti sisteminin idare tarzına karşı çıkan Tan Gazetesi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya karşıtı yayınlar yapmıştır. 1937, 1938 ve 1944 yıllarında ise kapatma cezası almıştır.⁸³

⁷⁸ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi Davalar, Hapisler, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler*, s. 123, 158.

⁷⁹ Alçıçek, *a.g.t.*, s. 24.

⁸⁰ Hürrem Türkarlan, *Vakit Gazetesinde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923- 4 Ekim 1926)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 17.

⁸¹ Murat Sadullah Çebi, *Siyasal Bir Muhalefet Aracı Olarak Tan Gazetesi (1935-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988, s. 12- 13.

⁸² Tan Olayı, 4 Aralık 1945 tarihinde Tan Gazetesi’nin örgütlü protestocular tarafından basılması ve baskı makinelerinin tahrip edilmesi olayıdır.

⁸³ Tahsin Yıldırım, “Türk Gazetecilik Tarihi Üzerine Bir Deneme-II”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2, Temmuz- Aralık 2009, s. 258.

Tan Gazetesi, Mahmut Soydan, Ali Naci Karacan, Burhan Felek, Peyami Safa, Yusuf Osman Bükülmez Ahmet Şükrü Esmer, Mahmut Baler, Ahmet Ağaoğlu, Orhan Selim, Nizamettin Nazif, Naci Sadullah, Eşref Şefik, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Mahmut Esad Bozkurt, Samet Ağaoğlu, M. Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Behice Boran, Muzaffer Şerif, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Sadrettin Celal Antel gibi isimlerden oluşan geniş bir yazar kadrosuna sahiptir.⁸⁴

Gazetenin yayın politikasında, Sovyet dostluğu, savaş karşıtlığı, antifaşizm de yer almaktaydı.⁸⁵ Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki tarafların tüm baskılarına rağmen tarafsızlığını devam ettirmesi, Türk basınında Türkiye'nin eninde sonunda bir taraf seçeceğine dair oluşan kanaat yüzünden, etkisi sınırlı da olsa bir propaganda çalışması başlamıştır. Bilhassa Almanların cephede kazandıkları önemli başarılar dikkate alındığında Türk basınında seçilmesi gereken tarafın Almanya olması gerektiğine dair kanaat akla daha yatkın ve işlevsel olarak görülmekteydi. Bu dönemde, demokrasilerden yana en baştan beri tarafgir yazılar ve haberler veren Tan Gazetesi, bu taraf seçiminde duruşunu belli etmeye ve bu yönde bir kamuoyu oluşmasına dair bir yayın politikası yapmaya başlamıştır. Böylesine bir yayın politikası, özellikle o dönemde sağcı ve hükümet yanlısı bir bakış açısına sahip olan Cumhuriyet Gazetesi ve diğer savaş yanlısı gazeteler tarafından ajite edilir ve gazetenin sahibi olan Serteller Sovyet yanlısı ve komünist olmakla itham edilirler. Bu tip yayımlarla gerginleştirilen ortamın sonucunda Tan olayları patlak verir ve bu olaydan sonra gazete kapatılır.⁸⁶

⁸⁴ Çebi, **a.g.t.**, s. 13.

⁸⁵ Ayla Acar, "Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945", *İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, 2012/II, 43, s. 4.

⁸⁶ Savaş Uğur, *Tek Parti Döneminde Muhalefet Basını ve Tan Gazetesi (1938-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 1, 66.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN GENEL SEYRİ VE FRANSA SAVAŞI

1.1. Avrupa’da Savaşın Başlaması

Dünyayı baştan sona felakete sürükleyen Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Almanya yenilmiş ve ağır koşullar içeren bir antlaşma yapmak zorunda bırakılmıştır.⁸⁷ Almanlar 1919’da imzalanan Versailles Antlaşması’nın haksız maddeler içerdiğini ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savaşın sonlanmasından itibaren yenilemişlerdir.⁸⁸ 1920’lerde büyük ekonomik güçlüklerle karşı karşıya kalan Almanya’da 1933’te Adolf Hitler önderliğindeki Naziler iktidara gelmiş ve Hitler, bir yandan Versailles Antlaşması’nın geçersiz sayılmasına çalışırken, öte yandan da silahlı kuvvetlerini yeniden toparlamıştır. Adolf Hitler, öncelikle Orta Avrupa, ardından da Doğu ve Batı Avrupa’yı Almanya topraklarına katmak gayreti ile hareket etmiştir. Hitler’in bu doğrultuda ikincil planı ise Asya’yı, özellikle Sovyetler Birliği ve Yakın Doğu’daki stratejik noktaları ele geçirmektir.⁸⁹

Diğer taraftan Birinci Dünya Savaşı’ndan galip devletlerarasında yer almasına rağmen isteklerine ulaşamayan İtalya, dar bir sömürge alanıyla sanayisini beslemeye yönelik gayret göstermiştir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri ile görüş ayrılığına düşen İtalya, Mussolini’nin faşist politikaları nedeniyle Avrupa’da sorun teşkil etmiştir. İtalya’nın eski Roma İmparatorluğu gibi güçlü bir devlet olmasını isteyen Mussolini, Almanya ile yakınlaşarak Mihver Devletler bloğunda savaşa girmiştir. İtalya’nın Habeşistan’ı ele geçirmesinden sonra Akdeniz’de İtalyan tehlikesi belirgin bir hale gelmiştir. Kızıldeniz’i Aden Körfezine bağlayan Mendep Boğazı ve Akdeniz’i Kızıldeniz’e bağlayan Süveyş’in İtalyan tehdidi altında bulunması İngiltere ile Türkiye’yi birbirlerine yaklaştırmıştır. Diğer taraftan Almanya’nın 15 Mart 1939’da Çekoslovakya’yı işgale başlaması Almanya’nın 1933 yılından beri uyguladığı dış politikaya yeni bir şekil vermekteydi. Zira Almanya bu döneme kadar kendisini kısıtlayan ve denetleyen Versailles Antlaşmasının

⁸⁷ E. Semih Yalçın, *Atatürk’ün Millî Dış Siyaseti*, Berikan Yayınları, Ankara, 2010, s. 419.

⁸⁸ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.161, 249.

⁸⁹ Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’da meydana gelen gelişmeler ve Hitler’in doğuşu hakkında bkz, Rifat Uçarol, *Siyasî Tarih*, İstanbul, 1985, s.429; Fahir Armaoğlu, *Siyasî Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1975, s. 472.

hükümlerinden kurtularak tüm Alman ulusunu bir araya toplamıştı.⁹⁰ Çekoslovakya'nın işgali ise bunun tamamen dışında emperyalist bir girişimin ilk aşaması oluyordu⁹¹. İngiltere ve Fransa'nın Alman-İtalyan birlikteliğini engellemeye yönelik tüm çabalarına karşın Avrupa'daki Kasım 1936'da revizyonist "Roma-Berlin Eksenini" kavramı çerçevesinde Benito Mussolini ile Alman lider Adolf Hitler arasındaki ilişkiler gelişti⁹². Aynı çerçevede Sovyetler Birliği'ne karşı işbirliği yapma kararında olan Almanya ve Japonya, 25 Kasım 1936'da Berlin'de "Anti-Komintern Paktı"ı oluşturmuşlardır. Bu pakt ile siyasi rejim temeline dayalı bir ittifak yapılmış ve "Berlin-Tokyo Mihveri" kurulmuştur. Yayılmacılık konusunda Almanya ve Japonya'dan geri kalmak istemeyen İtalya da 5 Kasım 1937'de Roma'da imzalanan bir antlaşmayla Anti-Komintern Pakt'a katılmıştır. Böylece, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte önemli bir dönüm noktası olan "Berlin-Roma-Tokyo Mihveri" kurulmuştur.⁹³

Diğer taraftan Hitler tarafından Avrupa'daki tek rakip olarak bilinen Birleşik Krallık, Almanya'nın, Avrupa topraklarının tamamına yayılmasını önlemeye yöneliktir. ABD tarafından sürekli askerî lojistikle desteklenen Birleşik Krallık, ABD'nin savaşa dâhil edilmesine kadar özellikle İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri ile öncelenmiş, bu sayede Orta Avrupa hava sahasında kesin bir hâkimiyet sağlamıştır. Savaşa dönemin tüm büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa; Müttefik Devletler olarak, Almanya, İtalya ve Japonya; Mihver Devletler olarak katılmıştır. 100 milyondan fazla askeri personelin dâhil olduğu savaş, dünya tarihindeki en büyük savaştır. Savaşa dâhil olan bu güçler tüm iktisadî, endüstriyel ve bilimsel güçlerini, sivil ya da askerî kaynak göz önünde bulundurulmaksızın, bu harp için kullanmıştır. Ayrıca nükleer silahların da kullanıldığı tek savaş olan ve "Yahudi Soykırımı" gibi kitlesel sivil ölümlerin gerçekleştirildiği İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihindeki en kanlı savaştır. Savaşın

⁹⁰ Elif Uyar, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk-İngiliz İlişkileri Örneği", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I - İkinci Dünya Harbi ve Türkiye- (20-22 Ekim 1997-İstanbul)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, ss. 577-595.

⁹¹ Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s. 140.

⁹² Hüseyin Emiroğlu, "İkinci Dünya Savaşına Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2007-1, S.14, s. 73.

⁹³ Gökhan Metin, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Değişken Dış Politikalarının Basına Yansımaları (1939-1945)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2014, s.5; Kemal Yakut, *İkinci Dünya Savaşı*, Anadolu Üniversitesi, s.139.

patlak verdiği tarihten bitiş tarihine kadar 70 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir.⁹⁴

Ciddi anlamda insan kaybının yaşandığı harbin başlatıldığı tarihe ilişkin genel kabul, Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği 1 Eylül 1939 tarihidir. Eylül 1939'da, Alman birliklerinin Polonya'yı işgali ile birlikte başlayan süreç Fransa ve Britanya İmparatorluğu ve İngiliz Milletler Topluluğu'na dâhil olan çoğu ülke işaret edilen tarihten itibaren kademeli olarak Almanya'ya savaş ilan etmiştir.⁹⁵

Dünyayı felakete sürükleyen bu kutuplaşmanın arkasındaki temel gerekçe olarak Almanya'nın, Avrupa'da büyük bir imparatorluk kurmayı hedeflemesi şeklinde görülmüştür. 1939 yılını takip eden iki yıl sonra Nazi Almanya'sı tüm kıta Avrupası'na da hükmedebilmiştir. Bu esnada Batılı devletlerin, özellikle İngiltere'nin Almanya'nın yayılmacı politikasına karşı gerekli tepkiyi göstermekte gecikmesi ve özellikle 1938 Münih düzenlemesi ile Çekoslovak halkına danışılmadan bu ülkeyi Hitler'e terk etmeleri, Sovyetler Birliği yöneticilerinde, Batılıların Alman saldırganlığını Doğu Avrupa'ya, Sovyetler'e doğru yönelttikleri inancını güçlendirmiştir. Almanya'ya karşı bir bağlaşma içinde yer alma yolundaki Sovyet önerilerinin İngiltere ve Fransa tarafından reddedilmesi, bu inancı daha da pekiştirmiştir. Böylece, Almanya'ya karşı Doğu Avrupa'da kendisine bir güvenlik kuşağı oluşturma yollarını arayan Sovyetler, 23 Ağustos 1939'da, İkinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce Almanya ile bir Saldırmazlık Paktı imzalayarak yeni bir yol denemeye başlamışlardır.⁹⁶

⁹⁴ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 58.

⁹⁵ "Hitler 1 Eylül'de Polonya sınırını geçti. İki gün sonra Britanya ve Fransa Hitler'e boşuna yapılan geri çekilme talebini müteakip savaşa girdi. Bir başka Avrupa Savaşı başlamıştı ve bu savaş, ikinci bir Dünya Savaşı'na dönüştü. Batılı Müttefikler o savaşa ikili bir hedef için girdiler. İlk hedef Polonya'nın bağımsızlığını korumak için verilen sözü yerine getirmektir. Nihai amaç kendileri için muhtemel bir tehdidi ortadan kaldırmak ve böylelikle kendi güvenliklerini sağlamaktır. Sonuçta, her iki amaçta da başarısız oldular. En başta sadece Polonya'nın yenilmesini ve Almanya ile Rusya arasında paylaşılmasını önlemekte başarısız olmakla kalmadılar, ayrıca belirgin bir zaferle biten altı yıllık savaşın ardından kendi safında savaşmış olan Polonyalılara karşı yükümlülüklerinden vazgeçerek, Rusya'nın Polonya'yı hâkimiyeti altına almasına boyun eğmek zorunda bırakıldılar." Hart, *a.g.e.*, s.5-6.

⁹⁶ Ertem bu konuda özetle şu ifadelere yer vermektedir: Sovyetler ile Almanlar arasında imzalanan saldırmazlık paktı, Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Sovyetler Birliği, Boğazların ortaklaşa savunulması, Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi gibi isteklerle Türkiye'nin karşısına çıkınca, bir uzlaşma sağlanamamış ve Türkiye 19 Ekim 1939 tarihinde Türk, İngiliz-Fransız İttifakını imzalamıştır. Bu ittifaka göre; bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan, İngiltere ve Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e yayılırsa Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Türkiye, bir Avrupa devletinin saldırısına uğrarsa, İngiltere ve Fransa kendisine yardım edecekti. Ancak Türkiye, antlaşmaya koydurduğu "Sovyet Çekincesi" de denen ek 2. protokolle anlaşma hükümleri ile kabul edilen yükümlülüklerinden doğan taahhütlerin kendisini Sovyetler Birliği ile bir savaşa sürüklemeyeceği konusunda güvence oluşturdu. Almanya'nın 1 Eylül 1939 sabahı savaş ilan etmesinin Polonya'ya saldırısı ve bunun üzerine de İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilanı ile başlayan İkinci Dünya Savaşı, 1940 yılı Mayısında Almanya'nın Fransa'ya saldırısı ve

Bu sırada Türkiye ve Sovyet yönetimlerinin, savaş sahasından uzaktaki ve Almanya ile ilişkilerini devam ettirmekte olan Balkan devletleri ile ilgilenmelerinin olağandışı olarak değerlendirilmesine ilişkin Kamuran Gürün şu izahatı yapmaktadır:

“Gerek İngiltere, , gerek Fransa, Almanya’ya savaş ilan etmişlerdi, ama savaşa hazır durumda değildiler. Fransa, seferberliğini bile, Polonya savaşı sona ermekte iken, ancak 25 Eylül’de tamamlayabilmişti. Her iki devlette savaşın uzun süreceği düşüncesindeydi. İngiliz Hükümeti savaşın en az 3 yıl süreceği ve ilk yılın bir hazırlık dönemi olacağını kabul etmekteydi. Almanya ile kara hududu olmadığından bu ilk yıl içinde sadece denizlerde üstünlüğü elde tutması, ihtiyacı olan zamanı kendine kazandırabilirdi. Fransa’da savaşın uzun sürebileceği düşüncesindeydi. Ancak onun Almanya ile kara hududu bulunuşu, kendisinin savaşa hazır duruma gelebilmesi için, Almanya’nın Polonya savaşı bittikten sonra doğuda veya güneydoğuda oyalanması veya en azından, kuvvetlerinin tamamını batı cephesine nakledemeyecek bir durumun yaratılması gerekiyordu. İşte Balkanlarla ilgileniş bu sebeple ortaya çıkmaktaydı.”⁹⁷

Haziran 1941’de Sovyetler Birliği’nin Alman ordusu tarafından istila edilmesi, aynı yılın aralık ayında Japonların Amerika Birleşik Devletleri’ne saldırması, bu çatışmaların yüzyılın İkinci Dünya Savaşı’na dönüşmesine yol açmıştır. Esasında savaşın başında tarafsız kalan ABD, sonraları Fransa ve Birleşik Krallığa silah yardımı yapmıştır. Japonya tarafından Pearl Harbor’da saldırıya uğramış ve kesin olarak savaşa girmiştir.⁹⁸ ABD’nin savaşa girmesi ve Almanların Sovyetler Birliği’ni

İtalya’nın Almanya yanında yer alması ile Akdeniz’e sıçramış ve Türkiye’den ittifak antlaşması gereği savaşa girmesi istenmiştir. Türkiye ise üçlü ittifakın “Sovyet Çekincesi” olarak bilinen 2 numaralı protokolünü ileri sürerek İngiltere ve Fransa’nın isteklerini geri çevirmiştir. İngiltere ise Türkiye’yi savaşa sokma konusundaki isteği yerine gelmeyince fazla ısrarın Türkiye’yi Mihver Devletler safına itebileceği endişesinden dolayı Türkiye’nin savaş dışı halinin de kendi yararlarına olacağını düşünmüştür. Batılılar, Türkiye’nin 2 nolu protokolü ileri sürerek savaşa girmemesini “bahane” olarak nitelendirmekteydi. Türkiye ise kendisine doğrudan yardım yapılmadıkça ve Batının Almanya karşısında üstünlüğünün Türkler tarafından görülmesi gerçekleşmedikçe Türkiye’nin savaşa girmeyeceğini belirtmiştir. Sürekli savaş dışında kalmayı İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında bir “denge” politikası yürüterek gerçekleştirmişlerdir. Bkz. (Barış Ertem, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri”, *Turkish Studies*-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, Volume 8/7, (Summer 2013), p. 157-183; Ayrıca bkz. Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev: Mehmet Harmancı), C.II, E Yayınları, İstanbul, 1983, s. 468.

⁹⁷ Kamuran Gürün, “Savaşın İlk Yılı ve Türkiye”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I -İkinci Dünya Harbi ve Türkiye- (20-22 Ekim 1997-İstanbul)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, ss. 9-34.

⁹⁸ ABD’nin savaşa girmesiyle birlikte kara kuvvetleriyle ön plana çıkan Birleşik Krallık, II. Dünya Savaşı’nın en büyük aktörü olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda Almanya’nın Uzak Doğu sömürgeleri Japonya’ya verilmişti. Üstelik Çin’in bir bölümü de Japonya’nın hâkimiyetindeydi. Ancak bu kadar sömürge bile hızla sanayileşen ve büyüyen Japon ekonomisini doyuramıyordu. Ekonomik çıkarlar için ABD ile yakınlaşan Japonya, savaşın patlak vermesi ile Almanya’ya yakınlaşmıştır. Pearl Harbor Saldırısı ile kesin olarak savaşa girmiştir. Sabiha Sertel, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s. 226-227.

istila etmesi savaşın seyrini değiştirmiş, Almanya genişleme politikası yerine var olan sınırlarını koruma politikasını uygulamıştır. Bu topyekûn bir savaştır. Taraflar tüm kaynaklarını devreye sokmuş, sivil halklara sıçramış, ideolojileri karşı karşıya getirmiştir. Büyük İttifak'ın Mihver güçlerini yenmesi için ise dört yıla yakın zaman gerektirmiştir.⁹⁹

Bu sırada Sovyet yönetimi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı yerine Orta Asya'ya yönelik politikalar takip etmiştir. İki dünya savaşı arası dönemde Sovyet idaresinin zengin petrol rezervleri sayesinde savaşta lojistik ve teknoloji alanlarında en güçlü devletlerden de biri olmuştur. Almanya ile saldırmazlık anlaşması yapmasına rağmen Alman istilasına uğramıştır.¹⁰⁰ Almanların bu istilas ve SSCB'ye karşı aldığı yenilgiler İkinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirmiştir.¹⁰¹ Bu bölümde birincisinden üç kat fazla kurban verilen İkinci Dünya Savaşı'nın önemli evreleri hangi süreçleri kapsadığı ve savaşın yeni özelliklerinin neler olduğu tespit edilirken, siviller nasıl ve neden savaşın tam kalbinde yer aldıkları meseleleri tartışılacaktır.¹⁰²

1.2. Almanların Polonya'yı İşgali

Almanya iki savaş arası dönemde bir yandan sanayisini kuvvetlendirirken diğer yandan ordusunu da dönemin en güçlü gücü yapmaya çalışmıştır. Bu sırada Danzig Sorunu'nun diplomatik yollarla çözümünün uzun sürmesi üzerine Alman orduları, 1 Eylül 1939 sabahı Polonya sınırlarını geçmişlerdir. Yıldırım savaşı tekniklerinin ilk kez hayata geçirilişi olan Polonya Seferi, bu ülkenin toprak bütünlüğünü uluslararası platformda garanti etmiş olan Birleşik Krallık ve Fransa'yı harekete geçirmiştir. 3 Eylül'de Birleşik Krallık, bir gün sonra da Fransa, Almanya'ya savaş ilan etmiş ve seferberlik hazırlıklarını başlatmıştır. Ancak Alman panzer birlikleri, harekâtın ilk haftasının sonunda Polonya cephelerini yarmış ve geniş kuşatmalara girişmiştir. Müttefiklerin ise askeri bir müdahalesi için bu evrede artık olanak görünmemiştir. Fransa ve Birleşik Krallık 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan ettiklerinde, Avrupa devletlerinin çoğunluğu diktatörlüklerle idare

⁹⁹ Faruk Sönmezoğlu, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, Der Yayınları, İstanbul 2015, s. 400.

¹⁰⁰ Baskın Oran, "TDP'nin Temel İlkeleri", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 28-29.

¹⁰¹ Sönmezoğlu, *İki Savaş Sırası ve Arasında...*, s. 406.

¹⁰² Balci, *Türkiye Dış Politikası*, s. 55.

edilmekteydi.¹⁰³ Avrupa’da, demokrasilere karşı üç totaliter rejim kendini dayatıyordu: Stalin’in Sovyetler Birliği, Nazi Almanyası ve Faşist İtalya. Almanya ise tüm Orta Avrupa’ya hükmetmiş ve Münih Antlaşmalarından sonra (1938) Çekoslovakya’yı haritadan silmişti. İtalya, Nisan 1939’da Arnavutluk’u ele geçirmişti. Almanya, İtalya ve Japonya “Mihver”i¹⁰⁴ oluşturmuştu.

1 Eylül 1939’da, Avrupa geniş ölçüde dünyaya hâkimdir. Avrupa’da büyük güçlerin dünya hâkimiyeti kaynaklarda şu şekilde özetlenmektedir:

*“Sömürgeleri tüm Afrika’yı ve Asya’nın büyük bir bölümünü kaplıyordu. 1939’da en önemli sömürge imparatorluğu Birleşik Karalık’ın idi. 14, 5 milyon km²’lik bir alana yayılmıştı ve 414 milyon kişiyi barındırıyordu. Fransa İmparatorluğu (Afrika, Orta Doğu, Fransız Güneydoğu Asya’sı) 11, 8 milyon kilometre karelik bir alanda 70 milyon kişiyi barındırıyordu. Portekiz (2 milyon kilometre kare, 9 milyon nüfus), İspanya (350 000 kilometre kare, 1, 2 milyon nüfus) ve Hollanda (2 milyon kilometre kare, 60 nüfus), 16. ve 17. yüzyıl fetihlerinden ellerinde kalan bölgeleri yönetiyorlardı. Bunlardan yalnızca Hollanda’nın kayda değer bir ekonomik gücü vardı (petrol, kauçuk). Belçika Kongo’su ve komşu Ruanda ile Burundi’yi içine alan Belçika İmparatorluğu (2, 4 milyon kilometre kare, 14, 2 milyon nüfus), 19. yüzyılda oluşmuştu. İtalya İmparatorluğu (3, 5 milyon kilometre kare, 15 milyon nüfus) 19. yüzyılda ele geçirilen eski toprakların yansırı (Eritre, Somali, Libya), 1935-1936’da Mussolini tarafından zapt edilen Etiyopya’yı da içine alıyordu. Böylece kurulan İtalyan Doğu Afrika’sı “Afrika’da yeni bir Roma İmparatorluğu”nun temellerini oluşturacaktı. Japon İmparatorluğu 20. yüzyılın başlarında doğmuştu. 1919’da Büyük Okyanus’taki Alman adalarını (Marianne, Marshall, Caroline Adaları) ele geçirdikten sonra Japonya, 1930’larda Mançurya’yı (sonradan Mançukuo adıyla bir uydu-devlet haline getirildi), ardından da Çin’in bir kısmını aldı. 1939’da, dünyanın bu kısmında savaş neredeyse iki yıldır sürmekteydi.”*¹⁰⁵

Bu sırada emperyalist Alman ve İtalyan politikalarının hızla ortaya çıkmaya başladığı ve savaşın henüz zuhur etmediği 1939 yılı başlarında Türkiye, İngiltere ile olan münasebetlerini hızlandırmış ve 12 Mayıs 1939 tarihinde Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu yayınlanmıştır.¹⁰⁶ Fransa’yla ise Hatay meselesinin hallinden sonra 23

¹⁰³ Elif Uyar, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk-İngiliz İlişkileri Örneği”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I - İkinci Dünya Harbi ve Türkiye- (20-22 Ekim 1997-İstanbul)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, ss. 577-595.

¹⁰⁴ Mihver, 1 Ekim 1936’da Nazi Almanyası ile Faşist İtalya arasında kurulan birliğe verilen isimdir. İlk kez Mussolini tarafından kullanılmıştır. Avrupa’nın mihveri Roma ve Berlin’den geçmektedir. Kavram geniş anlamıyla, Almanya ile İkinci Dünya Savaşı’ndaki müttefiklerine verilen addır.

¹⁰⁵ Oran, “TDP’nin Temel İlkeleri”, 28-29.

¹⁰⁶ “İngiltere, Polonya ile 6 Nisan 1939’da karşılıklı yardımlaşma paktı, Yunanistan ve Romanya ile de 13 Nisan 1939’da tek taraflı garanti anlaşması imzalamıştır. İtalya’nın Arnavutluk’u işgalinin ardından İngiltere Türkiye’ye adı geçen devletlere benzer bir garanti verme teklifi yapmış ancak Türkiye tek taraflı garantiyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine İngiltere- Türkiye görüşmeleri sıklaşmış ve ortaya 12

Haziran 1939'da Türk-Fransız Deklarasyonu yayınlanabilmiştir.¹⁰⁷ Bu sırada Alman-Sovyet yakınlaşmasının sonuçlarından da çekinen Türk hükümeti, bu deklarasyonların sonucunda İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da Ankara'da bir ittifak antlaşması da imzalamışsa da İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk dış politikasının temel ilkesi savaşa girmemek, ne pahasına olursa olsun savaş dışında kalmak üzerine inşa olunmuştur.¹⁰⁸ Fakat savaşın hemen ilk yıllarında Alman ilerleyişi gidişatı da önemli ölçüde etkilemiştir.

Armaoğlu 1941 yılı ortalarında Türkiye'nin durumunu kuşku vericiydi şeklinde değerlendirmektedir. Ayrıca bu sırada Mihver kuvvetlerin Balkanları işgal etmiş olmasının, Bulgaristan sınırına Alman kuvvetleri yerleşmesinin de, Rus-Alman ilişkileri yeniden dostça bir havaya girmiş olduğu şeklinde yorumlamaktadır:

"Türkiye adeta kuşatılmıştı. 1941 ilkbaharında herkesin kafasında tek soru vardı: Hitler bundan sonra nereye yürüyecek? Doğu'ya doğru Türkiye ve Orta Doğu üzerine mi yoksa Batıya mı? Alman tehdidinin olduğu bu dönemde İngiltere'nin, Almanya ve Sovyetlerin Türkiye'ye saldıracağı ve Polonya örneğinde olduğu gibi Türkiye'nin bu iki ülke arasında paylaşılacağını ileri sürmesine karşılık Almanya, Bulgaristan'a yapılan hareketin Türkiye'ye yönelik olmadığını söyleyerek Türkiye'ye güvence verdi. Mart ayındaki Hitler-İnönü mektuplaşması Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması için önemli bir

Mayıs 1939'da yayınlanan Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu çıkmıştır. Bu deklarasyona göre Akdeniz'de yaşanacak her hangi bir çatışmada iki ülke etkili bir şekilde işbirliği yapmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir." Metin, *a.g.t.*, s.8-9. Ayrıca bkz, Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s.255.

¹⁰⁷ "Özellikle Osmanlı borçları meselesi sadece Fransa'yı değil birçok devleti ilgilendirmesine rağmen bu hususta Türkiye'yi en çok rahatsız eden devlet Fransa idi. Bunun sebebi ise Osmanlı Devleti'nin en fazla ticari imtiyaz tanıdığı ülkenin Fransa olması, Fransız yatırımcılarının da buna bağlı olarak Türkiye topraklarında yaptığı yatırım miktarının fazla olmasıydı. Nitekim 13 Haziran 1928 tarihinde iki hükümet adına imzalanan bir mukavele ile Osmanlı borçları meselesi halledilme yoluna girmiştir. Fakat 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sebebiyle söz konusu borcun ödenmesinde aksamalar yaşanmış ve iki devlet arasında gerginlik tekrardan ortaya çıkmıştı. Nihayetinde 22 Nisan 1933'te imzalanan yeni bir mukavele ile söz konusu sorun ortadan kalkmıştır. Avrupa'daki gerilimin artması, I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan siyasi konjonktürü koruma amacı güden bir dış politikaya sahip olan Fransa'nın Türkiye'ye olan ihtiyacını arttırmıştı. Dolayısıyla Hatay Sorunu 1938'de Türkiye lehine çözülme yoluna girdi. 2 Eylül 1938'de Bağımsız Hatay Devleti kuruldu. Hatay'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkması Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkileri hızla geliştirmeye başladı. 1939 Haziran ayında Türk basınında ve kamuoyun Fransa aleyhine tutumlar azalmaya başlamıştı. İki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesinin bir neticesi olarak 23 Haziran 1939'da da Türkiye-Fransa deklarasyon imzalanmıştı." Metin, *a.g.t.*, s.8-9; Oran, "Dönemin Bilançosu", s. 398.

¹⁰⁸ Esasında Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı, bir ay sonra da İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi, Türk dış politikasına yön veren İsmet İnönü'yü, Mihver Devletlerin saldırganlığına karşı güvenlik arayışına yöneltmiştir. İngiltere ile 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi "Barış Cephesi"ne bağlayan Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu yayınlanmıştı. Benzeri bir deklarasyon Fransa ile de yapılmış ve böylece Türkiye'nin siyasi cephesi belirlemiştir. Almanya'nın hızla silahlanması ve Versay Antlaşması'nı tanımayarak Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ve Avrupa'da Almanların yaşadığı yerleri Almanya'ya bağlaması ile bozulurken, İtalya'nın "Büyük Roma İdeali" ile genişleme çabaları ve ileride Almanya ile İtalya'nın yanına Japonya'nın da katılacağı bir ittifakı oluşturmuştu. Bkz. Zehra Önder, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, (Çev: Leyla Uslu), Bilgi Yay., Ankara 2010, s.95.; Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası I*, Cumhuriyet Yay., İstanbul 2000, s. 7.

zemin hazırlamış ve Almanya ile 18 Haziran 1941 'de Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmış ve bu TBMM tarafından 25 Haziran 1941 'de onaylanmıştır. Daha sonra ise 9 Ekim 1941 'de Almanya 'ya 90.000 ton krom satışını öngören bir anlaşma yapılmıştır. Sovyetler Birliği 'ne karşı girişeceği saldırıdan önce Balkan cephesini tümüyle güvenli görmek isteyen Hitler, Türkiye 'ye bir saldırı paktı önermiş ve Türkiye ile Almanya arasında 18 Haziran 1941 'de bir saldırı paktı imzalanmıştır. 22 Haziran 1941 'de Almanya 'nın Sovyetler Birliği 'ne saldırması, Türk diplomasisi için yeni bir durum doğuruyordu. Türkiye-Almanya ilişkilerinin düzelmeye başladığı bir dönemde Almanya, 22 Haziran 1941 'de Sovyetler Birliği 'ne saldırmıştır. Türkiye, Almanya 'nın Sovyet Rusya 'yı işgale başlaması ile rahatlamış ve böylece Alman-Sovyet ortak baskısı ihtimali ortadan kalkmıştır. Bu gelişme Türkiye 'yi "Polonya Sendromu" diye anılan en büyük korkusundan, yani aynı anda Almanya ile SSCB 'nin ortak işgaline uğramaktan kurtarmıştır. Türkiye 'nin bu dönemde bloklar arası siyaseti iyi okuyabilmesi gerekmekteydi ki bu çok hassas bir konuydu. Türk Tarihinin hiçbir devri İkinci Dünya Harbinde olduğu kadar güç ve karışık safhalardan geçmemiş, hiçbir devlet diğer devletlerin diplomasisinde Türkiye derecesinde bir önem kazanmamıştır....Türkiye 'nin İkinci Dünya Savaşı içerisinde takip etmiş olduğu dış politika diplomatik münasebetler tarihinin en ilgi çekici konularından birini teşkil eder"¹⁰⁹.

Bu karmaşık dış politikayı zorlaştıran bir diğer husus da iktisadidir. Türkiye ekonomik açıdan batılı sanayileşmiş metropollere bağlıydı. Yeni kurulan Türk sanayisinin donatımı ve Türk ordusunun modern silahlarla teçhiz edilmesini finanse edebilmek için Türkiye dış yardıma, dış kredilere ve Türk tarım ürünlerinin Avrupa tarafından satın alınmasına muhtaçtı¹¹⁰.

¹⁰⁹ Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", *AÜSBFD*, c.13, S.2, Ankara 1958, s.139.

¹¹⁰ Önder, *II. Dünya Savaşı'nda...*, s.40.; Türkiye savaşa giden süreçte kendisini doğrudan savaşa çekebilecek düzenlemelerden kaçınmaya çalıştı. Sadece karşılıklı saldırı pakları ve güvenlik taahhütleri içeren anlaşmalar imzalayarak Avrupa'da beliren gruplaşmalara doğrudan dâhil olmadan sınırlarının güvenliğini garanti altına almaya uğraştı. Bu çerçevede, Eylül 1939 itibarıyla Türkiye'nin savaş boyunca dış politikasına sınırlamalar getirebilecek geçerli uluslararası taahhütleri içerisinde sadece Balkan Paktı Türkiye için belirli şartlarda savaşa katılma mecburiyeti getiriyor, diğerleri böyle bir yükümlülük içermediği gibi, saldırı pakları öngörüyordu. Zaten, Balkan Paktı'nın hükümleri de büyük devletlerle çatışmayı içermiyordu. Bu çerçevede, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın resmen başladığı 1 Eylül 1939 tarihine kadar üstlenmiş olduğu ve savaşan taraflarla ilişkilerini etkileyebilecek taahhütleri kronolojik olarak şunlardır: 1) Savaşı uluslararası politikanın aracı olmaktan çıkartan 1928 Briand-Kellogg Paktı; 2) Sovyetlerle 17 Aralık 1925'de imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ve uzatma protokolleriyle üstlenilen tarafsızlık ve saldırı pakları taahhüdü; 3) 25 Mayıs 1928'de Afganistan'la imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması çerçevesinde birbirleri aleyhine bir pakta girmeme taahhüdü; 4) 30 Mayıs 1928'de İtalya ile imzalanan Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Yargısal Çözüm Antlaşması çerçevesinde "içlerinden birine karşı yöneltilmiş hiçbir siyasal ya da ekonomik anlaşmaya ve hiçbir tertibe" katılmama yükümlülüğü ve saldırıya uğrama durumunda tarafsız kalma taahhüdü; 5) 17 Aralık 1929'da Sovyetlerle imzalanan 17 Aralık 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasının uzatılmasına ilişkin protokolle " ...Öteki tarafa bildirmeksizin, onun kara ya da denizden doğrudan komşusu olan devletlerle siyasi anlaşmalar yapmayı amaçlayan görüşmelere girişme ve bu gibi anlaşmaları ancak söz konusu tarafın mutabık kalmasıyla yapma taahhüdü; 6) 5 Aralık 1932'de İran'la imzalanan Dostluk Antlaşması ile Güvenlik, Tarafsızlık ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması çerçevesinde saldırı pakları ve tarafsızlık taahhüdü; 7) 9 Şubat 1934 tarihli Balkan Paktı çerçevesinde, Pakt üyelerinin bir Balkan devletinin veya bir Balkan devletiyle başka bir devletin saldırısına uğraması halinde müdahalede bulunma taahhüdü; 8) 8 Temmuz 1937 tarihli Sadabat Paktı ile içişlerine karışmama,

Aynı yıl içinde savaşın kendi lehine gerilimini hafifletmek isteyen Sovyetler Birliği, 10 Ağustos'ta İngiltere'yle birlikte Türkiye'ye ortak bir nota vererek Montreux Sözleşmesi'ne ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstereceğini beyan etme yoluna gitmiştir. Ayrıca Türkiye'nin herhangi bir saldırıya uğraması halinde elinden geleni yapacağı teminatını da vermiştir. Bu süreçte, Sovyetler Birliği ile İngiltere, Türkiye'nin savaş dışı kalmasını ve Almanya'nın Boğazlardan geçerek Ortadoğu'ya inişini engelleyen bir unsur olarak varlığını korumasını yeterli görmüşlerdir.¹¹¹

Savaşın ilk yıllarında gelişen bu yeni durum İngiliz-Sovyet yakınlaşmasını beraberinde getirirken, hadiseler Türkiye'nin bu yeni yakınlaşmadan kaygı duymasına sebebiyet vermiştir. Zira Türkiye, yaşadığı tecrübeler ışığında Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz-Rus işbirliğinin ne anlama geldiğini iyi bilen kişiler tarafından yönetilmekteydi. Esas itibarıyla Türkiye'nin bu endişesinde haklı olduğunu söylemekte mümkündür. Çünkü İngiltere Başbakanı Winston Churchill, Çarlık Rusyası'nın Birinci Dünya Savaşı'nda gerçekleştiremediği emellerden söz ederken Rusların tarihi istekleri olan Boğazlardan bahsetmekteydi. Çok geçmeden de İngiltere ve Rusya, Türkiye'nin bu yöndeki endişelerini gidermek maksatlı Türkiye'ye teminat da vermişlerdi. Ama İngiltere ve Sovyetlerin Ağustos 1941'de İran'ı işgalleri Türkiye'yi elde etmeye yönelik olmuştur.

Son olarak, her türlü sömürgeci emperyalizmden kaçınsa da, Amerika Birleşik Devletleri de bazı sömürgelere ya da yarı-sömürgelere sahipti: Alaska, Havai, Porto Riko, Filipinler.

1.3. Almanya'nın Yıldırım Savaş Stratejisi (Blitzkrieg)¹¹² (1939-1942)

Sovyet Kızıl Ordusu'na bağlı birlikler, 17 Eylül 1939 tarihinde Polonya'nın doğu sınırlarından saldırmışlardır. İki ateş arasında kalan Polonya, 27 Eylül 1939'da teslim olmuş, direnen birlikler de 5 Ekim 1939 tarihinde teslim olmuşlardır. 1938'den itibaren, Hitler güç kullanarak bazı toprakları ilhak etmeye başlamış ve Mart 1938'de

sınırların dokunulmazlığına saygı ve saldırmazlık taahhüdü; 9) 12 Mayıs 1939'da İngiltere ve 23 Haziran 1939'da Fransa'yla imzalanan bildirgeler çerçevesinde, Akdeniz'de bir savaş çıkarsa yardımlaşma taahhüdü ve bu maksatla bir antlaşma yapma konusundaki niyet beyanı için bkz. Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 400.

¹¹¹ Türkiye için en iyi durum iki tarafın savaşır vaziyette kalmasıydı. İtalyan Büyükelçisi Peppo'nun da dediği gibi, "*Türklerin ideali, son Alman askerinin son Rus cesedi üzerine düşmesi idi.*" Önder, *II. Dünya Savaşı'nda...*, s.110.

¹¹² Almanların II. Dünya Savaşı'nda uyguladıkları temel savaş stratejisidir. Bu stratejinin temeli, hızlı ve ani saldırılarla düşmanın düzenli bir savunma kurmasına imkan vermeyip düşmanı hızlı bir şekilde yok etmektir.

Avusturya'yı ele geçirmiştir. Daha sonra, aynı yılın eylül ayında, Münih Konferansı'ndan sonra, Çekoslovakya'nın bir bölümünü işgal etmiştir. Mart 1939'da Bohemya-Moravya bölgesi Almanya'ya katılırken, Slovakya da bağımsız olmuştur. 1939 yazında, Hitler nüfusun çoğunluğunu Almanların oluşturduğu Dantzig'in Almanya'ya iadesini istemiş ve 23 Ağustos 1939'da dünya şaşkınlık içinde Moskova'da Alman-Sovyet Paktı'nın imzalandığını öğrenmiştir. Böylece rahatlayan Hitler artık harekete geçebilirdi. Bu doğrultuda, 1 Eylül 1939'da Alman orduları Polonya'ya girmiştir. 3 Eylül'de Fransa ve Birleşik Krallık Almanya'ya savaş ilan etmişlerdir. Polonya cephesi, daha önce de işaret edildiği üzere uygulanan yeni savaş stratejisi Blitzkrieg ya da “yıldırım savaşı” sayesinde birkaç gün içinde düşmüştür. Polonya'nın eskimiş uçakları ve kahraman süvari güçleri Wehrmacht'ın¹¹³ modern topları ve uçakları karşısında hiçbir şey yapamamışlardır. 17 Eylül'de, Sovyetler de *Alman-Sovyet Paktı*¹¹⁴ uyarınca ülkenin doğusunu işgal etmişlerdir. Böylece direniş olanaksız hale gelmiş, dört haftada ezilen Polonya teslim olmak zorunda kalmıştır. Batıda ise müttefik orduları yerlerinden kıpırdamadılar ve aşılamayacağına inanılan *Maginot Hattı*'nin¹¹⁵ gerisinde kalmışlardır. Savaş çıktığında, Fransızlar ve İngilizler ordularını modernleştirme çabası içindeydiler. Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, sömürgelerdeki kuvvetlerini kullanmayı ve Almanya'yı kuşatmayı planlıyorlardı. Dolayısıyla Polonyalılar ilk darbeyi yapayalnız karşılamak zorunda kaldılar.¹¹⁶

Bu ilk zaferden sonra, Almanya ve Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'yı çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlemişlerdir. Polonya iki ülke arasında paylaşılmış ve ülkenin seçkinleri (subaylar, soylular, öğretmenler) katledilmiştir. Almanlar Slavlardan, özellikle de Yahudilerden kurtularak Polonya'yı sömürgeleştirmek istiyorlardı. Yahudilerin bir araya toplanarak katledilmesine çarpışmalar sona erer ermez başlanmıştı. Sovyetler ise “*karşı-devrimci unsurları*” ortadan kaldırmak

¹¹³ *Wehrmacht (Savunma gücü)*, genel itibariyle iki anlamda kullanılmaktadır. Öncelikle 1935 yılından itibaren, Alman silahlı kuvvetlerinin bütününi anlatmak için kullanılan bir tanımlamadır. Ayrıca, bazı durumlarda, yalnızca Alman kara ordusunu anlatmak için kullanılır. Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, s. 140.

¹¹⁴ Hitler ve Stalin arasında 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan karşılıklı saldırmazlık paktıdır. Polonya ve Doğu Avrupa'nın Almanya ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılmasını öngören bazı gizli maddelere de yer veriyordu. Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Yurt Yayınları, Ankara 1986, s. 83.

¹¹⁵ 1927-1936 yılları arasında, Savaş Bakanı André Maginot'nun kararıyla Fransa'nın doğusunda, İsviçre sınırından Lüksemburg'a kadar inşa edilen savunma istihkâmlarıdır. Her türlü Alman saldırısını durdurmak üzere planlanmışlardı ve 1930'lardaki Fransız savunma stratejisinin simgesi oldular. Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, s. 140.

¹¹⁶ Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, s.475.

istemişlerdir. Kızıl Ordu, Kasım 1939'da Finlandiya'yı, ardından Haziran 1940'da Baltık ülkelerini işgal etmiş, Stalin, güneyde Romanya'yı Besarabya'yı teslim etmeye zorlamıştır. Böylece, Sovyetler Birliği 1917 Devrimi'nden önce Rusya'ya ait olan batı sınırındaki toprakları geri almıştır.¹¹⁷

Deringil 1940 yılının Haziran ayında meydana gelişmeleri savaşın ilk yıllarının en karmaşık olayları arasında telakki etmektedir:

“Stalin, Baltık Ülkeleri'ne gönderdiği notada, SSCB'ye yakın hükümetlerin işbaşına getirilmesini istemiştir. Hemen ardından da Kızıl Ordu; Litvanya, Letonya ve Estonya topraklarına girmiştir. 14 Temmuz'da bu ülkelerde yaptırılan genel seçimlerle işbaşına gelen hükümetler SSCB'ye katılma kararı alacaklardır. Böylece Birinci Dünya Savaşı sonunda yeni Sovyet hükümetinin elinden çıkan bu topraklar tekrar kazanılmıştır ve bu topraklar SSCB'nin Baltık Denizi'ne açılmasında, Leningrad limanının güvenliği anlamına gelmektedir.

Baltık Denizi konusunda Stalin'in öngördüğü diğer bir önlem ise onu, Finlandiya hükümetiyle görüşmelere yönlendirecektir. Görüşmelere 9 Ekim 1939 tarihinde başlanmıştır. Görüşmelerden bir sonuç alınamayacağı kanısına varan Stalin yönetimi tarafından, 28 Kasım 1939'da, 1932 yılında imzalanmış olan saldırmazlık anlaşmasının tek tarafı olarak kaldırıldığı Fin hükümetine bildirilmiş ve 30 Kasım 1939 da Kızıl Ordu Finlandiya'ya saldırmıştır. Bu hareket Paris ve Londra'yı, Moskova'ya karşı takınılacak tavır konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Birleşik Krallık hükümeti Moskova ile siyasal münasebetlerini kesmeyi reddetmiştir. Ancak her iki memleket halkoyunda Finlandiya lehinde şiddetli bir heyecan uyanması, Polonya'nın yok edilmesi sırasında Almanya'yla bir savaşı göze alabilecek kuvvette olmadıkları inancıyla hareketsiz kalmayı tercih etmiştir. Fransa ve Britanya hükümetlerini, Finlandiya meselesinde harekete geçmeye zorlamıştır. Her iki hükümet de SSCB'ye savaş ilan etmeden Finlandiya'ya 100.000 kişilik bir askeri kuvvet yollama kararı aldılar. Böylece Fransa ve Birleşik Krallık küçümsedikleri Sovyet ordusuyla ve SSCB'yle, Almanya'nın yanı başında savaşmayı göze almış oluyordu. Ancak Sovyet Rusya'dan çekinen İsveç ve Norveç, Müttefik kuvvetlerin kendi topraklarından geçmesine izin vermediler. Bu ret,

¹¹⁷ Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, s. 140.

Müttefikler'in çok hazırlıksız oldukları bir sırada Sovyet Rusya'yla savaşa girişmelerine engel olarak ağır bir tarihi hatayı önlemiş oldu. SSCB'nin Kuzey batıda Baltık Denizine dar bir alanda Leningrad körfezi sahili vardı. Bunun hemen kuzeyinde ise Finlandiya toprakları başlıyordu. Finlandiya sınırı Leningrad'ın sadece 32 km batısından başlamaktaydı."¹¹⁸

Esasında bahsi geçmekte olan bölge SSCB için hayati bir önem taşımaktaydı. Bu yüzden Stalin bu toprakların SSCB'ye bağlı olması gerektiği görüşünü çevresi ile paylaşmaktaydı. Stalin'in Finlerden istediği bu topraklar 1.700 kilometre karedir ve bunun karşılığında Finlandiya-Rusya sınırının orta kesimlerinden 3.500 kilometre karelik bir araziye teklif etmektedir. Finlandiya hükümeti ise, böyle bir anlaşmaya varmanın, taviz vermek istemedikleri tarafsızlık tutumuyla bağdaşmayacağı düşüncesinden ve gerçeğinde de hareketle konuya sıcak yaklaşmadılar. Bu yaşananlar üzerine de Stalin bu toprakların satın alınmasını istemiştir. Bu önerisi derhal reddedilmiştir.¹¹⁹ 6 Mart 1940'ta Fin hükümeti, Ruslar'la barış görüşmeleri için masaya oturmaya razı oldu. Bu sırada Rus kuvvetleri Koivisto (bugün Primorsk)'yu ele geçirmiş ve Viipuri'ye dayanmıştı. Fin hükümeti anlaşmayı çaresiz kabul eder. Savaş boyunca Fin kayıpları 25 bin ölü ve yaralıdır. Sovyet kayıpları ise 49 bin ölü, 158 bin yaralı. Ancak Finlerin kaybettikleri toprakları geri alma arzusu yüzünden barış sadece 1 yıl sürdü ve Finlandiya, Almanya'nın yanında savaşa girmiştir.¹²⁰

Fransız Başbakanı Reynaud, Parlamentoda gitgide artan gerginliği ve halkoyunda gizli Stuttgart radyosunun (Bu radyo, Almanlarla iş birliği yapan bir Fransız tarafından işletiliyordu. Stuttgart haini olarak adıyla anılan bu Fransız, savaştan sonra yakalanarak kurşuna dizilmiştir) kışkırtıcı yayınlarıyla çoğalan açık hoşnutsuzluğu gidermek için, bekleme politikasını terk ederek, daha dinamik ve haşın bir politikayı denemek istedi. Bu amaçla Londra hükümetini, İsveç çeliğinin Almanya'ya akmasını önlemek için Norveç'e bir çıkartma yapmaya ikna etmiştir.¹²¹

¹¹⁸ Selim Deringil, **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 100-106.

¹¹⁹ Finlandiya'nın tutumu karşısında Stalin'in tutumu hızla sertleşti. 28 Kasım 1939'da, 1932 yılında imzalanmış olan saldırmazlık anlaşmasının tek taraflı olarak kaldırıldığı Fin hükümetine bildirildi ve 30 Kasım 1939'da Sovyet orduları savaş ilan etmeksizin Finlandiya'ya saldırdı ve ertesi gün Finlandiya'nın sınır şehri Terijoki (bugün Zelenogorsk)'ye girerek, orada Fin komünist Otto Ville Kuusinen'in başkanlığında kukla bir devlet olan Fin Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan ettirdi. Hüseyin Emiroğlu, "İkinci Dünya Savaşına Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 2007-1, S. 14, s. 73.

¹²⁰ Kemal Yakut, **İkinci Dünya Savaşı**, Anadolu Üniversitesi, s.139.

¹²¹ Charles Burdick, Hans Jacobsen, **The Halder War Diary 1939-1942**, Presidio, Novato, 1988, s. 29-31.

Ancak Müttefik kuvvetlerden önce davranan Almanlar, 9 Nisan 1940 sabahı Norveç’e, deniz yolunun güvenliği için de Danimarka’ya saldırmıştır. Norveç’in istilasındaki stratejik amaçları İsveç’ten ithal ettikleri demir cevheri yolunun güven altına alınması ve Norveç fiyortlarında denizaltıları için üsler oluşturabilmektir. Danimarka kısa sürede teslim olurken Norveç direnme göstermiştir. 10 Haziran 1940’ta Norveç de teslim olmuş ve müttefiklerin Norveç’te oynadığı kumar, askeri bir bozgun ve manevi bir yıkılışla sona ererken, Norveç’i de Alman işgali altında esir bir ülke durumuna getirmiştir.¹²² 24 Nisan’da Norveç bir hükümet komiserinin emrine verilmiş ve Quisling’in başkanlığında bir nasyonal sosyalist hükümet kurulmuştur. Meclislerin güvensizliği karşısında Reynaud hükümeti 9 Mayıs’ta, Chamberlain hükümeti 10 Mayıs’ta istifa ettiler. Aynı gün Alman saldırısı beklenmedik bir anda batıya dönmüştür. Reynaud istifasını derhal geri aldı; Chamberlain yerine İngiliz kabinesini Churchill kurdu. Avrupa ve bütün dünya için karanlık ve felaketli günler başlıyordu.¹²³

Batıda, Fransızlar ve İngilizler Alman saldırısını bekliyorlardı. Savaşın bu dönemine Fransızlar “*garip savaş*” (*drôle de guerre*)¹²⁴ adını verdiler. Keşif birlikleri arasındaki birkaç küçük çatışma dışında hiçbir şey olmuyordu. 1940 baharında, Müttefikler Almanya’nın İsveç’ten aldığı ve bir Norveç limanı olan Narvik’ten geçirdiği demirin yolunu kesmeye karar verdiler. Hitler, Nisan 1940’da Danimarka ve Norveç’i işgal ederek bu planı suya düşürdü. 10 Mayıs 1940 tarihinde, Alman birlikleri tarafsızlıklarını hiçe sayarak Hollanda ve Belçika’ya girdi. Müttefik Genel Kurmayı bu saldırıyı bekliyordu. Müttefik birliklerinden en güçlüleri Belçikalıların yardımına koştu. Ama Alman zırhlı araçları Ardennes bölgesini geçtiler ve 14 Mayıs’ta Sedan cephesini deldiler. Serbestçe ilerleyen Alman zırhlıları denize ulaşarak Müttefik birliklerinin yarısını geniş bir cep içine hapsettiler. Hollanda 15 Mayıs’ta, Belçika 27 Mayıs’ta teslim oldu. Tüm malzemelerini bırakarak kaçan 330.000 İngiliz ve Fransız askeri güçlkle Dunkerque’e ulaştı ve İngiltere’ye geçti. Darmadağın olan Fransız ordusu evlerini terk eden sivillerin doldurduğu ve Luftwaffe¹²⁵ tarafından bombalanan yollardan geri çekilirken, Alman öncü birlikleri hızla ilerliyorlardı. 10 Haziran’da, İtalya Fransa’ya savaş ilan etti. Paris 14 Haziran’da işgal edildi. Mareşal Pétain

¹²² Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çeviren: Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015, s.9-89.

¹²³ Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, s. 142.

¹²⁴ *Garip Savaş*: Fransa ile Almanya’nın savaşta oldukları, ama iki ülke arasında askerî harekâtın henüz başlamadığı, Eylül 1939-Mayıs 1940 arasındaki dönemin Fransızca adıdır.

¹²⁵ *Luftwaffe* (Hava ordusu): Hava kuvvetlerini anlatmak için kullanılan Almanca sözcüktür.

başkanlığında kurulan yeni Vichy Hükümeti¹²⁶ 17 Haziran'da bırakışma istedi. Buna uygun olarak, 22 Haziran'da antlaşma imzalandı. 92.000 kayıp veren Fransa, beş haftada tarihinin en ağır yenilgisini almıştı.

1.4. Almanya'nın Savaş Stratejisi

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı istila planı, Maginot Hattı'nın kuzeyini dolaşarak Belçika ve Hollanda topraklarından geniş bir yay çizip Fransa topraklarında ilerlemek esasına dayanan *Schlieffen Planı*'dır.¹²⁷ Aslında Maginot Hattı, Fransa-Lüksemburg sınırında keskin bir dönüş yapmakta, Lüksemburg sınırı boyunca devam etmekte ve Lüksemburg, Belçika ve Fransa sınırlarının birleşim noktasında sona ermektedir. Bu hattın hemen üstünde, Belçika sınırları içinde engebeli ve ormanlık bir arazi olan Arden Ormanları yer alır. Bu bölge askeri çevrelerde piyade birliklerinin ilerlemesi için bile hiç de uygun olmayan bir arazi olarak kabul edilir. Bu yüzden kimse buradan bir saldırı beklemez.¹²⁸

Daha sonraları "Sedan Planı" olarak adlandırılacak olan plan, General Erich Von Manstein tarafından hazırlanmıştır. Von Manstein, güney Belçika ve Lüksemburg'dan Ardenler'den geçilerek batıya, Sedan yönüne zırhlı birliklerle saldırıp Maginot Hattı'nın sıyrılarak geçilmesini ve Müttefik güçlerinin ikiye ayrılmasını içeren bir savaş planı hakkında General Heinz Guderian'ın görüşünü öğrenmek istemiştir¹²⁹. Bunun üzerine Guderian, 7 Şubat 1940'ta icra edilen bir harp oyununda Manstein Planı'na uyan bir harekât önermiştir. Bu harekât planının esası,

¹²⁶ Fransa'nın yenilgisi üzerine Mareşal Pétain tarafından Vichy kentinde kurulan ve Almanlarla işbirliği yapan hükümettir.

¹²⁷ 1891'de Genelkurmay Başkanı olan Prusyalı general Kont Alfred von Schlieffen, Birinci Dünya Savaşı'nın Alman stratejistlerinin başında gelmekteydi. Schlieffen Planı'na göre Fransa topraklarında ilerleyen asıl saldırı güçleri, Manş Denizi boyunca hızla güneye ilerlemeli ve böylece Fransızların ana güçleri, geniş bir kısaç içine alınmalıydı. Diğer bir anlatımla, Fransa'nın istilasına ayrılan Alman kuvvetlerinin bir bölümü, Fransız mevzilerinin karşısında, Maginot Hattı önünde pozisyon alacak, sabit çeneyi, deyim yerindeyse örsü oluşturacaktır. İkinci bölüm, çenenin hareketli parçası, çekiç işlevini üstlenecek, Hollanda ve Belçika üzerinden ilerleyerek Fransız birliklerini batıdan çevirecektir. Ancak Hitler herkes tarafından bilinen bu planı uygulamanın bir baskın niteliği taşımayacağını düşünecek kadar iyi bir stratejisttir. Zaten Alman istihbaratı da, Fransız ordularının önemli bir bölümünün ve Britanya Yurtdışı Sefer Kuvveti (BEF: British Expeditionary Force)'nin, Fransa'nın kuzey topraklarında, Maginot Hattı'nın bittiği nokta ile Manş denizi arasında yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Bundan anlaşılacak olan şudur ki, Müttefikler tam da Schlieffen Planına dayanan bir saldırı beklemektedirler ve savunma düzenlerini buna göre kurmuşlardır. Schlieffen Planı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Edward N. Peterson, *An Analytical History of World War II, Volume 1*, New York, Peter Lang, 1995, s. 115.

¹²⁸ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.55.

¹²⁹ Guderian, anılarında bu görüşmeden söz eder ve Von Manstein'e yeterince güçlü bir zırhlı harekâtle bunun başarılabileceğine inandığını belirtir. Von Manstein bu planı General Von Rundstedt'in olumlu görüşü ile 4 Aralık 1939 günü Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'na sunar. Hart, *a.g.e.*, s. 50, 58, 98-99.

Meuse Nehrini, Sedan Bölgesi'nde zırhlı birliklerle geçmek, fakat nehir geçişinde bir köprübaşı oluşturunca piyadeyi beklemeyerek geniş ve derin bir kama halinde düşman mevzilerine dalmaktır. General Halder, bu plana karşı çıkar. Ama Guderian, önerisini şiddetle savunur ve ısrar eder. Bölge hakkındaki detaylı istihbarat raporları da Guderian'ın görüşünü destekleyince, bu savaş planı önerisi dikkate alınır.¹³⁰

14 Şubat 1940 tarihinde yapılan diğer bir savaş oyununun hemen ardından yoğun tartışmalar yaşanmış ve Guderian görüşlerini kabul ettirmeyi başarmıştır. Ardından, Arden Ormanları'ndan yapılacak bir zırhlı birlik harekâtı için izin almıştır. Guderian, bu savaş planının hemen ardından tasarlanan hareket planına göre, Sedan Planı'nda 1., 2. ve 10. Zırhlı Tümenlerden, bir piyade alayından ve bir havan taburundan oluşan kolorduya komuta edecektir. Fakat halen bu plana Guderian, Von Manstein ve Hitler'den başka başarı şansı veren yoktur. Bununla birlikte bir uçak kazası sonucu Schlieffen Planı'nın raporları müttefiklerin eline geçtiği için bu planın uygulama şansı kalmamış, bu durumda Guderian'ın planı tek yol olarak kalmıştır.¹³¹

Schlieffen Planı'yla karşı karşıya olmadıklarını kısa sürede anlamış olan Fransız ve İngiliz kuvvetleri, Alman kamasının sağ kanatlarına saldırabilir ve gerisiyle irtibatlarını kesebilirlerdi. Bunu engellemek için bu kuvvetleri bulundukları yere bağlamak gerekir ki, bu durumda vazgeçilmez Schlieffen Planı yeniden gündeme gelebilirdi. Genel strateji, "Schlieffen Planı'na göre saldırmak, bunun gölgesinde Sedan Planı'nı uygulamak" haline gelmişti. Gerçekte aynı anda iki savaş planı birlikte uygulamaya konulmuştu. Bu plan, belki de savaş tarihinin en kusursuz planlarından birisiydi. Hitler, düşman hatlarını yanıltmış ve kuvvetleri ile tabiri caizse sağ gösterip sol vurmuştu. Buna göre Alman ordusu önce Belçika'ya saldırarak, Fransız-İngiliz güçleri bunu önlemek için Belçika üzerine yürürken diğer Alman kuvvetleri taarruxza geçerek müttefikler adeta torbaya gireceklerdi.¹³²

¹³⁰ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.55-56; Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s. 142; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, "1939-1945 Dönemi", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.139; Fiona B. Adamson, "Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis", *Political Science Quarterly*, Vol. 116, No. 2 (Summer, 2001), s. 288.

¹³¹ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.56; Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s. 146.; 17 Kasım 1939'da Paris'te toplanan Müttefik Yüksek Savaş Kurulu, Belçika üzerinden bir Alman saldırısına karşı bir planı kabul etmişlerdi. D Planı olarak kayıtlara geçen bu plana göre, iki Fransız ordusu ile İngiliz Yurtdışı Sefer Kuvveti, kuzeye hareket ederek Belçika'daki ana savunma hattını tutacaktır. Bu durum, Belçika'ya bir saldırı başladığında, Fransa'nın kuzeyindeki kuvvetler hızla daha kuzeye kayacağı ve o bölgenin boşalacağı anlamına gelmektedir ki, bu bölge tam da Sedan Planı'yla vurulacak bölgedir. Hart, *a.g.e.*, s. 346-348.

¹³² Adamson, *a.g.m.*, s. 288; *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.56.

Hart'a göre Almanların saldırmayı düşündükleri müttefik kara gücü, asker sayısı bakımından kendilerinden neredeyse 1.5 kat fazladır. İki tarafın tank sayıları birbirine yakınsa da Fransız tanklarının daha üstün nitelikte olduğu kabul edilir. Bununla birlikte Fransız tanklarındaki telsizler tek yönlüdür, diğer bir deyimle tanklar, telsizden gelen emirleri almakta, ancak kendileri durum raporu verememektedirler. Fakat o tarihte tankların önemini kavramış olan Almanların tank telsizleri ise iki yönlüdür. Hart'a göre, hem emirleri tank personeli alabilmekte hem de kendi durumları ile ilgili rapor verebilmektedir. Bunun anlamı da Alman komutanlarının tankları ve tank birliklerini, piyade ve diğer kuvvetlerden ayrı tek başına yönetme kabiliyetine sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Fransızlar, tankların değerini kavramayı ihmal etmelerinin neticesini çok ağır ödemişlerdir.

Sedan Planı, 24 Şubat 1940'ta resmen kabul edildi. Sedan Planı'na göre sağ kanattaki B Ordu Grubu, Mareşal Von Bock'un komutasında, 4 zırhlı tümen ve 30 piyade tümeninden oluşurken, sol kanat ise Mareşal Von Rundstedt komutasında A Ordular Grubudur. Bu grup 40 piyade tümeninden ve üç panzer kolordusunda 7 zırhlı tümenenden oluşmaktaydı. Bu kanattaki asıl vurucu güç, General Kleist'in ordusunda toplanmıştı ki, Ardenler'den taarruz edecek olan bu panzer kolordularıdır. Guderian'ın 19. Panzer Kolordu'su da Von Kleist'in emrindedir.¹³³

1.5. İngiltere'nin Savaş Stratejisi

1940 yazının başında Almanlar Norveç'ten İspanya sınırına kadar tüm Avrupa'yı işgal etmişlerdi. Başbakan Winston Churchill¹³⁴ tarafından harekete geçirilen İngiltere, Mihver kuvvetleri karşısında özgür dünyanın Avrupa'daki son kalesiydi. General de Gaulle'ün çağrısına cevap veren ilk özgür Fransızlar ve sürgündeki Avrupa hükümetleri Londra'ya sığınmışlardı. Hitler, Büyük Britanya adalarına asker çıkarmayı tasarlamıştı. Ancak İngiliz Deniz Kuvvetleri, denizlerdeki

¹³³ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.56; Naomi Rosenbaum, "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960", *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol.3, No. 4 (Dec., 1970), s. 625.

¹³⁴ Sir Winston Churchill (1874-1965) Önce muhafazakâr, sonraları liberal İngiliz siyaset adamıdır. 1906 yılından 1929'a kadar pek çok kez bakanlık yapmıştır. 1924'te, bu kez Muhafazakâr Parti milletvekili olarak yeniden Avam Kamarasına seçilmiştir. 1930'lu yıllarda, Hitler'in güç kazanmasına karşı sık sık uyarılarda bulunmuştur. 10 Mayıs 1940 tarihinde başbakan olan Churchill, kesin zafere kadar mücadeleyi bırakmamaya kararlı bir başkomutan olarak da kendini göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ne yakın bir siyaset izlemiştir. Stalin ile müzakereye oturmuş, ancak komünistlere karşı kuşkucu tavrından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. 1945 seçimlerini kaybetmiştir. 5 Mart 1946 tarihinde, Fulton söylevinde komünizm tehlikesinden söz etmiştir ve ilk kez "demir perde" deyimini kullanmıştır. 1951'den 1954'e kadar yeniden başbakan olan Churchill, daha sonra siyasetten çekilmiştir. Bkz. Rosenbaum, *a.g.m.*, s. 623-626.

egemenliğini koruyordu. Onları yenmek için Luftwaffe göklerin hâkimi olmalıydı. Britanya Savaşı'nın amacı da buydu. Ağustos 1940'dan Ekim 1940'a kadar Royal Air Force (RAF/Kraliyet Hava Kuvvetleri) pilotları, ilk radarların yardımıyla, Almanların limanlara, havaalanlarına ve İngiltere'nin güneyindeki kentlere düzenledikleri hava saldırılarını püskürttüler. Bunun üzerine Hitler, istila projesini ertelemek zorunda kaldı. Bu, aynı zamanda onun ilk stratejik yenilgisiydi.

Louis Dallot'a göre İngiliz direnişi, Hitler'i giderek daha fazla cephede savaşıma zorlamıştır. Dollat bu süreci şu ifadeleri ile özetlemiştir: *"Almanlar, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, İngiltere'yi denizaltı savaşıyla boğmayı denediler. İngiltere'nin varlığı sömürgelerinden ve Amerika'dan düzenli yardım gelmesine bağlıydı. Böylece Atlas Okyanusu'nda savaş başlamış oldu. 1940 sonlarında, savaş Afrika'ya sıçradı. İngilizler İtalyanların Mısır'a düzenledikleri saldırıları püskürttüler ve İtalyan Doğu Afrikası'na doğru ilerlemeye başladılar. Mart 1941'de Hitler, General Rommel komutasındaki Afrika Korps'u¹³⁵ Libya'da İtalyanları desteklemeye gönderdi. Mussolini, Ekim 1940'da Yunanistan'ı işgal etti."¹³⁶ Ancak orduları püskürtüldü. Hitler'in yine ona yardım etmesi gerekti. Yugoslavya ve Yunanistan beş haftada ele geçirildi (Nisan-Mayıs 1941).¹³⁷*

1.5.1. Sedan'dan Manş'a Yürüyüş

10 Mayıs 1940 tarihinde Alman hava indirme birlikleri, Lahey ve Rotterdam'daki ulaşım tesislerine bir baskın düzenledi.¹³⁸ Aynı anda Alman birlikleri de Hollanda sınırını geçmişlerdi. İki noktadan gelen bu şok darbe, Luftwaffe'nin yoğun saldırılarıyla da pekiştirilmişti. O gün Hollanda'nın hemen her yerine yağmur gibi Alman paraşütçü yağmıştı. Ancak bunların sadece 4.000'i gerçek paraşütçü, diğerleri ise maketti. Sadece 180 kayıp veren Alman paraşütçüler, önemli köprüleri ele geçirmeyi başardılar. Almaların köprüleri ele geçirmesine engel olmak isteyen müttefikler, bu köprüleri havaya uçarmak için çaba sarfetmişlerse de büyük ölçüde başarılı olamadılar. Birçok köprünün ateşlenmiş fitilleri, yere henüz inmiş Alman

¹³⁵ İtalyanların Kuzey Afrika'da İngilizlere yenilmeleri üzerine Almanya'nın bu bölgeye gönderdiği ordunun adıdır. Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası II*, (çev. M. Ali Kayabal), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 128.

¹³⁶ Louis Dallot, *Siyasî Tarih*, (Çeviren: Oktay Akbal), Tan Matbaası, 1966, s. 81-86.

¹³⁷ Weisband, *a.g.e.*, s. 128.

¹³⁸ "Günümüz dünyasının gidişatı, Hitler'in birlikleri 10 Mayıs 1940'ta Batının savunma hatlarını yardığında bütün insanların geleceği üzerinde çok kapsamlı etkiler yaratacak şekilde değişti. Bu çok önemli oyunun en mühim bölümü, Alman generali Guderian'ın panzer kolordusunun Sedan'da Meuse Nehri'ni geçtiği 13 Mayıs'ta başladı. Ayrıca 10 Mayıs'ta Chamberlain'ın yerine atılğan ve dinamik Churchill Büyük Britanya Başbakanı oldu." Hart, *a.g.e.*, s.91

paraşütçüler tarafından söndürüldü. Eğer bu köprüler imha edilebilmiş olsaydı, Alman panzerlerinin bu kadar hızlı ilerleyişi mümkün olamayabilirdi.¹³⁹

Sayısı 4000'i bulan Alman paraşütçüler, nakliye uçaklarıyla sevk edilen 12 bin mevcutlu bir hafif piyade tümeniyle desteklenmişti. Yine de Almanlar bu köprüleri elde tutabilmek için büyük çaba sarf ettiler. Hollandalıların sert taarruzlarına karşı köprüleri korumuşlar ve iki gün sonra bölgeye ulaşan General Von Kuechier komutasındaki 18. Ordunun bu köprülerden geçmesini sağlamışlardı. Köprüleri kontrol altına alan panzer birlikleri, hızla Belçika savunmasına yüklendiler ve böylece harekâtın ikinci gününde Belçika kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. Tam o sırada İngiliz ve Fransız birlikleri yardım için Belçika ovalarına ulaşmışlardı. Müttefik kuvvetlerinin ilk tepkisi kuzeye, Belçika ve Hollanda topraklarına doğru ilerlemek olmuştu. Burada, bu tampon bölgede Alman ilerlemesi durdurulmalıydı. İlk iki gün Luftwaffe, müttefik kuvvetlere kayda değer bir akın düzenlemedi. Sedan Planı gereği olarak rahatça ve olabildiğince hızlı ilerlemelerine izin verdi. 12 Mayıs günü ise hava akınları başladı.¹⁴⁰

12 Mayıs'ta Guderian'ın zırhlı birlikleri, Sedan kentini ve kalesini ele geçirip Meuse Nehri'nin doğu kıyılarına dayandılar. O sırada müttefikler, savaşın gidişatından rahatsız değillerdi. Fransız ordusunun büyük bir bölümü, 1., 7. ve 9. ordular ile İngiliz Yurtdışı Sefer Kuvveti, Belçikalıların cephe hattının güney ucundan Sedan'a kadar olan hattı tutmuşlardı. Aynı gün Guderian, piyade tümenlerini beklemeden Meuse Nehri'ni panzerleriyle geçmeyi önerdi. General Von Kleist da buna onay verdi. Ancak piyade birlikleri olmadan zırhlı birliklerle girişilecek böyle bir harekâtın, yoğun hava desteğine ihtiyacı vardı. 13 Mayıs 1940'ta Alman öncü birliklerine bağlı piyadeler şişme botlarla Meuse Nehri'ni geçmeye başladığında, hava bombardımanı yoğunlaştı. Luftwaffe'nin bin kadar taktik bombardıman uçağı, Fransız mevzilerini, özellikle topçu bataryalarını yoğun biçimde bombalamaya başladı. Alman tanksavar ve uçaksavarları da Meuse Nehri'nin karşı kıyısındaki Fransız beton koruganlarını ve

¹³⁹ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.57. II. Dünya Savaşı'nın en önemli savaş makinaları tanklardı. Özellikle Alman panzerleri savaşın her safhasında en önemli aktör durumundaydılar. Bu konuda bkz, Güngör Orçun Acar, *İkinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Tankları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

¹⁴⁰ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.57-58; Önder, *II. Dünya Savaşı'nda...*, s. 24. "Harekâtın ne kadar iyi cereyan ettiğini gören Kleist zaten 12 Mayıs'ta Guderian'ın, piyade kolordusunun gelmesini beklenden Meuse'nin geçilmesi gerektiği fikrini onaylamıştı. Ancak hazırlıklar, nehir geçişinin zorlanmasına yardımcı olmak üzere on iki pike bombardıran uçağı filosunun dâhil olduğu ağır hava yığnağına göre yapılmıştı. Bombardıran uçakları, 13 Mayıs öğleden sonra olay yerinde görüldü ve Fransız topçusunu gece karanlığı çökene kadar mevzilerinde baskı altında tutacak şekilde bombardımana devarn ettiler." Hart, *a.g.e.*, s.100.

silah yuvalarını hedef aldılar. Neredeyse 70 km'lik bir cepheyi dört Fransız tümeni tutmaktaydı. Bunlar, yaşı ileri askerlerden oluşan ihtiyat tümenleriydi. Ne tanksavarları ve ne de uçaksavarları vardı. Daha önce de belirtildiği üzere kimse bu bölgeden bir saldırı beklemediğinden, müttefiklerin meseleyi ele alması biraz geç oldu. Akşama doğru Guderian'ın öncü birlikleri Meuse Nehri'nde bir geçiş yeri ele geçirdiler. Gün bitmeden Rommel'in 7. Zırhlı Tümeni de 70 km. batıda, Dinant'ta bir geçiş yeri elde etti. Aynı gece Alman istihkâmcılar, zırhlı ve motorize araçların geçebilmesi için Meuse Nehri üzerinde köprüler inşa ettiler. Ertesi sabah Guderian'ın zırhlı birlikleri karşı kıyıya geçmeye başladı.

Çarpışmaların bütün şiddetiyle devam ettiği 14 Mayıs'ta Hollanda teslim oldu. Hükümet üyeleri ve Kraliçe İngiltere'ye sığındılar. Bu sırada Guderian'ın 19. Zırhlı Kolordusu'na bağlı iki zırhlı tümen, Sedan'da Meuse Nehri'ni geçerek kuzey Fransa'nın düzlüklerine çıkmışlardı. Bu süratin sebebi, Fransızların yedekleri bölgeye sürmesine fırsat vermeden panzerlerin nehri geçip bir köprübaşı tesis etmelerini sağlamaktı. Bu sırada Rommel'in 7. Panzer Tümeni, kısa bir süre için kayıplara karıştı. Ne Rommel'le ne de kurmay heyetiyle temas kurulabiliyordu. Soradan anlaşıldığı kadarıyla Rommel, öylesine hızlı manevralar yaparak ilerlemişti ki, telsiz menzilinin dışına çıkmış, bu yüzden iletişim kurulamamıştı. Bu sebeple Rommel'in 7. Panzer Tümeni'nin "Hayalet Tümeni" çıktı. Rommel, aynı şeyi Fransa Seferi'nin ikinci ayağında da yaptı. Güney Fransa'ya doğru zikzak manevraları çizerek ilerlerken, koskoca tümenle irtibat kaybedilmiş, bir süreliğine tümenden haber alınamamıştı.¹⁴¹

17 Mayıs 1940 sabahının erken saatlerinde, ordu komutanı Von Kleist, Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın, dolayısıyla Hitler'in, ileri harekâtın durdurulması yönündeki emri ile geldi. Emirlerle uymadığı, ileri harekâtını başına buyruk sürdürdüğü gerekçesiyle uyarılan General Guderian, görevden alınmasını istedi. Önce bu öneriye şaşırان Von Kleist, hemen ardından onun isteğini kabul etti. Ancak aynı gün, A Ordular Grubu komutanı Mareşal Von Rundstedt devreye girdi ve Guderian görevde kaldı. Bu sırada Guderian'a cebri keşif emri verildi. Bu emri biraz esnek yorumlayan Guderian böylece harekâtın tüm sorumluluğunu üzerine almış oluyordu. Eğer başarısız olursa, ondan başka kimse sorumlu tutulamayacaktı. Guderian'ın buna bir itirazı olmadı. Zırhlı savaşı kuramına ve kendine, sarsılmaz bir güveni vardı. Fransız cephesinde tam bir bozgun havası vardı. Ardı arkası kesilmeyen

¹⁴¹ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.58-59; Ömer Erden, *Fransa-Suriye Kısacasında Hatay*, Gece Yayınları, Ankara, 2015, s. 181.

hava saldırıları öncelikle topçu bataryalarını hedef alırken, saatte 50 km. hızla ilerleyen çok sayıdaki panzerin karşısında direnmek olanaksızdı. Böylece canını kurtarmak için panik halinde kaçışan askerler, aynı durumdaki sivillerle birlikte ulaşım hatlarını tıkadılar. Sivil halkın büyük bir kısmı kaçıyordu. Halkın bölgeyi boşaltmasında, Fransız radyolarıyla aynı frekansta yayın yapan Alman radyolarının Fransızca olarak “kenti boşaltın” çağrısının da etkisi olmuştu.¹⁴²

Hart’a göre “Alman ordusunun komutanlarının Hitler’in ısrarları üzerine isteksizce başlattıkları taarruzların başarılı olacaklarına ilişkin inançları azdı. Bizzat Hitler en hayati bir anda kendine olan güvenini kaybetti ve öncü birlikleri tam Fransız savunmasını yarmışken ve önlerinde açık bir yol varken harekâta iki günlük ara verdi. Şayet, Fransızlar bu moladan yararlanacak bir kapasiteye sahip olmuş olsalardı, bu Hitler’in zafer şansı açısından çok vahim sonuçlar doğuracaktı. Ancak hepsinin en tuhafı, öncü birliklere komuta eden Guderian’ın, üstlerinin onun gerçekleştirdiği yarma harekâtından yararlanarak başarıyı genişletme temposunu frenleme endişesi sonucunda geçici bir süre komutanlıktan alınmasıydı. Ne var ki çok hızlı ilerlemesindeki “taarruzi tarzı” olmasaydı işgal muhtemelen başarısız olmuş ve dünyadaki bütün olayların gidişatı şimdi olduğundan farklı olmuş olacaktı.”¹⁴³

Alman ordusu, 21 Mayıs 1940’ta kuzeye dönerek “torbanın içindeki” müttefik birliklerinin deniz bağlantısını kesmeye çalıştı. Boulogne ve Pas-de-Calais birbiri ardına düştü. Guderian, elindeki 3. Zırhlı Tümeni’ni doğrudan Dunkerque’e sürmeyi planladı. Ama bu tümen, aynı gün elinden alındı. 22 Mayıs 1940’ta Guderian’ın öncü birlikleri Manş kıyısındaki son liman olan Dunkerque’e 16 km. kadar yaklaşmış durumdaydı. Dunkerque, Almanların eline geçtiğinde İngiliz Yurtdışı Sefer Kuvveti’nin deniz bağlantısı kesilecek, ikmalsiz ve takviyesiz olarak Alman panzerleri tarafından kuşatılmış olacaktı. Guderian’ın 19. Zırhlı Kolordusu, gerçekten de bir kama gibi Fransa topraklarına dalmış, müttefik güçlerini ikiye ayırmıştı. Kuzeydeki birlikler bir yandan General Von Bock’un orduları tarafından cepheden sıkıştırılmış, diğer yandan da güneyden çevrilmişlerdi. Tam anlamıyla kuşatılmış durumdaydılar.¹⁴⁴

¹⁴² *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.59; Esmer-Sander, “1939-1945 Dönemi”, s.143; Armaoğlu, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, s. 146-148; Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, s. 419-422.

¹⁴³ Hart, *a.g.e.*, s.94

¹⁴⁴ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.59-60; Önder, *II. Dünya Savaşı’nda...*, s. 50.

Bütün bunlar, 12 gün gibi inanılmaz derecede kısa bir sürede olup bitmişti. Ancak bu gelişmede Alman Üst Komutanlığı'nın bir etkisi yoktu. Sedan Planı, uygulamaya konulmuş, ama daha Mouse'u geçiş anında orijinal planın uygulanmasından vazgeçilmişti. Sedan Planı, zırhlı birliklerin hızla Manş Kanalı'na ilerlemesine dayanıyordu. Oysa 15 Mayıs 1940'ta General Von Kleist, Guderian'ın 19. Kolordusu'nu durdurmaya kalkacaktı. 17 Mayıs'ta da bu kez Hitler'in dur emri geldi. Hemen ardından da Guderian'ı biraz serbest bırakıp onun cüretkârlıklarına göz yumdular. Bu noktada Fransa Seferi'nin, en azından ilk ayağında Alman ordularının sağlamış oldukları başarı, Hitler'e ya da Alman Yüksek Komutanlığı'na ait değildi. Guderian, onları ve savaşı sürüklemiş, onun bu davranışı zaferi temin etmişti. Öyle ki, Hart, Guderian'ın bu başarısı hakkında şunları söylemişti:

“Fransa Muharebesi, dinamik bir icracı tarafından gerçekleştirilen tarihin, yeni bir fikrin belirleyici etkisinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Guderian, savaştan önce hayal gücünün bağımsız zırhlı birliklerce derinlikte stratejik yarma harekâtı düşman ordusunun cephesinin çok gerisinde anayollarını kesmek için uzun mesafeli tank taarruzu- fikriyle nasıl coştüğünü anlatır. Bir tank hayranı olan Guderian, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya 'da yeni askeri düşünce akımından doğan ve ilk kez Kraliyet Tank Birliği'nce eğitimde gösterilen bu fikirlerio imkânlarını kavramıştı. Birçok yüksek rütbeli Alman generali de, İngiliz ve Fransız yetkililerinin olduğu gibi bu fikirden kuşkuluydular - bu fikirlerio savaşta kullanılamaz olduğunu düşünüyorlardı. Fakat savaş başlayınca Guderian, üstlerinin kuşkularına rağmen bu fikri gerçekleştirme fırsatını ele geçirdi. Sonuç tarihteki daha önceki yeni fikirler gibi atın, uzun mızrağın, saf düzenindeki mızraklı birliklerin, Roma ordusu birliklerinin, tek kanat hücumu düzeninin, mızraklı süvarinin, oklu atlıların, uzun yayın (İngilizlerin kullandıkları 170- 185 cm uzunluğundadır), ağızdan dolma tüfeğin, topun kullanılmaları ve orduların ayrı sınıflarda ve hareket kabiliyeti olan kısımlar şeklinde teşkil edilmeleri kadar tayin edici oldu. Aslında bu çok daha hızlı bir şekilde belirleyici oldu.”¹⁴⁵

Müttefikler açısından durumun en vahim yanı, Dunkerque'in de Almanların eline geçmesiyle, denizden tahliye olanaklarını da yitirecek olmalarıydı. Eğer bu

¹⁴⁵ Hart, *a.g.e.*, s.94.

olursa iki ateş arasında kalacaklar ve kaçınılmaz olarak imha edileceklerdi. Ancak 22 Mayıs 1940'ta hiç beklenmeyen bir şey oldu. Guderian, Dunkerque'in 16 km. sine kadar yaklaşmışken, Hitler'in emriyle hareketi durdurdu. Luftwaffe'nin komutanı Hermann Göring, Luftwaffe'nin zaferdeki payını artırmak ve prestij kazanmak için, Hitler'i Dunkerque'e sıkışan İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin sadece hava akınlarıyla imha edilebileceğine ikna etmişti. Hitler'in Göring'e bu güvenişi ve kuvvetlerini çakılı durumda tutması, kendisinin bu savaş sonrası İngiltere savaşını kaybetmesindeki temel nedenlerden biri olacaktı. Zira buradan kaçıp kurtulan Fransız ve İngiliz kuvvetleri, derhal silahlanıp Almanlar için savaşın ileriki aşamalarında büyük tehlikeler yarattılar. Dunkerque'te bu birlikler imha edilse veya esir alınsaydı, İngiltere, Alman saldırılarına açık bir konuma gelecek ve kıyılarını savunacak askeri bir birlik kalmayacaktı.¹⁴⁶

O tarihte hiç kimse, müttefiklerin Dunkerque'den tahliyesinin kısa sürede sağlanabileceğini düşünmüyordu. Ama İngilizler denizden tahliyeyi umulmadık derecede kısa bir süre içinde tamamladılar. Kuzeyde kuşatılan müttefik kuvvetleri için ilk yapılacak şey, Dunkerque limanını elde tutmaktır. Zira bu liman, eğer Fransa topraklarında kalıncaksa ikmal ve takviye için, eğer kalıncamıyacaksa da denizden tahliye için tek yoldu. Bu yüzden hiç zaman kaybetmeden Dunkerque'e çekildiler. Kısa bir durum değerlendirmesinin ardından, Dunkerque'de direnme olanağı olmadığına karar verdiler ve denizden tahliyeye başladılar. 25 Mayıs 1940 akşamı General Gort, birliklerine Dunkerque'e çekilme emri verdi. Hitler'in, Guderian'ı durduran emrinin hemen ertesi günü, İngiltere limanlarından irili ufaklı 900 dolayında tekne, Dunkerque'e hareket etti. Aralarında küçük motorlar ve yatlardan balıkçı teknelerine ve şileplere kadar çeşitli tonajda tekneler bulunmaktaydı. Teknesi olan her İngiliz vatandaşı, kurtarabileceği kadar vatandaşını alabilmek için denize açıldı. İngiliz birlikleri tahliye edilirken 1. ve 7. Fransız orduları umutsuzca savaşımaya devam ediyorlardı.¹⁴⁷

27 Mayıs 1940 günü, Belçika cephesi General Bock'un saldırısı altında çöktü. Belçika hükümeti ateşkes istemek zorunda kaldı. Böylece müttefiklerin bir kanadı çökmüş oldu. Bu yüzden İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin Dunkerque'ye ulaşmadan evvel kuşatılma tehlikesini artırdı. Churchill, derhal Kral Leopold'a direnmesi için başvurmuştu. Gort'a gizlice bunun "kendilerini bizim için feda etmelerini istemek"

¹⁴⁶ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.60.

¹⁴⁷ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.60.; Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s. 150.; Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s. 226.

olduğunu açıklamıştı. İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin tahliye için hazırlanmakta olduklarının zaten farkında olan kuşatılmış haldeki Belçikalıların o başvuruyu Churchill'in bakış açısıyla görmedikleri anlaşılabilir bir şeydi. Kral Leopold Churchill'in kendisinin “iş işten geçmeden uçakla kaçması gerektiği” tavsiyesine de uymakta istekli değildi. Kral, “ordusu ve halkıyla birlikte kalması gerektiğini” hissetti. Bu, yanlış bir hareket olsa da mevcut şartlarda onurlu bir seçimdi. Churchill'in onun için müteakip eleştirileri pek adil değilken, Fransız başbakanı ve basını tarafından Belçika'nın çöküşüne Meuse'deki Fransa savunmasının çöküşünün neden olduğunu göz önüne alarak yapılan sert suçlamalar kabul edilemez bir haksızlıktı.¹⁴⁸

Bu şartlar altında Luftwaffe'nin ilk yoğun hava akını, 29 Mayıs 1940'ta yapıldı. Dar liman şeridinde İngilizler, yoğun Luftwaffe bombardımanına, Alman topçusunun ateşine ve iki günlük molanın ardından üzerlerine çullanan panzerlere karşı cesaretle savaştılar. Alman avcı uçakları, çevrede İngiliz uçağı göremediklerinde pike yapıp makineli tüfekleriyle kumsaldaki askerleri tarıyorlardı. İzleyen dört gün boyunca Luftwaffe'nin sürekli akınları nedeniyle tahliye çok yavaş ilerler. RAF'ın savunma çabaları da Alman uçaklarının sayı üstünlüğü ve üslerinin görece daha yakın olması dolayısıyla daha uzun süre havada kalabilmeleri sonucu yeterince koruma sağlayamamıştı. Karada bu can pazarı sürerken deniz de çok sakin değildi. Alman uçakları, kıyıya yanaşmaya çalışan ya da askerleri İngiltere'ye götürmek için denize yeniden açılan teknelere saldırmaktaydılar. Stukalar büyükçe teknelere bomba bırakıyor, avcı uçakları dişlerine kestirdikleri motorlara, yatlara, diğer gemilerin güvertelerine makineli tüfekleriyle, 20 mm'lik toplarıyla saldırıyorlardı. Altı İngiliz destroyerinin de aralarında olduğu irili ufaklı 230 dolayında tekne sulara gömüldü. Bu kurtarma operasyonu, tarihe “Dinamo Planı” ya da Dinamo Harekâtı” adıyla geçmişti.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Hart, *a.g.e.*, s.109-110

¹⁴⁹ “İngilizlerin kıyıya doğru geri çekilmesi sert Fransız itiraz ve itharnlarına rağmen Alman kısıkaçı kapanmadan önce gemilere binme yarışı haline geldi. Farklı bir varsayıma dayanmakla birlikte bir hafta önce İngiltere 'de hazırlık tedbirlerinin başlamış olması bir talihtir. Churchill 20 Mayıs'ta mevcut plan gereği, İngiliz Seferi Kuvvetleri güney istikametinde Fransa'ya ilerlemeye çalışırken kuşatıla bilirler diye bir kısmını kurtarmada yardımcı olabilir düşüncesiyle “çok sayıda küçük teknenin Fransız kıyısındaki limanlarda ve koylarda yola çıkmak için hazır vaziyette tutulmak amacıyla toplanmasını” onaylamıştı. Arnirallik Dairesi hazırlık yapmak için hiç zaman kaybetmedi. Dover'de komuta eden Amiral Ramsay, önceki gün 19 Mayıs'ta harekât kontrolü görevine getirildi. “Dinamo Harekâtı” için derhal birçok küçük tekne, deniz kuvvetleri için balıkçı tekneleri ve küçük koster toplandı. Harwich civarından Weymouth'a kadar olan bölgede deniz nakliye görevlilerine bin tona kadar olan bütün gemilerin listelerinin yapılması için talimat verildi.” Hart, *a.g.e.*, s.110

2 Haziran 1940 gecesi İngilizler kıtadan ayrıldı. Fransa'nın kuzeyinde direnmeye devam eden Fransız ordularından geri kalan askerler de 4 Haziran 1940 günü teslim oldular. Böylece Fransa Seferi'nin birinci safhası sona erdi. Fransa'ya intikal eden İngiliz ordusu, Belçika ve Hollanda orduları ile 3 Fransız ordusu saf dışı bırakılmıştı. Almanya ise 10 bin ölü ve 50 bin yaralı ya da kayıp vermişti. Dunkerque tahliyesi sonunda 225 bin İngiliz ve Kanadalı, 120 bin Fransız askeri olmak üzere 345 bin asker, ölüm çemberinden kurtarıldı. Bu sayı Dunkerque'te kuşatılan müttefik askerlerinin yüzde sekseni civarındaydı. Altı yüze yakın tank ve bine yakın top da Dunkerque kumsallarında ya harap olmuş ya da Almanlara terk edilmişti.¹⁵⁰

1.5.2. Fransa Seferi'nin İkinci Safhası

Fransa Seferi'nin ikinci safhası, 5 Haziran 1940'ta Almanların Manş tarafından güneye doğru yaptıkları saldırıyla başladı. Esasen üç ana kol üzerinden saldırmayı planlamışlardı. Fransa'nın batı topraklarından, Paris'in hemen doğusundan ve Maginot Hattı'nın gerisini yalayıp İsviçre sınırına doğru hareket edeceklerdi. Bu durumda her ana saldırı kolu da başlangıçta güneye doğru ilerleyecekti. Ancak Paris'in kuzeyindeki sert Fransız direnişi Almanların işlerini biraz güçleştiriyordu. Fransızlar zaman zaman zırhlı birlikleriyle karşı taarruzlara girişirlerse de pek başarılı olamadılar. General Weygand'ın tüm çabalarına karşın Fransızların cepheye sürebildikleri güçler, Alman kuvvetlerinden sayıca çok azdı.

General Weygand, doğu-batı doğrultusunda uzanan Somme ve Aisne nehirlerinin hemen gerisinde derinliği olan, Weygand Hattı olarak tarihe geçen bir savunma hattı oluşturdu. Almanlar, ilk iki gün ciddi bir Fransız direnişiyle karşılaştılar. Ancak 7 Haziran 1940 günü Fransız savunması çöktü. Weygand daha 7 Haziran'da hükümete hiç vakit geçirmeksizin mütareke istemelerini tavsiye etti ve ertesi gün Somme Muharebesi'nin kaybedildiğini duyurdu. Görüş ayrılıkları olmakla birlikte hükümet, teslim olmakta tereddüt etti ancak 9 Haziran'da Paris'i terk etmeye karar verdi. Breton ve Bordeaux arasında bocaladı ve sonra uzlaşma neticesinde Tours'a gitti. Aynı zamanda Reynaud, "Paris'in önünde savaşağız; Paris'in ardında savaşağız; vilayetlerimizden birine kapanacağız ve şayet oradan atılırsak Kuzey Afrika'ya gideceğiz..." diyerek yardım için Başkan Roosevelt'e başvurdu.¹⁵¹

¹⁵⁰ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.60-61.

¹⁵¹ Hart, *a.g.e.*, s.120

Almanlar, 9 Haziran'da Seine Nehri'ni de ciddi bir direnişle karşılaşmadan geçtiler. General Weygand'ın savaşa ilgili tüm umutları sönmüştür. 7 Haziran'da hükümete barış görüşmelerine başlanmasını önerdi. Gerçekten üç koldan saldıran Almanlar, yer yer sert direnişlerle karşılaşılıyor olsalar bile cephedeki duruma tümüyle hâkimdiler. Birkaç gün gecikmeyle de olsa harekât planlarını sürdürdüler. Fransızlar, son güçlerini de tüketirken cepheleri birbiri ardına çöktü. Almanlar, 14 Haziran 1940'ta Paris'e girdiler. Paris, hasar görmemesi için Fransız askerleri tarafından direniş gösterilmeden boşaltıldı. 16 Haziran'da Başbakan Reynaud istifa etti. Yeni kabineyi kuran Mareşal Petain, aynı gün Hitler'e mütareke talebini ilettiler. Hitler, mütareke görüşmelerinin Compiegne Ormanı'nda, özellikle belirlediği bir vagonda yapılmasında ısrar etti. Savaş, 22 Haziran'da imzalanan Fransa Antlaşması ile resmen sona erdi. Bu vagon, Almanya ile Fransa arasında 11 Kasım 1918'de yapılan ateşkes antlaşmasının imzalandığı, Şark Ekspresi'nin 2419 numaralı vagonuydu. Fransızlar, I. Dünya Savaşı'nın ardından tarihi öneminden dolayı müzeye alınan söz konusu vagonu bulunduğu müzeden çıkarıp istenilen yere getirmişlerdi. Hitler, mütareke görüşmelerini bu vagonda yaptı. Söz konusu vagon, daha sonra Almanya'ya götürüldü. 1945 yılında Almanya'nın teslim olmasından kısa bir süre önce bu vagon bir SS¹⁵² birliği tarafından imha edildi.¹⁵³

Fransızlar 23 Haziran'da Almanya'nın koşullarını kabul ederek teslim oldular. Ateşkes 25 Haziran günü 01.35'te yürürlüğe girdi. Teslim şartlarına göre kuzey Fransa ve Manş Denizi kıyılarını oluşturan topraklar Almanya'ya bırakılacak, geri kalan güney toprakları işgal edilmeyecekti. Bu ise Fransa topraklarının yaklaşık olarak yüzde altmışına denk geliyordu. Bunun yanında Silahlı kuvvetler dağıtılacak ve silahları Almanlara teslim edilecekti. Deniz kuvvetleri de silahtan arındırılacak ve Almanya ile İtalya'nın gözetiminde tutulacak, ancak her iki ülke de bu silahları herhangi bir çatışmada kullanmayacaktı.¹⁵⁴

¹⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâmuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, TTK, Ankara, 1991, s. 191.

¹⁵³ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.61-62; Mustafa Sıtkı Bilgin - Steven Morewood, "Turkey's Reliance on Britain: British Political and Diplomatic Support for Turkey Against Soviet Demands, 1943-47", *Middle Eastern Studies*, Vol. 40, No. 2 (Mar., 2004), s. 24-57.

¹⁵⁴ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.62; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 128.

1.6. Sovyetler Birliği'nin İşgali ve ABD'nin Savaşa Girmesi

Hitler, daha 1940 yılının ekim ayında Sovyetler Birliği'ne saldırmaya karar vermiştir. Bu kararın alınmasında etkili olan nedenlere ilişkin Dallot şu tespiti yapmıştır:

“Doğuda “Hayat sahası”nı¹⁵⁵ genişletmek, “alt-insan” olarak kabul edilen Slav halklarını sömürgeleştirmek, komünizmi devirmek ve Sovyetler Birliği'nin doğal zenginliklerini ele geçirmek. Böylece, Barbarossa Harekâtı 22 Haziran 1941'de başlatıldı. Finlandiya'dan Karadeniz'e kadar, 5.5 milyon Alman, Finli, Macar, Romen ve İtalyan askeri, 3.800 tank ve 5.000 uçak, Leningrad, Moskova ve Kiev yönünde ilerlemeye başladı. 1938 temizliğinden sonra düzeni bozulmuş olan Kızıl Ordu çöktürüldü. Üç ay sonra, Leningrad kuşatılmıştı, Moskova tehdit altındaydı, Ukrayna ise işgal edilmişti. Bu topyekûn bir savaştı: Komünistler ele geçirildikleri yerde idam ediliyorlar, esirlere kötü davranılıyor, Yahudiler SS¹⁵⁶'ler tarafından katlediliyorlardı. Ama kışın gelişi, ikmal güçlükleri ve halkın “Rusların Vatanı”nı savunmak üzere harekete geçmesi, Almanları Aralık 1941'de Moskova önlerinde durdurdu.

Amerikan kamuoyu Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşan taraflara herhangi bir şekilde doğrudan müdahale etmesine karşıydı. Yine de, Mart 1941'de kabul edilen Ödünç Verme ve Kiralama Yasası sayesinde, ABD kendi güvenliği açısından korunmasını gerekli gördüğü her devlete malzeme yardımında bulunuyordu. Önce İngiltere, sonra da Sovyetler Birliği bu yasadan yararlandılar. Ağustos 1941'de, Churchill ve ABD Başkanı Roosevelt, Mihver devletlerine karşı yürütülecek savaşın amaçlarını ve gelecekteki barışın ilkelerini belirleyen Atlantik Sözleşmesi'ni imzaladılar. Roosevelt¹⁵⁷

¹⁵⁵ Almanca *Lebensraum*, Naziler tarafından, Alman halkının yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu ve özellikle doğuda Slav halklarından alınması gereken toprakları anlatmak için kullanılan terim.

¹⁵⁶ SS (*Schutzstaffeln*), koruma birlikleri: 1922'de Nazi Partisi içinde Führer'i korumak amacıyla oluşturulan milis kuvvetidir. Himmler'in komutasındaki SS'ler, gerçek bir siyasal ordu halini almışlardı. Rejim karşıtlarıyla mücadeleden ve toplama kamplarının yönetiminden sorumluydular. Gönüllülerden ve Avrupa'nın her yanında zorla görevlendirilenlerden oluşan birlikleriyle, sayıları yaklaşık 500.000'i buluyordu.

¹⁵⁷ Franklin Delano Roosevelt (1882-1945) Demokrat Parti üyesi. 1910'da senatör oldu. 1921 yalanda yakalandığı çocuk felciye karşı verdiği cesurca mücadele hayatta kalmasını sağladı. 1929'da New York Eyaleti Valisi, 1932'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçildi. ABD'yi 1930'lu yıllarda düştüğü ekonomik bunalımdan kurtarmayı amaçlayan New Deal politikasını başlattı. 1936 seçimlerinden büyük bir zaferle çıktı, ardından 1940 ve 1944'te yeniden başkan seçildi. Pearl Harbor baskınından sonra, Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etti. İkinci Dünya Savaşı boyunca ABD'nin savaş politikasını yönetti. Pek çok kez Müttefiklerin devlet adamlarıyla buluştu. Churchill ile 1941'de Atlantik

bundan daha ileri gitmeye hazır değildi, ancak Japonya işleri hızlandırdı. Savaş yanlısı General Tojo, Ekim 1941'de başbakan oldu."¹⁵⁸

7 Aralık 1941'de, savaş ilanı olmaksızın, Japonya'nın altı uçak gemisinden havalanan uçaklar, Pearl Harbor'da bulunan Amerikan Büyük Okyanus donanmasının büyük bölümünü batırmıştır. Almanya da ABD'ye savaş ilan etmiştir.¹⁵⁹

1.7. Mihverlerin İlerleyişi (1939-1942)

1939'dan 1942'ye kadar, Mihver kuvvetleri zafer üstüne zafer kazandılar. 1942 yılı sonunda Avrupa'nın büyük bölümü Alman egemenliği altına girmişti. Bunun sonucunda, bazı topraklar tümüyle ilhak edilmiş ya da bölünmüştü. Aynı tarihte Japonya'nın hükmettiği topraklar ise çok daha genişti. Ancak, Büyük Okyanus adalarının bir kısmının zaten 1919'dan beri Japonya'ya ait olduğunu da unutmamak gerekir.¹⁶⁰

Rusya'da, Alman orduları ülkenin derinliklerine kadar ilerlemişlerdi. Ancak iki amansız düşmanla karşı karşıyaydılar. Bastıran Rus kışı Panzerlerin saldırılarını Moskova'ya birkaç kilometre kala durdurmuştu; ülkenin büyüklüğü ise, Sovyetlere doğuya doğru çekilerek Almanların haberleşme ve ikmalini geciktirme olanağı veriyordu. Akdeniz'de, Almanlar uzun vadede Mısır'ı fethetmeyi ve Orta Doğu'ya doğru ilerlemeyi planlıyorlardı. Burada Rusya ve Kafkaslar'dan gelen birlikler Kuzey Afrika'dan gelen birliklerle buluşacaklardı. Petrol zenginliklerinin ele geçirilmesi Mihver için yaşamsal önem taşıyordu.¹⁶¹

1.8. Japonya'nın İlerleyişi (1941-1942)

Asya'da, doğal kaynaklar açısından fakir bir ülke olan Japonya, Hollanda Doğu Hint Adaları'ndaki petrol ve kauçuğu ele geçirmişti. Doğrudan Hindistan'ı ve Avustralya'yı tehdit ediyordu. Ancak Japonlar Çin'deki milliyetçi Çankayşek hükümetinin birlikleri ile Çin komünist kuvvetleri karşısında zorlanıyorlardı. Çok

Sözleşmesi'ni imzaladı. Stalin'le Kasım-Aralık 1943'te Tahran Konferansı'nda ve Şubat 1945'te Yalta'da bir araya geldi. Atom bombasının üretilmesine karar verdi ve savaştan sonra ülkeler arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik yapacak bir Birleşmiş Milletler Örgütü'nün hazırlıklarını yaptı. 12 Nisan 1945 tarihinde, Müttefiklerin zaferinden kısa bir süre önce öldü.

¹⁵⁸ Louis Dallot, *Siyasî Tarih*, (Çeviren: Oktay Akbal), Tan Matbaası, 1966, s. 85-86.

¹⁵⁹ Esmer, Sander, "1939-1945 Dönemi", s.143; Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s.146-148. ; Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", s.419-422.

¹⁶⁰ *Tarih 2002*, (ed. Ahmet Kuyaş), TÜSİAD, İstanbul, 2002, s.28; James Lucas, *Reich! World War II Through German Eyes*, Grafton Books, London, 1990, s.185.

¹⁶¹ *Tarih 2002*, s.28; Martin Gilbert, *Churchill*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2011, s. 813.

sayıda birlik de Sovyetler Birliği'ne karşı Mançurya'da konuşlandırılmıştı. Bu arada, Nisan 1941'de imzalanan bir antlaşma Sovyetler Birliği'nin tarafsızlığını garanti altına aldı. Bu antlaşma Stalin'e de Sibiry'a'dan gelen taze birlikleri Moskova önlerine yerleştirme olanağı verecekti.¹⁶²

Deniz yolları üzerinde egemenlik kurma çabaları savaşın ileriki evreleri açısından yaşamsal önem taşır. Japonya, savaş ekonomisi yararına, büyük ölçüde denizlerde egemen bir imparatorluk yaratmak zorundaydı. Amerikalıların, Büyük Okyanus adalarını korumaları gerekiyordu. İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne Murmansk üzerinden ikmal sağlamak için, Kuzey Atlas Okyanusu yolları son derece önemliydi. Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'ndan geçen Hindistan Yolu, İngiltere'nin Birmanya'da Japon saldırılarına karşı yürüttüğü savaş açısından yaşamsal önem taşıyordu.¹⁶³

1.9. Savaşın Dönüm Noktasına Kadar Mihver Üstünlüğü (1942-1943)

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi çatışmaları doğuya ve Büyük Okyanus'a yaydı. Savaş gerçek anlamda bir dünya savaşına dönüştü. Harekâtların sürdüğü iki sahnede de yer alan ABD, *Büyük İttifak* da denen müttefiklerin ruhunu oluşturunuyordu. Ancak bu siyasal dönüm noktası, savaşan taraflar açısından askerî alandaki dengelere hemen yansımada. 1942'de, Mihver'in Rusya'da ve Asya'da kazandığı zaferler birbirini izledi. Rusya'da, Hitler 1942 baharında Kafkasya'yı ve Bakü petrol havzalarını hedef alan saldırıları yeniden başlattı. Ağustos'ta, *Wehrmacht* Stalingrad'da Volga Irmağı'na ulaştı. Ama Bakü petrolleri Sovyetlerin elinde kaldı. Kuzey Afrika'da, Afrika Korps Kahire'nin 80 kilometre yakınına kadar geldi. Asya'da, düşmanlarının şaşkınlığından yararlanan Japon birlikleri, Aralık 1941'den Mart 1942'ye kadar tüm Güneydoğu Asya'ya saldırdılar. Filipinler, Hollanda Doğu Hint Adaları, Hong Kong, Malezya ve Singapur'u ele geçirdiler. Japonya bu bölgeleri

¹⁶² Önder, *II. Dünya Savaşı'nda...*, 57, 59, 89; Sanayisini besleyecek doğal kaynaklardan yoksun olan Japonya, denizasıırı maden cevheri ve petrol gibi stratejik malzeme temini için arayış içerisine girmiştir. 1939'dan önce ABD Japonya'nın ana tedarikçisi olmuştur. Ancak ABD Başkanı Roosevelt ve Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Japonların Çin'e karşı saldırganca politikalarını sona erdirmeye zorlamak için ambargo başlatmışlardır. ABD ambargosu sıklaştıkça Japonlar, Güneydoğu Asya'nın kaynak zengini İngiliz ve Hollanda kolonilerine yönlendirmiştir. *A Brief History of the U.S. Army in World War II*, Center Of Military History United States Army Washington, D.C., 1992, s. 31; Christopher Catherwood 13 Nisan 1941'de imzalanan Rus-Japon anlaşmasını savaşın en önemli dönüm noktalarından birisi olarak nitelendirmektedir. Bkz. Christopher Catherwood, *World War II A Beginner's Guide*, Oneworld, London, 2014, s. 93.

¹⁶³ *Tarih 2002*, s.29; A. A. Gromiko vd., *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, C:5, (çev. Ali Rıza Dırık), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 77.

“Asya Ortak Refah Çemberi” içinde yeniden düzenledi. Saygınlığı bölgenin eski hâkimleri olan beyazların (İngilizler, Amerikalılar, Hollandalılar ve sonraları Fransızlar) seviyesine çabuk ulaştı. Japonya, propagandasında beyazların “sarı ırk” tarafından dize getirileceğini vurguluyordu. 1942 yılının ortalarında, Japon birlikleri Hindistan ve Avustralya kapılarına dayanmışlardı. Müttefikler için gelecek karanlık görünüyordu.¹⁶⁴

Ancak, umutlar hızla cephe değiştirdi. Amerikalı, İngiliz ve Sovyet Müttefikler, güçlkle de olsa, ortak bir strateji saptamak üzere pek çok kez bir araya geldiler. Daha 1941’de, Mihver’in koşulsuz teslim olması ve Almanya’ya karşı yürütülecek savaşın önceliği konusunda anlaşmaya varılmıştı. Ama görüş farklılıkları sürüyordu. Stalin, hemen 1942’de Kızıl Ordu’yu rahatlatmak için Avrupa’ya bir çıkarma yapılmasını istiyordu. Ancak bu, Batı Avrupa’ya çıkarma yapmalarını sağlayacak koşulların oluşmasını beklerken Almanya üzerindeki hava akınlarını yoğunlaştıran Amerikalılarla İngilizlere olanaksız görünüyordu. 1942 baharından itibaren, Mihver güçleri tüm cephelerde durduruldu.

Büyük Okyanus’ta, Mayıs 1942’de Mercan Denizi’ndeki hava ve deniz muharebesi Avustralya’nın istila edilmesi tehlikesini ortadan kaldırdı. Haziran 1942’de, Midway Muharebesi’nde¹⁶⁵ Japonlar dört uçak gemisi kaybettiler. Guadalcanal Adasını ele geçirmeyi de başaramadılar. Ada, çetin mücadeleler sonucunda Amerikan egemenliğinde kaldı (Ağustos 1942 - Ekim 1943). Kuzey Afrika’da, İngiliz generali Montgomery’nin birlikleri Afrika Korps’u El-Alameyn’de durdurdular (Ekim 1942) ve ardından saldırıya geçtiler. İngilizlerle Amerikalıların Cezayir ve Fas’a yaptıkları çıkarma harekâtı (Kasım 1942), Vichy Fransası’nın Kuzey Afrika birliklerini Müttefiklerin safına kaydırıldı. Tunus’ta kuşatılan Mihver kuvvetleri, Mayıs 1943’te mücadeleyi bırakmak zorunda kaldılar.

Rusya cephesinde ise General von Paulus komutasındaki Alman birlikleri Volga üzerindeki haberleşmenin önemli kilit noktalarından biri olan Stalingrad’a ulaştılar. Kent, taşıdığı isim nedeniyle, her iki taraf için de bir simgeye dönüştü. Her binada, her evde kıyasıya bir mücadele verildi. 1942 yılı kasım ayının sonunda,

¹⁶⁴ *Tarih 2002*, s.30; Burak Çınar, “İkinci Dünya Savaşı’nda Doğu Cephesi’nde Tankların Gelişimi”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:10 Sayı:19, Şubat 2012, s. 119- 158, s. 125.

¹⁶⁵ Midway Muharebesi ile birlikte ABD, Japonların Mercan denizi ve Pasifikteki ilerleyişini durdurmuştur. Ancak kazanılan başarıyı daha da önemli kılan Abd ile İngiltere arasında yapılan anlaşma gereği Mihver devletlerinden öncelikle Almanya’nın yenilgiye uğratılması mütabakatının uygulanmasının devam etmesini sağlamıştır. Bkz. Catherwood, *a.g.e.*, s. 102.

Sovyetler bir saldırı harekâtıyla Almanları kuşattı. Bir hava köprüsüyle sağlanan ikmal sayesinde, Almanlar 31 Ocak 1943'te teslim olmadan önce iki ay daha direndiler. Kızıl ordu'nun 1942 yılının Kasım ayında başlayan genel saldırısı sonrasında Alman ordusunun 1943 yılında Stalingrad'ta yenilmesi Almanların gerilemesine neden oldu.¹⁶⁶

Müttefiklerin Kuzey Afrika'da da başarılı olması müttefiklerin ve Mihver Devletleri'nin Türkiye üzerindeki politikalarının değişmesine yol açmıştır. Müttefikler Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesini isterken, Mihver güçleri de savaşın bu son aşamasında Türkiye'nin savaş dışı tutumunu sürdürmesi için faaliyet göstereceklerdir. Müttefik Devletlerarasında yapılan Kazablanka Konferansı'nda kararlaştırıldığı şekilde İngiltere Başbakanı Churchill Türkiye'yi savaşa sokabilmek için müttefikler adına Adana'ya gelerek İsmet İnönü'yle görüşmüşse de Türk heyetini ikna edememiştir.¹⁶⁷ 30-31 Ocak 1943 tarihindeki Adana görüşmelerinde Churchill, Almanya'nın kesin yenilgisi için Türk topraklarından ve üslerinden faydalanılmasının gerekli olduğunu ileri sürmüş ve Türkiye'nin muhtemel bir Sovyet tehdidine karşı korunabilmesi için en güvenli yolun savaşa katılması olduğunu söylemiştir.¹⁶⁸

Müttefiklerin aksine Türkiye, iki cephede de (Mihver ve SSCB) tehdit altındaydı. İnönü, bu dezavantajı başarıyla kullanarak Türkiye gibi jeopolitik ve jeostratejik konumu ve önemi büyük bir ülkenin savaşa girmesi durumunda karşı tarafça işgal edilebileceğini belirtti. Ayrıca Türk ordusunun da bu durumu engellemede yetersiz kalabileceği ihtimalinden dolayı savaşa girilemeyeceğini ifade ederek bu hususu orduya savaş teçhizatı alabilmek için kullandı. Ama Türkiye'nin savaşa girmesi yolunda yapılan baskılar, şantajla dönüşmüş ve savaş sonrası belirecek ortamda Sovyet tehdidine karşı koyabilmek için savaşa girmesi söylendi. Yoksa savaş sonrası ortamda Sovyet tehdidi ile baş başa kalabileceği Türkiye'ye hatırlatıldı. Ancak

¹⁶⁶ “Stalingrad meydan muharebeleri psikolojik ve politik bakımdan bir dönüm noktası olarak değerlendirilen sayılmaktadır. Kazanılan zafer neticesinde Sovyet ordularının kendine güveni artarken, II. dünya savaşına tarafsız olarak bakan ülkelerin görüşünü mihver devletleri aleyhinde etkilemiştir. Almanya da Hitler'e yönelik karşı görüşler ortaya çıkmaya başlamış, Alman ordusunda da aldığı yenilginin yanı sıra verdiği büyük kayıplar nedeniyle büyük bir moral çöküntü yaşanmaya başlamıştır. Bu savaşın müttefikler lehine bitmesi ise, İngiltere'yi tarafsız bir politika yürüten Türkiye'yi müttefikler yanında savaşa sokma düşüncesi kapsamında bir örnek olarak gösterilmiş ve bu durum artık mihver devletlerin kaybetmeye başlaması olarak gösterilmiştir.” Çetin Köklü, *İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2010, s.50-51. Stalingrad Muharebeleri hakkında bkz, Hart, *a.g.e.*, s.327 vd.

¹⁶⁷ Adana görüşmeleri hakkında geniş bilgi için bkz, Köklü, *a.g.t.*, s..

¹⁶⁸ Hart, *a.g.e.*, s. 359-364. Geniş bilgi için bkz, Barış Ertem, “Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.11, 2010, s.252-273.

Türkiye'nin "savaş dışı müttefik" durumu, savaşın Boğazlar ve Yakın Doğu bölgesine yayılmasını önledi.

Müttefiklerin gözünde Türkiye, 1943 yılı başından itibaren izlediği tarafsız politika ile müttefik davasına zarar vermeye başlamıştı ve bu politika artık Almanya'nın yararına sonuçlar doğuruyordu. Türkiye, Balkanlar üzerinden Avrupaya girmeyi planlayan müttefik ordularının önünde bir engel durumundaydı ve bu tutumuyla, nesnel olarak, Alman Ordusu'na yardımcı oluyordu. Gelişmeler sonrasında Müttefik Devletlerce 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan Tahran Konferansı'nda yine hava alanı isteği ve 15 Şubat 1944 tarihine kadar Türkiye'nin savaşa sokulması yönünde karar birliğine varıldı.¹⁶⁹ Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiltere Başbakanı Winston Churchill ve A.B.D. Başkanı Franklin D. Roosevelt arasında Kahire'de yapılan görüşmelerde baskıların artması üzerine Türkiye ilk defa prensip olarak savaşa katılmaya razı oldu. Ancak bu durum Türk ordusuna gerekli silah ve donanımın temini koşuluna bağlandı.¹⁷⁰

Sonuçta, Wehrmacht bir milyon asker kaybetmişti. Almanların aldığı bu ilk yenilginin yankıları çok büyük oldu. Atlas Okyanusu'nda, daha iyi örgütlenmiş olan ikmal hatları Müttefik kuvvetlerinin Alman denizaltı saldırılarına daha uzun süre direnmelerini sağlıyordu. Nisan 1943'te, Müttefiklerin denizlerdeki kayıpları yarı yarıya azalırken, mayıs ayının ortalarında Alman denizaltılarının üçte biri batırılmıştı.

¹⁶⁹ Ali Güler, "İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Konferanslarda Türkiye'nin Savaşa Sokulması İlgili Müttefik Teşebbüsleri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I -İkinci Dünya Harbi ve Türkiye-(20-22 Ekim 1997-İstanbul)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 102-122.

¹⁷⁰ Özçelik, Türkiye'nin o günlerde Mihver Devletleri'nin tehdidi altında olmasına ilişkin şu ifadelere yer vermektedir: "Türkiye'nin savaşa girmesi Alman saldırısı ile karşı karşıya kalmasını beraberinde getirecekti. Türk devlet adamları ise, Sovyet tehdidine karşı güvence istedikleri gibi Türk ordusunun modernize edilmesinin gerekli olduğunu ileri sürmüşler ve istekleri Churchill tarafından kabul edilmişti. 18 Ekim-1 Kasım 1943 tarihinde yapılan Moskova Konferansı'nda Sovyetler, Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesi konusunda kararlı tutumunu sürdürmüştür. Moskova toplantısında Türk havaalanlarının Müttefikler tarafından kullanılmasına ve 1943 yılı sonuna kadar Türkiye'nin savaşa dâhil edilmesine karar verilmiştir. 5 Kasım 1943'te Kahire'de yapılan konferansta yine İngiltere "Sovyet Kozu"nu ileri sürmüş ancak Türkiye, yeteri kadar yardım yapılmadıkça kesinlikle savaşa katılmayacağını Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu aracılığı ile müttefiklere bildirmiştir. Çünkü Türkiye'den kalkacak İngiliz uçakları Almanları çileden çıkarabilirdi fakat Türkiye'nin istilasını önleyemezdi. Türkiye ayrıca savaş içinde ve sonrasında Sovyetlerin tavrının belirlenmesini ve bu konuda müttefiklerin kendisine güvence vermesini istemiştir. Kahire'de kararlaştırıldığı gibi Türkiye'nin savaşa hazırlanması için askeri heyetlerin yürüttüğü görüşmelerden sonuç alınamamıştır. 4 Şubat 1944'te kesilen bu görüşmeler İngiltere'nin Türkiye'ye karşı "soğukluk politikası" uygulamasını başlatmıştır." Bkz. Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s. 253-269; Kâmuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye: 3 Savaş 1939-1945*, Tekin Yayınları, İstanbul, 2000, s.103, 111.

Artık müttefikler, denizlerde üstün konumdaydılar ve Batı cephelerini güçlendirebilirlerdi.¹⁷¹

1.10. Müttefiklerin Üstün Duruma Geçisi ve Savaşın Sonu (1943-1945)

Batılı müttefik güçler 1943 yılında, Mihver'e karşı doğrudan saldırıya geçmişlerdir. Müttefik birliklerinin Sicilya çıkarması (Temmuz 1943), Mussolini'nin iktidardan düşmesine ve faşist rejimin yıkılmasına da yol açtı ve ateşkesle sonuçlandı.¹⁷² Bunun üzerine Alman birlikleri İtalya'ya girdi. Hitler sayesinde serbest kalan Mussolini, Kuzey İtalya'da yeniden faşist bir rejim kurdu. İtalya'nın özgürlüğüne kavuşma süreci çetin çarpışmalar nedeniyle yavaşladı. Titizlikle hazırlanan Overlord Harekâtı sayesinde, 6 Haziran 1944'te 100.000 asker (Amerikalılar, İngilizler, Kanadalılar, General De Gaulle'un Özgür Fransızları, Polonyalılar) Fransa'nın Normandiya kıyılarına çıktı. Hava hâkimiyetini sağlamış olan müttefikler, "Atlantik Duvarı"nı delmeyi başardılar ve Paris'e doğru yürüyüşe geçtiler. Amerikan ve Fransız birlikleri tarafından 15 Ağustos 1944'te Provence kıyılarına

¹⁷¹ "Almanya, İkinci Dünya Savaşı süresince Suüstü Harbinden ziyade denizaltı yapımına ağırlık vermişti. Harp başladığında Almanya'nın elinde etkin durumda 57 denizaltı vardı. Harbin ilk yılı içinde, Alman tersanelerinde 100 adet, ikinci yılında ise 200 adet denizaltı inşa edilmişti. 1943 yılı başında Almanların elindeki denizaltı sayısı 68 adedi İtalyanlarda olmak üzere 485'in üzerindeydi. 1939-45 yılları arasındaki 68 aylık mücadele sonunda, İngiliz, müttefik ve tarafsız olmak üzere batan 21 milyon ton tutarındaki 4786 gemiden 2775 tanesi denizaltılar tarafından imha edilmişti. Denizaltıların sağladıkları bu hasılatla harbin aylık kayıp ortalaması 40 adetti. Ancak müttefik donanmasının teknolojik alandaki ivmeli çalışmaları denizaltıların sonunu hazırlamıştı. Radar ve sonarın bulunması denizaltıların eskisi kadar sürpriz bir silah olarak kullanılamamasına sebebiyet vermişti. Nitekim savaş süresince 781'in üzerinde Alman, 85'in üzerinde İtalyan denizaltısı imha edilmiştir. Bu rakam aylık ortalama 13 adetti. Bütün harp boyunca, Atlantik içinde ve bu okyanusu kateden rotalarda, İngiliz kontrolü altındaki konvoylarda 75.000 ticaret gemisine refakat gayreti tahsis edilmiş, bu konvoyların içinden 574 gemi denizaltı hücumları sonucunda batırılmıştı. Konvoy gemilerinden her 131 tanesi varış limanına salimen intikal ederken 1 tanesi denizaltı hücumları ile batırılmıştı." İkinci Dünya Savaşı'nda denizaltıların rolü hakkında bkz, Deniz Aytan, *İkinci Dünya Savaşı Atlantik Deniz Muharebelerinde Denizaltıların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Yeditepe Üniversitesi AİT Enstitüsü, İstanbul 2007.

¹⁷² 1943 yılının kış aylarında doğu cephesinde başarısızlıklar yaşamaya başlayan Almanya'nın Türkiye politikaları da değişmeye başlamıştır. Almanya Türkiye'yi kendi yanında savaşa dâhil etme düşüncesinden vazgeçerek Balkanların güney sınırını güvence altında tutabilmek için Türkiye'nin kendisine karşı Müttefiklerin yanında savaşa katılmasını engellemek ve tarafsızlığını sürdürmesini amaçlamıştır. Bunun için de Türkiye'ye Müttefiklerin baskısına karşı koyabilmesi için destek sağlamıştır. Bu arada Türk-Alman ilişkilerinde bir yakınlaşma olmuş ve iki devlet arasında 18 Nisan 1943'te yeni bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bununla ticaretin gelişmesi yanında, 1943 yılı sonuna kadar Almanya, daha önce vaat ettiği silahları Türkiye'ye teslim etmiş; Türkiye de, Almanya'ya ihraç ettiği krom miktarını yükseltmiştir. 5 Haziran 1944'te Boğazlardan Karadeniz'e bazı Alman savaş gemilerinin geçmesi, Türkiye ile Müttefiklerin arasının daha da açılması sonucunu doğurmuştur. Bu olay sonunda Dışişleri Bakanı Numan Menemencioglu istifa etmiştir. Müttefik Devletler'in Türkiye'ye Almanya ile olan ticari ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi yolundaki baskılarının artması üzerine Türkiye 20 Nisan 1944'te Almanya'ya yaptığı krom sevkiyatını durdurduğunu açıklamıştır. Yine Türkiye İngiltere'nin baskısı neticesinde 2 Ağustos 1944'te TBMM'nin aldığı kararla Almanya ile tüm ilişkilerini kesmiştir. Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s.215-216.

yapılan ikinci bir çıkarma da Fransa'nın kurtuluşunu hızlandırdı. Paris, Direnişçiler, General Leclerc komutasındaki özgür Fransızlardan oluşan 2. zırhlı tümen ve Amerikalılar tarafından 25 Ağustos'ta kurtarıldı. 1944 yılının sonunda, Fransa neredeyse tümüyle özgürlüğüne kavuşmuştu. Doğu cephesinde ise, hem malzeme hem de asker bakımından Almanlara karşı üstünlüklerini koruyan Sovyetler, hareket üstünlüğünü de ellerinde tutuyorlardı.¹⁷³

1943 Şubatı başında Rusların Almanlara karşı Stalingrad zaferini kazanmalarından itibaren Rusya'nın Türkiye'yi tehdit eden siyaseti yeniden kendini göstermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği tarafından Almanya ile birlikte Pan-Türkist politika yapmakla suçlanan İnönü, gerginliği ortadan kaldırmak için 3 Mayıs 1944'te bir grup Türkçü yazar, akademisyen, öğretmen ve öğrenci "İrkçilik-Turancılık" yaptıkları iddiasıyla tutuklanmış, türlü işkencelere maruz kalmışlardır.

Türkiye bu sırada İngiliz-Sovyet ittifakından ve bu devletlerin İran'ı işgalinden büyük endişe duymaktaydı. İngiltere, Türkiye'nin Sovyetlere güvenmesi sağlınırsa müttefikler cephesinde savaşa gireceğine inanıyor ve bu nedenle de Türk-Sovyet ilişkilerinin düzelmesi konusunda çabalar gösteriyordu. Nitekim Türk devlet adamları Adana görüşmelerinde de Churchill'den Sovyet tehdidine karşı bir güvence istemişlerdir. Türk hükümeti, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin düzeltilmesi yolunda Almanya'ya krom sevkiyatını durdurmuş, Alman yanlısı görünen Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'nun istifa ettiğini duyurmuş, Turancıları tutuklatmış ve Türkiye'ye sığınan Sovyet vatandaşlarını iade etmişti. 1945 Ocağında savaş malzemesi taşıyan Sovyet gemilerinin Boğazlar'dan geçişine de izin verilmiş fakat bu iyi niyet gösterilerinden olumlu bir sonuca ulaşamayınca Türkiye'nin Kızılordu karşısındaki kuşku ve endişeleri daha da artmıştı.¹⁷⁴

Kızıl Ordu 1944'te Kırım-Ukrayna'yı ele geçirdi ve Baltık ülkelerini işgal etti. Varşova önlerinde Vistül Nehri'ne ulaştı ve Balkanlar'ın içlerine doğru ilerlemeye başladı. Yugoslavya'nın önemli bir bölümü, Tito etrafında örgütlenmiş bulunan komünist Yugoslav direnişçileri tarafından ele geçirildi.¹⁷⁵

Alman birlikleri tarafından Aralık 1944'te Ardenne'ler bölgesine düzenlenen son bir saldırıya rağmen, Almanya Şubat 1945'te işgal edildi. İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar, cephenin kuzeyinden güneyine doğru hızla ilerlediler. Doğuda,

¹⁷³ *Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, s.52.

¹⁷⁴ Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", s. 151-152.

¹⁷⁵ *Tarih 2002*, s.36, Hart, *a.g.e.*, s.810

Almanlar Sovyetlere karşı daha büyük bir güçle direnmeye çalışıyorlar, ancak Kızıl Ordu'nun Berlin'e doğru ilerleyişini durduramıyorlardı.¹⁷⁶ Amerikalılar ve Sovyetler, 26 Nisan 1945'te Elbe Nehri üzerinde buluştular.¹⁷⁷ İtalya'da, Müttefik saldırıları sayesinde ülkenin kuzeyi kurtarıldı. Mussolini partizanlar tarafından yakalandı ve 28 Nisan'da idam edildi. Berlin'i kuşatan Sovyet birliklerine karşı, Hitler'in yeni yetme gençlerden ve yaşlılardan oluşan milis güçlerinden başka güvenebileceği kimse kalmamıştı. Hitler, 30 Nisan'da intihar etti. Geçici Alman hükümeti, 7 Mayıs 1945'te Reims'te ve 8 Mayıs 1945'te Berlin'de koşulsuz teslim oldu. Avrupa'da savaş bitmişti.¹⁷⁸

Büyük Okyanus'un yeniden ele geçirilmesi, mesafelerin uzaklığı ve tropik iklim koşulları nedeniyle, son derece güç gerçekleşti. Japon egemenliğindeki Iwo Jima ve Okinawa adaları, çetin mücadeleler sonunda, Şubat 1945'te ele geçirildi. Okinawa'da iki ay içinde 55.000 Amerikan askeri öldü ya da yaralandı. Japonlar ise 100.000'den fazla kayıp verdiler. Japonlar, esir düşmek yerine intihar etmeyi ya da patlayıcı yüklü uçaklarını Amerikan gemileri üzerine düşüren kamikazeler gibi ölmeyi seçiyorlardı.¹⁷⁹ Amerikan uçaklarının rahatlıkla ulaşabileceği mesafede bulunan Japonya, yoğun bombardımana tutuluyordu.¹⁸⁰ Japon birliklerinin ve halkının direnişi daha da şiddetli çarpışmalar olacağını haber veriyordu. ABD Genel Kurmayı Japonya'nın işgali sırasında bir milyondan fazla kayıp verileceğini tahmin ediyordu. 4-11 Şubat 1945'te Yalta Konferansı toplandı. 17 Temmuz'da toplanan Postdam Konferansı devam ederken ABD, Japonya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlamak için korkunç ve ürkütücü bir adım attı. 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya ve 8 Ağustos'ta da Nagasaki'ye birer atom bombası attı. Atom bombasının yol açtığı maddi ve manevi tahrip karşısında direnecek gücü kalmayan Japonya, 14 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul etti.¹⁸¹ 2 Eylül'de de Missouri zırhlısında bir ateşkes antlaşması imzalandı. Böylece, Hitler'in Polonya'ya taarruz etmesiyle 1 Eylül 1939'da

¹⁷⁶ Paul Carell, *Barbarossa Harekâtı*, C:3, (çev. Hüsnü Erentok), Sinan Yayınları, İstanbul, 1974, s. 213.

¹⁷⁷ David M. Glantz-Jonathan House, *When Titans Clash*, University Press of Kansas, Lawrence, 1995, s. 41.

¹⁷⁸ Kenneth Macksey, *Why the Germans Lose at War*, Greenhill Books, London, 2006, s. 137.

¹⁷⁹ Alan Clark, *Barbarossa The Russian-German Conflict*, 1941-45, New York, Quill, 1985, s.3 vd.

¹⁸⁰ John Keegan, *The Times Atlas of the Second World War*, Harper & Row, New York, 1989, s. 59.

¹⁸¹ "Son, imparatorun müttefiklerin belirlediği koşullar uyarınca Japonya'nın teslim olduğunu ilan ettiği, ilk atom bombasının atılmasından bir hafta sonra sona 14 Ağustos'ta ermişti. Fakat Hiroşima'yı yerle bir ettiğini gösteren yeni silahın olağanüstü gücü, o dehşetli darbe bile teslim olma anını hızlandırmaktan fazla bir şey yapmamıştı. Bu teslimiyet zaten muhakkaktı ve böyle bir silahı kullanmak için gerçek bir ihtiyaç yoktu." Hart, *a.g.e.*, s.970.

başlatılmış olan İkinci Dünya Savaşı, altı yıl bir gün ve Almanya'nın teslim olmasından dört ay sonra, 2 Eylül 1945'te sona ermiş oluyordu.¹⁸²

¹⁸² Hart, *a.g.e.*, s.969-970; *Tarih 2002*, s.36; Önder, *II. Dünya Savaşı'nda*, s. 72, 82; Uçarol, *a.g.e.*, s. 803; Aydın, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, s. 433.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİDEN SÜREÇTE

İKTİDAR BASIN İLİŞKİLERİ

Habercilik özelinde matbuat¹⁸³ faaliyetleri, on sekizinci yüzyıl öncesine kadar genel olarak Avrupa için bile iptidai seviyede gerçekleşmiştir. Aynı dönemde genelde doğu dünyası, özelde Osmanlı Devleti için basından bahsetmek mümkün değildir. Ancak on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’da basının gelişmeye başladığı görülmektedir. Bu gelişimde teknik imkânların artması, Amerika ve Avrupa kıtalarında meydana gelen büyük çaplı siyasal, sosyo-ekonomik ve askeri hadiseler etkisi olmuş ve bu köklü değişimlere paralel olarak basında gelişmiştir.¹⁸⁴ Bu hadiseler örnek olarak 1775’te gerçekleşen Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve 1789 Fransız İhtilali gösterilebilir.¹⁸⁵ Bu bağlamda basının gelişimi öncelikle Avrupa’da gerçekleşmiştir. Matbuat faaliyetlerinin Avrupa’da aldığı hal kısa süre sonra bir taraftan muktedir olanların matbuatı kontrol altında tutmak için harekete geçmesine ve

¹⁸³ “Matbuat” kelimesi Türkçe’de “basın” kelimesi ile çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Yani herhangi bir çalışmada “Osmanlı Matbuatı” ifadesi kullanıldığında Osmanlı Devleti’nde gazete ve mecmua gibi sureli yayınların faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Nitekim Erol Ayyıldız Matbuat konusunu ele aldığı çalışmasında meseleye şöyle yaklaşmaktadır: “Matbûât Arapça matbû’ kelimesinin çoğulu olup bir ülkede basılıp yayımlanan her türlü ürünü ifade etmekle birlikte daha çok sureli yayınlar, gazete ve dergiler için kullanılır. Arap basın tarihinde ilk defa 1828’de Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından Kahire’de kurulan, Arapça ve Türkçe olarak neşredilen gazeteye el-Veķā’i’u’l-Mıṣriyye adı verilmişti. Halîl el-Hürî, 1858’de Beyrut’ta Arapça ve Fransızca olarak Ḥadîkatü’l-ahbâr gazetesini çıkarmış, “günlük gazete” anlamında Fransızca journal (curnâl) kelimesini kullanmıştı. Aynı yıl Paris’te Bercîsü Bârîs gazetesinin kurucusu Rüṣeyd ed-Dahdâh daha kapsamlı bir terim olarak sahîfeyi tercih etmiş, ardından bu isim birçok gazeteci tarafından benimsenmiştir. ‘Gazete ve dergi yayımcılığı’ mânasında sıhâfe (sahâfe) kelimesini ilk kullanan kişinin Necîb el-Haddâd ile Nâṣîf el-Yâzîcî olduğu kaydedilir. 1860 yılında İstanbul’da el-Cevâ’ib gazetesini kuran Ahmed Fâris eş-Şidyâk ise cerîde kelimesini kullanmış, bu isim sonraki dönemlerde yaygınlık kazanmıştır. Arap basınında gazete karşılığı olarak “en-neṣre, evrâku’l-havâdis, el-varakatü’l-haberîyye, er-risâletü’l-haberîyye” gibi isimler de görülmektedir. Önceleri cerîde ve mecelle kelimeleri aynı anlamda kullanılırken 1884’te eṭ-Tabîb adlı derginin müdürlüğüne getirilen İbrâhim el-Yâzîcî dergi karşılığında mecelleyi kullanmış ve bu isim bütün dergilerin genel adı olmuştur.” Bu açıdan bu çalışmada basın ve matbuat kavramları birlikte ve aynı anlamda kullanılmıştır. Matbuat kavramı için bkz. Erol Ayyıldız, “Matbuat”, *DİA*, C. 28, s. 119-120.

¹⁸⁴ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 87; Avrupa’da gazeteciliğin gelişiminde ilk gazetelerle ilgili kaynaklarda farklı bilgiler olsa da, “Antwerp’te 1605’te ticari bülten den doğduğu düşünülen bir haftalık gazete olan Nieuwe Tijdingen ile Bremen yakınlarındaki Augsburg’da 1609’da yayımlanan Avis Relation Oder Zeitung’un adları geçmektedir. İngilizce yayımlanan ilk gazeteler arasında, İngiltere’de 1665’te çıkan “Oxford Gazzette” ile ilk Amerikan gazetesi “Public Occurrences” (sadece bir sayı çıkmıştır) ve ilk İngilizce günlük gazete olarak da, 1702’de yayımlanan “The Daily Courant” sayılmaktadır.” Mehmet Özçağlayan, “Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)”, *Marmara İletişim Dergisi*, Y. 2008, C. 13, S. 13, ss. 131 – 159.

¹⁸⁵ İnuğur, *a.g.e.*, s. 87.

bunun karşısında basın-yayın işleriyle uğraşanların da özgürlüklerini korumak için çeşitli yollara başvurmasına zemin oluşturmuştur. Nitekim Avrupa ülkelerinin çoğunluğunda 1815 ve 1852 yılları arasında basın özgürlüğü anayasal hak olarak tanımlanmıştır.¹⁸⁶

Osmanlı Devletinde ise basınla ilgili gözlemler sadece bu dönemde siyasi ilgi niteliğinde kalmış olup herhangi bir basın kuruluşu ortaya çıkmamıştır. Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinden sonra orada çıkartılan gazete ile ilgili devlet tarafından bir tercüme birimi oluşturulmuş olması¹⁸⁷ da Osmanlı Devleti'nin bu dönemde basına bakışını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü buradaki asıl gaye muarızlarının Osmanlı Devletine yönelik politikalarından haberdar olmak üzerinedir.

Osmanlı Devletinde ilk basın faaliyetleri Tanzimat döneminde gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁸ Bu dönemde Osmanlı Devletinde köklü reformlar gerçekleşmiştir. Nitekim bunun bir yansıması olarak basın-yayın faaliyetleri de gelişmiştir. Tanzimat döneminde çıkarılan ve ilk Türkçe gazete olarak nitelendirilen *Takvim-i Vekayi*¹⁸⁹ doğrudan devlet tarafından çıkarılmıştır. Türk matbuat tarihi açısından önemli kilometre taşlarından birisi olarak nitelendirilen bu gelişme daha sonra özel ve resmi kaynaklı birçok gazetenin yayımlanmasına da başlangıç teşkil edecektir.

Sultan Abdülaziz dönemine gelindiğinde ise, basın üzerindeki baskıların artması ve Paris'te bulunan Mustafa Fazıl Paşa'nın Jön Türkleri davet etmesi üzerine

¹⁸⁶ İnuğur, **a.g.e.**, s. 87; Basın Özgürlüğüne yönelik ilk önemli gelişmelerden birisi ABD Anayasasında karşımıza çıkmaktadır. "1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Federal Anayasasına 1791'de eklenen 1. Ek maddeye göre, 'Kongre söz veya basın özgürlüğünü sınırlayan kanun yapamaz' hükmüne yer verilmiştir. Bkz. Yaşar Salihpaşaoğlu, *Türkiye'de Basın Özgürlüğü*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 13.

¹⁸⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 11.

¹⁸⁸ Osmanlı Devleti'nde matbuat faaliyetlerini biraz daha erken döneme götürmek mümkündür. Nitekim, "Avrupa'da gazetenin ve gazeteciliğin XVII. yüzyıl başlarından itibaren takip edilebilen uzun bir geçmişi bulunmakla birlikte Osmanlı ülkesinde ilk gazeteler, ancak XVIII. yüzyılın sonlarında İstanbul'la İzmir başta olmak üzere bazı merkezlerde yabancılar tarafından kendi dillerinde neşredilmiştir. Türkçe ilk gazete ise Kasım 1816'da Bağdat Valisi Kölemen Dâvud Paşa tarafından yayımlandığı ileri sürülen Türkçe-Arapça Curnalü'l-İrâk bir yana bırakılırsa Mehmed Ali Paşa'nın yarı yarıya Türkçe ve Arapça olan, ilk sayısı 2 Aralık 1828'de Kahire'de neşredilen Vekâyi-i Mısıriyye'sidir. Ayrıca Alexandre Blacque İzmir'de birbiri ardınca Spectateur Oriental ve Courier de Smyrne adlı gazeteleri çıkarmıştır." Bkz. Nesimi Yazıcı, "Takvîm-i Vekâyi'", *DİA*, C. 39, s. 490.

¹⁸⁹ İnuğur, **a.g.e.**, s. 175; Takvîm-i Vekâyi; 1831'de yayımlanmaya başlanan ilk Osmanlı Türk resmî gazetesidir. Haftalık olarak Osmanlı Türkçesi dışında Arapça, Ermenice, Farsça, Fransızca, Rumca baskıları da yayımlanmıştır. Resmî ilânlar ve gayri resmî duyurular dışında, iç ve dış gelişmelere ilişkin haberler de yer almıştır. Takvîm-i Vekâyi, resmî bir gazete olması dolayısıyla makaleler esas olarak devletin görüşlerini yansıtmıştır. 1860'tan itibaren sadece resmî duyurular ve kabul edilen yasa metinleri yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yazıcı, **agma**, s. 490-492.

Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi birçok isim Avrupa'ya gitmiş ve orada yayın yaparak gazeteler çıkarmışlardır.¹⁹⁰ Sultan Abdülaziz'in tahtan indirildikten sonra yerine Beşinci Murat tahtta geçmiştir. Yurt dışındaki Jön Türkler de Osmanlı toprakları geri dönmüştür. Sağlık sorunları nedeniyle çok kısa süre tahtta kalan Beşinci Murat'ın yerine İkinci Abdülhamit 31 Ağustos 1876'da Tahtta çıkmıştır. Akabinde meşrutiyet ilan edilmiş ve basın üzerindeki baskılar hafiflemiştir.¹⁹¹ Ancak bu serbestlik ortamı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının kaybedilmesinden sonra yerini baskı ve sansüre bırakmıştır. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi yürürlükten kaldırılmış tekrar mutlakiyet rejimine geçilmiştir.¹⁹² Kimi tarihçilerin "İstibdat Rejimi" olarak isimlendirdiği bu dönem 23 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyetinin girişimleri sonucu ilan edilen İkinci Meşrutiyet'e kadar sürmüştür.

Meşrutiyetin ikinci kez yürürlüğe girmesiyle beraber, uzun bir süre sonra basın üzerindeki baskı ortadan kalkmıştır. Ortaya çıkan hürriyet ortamı basın hayatını o nispette etkilemiştir ki yeni klişeleri alınan gazete ve mecmualarla birlikte sayıları 353'e kadar ulaşmıştır.¹⁹³ Fakat bu serbestlik süresi de çok uzun sürmemiştir. Tarihe 31 Mart Vakası olarak geçen hadiseden sonra basın üzerine baskı artmıştır. Daha sonra

¹⁹⁰ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 40.

¹⁹¹ Nurşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 18, C. 5, Y. 1996, s. 134.

¹⁹² İnuğur, *a.g.e.*, s. 258-259.

¹⁹³ Bu dönemde alınan gazete klişelerinin mevcudu hakkında da kesin bir bilgiye ulaşmak çok mümkün görünmemektedir. Yukarıda zikredilen rakam Nurşen Mazıcı'nın çalışmasından alınmıştır. Alınan klişelerle ilgili olarak Ali Birinci tarafından Kebikeç dergisinde seri halinde beş makale yayınlanmıştır ki bunlar Meşrutiyet'in ilanından itibaren ilk yedi ayı ihtiva etmektedir. Ayrıca bu dönemde yayın hayatına katılan gazetelerle ilgili Gazel ve Ortak'ın makalesi bulunmaktadır. Bu dönemde oldukça fazla gazete ve mecmua klişesinin alınmasının arka planında basın kuruluşlarının sık sık sansüre uğraması ve kapatılması yatmaktadır. Bu konuyla ilgili Lütfi Fikri Tanzimat gazetesindeki köşesinde şunları yazmaktadır: "Pek iyi hatırlarım; bizim o vakit idârehânemizde onbeş kadar gazete beyannâmesi ve onlarda muharrer isimler üzerine hâk olunmuş o kadar da klişe dâima hazır bulunurdu. Bu İttihad hükûmetine karşı en büyük silahımız, mühimmât-ı harbiyemiz idi. Matbûât idârehânesinden ta'til emri geldi mi, onu o kadar ehemmiyetsizlikle telâkki ederdik ki, meselâ o anda birşeyle meşgûl oluyorsam, bunu bile bir an olsun bırakmaya lüzum görmeyerek masamın üzerindeki kâğıtlıktan elim artık sevk-i tabi' halini almaya başlayan bir hareketle bu beyannâmelerden birini bulur, karşımdaki kimseye uzatırdım. Ben de sadece -numaralarda, sahife başlarındaki yazılarda bir yanlışlığa meydan vermeyin-demekle iktifâ eder, yine işime devam ederdim". Bu ifadelerden de anlaşılabilceği gibi basın üzerinde oldukça fazla sansür vardır. Bkz. Mazıcı, *a.g.m.*, s. 136; Ali Birinci, "Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325)/I", *Kebikeç*, Sayı: 2, (1995), s.143-147; Ali Birinci, "Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325)/II", *Kebikeç*, Sayı: 3, (1996), s.71-76; Ali Birinci, "Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325)/III", *Kebikeç*, Sayı: 4, (1996), s.39-42; Ali Birinci, "Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325)/IV", *Kebikeç*, Sayı: 5, (1997), s.61-67; Ali Birinci, "Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325)/V", *Kebikeç*, Sayı: 6, (1998), s.87-89; Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Y. 2006, ss. 223-256.

23 Ocak 1913'te Bab-ı Ali'yi basarak iktidarı fiilen ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, basına karşı çok katı baskı ve sansür uygulamıştır.¹⁹⁴

Mütareke ve Türk İstiklal Savaşı'nın yaşandığı dönemde basın tekrar rahatlamış ve çok sesliliğe erişmiştir. Bu dönemde Türk basını iki farklı cenaha ayrılmıştır. Bunlardan ilki Osmanlı Hükümeti taraftarıdır. Diğer taraf ise Ankara'da Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanmış Türk milliyetçi hareketine destek veren yayın organlarıdır.¹⁹⁵ Bu noktada Mustafa Kemal Paşa cephesinin en güçlü sesi İrade-i Milliye Gazetesi olmuştur.¹⁹⁶

Türk İstiklal Savaşı'nın başarıya ulaşması sonucunda Osmanlı Devleti'nin varlığı son bulmuş, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Yeni devlet düzeninde de basın tamamen özgür olmamıştır. Çünkü yeni devletin ve rejimin oluşumu henüz sağlam temeller üzerinde oturtulamamış ve ortaya çıkan kaygılar basın üzerinde sıkı bir takibatın yapılmasına ve doğal olarak sansüre sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda cumhuriyetin kadroları tarafından saltanat ve hilafet destekçilerine karşı bir dizi önlemler alınmıştır.¹⁹⁷ Örneğin Şeyh Sait isyanı ve çok partili parlamenter düzene geçiş çabaları büyük sancılar yaşatmıştır. Basına karşı alınan tedbirlerde bu durumun etkisi büyük olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı dönemine İsmet İnönü'nün liderliğinde ve tek partili sistemle girmiştir. Bu dönemde ülkenin politikası savaştan uzak kalmak ve dünyanın içinde bulunduğu ideolojik kamplaşmaya etki eden fikir akımlarından hiçbirine taraftar görünmemek üzere şekillenmiştir.¹⁹⁸

İkinci Dünya Savaşı, Dünya tarihinin gördüğü en geniş kapsamlı ve yıkıcı savaşı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti fiili olarak bu savaşa katılmamış olmasına rağmen savaşın birçok etkisini kendi bünyesinde yaşamak zorunda kalmıştır. Türk basını da savaşın seyrini, içte ve dıştaki tüm gelişmeleri yakinen takip etmiştir. Ülkenin savaştan uzak kalmayı istemesinin yegâne sebebi 1911'de Trablusgarp Savaşı ile

¹⁹⁴ Mazıcı, **a.g.m.**, s. 137.

¹⁹⁵ Mazıcı, **a.g.m.**, s. 137-138.

¹⁹⁶ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁹⁷ Topuz, **a.g.e.**, s. 143; "Cumhuriyetin ilk yıllarında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile girişilen çok partili demokrasi denemesi, Şeyh Said isyanının ardından çıkarılan Tahrir-i Sûkûn Kanunu ile başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1930 yılında bu kez Serbest Fırka ile aynı deneme gerçekleştirilmek istenmiş ancak bu da başarısız bir girişim olarak kalmıştır. Bu dönemde Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr ve Adana Tokgöz gazeteleleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını, Son Telgraf ve Yeni Sabah, gibi gazeteler de Serbest Fırkayı destekledikleri için demokratik anlayışla bağdaşmayan sert cezalarla karşılaşmışlardır." Ahmet Öztürk, "Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü", *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 5, Yıl 1994, s. 138.

¹⁹⁸ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 64-67.

başlayıp 1922’de İstiklal Savaşı’nın fiili olarak sona erişine kadar devam eden 11 yıllık mücadelenin getirdiği yıkım ve buradan elde edilen tecrübeler ışığında yönetici kadronun Türkiye’nin mutlak surette savaş dışında kalması gerektiğine dair kanaatleridir. Bu kanaat ülkeye karşı herhangi bir saldırı olmadığı sürece savaşın dışında kalmaya yönelik bir politika izlenmesine zemin oluşturacak¹⁹⁹, Türkiye İkinci Dünya Savaşı boyunca bütün zorluklara rağmen tarafsız durumunu devam ettirecektir.

Türkiye’yi yöneten kadroların savaş dışı kalma isteğinin haklılığı kısa sürede anlaşılmıştır. Nitekim savaşa girmemiş olmasına rağmen, harbin getirdiği olumsuz şartlar Türkiye’yi de derinden etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de birçok temel ihtiyaç malzemesinin temininde sıkıntı çekilmiştir. Bu sıkıntılardan Türk basını da etkilenmiştir. Kâğıt, çinko ve mürekkep gibi malzemelere ulaşmak zorlaşmıştır. Gazeteler günlük 12 ile 26 sayfa arasında çıkararak yayın yaparken bu sayı gazete sahiplerinin kararıyla 8 sayfada sınırlandırılmıştır. Sadece Akşam Gazetesi gibi büyük boy çıkan gazeteler haftada 3 gün 12 sayfa çıkmıştır. Savaşın şiddetlendiği yıllarda gazeteler 4 sayfa çıkarmaya başlamışlardır fakat yine de kâğıt yetiştirememişlerdir. Çünkü sadece bu dönemde gazetelerin toplam tirajları İstanbul’da 100000’i geçmiştir.²⁰⁰

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye’de tek parti iktidarının olması, uygulamada ki basın kanunu ve hükümetin izlediği politikalar basının savaş karşısındaki tutumunu önemli ölçüde belirlemiştir. Ancak bu durum basında yalnızca hükümetin görüşlerinin seslendirildiği anlamını taşımamalıdır. Nitekim basında birçok görüş, kendisine yer bulmuştur.²⁰¹

Herhangi bir sansür uygulaması olmamasına rağmen hükümetin tedbirleri ve matbuat müdürlüğünden gelen denetimler basın üzerinde sansür etkisi yaratmıştır.²⁰²

¹⁹⁹ N. Selcen Korkmazcan, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde*, Sayı: 17, Yıl 2017, s. 243.

²⁰⁰ Ahmet Çermeli, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basını Ve Hükümet – Basın İlişkileri”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 495.

²⁰¹ Korkmazcan, *a.g.m.*, s. 244.

²⁰² “Türkiye’de basının, cumhuriyete vereceği desteğe, siyasal iktidarlar tarafından milli görev anlayışıyla bakılmıştır. Bu yaklaşım hem Atatürk, hem de İsmet İnönü döneminde devam etmiştir. Genel yaklaşım itibarıyla, bu günlere kadar da siyasal iktidarların aynı tavrı sürdürmeye çalıştıkları bir gerçektir. Demokrasi kültürünün eksikliği, toplumda birey bilincinin gelişmemesi, bencil yaklaşımlar ve benzeri pek çok neden böyle bir ortamı oluşturmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, ulusal çıkarlar hedef gösterilerek, basından bu çıkarlara hizmet etmesi beklenmiştir. Basınla iktidar arasındaki çatışmaların tümü, ulusal çıkarlar konusundaki farklı yaklaşımlardan doğmuş, siyasal iktidar basını icraatlarına engel olarak gördüğü zaman ise onu susturacak önlemleri almaktan geri kalmamıştır. Bu

Bu konuda gelen eleştirilere Hükümet tarafından Türkiye’de basın özgür olduğu yönünde cevaplar verilmiştir. Bu hususta Alman gazetelerinde çıkan haberlerde, Türk basınının baskı altında olduğu söylemine karşılık Yeni Sabah ve Tan gazeteleri herhangi bir sansürün olmadığını, sadece hükümet politikalarına paralel hareket ettiklerini söylemiştir. Mihver ve Müttefik devletlerin kendi aleyhlerinde çıkan yazılara eleştirisi de bu bağlamda hükümet tarafından basın özgürlüğü olarak yanıtlanmıştır.²⁰³ Ancak bu açıklamaya rağmen Hükümet tarafından gazetelerin Anadolu Ajansı dışında herhangi bir kaynaktan haber alması yasaklanmıştır.²⁰⁴ Cumhuriyet Halk Partisi’ne yakınlığı ile bilinen bu dönemde Ulus Gazetesi Hükümetin yayın organı olarak kabul edilmiştir.²⁰⁵

Diğer yandan Vatan, Akşam ve Tanin gazeteleri İngiltere, Fransa gibi demokrasi ile yönetilen devletlerden taraf olmuştur. Tan Gazetesi ise bu devletlerin yanında Sovyetler Birliğini de desteklemiştir. Sovyetlere destek veren sol akımdan etkilenen yayınlara örnek Yurt ve Dünya’da gösterilebilir. Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr gazeteleri de Alman yanlısı olmalarıyla bilinmiştir. Dönemin Türkçü yayınları ise Almanların çizgisinde yayın yapmıştır.²⁰⁶

2.1. Türk Basınının İkinci Dünya Savaşı’na Kadar Geçen Süreçte Çalışma Şartları

Türk basını ile ilgili ilk düzenlemeler Tanzimat döneminde olmuştur. Düzenlemeler ilk olarak gazeteler üzerinde değil matbaalar üzerinde yapılmıştır. Matbaalar Nizamnamesi adı verilen uygulama ile matbaa açmak hükümet iznine tabii tutulmuştur.²⁰⁷ Düzenlemelerin çıkarılmasındaki amaç devletten bağımsız olarak çıkarılan fikir gazetelerinin denetim altında tutulmasıdır. Bir tüzük halinde yayınlanan nizamname 15 Şubat 1857 yılında yürürlüğe girmiştir. Yayınlanacak metinler, basıma girmeden sansüre uğramıştır. Sansür ilerleyen süreçte şiddetini daha da arttırmıştır. Bu nizamname İkinci Meşrutiyetin ilan edildiği yıl olan 1908 senesine kadar yürürlükte

durum özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında daha da belirginleşmiş, çeşitli yasalar ve gazeteci mebuslar aracılığıyla basın kontrol altına alınmıştır.” Ahmet Çelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 28, Sayı: 2, Yıl 2008, s. 317.

²⁰³ Kılıç, **a.g.t.**, s.207.

²⁰⁴ Kılıç, **a.g.t.**, s.208.

²⁰⁵ Korkmazcan, **a.g.m.**, s. 244.

²⁰⁶ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 67.

²⁰⁷ Belkis Ulusoy Nalcıoğlu, “Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkeleri”, *Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, Yıl 2005, s. 259.

kalmıştır. Osmanlı Devleti’nde yayın organlarına doğrudan uygulanan ilk yasaklar ise 1858 yılında yapılmıştır. Yasaklar, Fransız Ceza Kanunu’ndan alınmıştır. İlgili kanunun 138, 139 ve 213. Maddeleri Fransızcadan tercüme edilerek yürürlüğe sokulmuştur.²⁰⁸

Siyasetle ilgilenen ve ülke yönetimine karşı muhalif tavırlar sergileyen Yeni Osmanlıların çıkarmış oldukları gazeteler, devlet tarafından yoğun baskı görmüştür. Tanzimat döneminin önemli isimlerinden olan Âlî Paşa, 1867 yılında Âlî Kararname adını taşıyan geçici bir yasal düzenleme çıkarmıştır. Hareket sahası bulamayan muhalif gazeteler de ya kapanmış ya da yurt dışına çıkan sahipleri tarafından o memleketlerde yayın hayatlarına devam etmişlerdir.²⁰⁹

Sonuç olarak Tanzimat Dönemi Osmanlı basınının yayın hayatı, devlet otoritesinin tavrı neticesinde şekillenmiştir. Basının muhalefetin sesi haline gelmesi hükümeti bu duruma karşı önlem almaya zorlamıştır. Kararnameler ve nizamnameler ile basın üzerinde baskı kurulmuş, sansür ve kapatma yetkisi hükümetin elinde bir koz olarak bulunmuştur. Hükümet bu yetkiyi kullanmaktan çekinmemiştir.²¹⁰

Sultan İkinci Abdülhamit dönemi, Osmanlı Devletinin son döneminde basının şiddetli yasak ve sansüre maruz kaldığı bir dönemdir. Halk siyasi içerikli haberlere ilgi gösterse de gazeteler, sansür ve yasaklardan çekindikleri için edebiyat ve kültür içerikli yazıları neşretmeye yoğunlaşmıştır.²¹¹

Osmanlı Basını bu dönemde Sultan Abdülhamit’in onay verdiği Kanun-i Esasi’nin 12. Maddesinde yer alan hükümlere uyarak çalışmaya başlamıştır.²¹² Meşrutiyetin askıya alınmasıyla beraber ülke yönetimindeki ağırlığı artan Sultan Abdülhamit 1878 tarihinde bir sıkıyönetim nizamnamesi yayınlamıştır. Tüm yerli ve yabancı süreli yayınlarla beraber kitaplar da sansürün etkisine girmiştir.²¹³ Sansür birçok kelimenin de yasaklanmasına sebep olmuştur. Ülke düzenini sarsabilecek ve

²⁰⁸ İnuğur, **a.g.e.**, s. 200.

²⁰⁹ Asuman Tezcan, “Âli Kararname ve Basın”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 3, Sayı: 4, Yıl 2005, s. 166.

²¹⁰ Ayhan Ceylan, Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876), *Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 2006, s. 155.

²¹¹ Mehmet Sena Köseadağ, “II. Abdülhamit Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Basın Rejimi”, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırması Dergisi*, Sayı: 16, Yıl 2017, s. 118.

²¹² Köseadağ, **a.g.m.**, s. 121.

²¹³ Topuz, **a.g.e.**, s. 54; 1878’de Sıkıyönetim Nizamnamesi ile ilk olarak yalnız siyasal gazetelere sansür uygulanmış ancak Nizamname 1882’de tüm gazete ve dergileri kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Cahit Özbay, *Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, 114.

Sultan Abdülhamit'in iktidarına ve şahsına tehdit içerebilecek kelimelerin kullanımı yasaklanmıştır.²¹⁴

Sultan Abdülhamit dönemi, halkın haber alma özgürlüğünü kısıtlamıştır. Türk basını siyasal gelişmeleri görmezden gelmek zorunda kalmıştır. Yurt dışından gelen gazeteler de sansüre uğradığı için sağlıklı bilgilerin bulunduğu içerikleri üretmek Türk Basını için imkânsız bir hal almıştır. Bu baskıcı dönem 23 Temmuz 1908 günü ilan edilen İkinci Meşrutiyet ile yerini geçici bir süreliğine de olsa serbestlik ortamına bırakmıştır.

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonraki ilk zamanlar da basın tamamen serbest kalmıştır. Eski kanuni hükümler ve kurallar uygulanmamıştır. Gazete ya da herhangi bir süreli yayın çıkartmak için dilekçe ile ilgili birimlere başvurulması yeterli olmuştur.²¹⁵ Bu dönemde özgürlük ortamındaki basına kısıtlamalar ilk olarak 31 Mart Vakası sonrasında Mebûsan Meclisinde alınan kararlar neticesiyle gelmiştir. Meclisin aldığı karar sansürden daha çok devlet ve ülke aleyhinde yazılabilecek metinlerin denetlenmesini içermiştir.²¹⁶ Özgürlük ve serbestliğe rağmen basın bu ortamı yeterli bulmamıştır ve şikâyet etmiştir.²¹⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktidara geldikten sonra muhalif basını baskı altına almıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde Dünya Savaşı yılları basına karşı en sert baskı uygulandığı dönem olmuştur. Sıkıyönetim çerçevesinde büyük bir denetleme getirilmiştir. Öte yandan ülkede büyük bir kâğıt sıkıntısı da ortaya çıkmıştır. Bu durumlar birçok yayının faaliyetlerine son verip, kapanmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidardan düşmüştür. Bu durum bir otorite boşluğu yaratmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara geldikten sonra uyguladığı baskı rejimi kaybolmuştur. Tıpkı İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği tarihteki gibi serbestlik olmuştur. Mütareke döneminde

²¹⁴ Bu dönemde birçok kelime sansüre uğramıştır. Murat sözcüğünün yasaklanması Sultan Murat yüzünden, Reşat ismi Abdülhamid'in kardeşi veliaht şehzade olan Reşat Efendi yüzünden ve boya ya da sakal da padişahın boyalı sakalına işaret ettiğinden yasaklanmıştı. Bunun yanında bağlama bakılmaksızın, hatta bazen sırf ses benzeşiminden yasaklanmış sözcüklere vardır. Örneğin tahtakurusu, "tahtın kurusun" biçiminde algılanabileceğinden yasaklanmış kelimeler arasında gösterilmiştir. Bkz. Bora Ataman, "Türkiye'de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü", *Marmara İletişim Dergisi*, C. 14, Sayı: 14, s. 43; Hıfzı Topuz, *a.g.e.*, s. 56.

²¹⁵ Ahmet Ali Gazel, Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, C. 7, Yıl 2006, s. 253.

²¹⁶ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 55.

²¹⁷ Koloğlu, *a.g.e.*, s. 56.

Ülkede çıkan gazeteler arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Milli Mücadele'nin desteklediği basın kurumları olduğu gibi İstanbul Hkmetini destekleyen gazeteler de yayın yapmıştır. Bu gazetelerin en bilinenleri; Peyam-ı Sabah, Alemdar, İstanbul ve Aydede'dir.²¹⁸

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise, devletin yeni bir rejimle yönetilmeye başlanması ve eski Osmanlı yönetiminin hala destekçilerinin bulunması, basının serbest bırakılmasını engellemiştir. Cumhuriyet rejiminin tamamen kabul görmesi için basın yayın organlarının içerikleri kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.²¹⁹ Fakat Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra TBMM tarafından 7 Ekim 1923 tarihli kararla sıkıyönetim ve sansür kaldırılmıştır.²²⁰

Yeni Türk devletinin başkenti Ankara dışındaki basın kuruluşları özellikle İstanbul'da Cumhuriyet rejimine karşı muhalif tavırlar takınmıştır. Muhalif tavır sergileyen gazeteler iki guruptan oluşmuştur. Bunlar İttihat ve Terakki yanlısı gazeteler ile hilafet yanlısı gazetelerdir.²²¹ çok partili hayata geçiş denemeleri muhalif basını coşturmıştır. Fakat kurulan siyasi partilerin kapanması ve İstiklal Mahkemeleri muhalif basının sonunu getirmiştir.²²²

Cumhuriyet Döneminde basının çalışma şartları ile ilgili düzenlemeler ağırlıklı olarak 1930'lı yılların ortasından itibaren başlamıştır. İlk olarak 1935 yılında Birinci Basın Kongresi düzenlenmiştir. Cumhuriyetin on ikinci Yılında, 25 Mayıs 1935 tarihinde gerçekleştirilen ve Ankara'da basınla ilgili toplanan ilk kongre olma özelliğini taşıyan bu toplantının amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

- a) Basın ile Basın Genel Direktrlğu arasında iş birliği ve uyumlu çalışma ortamını sağlamak
- b) Türk basınının kültürü yayma görevini daha iyi gerçekleştirebilmesi için izlenmesi gereken yöntemleri belirlemek
- c) Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak

²¹⁸ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 60.

²¹⁹ Topuz, **a.g.e.**, s. 143.

²²⁰ şerif Demir, "İktidar Basın İlişkilerinin Türkiye'de Görünümü, (1918- 1960), *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, Sayı: 6, Yıl 2012, s. 125- 126.

²²¹ Demir, **a.g.m.**, s. 126.

²²² Demir, **a.g.m.**, s. 127- 128.

d) Basın Birliğini kurmak²²³

Üç günlük kongrenin sonunda, belirlenen amaçlar doğrultusunda komisyonlar kurulmasına ve ertesi yıl yeniden toplanılmasına karar verilmesine rağmen 40 yıl boyunca bir daha toplanılamamıştır. 40 yıl sonra 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Konferans Salonu'nda toplanan İkinci Basın Kongresine 1805 delege davet edilmiş, basının görev ve sorumlulukları, çalışan-işveren ilişkileri, yerel basının sorunları gibi konular ele alınmıştır.²²⁴

Ceza Kanununda Değişiklik ise 1936 yılında yürürlüğe girmiştir. 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu örnek alınmak suretiyle baştanbaşa düzenlenen “Devletin Şahsiyeti Aleyhinde Cürümler” başlıklı bölüm, Türk Ceza Kanunu'nda sert önlemler içermektedir. 141 ve 142. Maddelerdeki hükümler başka maddelere kaydırılarak şu hükümler getirilmiştir: “*Memleket dâhilinde içtimai bir zümrenin, diğerleri üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak suretiyle tesis etmek veya içtimai bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmak veya memleket dâhilinde teşekkül etmiş iktisadi veya içtimai nizamları şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasi ve hukuki herhangi bir nizamını yıkmak için propaganda yapan (cemiyetleri tesis eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden) kimse cezalandırılır.*”²²⁵

Maddenin diğer fıkralarında da bu tür topluluklara katılmak, “milli hissiyatı sarsıcı” propaganda yapmak ve bu amaçla cemiyet kurmak, dağılmış örgütleri farklı isimlerle yeniden bir araya getirmek, propaganda fiilini işleyenleri övmek de en ağır şekilde cezalandırılmıştır. TBMM'de tereddütsüz kabil edilen ve 1990'lara kadar, daha da ağırlaştırılarak yürürlükte kalan bu hükmün demokrasiyle bağdaşmadığı ve fikir suçluları yarattığı ileri sürülmüştür. Bu hükme dayanılarak birçok yayın henüz matbaadayken toplatılmış, birçok gazete ve gazeteci çeşitli cezalara çarptırılmıştır.²²⁶

Matbuat Kanunu ile ilgili düzenlemeler 1938 yılında yapılmıştır. Matbuat Kanununa 27 Haziran 1938'de eklenen 9. Madde ile gazete ve dergi çıkartmak

²²³ Ali Gevgili, “Birinci Basın Kongresi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 215.

²²⁴ Atilla Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, Der Yayınları, (3. Baskı), İstanbul, 2009, s. 204. (Bundan sonra *Türkiye’de Yerel Basın*)

²²⁵ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, s. 204-205.

²²⁶ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, s. 205.

isteyenlere, ruhsatname alma mecburiyeti getirilmiştir. Hatta siyasi nitelikli yayın organlarına da “teminat yatırma” zorunluluğu getirilmiştir.²²⁷

Ayrıca “kötü şöhretli” kişilerin gazete ve dergi yayımlamaları, gazete ve dergilerin üst yönetimlerinden bulunmaları yasaklanmıştır. Ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarında, disiplini bozacak nitelikte bir olay meydana gelmesi halinde bunların yayınlanabilmesi için izin şartı getirilmiştir.²²⁸

İkinci Dünya Savaşı’na giden süreçte iktidarın basın üzerinde kontrolü sağlama yöntemlerinden bir tanesi de 14 Temmuz 1983 tarihinde yürürlüğe giren Basın Birliği Kanunu ile oluşturulan Türk Basın Birliği’dir. Bu birliğin kuruluş amaçları, gazetecilik haklarını ve mesleğin şerefini korumak, gazeteci yetiştirmek üzere kurslar ve okullar açmak, uluslararası mesleki ilişkileri geliştirmek gibi tamamen basının iç sorunlarını çözmeye yönelik maddeler içirmektedir. Ancak ne yazık ki bu birlik, iktidarın kendi temsilcilerinin güdümünde ilerleyen, bir nevi basını kontrol altında tutma mekanizmalarından birisi olmaktan ileri gidememiştir.²²⁹

İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte matbuat kanunu tekrar gözden geçirilmiş ve iki madde eklenmiştir. Düzenleme 24 Nisan 1940 yapılmıştır. Eklenen maddelerin içeriği şöyledir: *“Türklerin milli duygularını inciten ve tarihini yanlış gösteren yazılar ve ülkenin güvenliğiyle ilgili konular hakkında yapılmakta olan soruşturmalardan ve yine güvenlik bakımından alınan önlemlerden bahseden yazıların yayımlanması yasaklanmıştır.”* Bu girişim, savaş boyunca basının çok sıkı bir kontrol altında tutulacağını ilk göstergesi sayılmıştır.²³⁰

Savaşın başlamasıyla beraber Türkiye’de yedi yıllık bir sıkıyönetim dönemi yaşanmıştır. Örfi İdare Kanunun 25 Mayıs 1940 tarihli 3. Maddesi Sıkıyönetim Komutanlarına “Basılı materyallerin yayımını engelleme, matbaalarını kapatma ve basına sansür koyma yetkisini vermiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla, 22 Kasım 1940’ta bazı illerde bir ay süreli sıkıyönetim ilan edilmiş, üçer aylık dönemlerde uzatılan sıkıyönetim, 1947 yılının Kasım ayına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu dönemde, ilgili maddeye dayanılarak birçok yayın organı kapatılmıştır.²³¹

²²⁷ O. Murat Güvenir, *İkinci Dünya Savaşında Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991, s. 46.

²²⁸ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın.*, s. 205-206.

²²⁹ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın.*, s. 206.

²³⁰ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın.*, s. 207.

²³¹ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın.*, s. 208.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından “medya” kapsamına giren her şeyi kontrolü altına almak isteyen hükümet, önce Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Radyo İdaresi ve İktisat Bakanlığı'na bağlı turizm faaliyetlerini, sonra da 22 Mayıs 1940 tarihli yeni Teşkilat Kanunuyla Matbuat Umum Müdürlüğü'nü Başbakanlığa bağlamıştır. Zaten yapılan uygulamanın amacı da, *“Belli başlı propaganda vasıtalarını bir elde toplamak, bunları sıkı bir surette murakabe altında bulundurmak ve böylece Türk halkını muzır propagandalardan korumak, milli menfaatlerimize uygun ve milli görüşün ifadesi olan haberleri milletimize duyurmak”* olarak açıklanmıştır.²³²

Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğü'nün 17 Haziran 1942 tarihli Teşkiline Dair ve Vazifelerine Dair 3837 sayılı kanuna ek olarak kabil edilen 4226 sayılı kanunla Anadolu Ajansının “neşriyat ve istihbarat işlerini murakabe etmek” de Matbuat Umum Müdürlüğü'nün görevleri arasına dâhil edilmiştir.²³³

22 Mayıs 1940 tarihinde yürürlüğe giren yeni kanunla Başbakanlığa bağlanan Matbuat Umum Müdürlüğü'nün adı 16 Temmuz 1943 tarihli kanunla Basın-Yayın Umum Müdürlüğü olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklikle, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yapmış olduğu işlerin yanı sıra Türkiye'nin dış tanıtımı ve propagandası gibi işler de Basın-Yayın Umum Müdürlüğü'ne tevdi edilmiştir. Kurum, 18 Haziran 1984 tarihinde yürürlüğe giren 231 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü” adını almıştır.²³⁴

2.1.1. İktidarın Basını Kontrol Etme ve Yönlendirme Yöntemleri

Tek partili sistemlerin basının en önemli özelliği “Güdümlü Basın” olmalarıdır. Bu yüzden de belli bir konuda kamuoyu oluşturmaktan başka görevi olmayan bu tür basının özgürlüğe değil “görevini” daha iyi yapabilmek için yetkiye ihtiyacı vardır. Türk Basını da 1923-1945 yılları arasında “Matbuat Umum Müdürlüğü” adı verilen Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün yönlendirmesiyle üstyapının istediği altyapıyı meydan getirebilmek için çalışmıştır. Dolayısıyla, dönemin basın çalışanları, birer gazeteciden çok basın teknisyeni gözüyle görülmüşlerdir. Verilen direktifler doğrultusunda en yararlı sonuca ulaşabilmek, en önemli hedefleri olmuştur. İsmet Bozdağ, “Bir ciltciye kitap ciltlemek için ne kadar hürriyet lazımsa, tek partili

²³² Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, s. 208.

²³³ Girgin, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 128.

²³⁴ Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, s. 209.

yönetimlerde de gazetecilere o kadar hürriyet gereklidir” der. Mezkûr dönemde de Türk Basını’nın elindeki hürriyet bir ciltçi kadardır.²³⁵

Hükümet, gerek Cumhuriyet’in ilanı ve hilafetin kaldırılışı aşamalarında, gerekse Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) denemelerinde, bazı İstanbul gazeteleri tarafından eleştirilere uğramış, buna karşılık bazı gazeteciler de İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Bu gelişmelerden sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası içinde “tek partili otoriter rejim” arayışları ve muhalif gazetecileri suçlama eğilimleri yoğunluk kazanmıştır.²³⁶

1931 yılında kabul edilen “1931 Matbuat Kanununun” uygulandığı dönemde ve bunu izleyen, özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı 1938-1946 yılları arasında Türk Basını, üzerindeki baskıdan kurtulamamıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, 1950 yılında kabul edilen ve üzerinde yapılan bazı değişikliklerle halen yürürlükte bulunan 5680 sayılı Basın Kanun kabul edilmiş, bu kanun sayesinde basın üzerindeki baskı oldukça azalmıştır.²³⁷

Bu ortamda hazırlanan 70 maddelik Matbuat Kanunu Tasarısı 1931 yılında kabul edilmiştir. Basının çalışmalarıyla ilgili sınırlamaları içeren Matbuat Kanunun, “Ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı, Bakanlar Kurulu Kararı ile gazete ve dergiler, geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan gazetenin sorumluları başka adla gazete çıkaramazlar” ibaresinin yer aldığı 50. Maddesi bu kanunun çıkarılış amacını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu kanunda diğer birkaç önemli maddeye bakacak olursak:²³⁸

- Gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin, bunların çıkarılacağı yerin en yüksek mülki amirine, kanunun istemiş olduğu bilgileri kapsayan bir beyanname vermeleri yeterlidir.

- Vatan, Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Devrim düşmanlığı yüzünden hüküm giymiş olanlar ya da Millî Mücadele’de işgal altında düşman işgallerine hizmet edici yayın yapmış olan kişiler gazete çıkartamazlar.

²³⁵ Cahit Özbay, *Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 187.

²³⁶ Hâbilhan Pehlivanlı, *Türkiye’de Yerel Basın (Kırıkkale Örneği 1951-1983)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2014, s. 76.

²³⁷ Özbay, **a.g.e.**, s. 194.

²³⁸ Pehlivanlı, **a.g.t.**, s. 76.

- Gazete ya da dergilerin başyazarları, genel yayın müdürleri ve yazı işleri müdürlerinin yüksekokul bitirmiş olmaları gerekir. (Kanunun yayımlandığı tarihte, anılan görevlerde bulunanlar bu hükmün dışında bırakılmışlardır.)

- Gazete ve dergilerde çalışan bütün muhabir, yazar ve fotoğrafçı, ressam ve idare memurlarının adlarının hükümete bildirilmesi zorunludur.

- Bir gazete ya da derginin özel olarak kendi araçlarıyla elde ederek yayımladığı bir haber, aradan 24 saat geçmeden başka bir yayın organınca kullanılamaz.

- Açık saçık resim ve yazılar, suç işlemeye kışkırtıcı, basın yoluyla şantaja yol açacak ve yalan yayınlar yasaktır.

- Piyango ve tombala gibi şans oyunları düzenlenmez.

- İntihar olayları yayımlanamaz.

Matbuat kanunundan sonra 1935'lere geldiğimizde Ankara'da ilk kez bir basın kongresi düzenlenmiş, bu kongrede basının amaçları anlatılmaya çalışılmış ve bir basın birliği kurmak amaçlanmıştır. Birinci Basın Kongresi (1935) olarak adlandırılan bu kongre bir yıl sonra tekrar toplanmayı kararlaştırmıştır fakat 1975 yılına kadar toplanamamıştır. Tek Partili Dönemde, daha sonraları ceza kanununda değişiklik (1938) yapılmış ve 1940-1947 yılları arasında da sıkıyönetim dönemi yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı başlayınca, 22 Kasım 1940'ta bazı illerde geçerli olmak üzere, bir ay süreli sıkıyönetim ilan edilmiştir. Üçer aylık dönemler için uzatılarak, 1947 Kasım ayına kadar süren sıkıyönetimde basına yeni sınırlamalar getirmiştir. Bu dönemde gazeteler hem hükümet hem de sıkıyönetim kararlarıyla kapatılmıştır.²³⁹

1938'de kurulan 9. Şubenin basını denetlemenin ötesinde gazetecileri fikrî yapılarına göre "fişleme" görevi olduğu iddia edilmiştir. Bu iddiaya kanıt olarak, 9. Şube'nin 24 Ocak 1939 tarihli 1938 yılı Faaliyet Raporu'ndaki şu ifadeler gösterilmektedir: "*Günlük gazetelerden ekserisi İstanbul'da çıktığına ve bunlardan bir kısmının yabancı ideolojilerin tesiri altında kalmış bulunduklarına göre, yapılan neşriyatın günü gününe incelenmesi için İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, şubemiz namına bir memur bulundurmak ve çalıştırmak faydalı olur fikrindeyiz...*"²⁴⁰

²³⁹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, s. 169.

²⁴⁰ Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 156.

1941’de Türkiye’de toplam tiraj 20 binin üstündedir. Ayrıca 227 dergi yayın hayatındadır. 1946’da ise günlük tirajları 100 bine yaklaşan 202 gazete ile 302 dergi yayınlanmaktadır.²⁴¹

2.1.2. Yayın Organlarının Sahipleri ve Siyasetçilerle İlişkileri

Açtığı akıl yoluyla, vefat eden bir devlet adamı olmaktan ziyade bir düşünce sistemi halini alan Atatürk, milletin fikri yapısını şekillendiren bir düşünce sistemi olmuştur. 11 Kasım 1938 tarihi itibarıyla tüm basın yayın organları, her türlü neşriyatla Atatürk fikriyatını yaşatmak için adeta birbirleriyle yarış haline girmişlerdir.²⁴²

Ancak 1938-1950 tarihleri arası, anlam verilemeyen bir şekilde anti-Atatürkçü bir yapılanmanın ortaya çıktığını göstermektedir. Bu dönemde kişisel de olsa yanlı bir şekilde Atatürk karşıtlığı ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gruplardan en ilginç olanı ise İnönü yanlısı basındır. İnönü taraftarı basının Atatürk karşıtı yayınlarına karşı İsmet İnönü’nün tepki koymaması ise diğer bir şaşırtıcı durum olarak ortaya çıkarken, Atatürkçülük de bu dönemde büyük oranda deformasyona uğramıştır. Bu dönemin başından itibaren yavaş yavaş artan Atatürk karşıtlığı bir süre sonra alenen düşmanlığa dönüşünce “Atatürk’ü Koruma Kanunu” gibi üzücü bir kanunun çıkmasına sebep olmuştur.²⁴³

İkinci Dünya Savaşı dönemine İsmet İnönü’nün liderliğiyle giren Türkiye, İnönü politikalarının damga vurduğu bir dönem geçirmiştir. İnönü politikasının temel prensibi savaş halindeki ideolojiler olan liberalizm, faşizm, sosyalizm arasında tercih yapıyor görünmeme esasına dayanıyordu. Basının Matbuat Umum Müdürlüğü kontrolü altında olduğu bu yıllarda en ufak bahaneler gazete kapatmak için yeterli olurken, kâğıt kısıtlaması, sayfa sayılarının ve tirajların da düşmesine sebep olmuştur. Öte yandan, Ankara Radyosunun yayınları daha hızlı bir şekilde devlet politikasını yaymaya başlayınca, radyo haberleri yazılı basının önüne geçmeye başlamıştır.²⁴⁴

Yönetimin bu tutum ve uygulamalarına karşı, gazeteler de siyasi yorum ve haberlerden olabildiğince uzaklaşmış, daha magazinsel haberlere yönelmişlerdir. Magazin türü, aktüalite-roman, hikâye dış haberler büyük önem kazanmış, özellikle

²⁴¹ Pehlivanlı, **a.g.t.**, s. 76.

²⁴² Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi (İkinci Kitap, 1919-1965, Cumhuriyet Dönemi)*, Doğu Matbaacılık, İstanbul, s. 144.

²⁴³ Oral, **a.g.e.**, s. 145.

²⁴⁴ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, s. 120.

roman tefrikaları gazetelerin satışını artıran en önemli unsurlardan olmuştur. Pehlivan tefrikaları yaygınlaşmış, hemen her gazete bu tür tefrikalara yer verir olmuştur. Dönemin en ünlü gazetecilerinden Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1933-1938 yılları arasında "Fikir Hareketleri" adlı haftalık dergiyi neşretmesi, fikirlerini gazete değil dergi yoluyla ortaya koyması bu durumun en ilginç örnekleri arasındadır.²⁴⁵ Elbette buradan şu sonuç da çıkarılabilir: Dergiler üzerindeki baskı günlük gazeteler kadar değildir.

Ancak bunca sıkı kontrole rağmen, yazılı basın yine de kendi görüşlerini yansıtıyor, savaşımlar arasında tercihlerin halkla paylaşabiliyorlardı. Buna göre Vatan, Akşam ve Tanin genellikle demokrasilerden yana tavır alırken, Tan hem demokrasilerden hem de savaştaki müttefikleri Sovyetlerden yana bir tavır sergiliyordu. Cumhuriyet ve Tahir-i Efkâr'ın yanı sıra Atsız ve Ötügen gibi Turancı yayınlar da Alman yanlısıydı. Atatürkçülüğün birleştirici yapısı içerisinde, çok marjinal kalmayan görüşler yer bulurken, Necip Fazıl'ın İslamcı çizgideki Büyük Doğu'su da bu yelpaze içerisinde yer bulabilen yayınlar arasına girmiştir.²⁴⁶

1 Eylül 1939 tarihinde başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesi günü, 2 Eylül 1939 tarihli gazete manşetleri aslında hangi gazetenin kimden yana olduğunu da net bir şekilde ortaya koymaktadır. Tan, "Almanya, Polonya'yı istilaya başladı" başlığını atarken, Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah'taki başyazısında, Alman saldırısının vahşi ve barbar şeklinde niteleyerek, savaşın Almanya'nın mağlubiyeti ve Nasyonal-Sosyalizmin başının ezilmesiyle sonuçlanacağını söylüyordu. Ulus'ta Falih Rıfkı Atay, "Almanya'nın, 20. Yüzyılın ikinci ağır mesuliyetini deruhte ettiğini" yazarken, Cumhuriyet, "Nihayet Harp Başladı" şeklinde bir manşetle savaşı halka duyurdu.²⁴⁷

2.1.3. Dönemin Önemli Yayın Organları

1938'de Dünya hızla yeni bir küresel savaşa doğru sürüklenirken Türkiye'de de basın organları savaş karşısında konumlarını belirlemeye başlamışlardır. Savaşın böylesine yaklaştığı bir dönemde gazete ve mecmuaların harp karşısındaki tutumunu ele almadan önce yayın politikalarına bakmak gerekmektedir. Bu dönemde Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal yayın organlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

²⁴⁵ M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi 1919-1989*, s. 159-160.

²⁴⁶ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 120-121.

²⁴⁷ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 1, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 568.

2.1.3.1. Gazeteler

Vatan Gazetesi: Kurucusu ve Başyazarı Ahmet Emin Yalman olan gazete, Türk basının önemli gazeteleri arasında yer almaktadır. Hâlâ Türk basının duayenleri arasında sayılan Yalman, gazeteyi ilk önce bir aile şirketi olarak kurmuş, ilerleyen zamanda gazete büyümüş ve geniş kitleler hitap etmiştir. Demokratik ve liberal bir çizgi takip eden Vatan Gazetesi, İkinci Dünya Savaşı boyunca savunduğu Nasyonal-Sosyalizm karşıtı demokrat cephenin adeta Türkiye temsilciliğini yapmış, bu amaçla cepheden cepheye koşmuş, savaşa dair en güncel haberleri Vatandaşla buluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda tarafı olduğu cephe savaşı kazanıp Türkiye'de de çok partili hayata geçilince Vatan Gazetesi, yeni kurulan Demokrat Parti'den yana tavır almış ve CHP karşıtı basın içerisinde en başta sayılan gazeteler arasında yerini almıştır. Ancak, Ahmet Emin Yalman, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından bu kez de Demokrat Parti karşıtı yayınlara başlamış ve kendisi de uzun bir Amerika gezisine çıkmış, dünya turu yapmış, röportaj dizileri yayımlamıştır.²⁴⁸

Son Posta: İttihatçı düşüncenin Cumhuriyet döneminde temsilcisi olarak ortaya çıkan gazete, 1930 yılında İttihatçı bir kadro tarafından kurulmuştur. Kurucuları Selim Ragıp Emeç, Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfü Dördüncü'dür. 1947'de Ekrem Uşaklıgil'in ölümünden sonra Selim Ragıp Emeç, gazetenin idaresini eline almıştır. 26 Kasım 1962'ye kadar yayın hayatına devam etmiştir.²⁴⁹

İkdam: Denizcilik konusunda kaleme aldığı yazılarla tanınan Abidin Daver'in başyazarlığını yaptığı gazete, gazetecilik yapmaktan ziyade ilan gelirleriyle geçinilmek üzere çıkarılan bir gazete olmaktan öte gidememiştir.²⁵⁰

Akşam: Akşam gazetesi, Türk basınında mutedil bir çizgi izlemiştir. Savaş dönemindeki yayın politikası da bunun en önemli göstergelerindendir. Nitekim hem savaş öncesi hem de savaş esnasında aşırı uçlardan sakınmıştır.²⁵¹

Cumhuriyet: Türkiye Cumhuriyeti'nin 1939-1945 yılları arasında ilgi odağı İkinci Dünya Savaşı olmuştur. Cumhuriyet Gazetesi de bu dönemde yayın politikasını savaşın seyrine göre yönetmiştir. Savaşın başlamasından 1944 yılına kadar Almanlara

²⁴⁸ Oral, **a.g.e.**, s. 145-146.

²⁴⁹ Ayşegül Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi", *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 4, Bahar 2019, s. 450;452.

²⁵⁰ Oral, **a.g.e.**, s. 146.

²⁵¹ Mithat Kadri Vural, "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, , VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), 2018, s. 382.

destek veren yayınlar yapmıştır. Bu dönemdeki en etkili kalemi Nadir Nadi'dir.²⁵² Alman taraftarı yayınlarından dolayı Cumhuriyet Gazetesi 1940 yılında hükümet tarafından üç aylığına kapatılmıştır.²⁵³ Türkiye ile Almanya arasında 1941 yılında imzalanan saldırmazlık anlaşmasından sonra üzerindeki baskıları hafifleten Cumhuriyet Gazetesi, Almanya'nın mağlup duruma düştüğü 1944 yılına kadar Mihverleri destekleyen yayınlarına devam etmiştir. Müttefiklerin zafere kazanmasına kesin bakıldığı dönemde yayın politikasını değiştiren Cumhuriyet Gazetesi'nin başyazarlığına Abidin Daver ve Yavuz Abadan gelmiştir. Bu isimler müttefik devletlerin lehinde yazılar yazmıştır.²⁵⁴

Tan: Tan Gazetesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de en çok tiraja sahip gazeteler arasında olmuştur. Bu açıdan kamuoyunu etkileyecek çapta okura sahip olmuştur. Tan Gazetesi'nin politik çizgisi Sovyetler birliğine yakındır. Yazılarında Faşizm karşıtı yayın politikası izlemiştir. Sovyetler Birliği'nin politikalarının Türkiye'deki propagandasını yapmıştır.²⁵⁵

Ulus: Ulus Gazetesi Milli Mücadele döneminde kurulan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin devamıdır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk Hükümetinin ve dolaylı olarak Cumhuriyet Halk Partisinin resmi yayın organı olarak görülmüştür.²⁵⁶

Tanin: 1908 yılında İttihat Terakki Partisinin yayın organı olarak ortaya çıkan, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'i Kurtuluş Savaşına cephe almış, cumhuriyetin kuruluşunun ardından cumhuriyetçi olduğunu, ancak cumhuriyet idaresinin başında Osmanlı hanedanının halife sıfatıyla bulunması gerektiğini savunmuştur. İstiklal Mahkemesi kararıyla gazetecilikten men edilen Yalçın, 1943 yılında Tanin'i yeniden canlandırmak istese de yeterli desteği bulamamıştır.²⁵⁷

2.1.3.2. Mecmualar

Çınaraltı: Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç ortaklığında kurulan dergi, haftalık ilim ve sanat mecmuası olarak ortaya çıkmış, zamanın kalburüstü yazarlarını

²⁵² Murat Kılıç, *Cumhuriyet Gazetesi'ne Göre Türkiye'nin II. Dünya Savaşına Girişi ve Savaşın Sonuçları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010, s. ix.

²⁵³ Ayşe Elif, Emre Kaya, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 78.

²⁵⁴ Kılıç, *a.g.t.*, s. ix.

²⁵⁵ Vural, *a.g.m.*, s. 381.

²⁵⁶ Korkmazcan, *a.g.m.*, s. 149.

²⁵⁷ Oral, *a.g.e.*, s. 147.

bünyesinde toplamıştır. Dergi, bir ara tiraj ve satış rekoru kırmıştır.²⁵⁸ Çınar Altı dergisi İkinci Dünya Savaşı yıllarında yayın hayatına başlamıştır. Son sayısını çıkardığı 9 Haziran 1948 tarihine kadar 161 sayısı yayınlanmıştır. Derginin politik çizgisi Türkçü ve Milliyetçi görüşte olmuştur.²⁵⁹

Ergenekon: Reha Oğuz Türkkan tarafından İstanbul’da 10 Kasım 1938 tarihinde çıkarılmıştır. Yirmi dört sayı yayınlanmıştır. Türkçü çizgide yayın yapan Ergenekon dergisi, 10 Şubat 1939’da çıkan mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Derginin kapatılmasına sebep olarak, “Faşizm Tehlikedir!” ve “Türkiye’deki Naziler ve Tehlike” başlıklı yazılar gösterilmiştir. Türkiye’nin Almanya ile dostluğunu tehlikeye düşüreceği gerekçesi bu kararın verilmesinde etkili olmuştur.²⁶⁰

Bozkurt: Bozkurt Dergisi kapatılan Ergenekon’un yerine tekrar Reha Oğuz Türkkan ve arkadaşları tarafından çıkartılmaya başlanmıştır. On birinci sayısında Dünya Türklüğünün yaşadığı yerleri gösteren harita ve “Türklük bekliyor” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazı sebebiyle Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından ve daha sonra da 25 Temmuz 1941 tarihli İcra Vekiller Heyeti kararıyla Bozkurt dergisi de kapatılmıştır.²⁶¹

Yurt ve Dünya: Yurt ve Dünya dergisi yayın hayatına İkinci Dünya Savaşı döneminde başlamıştır. İlk sayısını Ocak 1941’de, son sayısını Mart 1944’te yayınlamıştır. Nisan 1944’te ise Bakanlar Kurulu kararı sonucunda kapatılmıştır. Dergi yayınlarında Faşizm, Türkçülük ve Kapitalizm karşıtı yayın yapmıştır.²⁶²

Kopuz: Dönemin en ünlü Türkçü dergilerinden olan Kopuz, Fethi Tevetoğlu tarafından yayınlanmaya başlamışsa da 1944 Turancılık Davası bahane edilerek dönemin hükümeti tarafından kapatılmıştır.²⁶³

Bu örneklerin haricinde bahsi geçen dönemde Akbaba, Görüşler, Herşey, Resimli Ay, Yurt ve Dünya, Yeni Dünya, Yürüyüş, Küllük, Sokak, Marko Paşa,

²⁵⁸ Oral, a.g.e., s. 147.

²⁵⁹ Necati Tonga, “İki Bacanağın İki Kardeş Mecmuası: Akbaba ve Çınaraltı”, *Değirmen Yüzyılın Dergileri 1900-2000 Özel Sayısı*, Sayı 29-30-31, Ocak-Haziran, 2012, s. 62-71.

²⁶⁰ Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008, s. 15-16.

²⁶¹ Sefercioğlu, a.g.e., s. 19.

²⁶² Hasan Dinçer, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 42, Kasım, 2008, s. 193.

²⁶³ Oral, a.g.e., s. 147.

Zincirli Hürriyet, Orhun, Gökbörü, Gerçek, Orkun, Milli Birlik, , Serdengeçti gibi gazete ve dergiler kamuoyunun dikkatle takip ettiği yayınlardır.²⁶⁴

Savaş yıllarının getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar, Atatürkçülük fikrinin birleştirici ve bütünleştirici özelliğini büyük oranda azaltırken, zıt fikirler arasındaki çatışmaların arttığı da gözlemlenmiştir. Sorunlar karşısında siyasi çözümden çok ekonomik çözüm arayışları göze çarparken, ilk başlarda bu zıt fikirler arasında hakemlik görevi üstlenen Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti, Alman yenilgisini kesinleşmesinin ardından, 1944'ün ikinci yarısında Turancı fikirleri yansıtan yayınlar üzerinde tasfiye politikasına başlamış, bu fikirleri savunan dergiler, yazarlar yasaklanmış ve tutuklanmıştır. Tam da böyle bir ortamda sitemi liberalleştirme kararı alan İsmet İnönü, çok partili demokratik hayata geçişin sinyallerin vermeye başladı.²⁶⁵

2.2. İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Uluslararası Gelişmelerin Türk Basınındaki Yansımaları

2.2.1. Savaş Giden Süreç

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde bir dizi siyasi, ekonomik ve sosyal olay İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasında etkili olmuştur. Ancak bu olaylar içerisinde özellikle Hitler'in Almanya'da iktidara gelişi ve militarist politikaları İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına zemin oluşturmuştur. Bu açıdan İkinci Dünya Savaşı öncesinde savaşa neden olan önemli bazı olaylara değinmek gerekmektedir.

2.2.2. Hitlerin Yükselişi

Birinci Dünya Savaşı'ndan ağır bir mağlubiyetle ayrılan Almanya, 1918 ve Adolf Hitler'in iktidara geldiği yıl olan 1933'e kadar Weimar Cumhuriyeti adı verilen isimle idare edilmiştir.²⁶⁶ Bu dönemde ülkede yaşanan istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılar sosyalist ayaklanmalara ve darbe girişimlerine neden olmuştur. Weimar Cumhuriyeti'nin kurulması ile Almanya ile Birinci Dünya Savaşından galip çıkan devletler arasında barış görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Almanya aleyhinde ağır yaptırımlar içeren 440 maddelik Versailles Antlaşması 28

²⁶⁴ Oral, **a.g.e**, s. 161-164.

²⁶⁵ Koloğlu, **a.g.e**, s. 121.

²⁶⁶ Nihat Yılmaz, "Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 15, 2013, s. 79.

Haziran 1919 günü imzalanmıştır.²⁶⁷ Versailles Antlaşmasının başlıca esasları ise şunlardır:

1) Almanya, Alsace-Lorraine'i ve Saar bölgesini Fransa'ya; Eupen, Maltmedy ve Monschau'nun bir kısmını Belçika'ya; Batı Prusya'nın büyük kısmını Lehistan'a; Yukarı Silezya'nın bir kısmını Çekoslovakya'ya verilecekti. Danzig serbest şehir olacaktı.

2) Almanya, bütün deniz aşırı topraklarından, yani sömürgelerinden vazgeçilecekti. Bunlar İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya arasında paylaşılacaktı.

3) Almanya, Avusturya ile birleşmemeyi garanti edilecekti. Ayrıca Avusturya, Çekoslovakya ve Lehistan'ın bağımsızlığını tanıyacaktı.

4) Almanya'da zorunlu askerlik kaldırılacak, ancak 100.000 kişilik bir ordu bulundurulabilecek, Alman donanması Müttefik devletlere teslim edilecek, her çeşit silah ve denizaltı yapımı yasak olacaktı.

5) Kiel kanalı ile Alman nehirleri, uluslararası bir duruma getirilecekti.

6) On yıl süreyle Almanya; Fransa, Belçika ve İtalya'ya kömür verecekti. Ayrıca savaşta zarar görenlere tazminat ödeyecekti.

7) Almanya, kurulan Milletler Cemiyeti'ni kabul edecekti.

Antlaşmanın Almanya'yı ağırlıklı olarak etkilediği yönleri; sömürgelerin kaybedilmesi, toprak kayıpları, askeri kısıtlamalar ve mali yaptırımlar olmuştur.²⁶⁸

Antlaşmaya karşı tepkiler ülkede sağ siyasetin güçlenmesindeki etkenlerin başında gelmiştir. Aşırı sağ siyasetin temsilcisi konumunda olan Nazi Partisi 1918 yılında kurulmuştur. Adolf Hitler ise 1919 yılında partiye katılmış ve kısa zaman içinde liderlik konumuna yükselmiştir. Parti 1920 yılına gelindiğinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi²⁶⁹ adını almıştır.

²⁶⁷ Sezen Kılıç, **a.g.t.**, s. 12-13.

²⁶⁸ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 510.

²⁶⁹ Partinin çekirdeğini I. Dünya Savaşı sonrasında Münich'te Anton Drexler, Dietrich Eckart ve Alfred Rosenberg tarafından kurulan Alman İşçi Partisi oluşturmuştur. Eckart, Münich'te Yahudi aleytari sosyalist bir dergi çıkarıyordu. Partinin programı ise Marksçı olmayan milli bir sosyalizmle idare edilecek yeni bir Almanya kurmaktan ibareti. Bu parti saflarına Adolf Hitler adında Avusturya asıllı bir subayın katılımına kadar kimsenin dikkatini çekmemiş ve üyelerinin sayısı kurucularının bütün gayretlerine rağmen altı kişi aşamamıştır. A. Haluk Ülman, "Alman Nasyonal Sosyalist Partisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 12, Sayı: 4, Yıl 1957, s. 149.

Ülkede sağ görüşün ülke genelinde öne çıkması ise savaş tazminatını ödenemeyince Ruhr bölgesinin 1923 yılında Fransa tarafından işgal edilmesi üzerine olmuştur.²⁷⁰ Parti tüm propagandasını Versailles Antlaşmasının kaldırılması yönünde yapmıştır. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, 1932 seçimlerinde ülke genelinde en çok oyu almıştır. Cumhurbaşkanı Hindenburg ilk başta hükümet kurma yetkisini diğer parti liderlerine vermiştir. Fakat onların başarılı olamamaları nedeniyle parlamentoda çoğunluğu elde eden Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi lideri Adolf Hitler'i, 30 Ocak 1933'te Başbakanlığa atamıştır.²⁷¹ Böylece yalnızca Almanya için değil Dünya için de önemli gelişmelere gebe bir dönem başlamıştır.

2.2.1. İspanyol İç Savaşı

Balkan Savaşları'nın Birinci Dünya Savaşı'nın provası olarak kabul edilmesi gibi, İspanya İç Savaşı da dışardan gelen müdahaleler nedeniyle İkinci Dünya Savaşı'nın provası olarak sayılmıştır.²⁷²

General Miguel Primo de Rivera 1923'den beri İspanya'da tek başına iktidarda bulunmuş ancak Ocak 1930'da istifa etmiştir. General Miguel Primo de Rivera'nın istifası ile birlikte diktatörlük sona ererken on beş ay içinde İspanya'da monarşi de sona ermiştir. Yedi yıl süren Miguel Primo de Rivera'nın diktatörlüğünde, zayıflayan eski parlamenter sistem partilerinin yerini, daha radikal olan cumhuriyetçi kuruluşlar almıştır. Bu nedenle, Nisan 1931'de yapılan seçimlerin sonucunda, büyük şehirlerde Cumhuriyetçi adaylar seçimi kazanmıştır. Seçimler sonucunda Cumhuriyetçilerin isteğiyle, 13. Alfonso "Geçen Pazar günü yapılan seçimler, halkımın bana bugün sevgisi olmadığını açıkça gösterdi." şeklinde bir veda notu yazarak, 14 Nisan 1931'de İspanya'yı terk etmiştir. Aynı gün İspanya'da İkinci Cumhuriyet ilan edilmiştir. İkinci Cumhuriyetin ilk iki yılında, İspanya'da daha önce görülmeyen ölçüde ciddi reformlar uygulamaya konulmuş, ancak bu reformlar bir askeri isyanın doğmasına ve İspanya'da iç savaşın başlamasına neden olmuştur. 1931-1933 yıllarında, önce savaş bakanı sonra

²⁷⁰ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 530.

²⁷¹ Rıfat Uçarol, **a.g.e.**, s. 510- 511.

²⁷² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 1996, s. 50; Revizyonist ve anti-revizyonist devletler, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, üç yıl devam eden İspanya iç savaşında farklı cepheleri destekleyerek karşı karşıya gelmişlerdir. Bu açıdan henüz II. Dünya Savaşı başlamadan İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ile Almanya ve İtalya İspanya İç Savaşı'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Gültekin K. Birlik, "İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası", **CTAD**, Yıl 12, Sayı: 24, Güz 2016, s. 124; Ayrıca İspanya İç Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bora Salman, **İspanya'da II. Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

da başbakan olan Manuel Azana, orduya yönelik olarak etkili reformlar uygulamaya koymuştur. Bu reformlar orduda iyi karşılanmadığı gibi Manuel Azana'ya karşı tepki de doğurmuştur.²⁷³ Bu noktada ülkede birçok siyasi gruplaşmanın bir arada yaşaması kargaşa ortamı yaratmıştır.

Siyasi gruplaşmanın taraftarlarından birisi olan General Franco, Fas toprakları üzerinde iken Halk Cephesi hükümetine karşı, Kraliyet sistemini getirmek için isyan ederek İspanya topraklarına gelmiştir. Madrid başta olmak üzere ülkenin batısı ve güneyinde hâkimiyeti ele almıştır. Fakat isyana Avrupa Devletleri müdahale etmiştir. Bu sebeple isyan üç yıl sürecektir bir iç savaşa dönüşmüştür. Sağ akımların hâkim olduğu Almanya ve İtalya General Franco'yu desteklerken, Fransa ve İngiltere kendi çıkarları açısından bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır. İngiltere'nin müdahil olması sonucunda 1936 yılında Londra'da "Karışmazlık Komitesi" kurulmuştur. Böylece her iki tarafa hiçbir devlet yardımda bulunmayacaktı. Fakat tarafsızlık ilkesine uymayan Almanya ve İtalya destekleriyle General Franco'nun galip gelmesini sağlamışlardır. İspanya'da ki iç savaşın galibi olarak çıkan Franco, 1939 yılında ülkede hâkimiyeti tamamen ele almıştır. Böylece, Almanya ve İtalya bir müttefik kazanmıştır.²⁷⁴

2.2.2. Çin-Japon Savaşı

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları Japonya için olumlu olmuştur. Savaştan topraklarını genişleterek ve güçlenerek çıkmıştır. Japonya Sanayi hamlelerini gerçekleştirip kalkınma sürecine girdikten sonra militarizm yükselmiş ve Pasifik Okyanusu'nda sömürge arayışına girmiştir. 1930'lu yılların başında patlak veren ekonomik kriz, Japonya'da militarizmi daha da güçlendirmiştir. Japonya içinde bulunduğu ekonomik krizi aşmak için, askeri kanadın baskılarıyla, Mançurya ve Çin'i işgal etme planları yapmaya başlamıştır. Ayrıca iki dünya savaşı arası dönemde ölüm oranının güçlü biçimde düşmesiyle Japon nüfusunun artması ve doğal kaynakların gelişen sanayi ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması Japonya'nın daha geniş bir "yaşam alanı" (Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı) talep etmesine yol açmıştır.²⁷⁵

Bu açıdan Japonya'nın emelleri üzerindeki ilk durağı Mançurya olmuştur. Japonya Mançurya'ya 1931 yılında saldırmış ve bu bölgeyi işgale başlamıştır. İşgal

²⁷³ Birlik, **a.g.m.**, s. 126.

²⁷⁴ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 50-52.

²⁷⁵ Emine Akçadağ, "Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları", **Bilge Strateji**, C. 2, Sayı: 3, Yıl 2010, s. 5.

sonrası ise bölgede Japon yanlısı Mançukuo adında 1 Mart 1932 tarihinde yeni bir devlet kurulduğu ilan edilmiştir.²⁷⁶ Böylece Pasifik'te önemli bir üs elde eden Japonya, yönünü Çin'e yöneltmiş ve Çin topraklarına saldırmıştır.

Yayılmacı politikalarının dışında Japonya birinci savaş sonucu elde ettiği kazanımlarını savunmak için donanmasını güçlendirmek ve başta deniz gücünü arttırmak için savaş sanayisine ağırlık vermiştir. Ülke hızla silahlanmaya başlamıştır.²⁷⁷

2.2.3. Avusturya'nın İlhakı

Almanya 12 Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak etmiştir. Almanya, böylelikle hem topraklarını genişletmiş hem de Almanya sınırları dışında yaşayan Almanlarla birliktelik kurmayı sağlamıştır.²⁷⁸

Adolf Hitler, Avusturya'yı darbe yoluyla ülkesine bağlamak istemiş fakat muvaffak olamamıştır. Bunun üzerine Avusturya Başbakanı Schuschnigg'i Almanya'ya davet etmiş ve kendisinden Avusturya'nın bağımsızlığını tehdit eden bir takım şartları yerine getirmesini istemiştir.²⁷⁹

Avusturya Başbakanı bu istekleri uygulamak zorunda kalmıştır fakat son çare olarak mevcut durumu halka götürerek referandumla oylamak istemiştir. Referandum tarihi olarak belirlenen 13 Mart 1938'den bir gün önce 12 Mart 1938'de Alman Ordusu Wehrmacht'a ait unsurlar Avusturya topraklarına girerek ülkeyi işgal etmiştir.²⁸⁰ Almanya'nın zorla Avusturya'yı ilhak etmesi Versailles Antlaşmasının ihlali anlamına

²⁷⁶ Yonca Anzerlioğlu, "Tokyo Türk Maslahatgüzarının Değerlendirmeleriyle Mançukuo Devleti (1931-1933)", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, Mayıs 2008, s. 8.

²⁷⁷ A. Mete Tuncoku, "1930-40'lar Japonya'sında Atatürk Hayranı Bir Japon Subayı: Kingoro Hashimoto" *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 556.

²⁷⁸ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 52; Akşam Gazetesi'nin 14 Mart 1938 Tarihli sayısında manşetten verilen haber; "Avusturya Tamamile Almanya'ya İlhak Edildi" başlığını taşımaktadır. Haberin ayrıntılarında "Avusturya'ya Alman memurlar, Alman askerleri gönderilecek, memurlar stajlarını Almanya'da görecekler" açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca ilk iş olarak Avusturya'nın para biriminin kaldırılacağı ve Avusturya'da Alman para biriminin kullanılacağından bahsedilmektedir. Aynı sayıda ilk sayfada yer alan bir karikatürde ise Almanya ve Avusturyayı temsil eden iki asker kucaklarken Versailles Antlaşmasını temsil eden bir kişi ise aralarında ezilmektedir. Karikatürün altında "Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur" sözüne yer verilmiştir. Bkz. *Akşam Gazetesi*, 14 Mart 1938, No: 6969, s. 1.

²⁷⁹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 52-53.

²⁸⁰ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 53; Hans-Adolf Jacobsen, *Kronoloji ve Belgelerle 2. Dünya Savaşı*, (Çev. İbrahim Ulus), Ankara, 1989, s.6.

gelmiştir. Fakat Almanya, Müttefik Devletler'in herhangi bir yaptırımına maruz kalmamıştır.²⁸¹

2.2.4. Münih Konferansı ve Çekoslovakya'nın İşgali

Çekoslovakya sınırları içinde Südetler bölgesinde tıpkı Avusturya'da olduğu gibi ciddi bir Alman nüfus yaşamaktaydı. Hitler'in tüm Alman ulusunu tek bir devlet çatısı altında toplama ideali neticesinde Nazi Almanya'sının yeni hedefi Çek toprakları olmuştur.²⁸²

Almanlar, Çekoslovakya sınırına asker yığarak ciddi tehditlerde bulunmuştur. Çekoslovakya ise seferberlik ilan edip olası bir Alman saldırısına hazırlık yapmıştır. Bu sırada Çekoslovakya ile Fransa'nın 1924 yılında yaptıkları ittifaka göre, Fransa'nın bir işgal durumunda Çekoslovakya'nın yardımına etmesi gerekiyordu. Fakat Fransa yalnız başına hareket etmekten çekiniyordu. İngiltere ise Fransa'ya, Çekoslovakya'ya yardım edemeyeceğini bildirmiştir.²⁸³

İngiliz lider Chamberlain, gelişmeleri yakından takip etmek için 15 Eylül 1938'de Almanya'ya gitmiştir. Chamberlain'in bu ziyaret sonrası fikirleri, Almanya'nın birkaç küçük devleti ortadan kaldırarak kendi topraklarına katmasına ses çıkarmamanın tüm Avrupa barışının tesis edilmesi için yeterli olacağı yönünde olmuştur.²⁸⁴ Ancak Chamberlain, Hitler'e belirli şartlar altında Almanya'nın Çekoslovakya topraklarını alabileceğini söylemesi Hitler tarafından kabul görmemiş ve acilen Çekoslovakya'nın işgal edilmesi emrini vermiştir. Fransa ise bu işgalin karşısında olacağını bildirince Chamberlain çözüm için tarafların bir kongrede toplanmasını teklif etmiştir.²⁸⁵

Alman lider Hitler, İtalyan Lider Mussolini, Fransa Başbakanı Daladier ve Chamberlain'in katılımları ile 29 Eylül 1938'de Münih Konferansı toplanmıştır.

²⁸¹ Ali Servet Öncü, Oğuzhan Ekinci, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1923 Tarihli Alman Rus Pakti", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 18, Sayı: 2, Ağustos 2014, s. 245.

²⁸² Selin Yenici, "II. Dünya Savaşı Öncesi Almanya'nın Saldırgan Tutumu", *Tarih*, Sayı: 3, Mart 2018, s. 6.

²⁸³ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 54.

²⁸⁴ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 54.

²⁸⁵ Tuğrul Otaç, "İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ocak 2019, s. 99.

Konferans sonucunda Çekoslovakya'ya ait Südetler bölgesinin dört aşamada Almanya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸⁶

Hitler 1939 yılında Alman Ordusuna emir vermiş ve Çekoslovakya'nın başkenti Prag'a kadar askerleri girmiştir. Bu durum Münih Konferansı'nda verilen toprak miktarının aşılmasına sebep olmuştur. Çekoslovakya ise Alman tehditlerine karşı direnememiştir. Garantör ülke konumundaki İngiltere ve Fransa ise işgalin Slovakya'nın bağımsızlık isteğinden dolayı gerçekleştiğini söyleyerek hiçbir müdahalede bulunmamışlardır.²⁸⁷

2.3. Türk Basınının Savaşan Taraflara Bakışı

2.3.1. Türk Basınının SSCB'ye Bakışı

Tarih boyunca Ruslar ve Türkler sürekli çatışma içerisinde olmuşlardır. Bu durum Çarlık Rusya'sının yıkılıp yerine SSCB'nin kurulmasına kadar böyle devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında işgale uğrayan Anadolu'daki istiklal mücadelesine SSCB'nin desteği olmuştur. İki devletin birbirleri ile olan ilişkileri 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması sonucunda yeni bir boyut kazanmıştır.²⁸⁸

Lozan Antlaşması sonrasında çözüme kavuşturulamayan sorunlar ve batılı devletlerin Türkiye'ye karşı takındıkları tavırlar neticesinde Türkiye Sovyetlere yakınlaşmıştır. Bu durumda Locarno sistemi de etkili olmuştur.²⁸⁹

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk-Sovyet ilişkilerinde ki en keskin dönemeçlerden birisi 20 Temmuz 1936'da kabul edilen Montreux Sözleşmesi'dir. Boğazlar hakkındaki tüm tasarrufun uluslararası bir komisyon yerine Türkiye'ye bırakılması, SSCB'yi tam olarak memnun etmese de tatmin etmiştir. Çünkü böylece Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin Karadeniz'deki etkinlikleri sınırlandırılmıştır.²⁹⁰

Ulus Gazetesi'nde boğazların tüm kullanım hakkının Türkiye'ye devredilmesi konusunu yazan Burhan Belge özetle şunları söylemiştir; Asya ile Avrupa kıtalarını

²⁸⁶ Selin Yenici, **a.g.m.**, s. 7.

²⁸⁷ Oral Sander, **a.g.e.**, s. 55.

²⁸⁸ Merve Dişiaçık, **Türk Basınında Stalin Rusyası (1939- 1945)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 8.

²⁸⁹ Dişiaçık, **a.g.t.**, s. 10.

²⁹⁰ Hakan Arıdemir, "Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi'nin Sağladığı Denge Rejimi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Journal of Social Sciences Afro-Avrasya Özel Sayısı, Aralık 2016, s. 249.

birbirine bağlayan boğazların yegâne sahibi Türkiye’dir. Boğazların Türkiye’ye ait olduğunu kesinleştiren Montreux Sözleşmesi’dir. Tarih boyunca devletlerin mücadele alanı olan Boğazlar artık barışa ve medeniyete hizmet edecek demiştir.²⁹¹

İkinci Dünya Savaşı öncesi Türk-Sovyet ilişkileri genel olarak bu havada geçmiştir. Hatay’ın Türk topraklarına katılmasını değerlendiren Sovyet Dışişleri Bakanı M. Litvinov, yayımladığı bir bildiriyle Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını SSCB’nin memnuniyetle karşıladığını söylemiştir.²⁹²

Türk basını çoğunlukla Sovyetler Birliği’nin barış cephesine yakın görmektedir. Ulus Gazetesi Sovyetler Birliği’ni de batılı devletler gibi barışı korumaya çalışan bir devlet olarak görmektedir. Türk Hükümetinin resmi yayın organı konumunda olan Ulus Gazetesi’nin başyazarı Falih Rıfkı Atay, Sovyetler Birliği için şunları söylemektedir:

*“Sovyet Rusya, barış cephesinin tabii mesnetlerinden biridir. Onu bu cepheden gayri yerde arayanlar, boş yere yorulmuş olacaklar ve hayal sükûtuna uğramaktan kurtulamayacaklardır. Herhalde bu fırsatla dahi ilan ve tespit edilmesinde fayda gördüğümüz cihet, Moskova-Ankara münasebetlerinde ve emniyet meselelerinde onları fikir ve hareket iştirakine sevk eden amillerin kati ve sarîh mahiyetidir. Harici siyasetimizin ana hatları tebellür etmeğe başladığı ilk günlerden beri yeni Türkiye, Sovyetlerin zatında ve emniyetsizliğinde kendisi için bir menfaat değil ancak zarar tasavvur etmiştir. Moskova’nın da kanaati hiçbir zaman başka türlü olmamıştır.”*²⁹³

Aynı zamanda CHP milletvekili olan Yunus Nadi’nin gazetesi Cumhuriyet de ise iki farklı görüş dikkati çekmektedir. Yunus Nadi, Atatürk döneminden bu yana dost gördüğü Sovyetler Birliği lehinde yazılar yazmaktadır. Ayrıca bir milletvekili olmasından dolayı hükümetin fikirlerine paralel olarak Sovyetler Birliği’ne destek vermektedir. Daha sonra Alman yanlısı yazılar da yazacak olan Nadir Nadi ise Sovyetler Birliği’ne daha ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Nadi, Komünizmi batı için büyük bir tehlike olarak görmektedir.

Moskova müzakerelerinin uzamasından dolayı ortaya çıkan memnuniyetsizlik ortamında bile Yunus Nadi Sovyetler Birliği’ni savunmaktadır, öteden beri dünya barışını korumakta en ileri gelen devletlerden biri olarak adlandırdığı Sovyetler

²⁹¹ *Ulus Gazetesi*, 21 Temmuz 1936, s. 1.

²⁹² *Ulus Gazetesi*, 30 Son Kânun 1337, s. 1.

²⁹³ Falih Rıfkı Atay, “Sovyetler ve Anlaşmamız”, *Ulus Gazetesi*, 17 Mayıs 1939, s. 3.

Birliği'nin hala barış cephesine katılamamasına bir anlam verememekte ancak er ya da geç Sovyetler Birliği'nin İngiliz ve Fransızlarla anlaşacağından emin olduğunu söylemektedir.²⁹⁴

Necmeddin Sadak yönetimindeki Akşam gazetesinde Sovyetler Birliği hakkında daha ihtiyatlı yazılar yer almaktadır. Ancak Sovyetlerin batılılarla yapacağı bir ittifak umutla beklenmektedir. 30 Temmuz 1939 tarihli Akşam gazetesinde şu manşet yer almaktadır: “İngiliz-Fransız-Rus Paktı Her Tecavüzü Önleyecek”²⁹⁵

İngiltere ve Fransa ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma sağlanması için 1939 Nisan'ından itibaren müzakereler başlamıştır. Batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasında bir barış cephesi kurulması konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. İngiltere ve Fransa, Almanya'nın saldırısı karşısında küçük devletlerin istemesi durumunda bu devletlere yardıma gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Sovyetler Birliği ise olası bir saldırıda bu devletler istese de istemese de yardıma gidilmesi gerektiğinde diretmektedir çünkü Sovyetler Birliği'ne komşu olan bu küçük devletlerin Alman saldırısına uğraması Sovyetler Birliği'ni de tehlike içine sokmaktadır. İngiltere ve Fransa ise Sovyetler Birliği'nin Polonya, Romanya, Finlandiya gibi devletlerin topraklarına yardım bahanesiyle girip buradan çıkmayacağından endişe etmektedir.²⁹⁶ Temeldeki bu görüş ayrılığı Moskova görüşmelerinin uzamasına sebep olur. Görüşmelerden kısa zamanda bir sonuç çıkmaması Alman ve İtalyan basınında memnuniyet yaratırken Türk basınında soru işaretlerine neden olmaktadır.

Muharrem Feyzi Togay “Siyasi İcmal” isimli köşesinde her iki tarafın da birbirine güvenmediği söylemektedir. Sovyetler Birliği, batılıların tekliflerini samimiyetsiz bulmaktadır. İngiltere teminat istemeyen devletlere teminat verebilirken, Sovyetler Birliği'nin Baltık ülkelerine teminat vermesine karşı çıkmaktadır. İngiltere ve Fransa kendilerine taraftar değil savaşın yükünü taşıyacak hamal aramaktadır. İngiltere ve Fransa ise Sovyetler Birliği'nin teminat vermek istediği ülkeler yüzünden bir savaş çıkmasından endişe etmektedir. Her iki taraf da birbirine güvenmediği için henüz bir anlaşma sağlanmamıştır.²⁹⁷

²⁹⁴ Yunus Nadi, “Moskova Müzakereleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1939, no.5463, s. 1.

²⁹⁵ *Akşam Gazetesi*, 30 Temmuz 1939, no.7461, s. 1.

²⁹⁶ Fahir Armaoğlu, *Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 2005, İstanbul Timaş Yayınları, s. 297.

²⁹⁷ Muharrem Feyzi Togay, “Moskova Müzakereleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Temmuz 1939, no.5438, s. 2.

Yunus Nadi de Moskova görüşmelerinin gereğinden fazla uzamasından duyduğu rahatsızlığını dile getirirken bunun en önemli sebebinin Sovyetler Birliği'nin ince eleyip sık dokuması olduğunu, özellikle Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin Almanya'ya verilmesinin kararlaştırıldığı Münih konferansına Sovyetler Birliği'nin çağrılmamasının bu ülkede batılılara güveni sarstığını söylemektedir. Sovyetler Birliği, Almanya'nın Sovyet sınırlarına yakınlaşmasına batılı devletlerin ses çıkarmamasını tepki göstermektedir. Nadi, müzakerelerin sonucu ne olursa olsun Sovyetler Birliği'nin olası bir savaşta tarafsız kalmayacağını düşünmektedir.²⁹⁸

Basında Moskova müzakerelerinin uzamasına en ılımlı şekilde yaklaşan ise Falih Rıfkı Atay olmuştur. Atay, 27 Temmuz 1939'daki yazısında üç büyük dünya devletinden biri olarak gösterdiği Sovyetler Birliği'nin havada ve karada ne kadar güçlü bir devlet olduğunu anlattıktan sonra Moskova'daki müzakerelerin uzamasının sebebinin devletler arasındaki ihtilaflardan değil dünya barışının ve emniyetin en iyi şekilde sağlanması kaygısından dolayı olduğunu söylemiştir.²⁹⁹

Moskova müzakerelerinin sürdüğü bir sırada Almanya'nın Türkiye büyükelçisi Von Papen'in hususi bir vazifeye Moskova'ya gidecek olması basında hoşnutsuzluk yaratsa da Almanya ile Sovyetler arasında bir anlaşma yapılmasına ihtimal verilmemiştir. Ahmet Şükrü Esmer, iktidara geldikten sonraki açıklamalarından yola çıkarak Hitler'in Sovyetler Birliği'ni Avrupa medeniyetinin düşmanı olarak gördüğünü Sovyetler Birliği'nin antikomintern bir pakta dâhil olmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Esmer'e göre Von Papen'in Moskova'ya gitmesi ancak Sovyetler Birliği'nin tarafsız kalmasını sağlamak için olabilir.³⁰⁰

Moskova müzakerelerinden bir İngiliz-Fransız-Sovyet ittifakı çıkması beklenirken 23 Ağustos 1939'da Sovyetler ile Almanlar arasında bir saldırmazlık pakta imzalanması haberi tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır. Komünizmi kendisi için bir tehlike olarak gören Almanya'nın Sovyetler Birliği ile anlaşması kimse tarafından beklenmemiştir.

²⁹⁸ Yunus Nadi, "Görünen Köy Kılavuz İstemez", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Temmuz 1939, no.5445, s. 1.

²⁹⁹ Falih Rıfkı Atay, "Moskova'daki Müzakereler", *Ulus Gazetesi*, 27 Temmuz 1939, s.1.

³⁰⁰ Ahmet Şükrü Esmer, "Almanya ve Sovyetler", *Ulus Gazetesi*, 4 Temmuz 1939, s.3.

Sovyetler ile Almanlar arasında imzalanan saldırmazlık paktı Türk dış politikasından beklenilmeyen bir gelişmedir. Batı Bloku ile iyi ilişkiler kuran Türkiye benzeri ilişkileri Sovyetler Birliği ile de kurmak için çalışmalar yaparken, Sovyetlerin Almanlarla anlaşmaları Türk tarafında şok etkisi yaratmıştır. Bu anlaşma Sovyetlerin Türkiye'ye karşı bakış açılarını değiştirmiştir. Almanların baskıları ve Türklerin İngilizler ve Fransızlarla olan münasebetleri bu durumda etkili olmuştur. Sovyet tarafı Türkiye'nin Batılı devletlerle yaptığı anlaşmaların kendi çıkarlarına ve güvenliklerine zarar verdiğini açıklamıştır. Olası bir savaş durumunda Türkiye'nin tam tarafsız olmasını ve boğazlar konusunda Sovyetler Birliği'nin lehinde iyileştirilmeler yapılmasını talep etmiştir.³⁰¹ İki devlet arasındaki bu saldırmazlık anlaşması savaşın ileriki yıllarda geniş bir coğrafyaya yayılmasına neden olmuştur. Ayrıca anlaşmanın Türkiye tarafından bir kazanımı da Sovyetlerin Türk toprakları ve hâkimiyet sahası üzerindeki emperyalist emellerinin ortaya çıkması olmuştur.³⁰²

Savaşın hemen öncesinde iki devlet arasında bu anlaşmanın yapılmasına giden süreç, Avusturya'nın Almanya tarafından ilhakına kadar uzanır. Bu ilhaka Batılıların gösterdiği zayıf tepki, Sovyetler Birliği'nin onlara şüphe ile yaklaşmasına neden olmuştur. Ancak Sovyetlerin batılılarla ilişkilerindeki dönüm noktası Münih Konferansı'nda Çekoslovakya'nın parçalanmasına batılı devletlerin seyirci kalmasıdır. Üstelik konferansa Sovyetler Birliği, davet dahi edilmemiştir. Stalin 10 Mart 1939'da Komünist Partisi'nin 18. Kongresi'nde verdiği söylevde, batılıların saldırganlara karşı yürüttüğü "karışmazlık" politikasını şiddetle tenkit ederek, batının saldırgan devletleri Sovyet Birliği'nin üzerine saldırtmak için çalıştığını söylemektedir.³⁰³

1939 yılının sonlarına yaklaşıldığında ise Danzig buhranı gittikçe şiddetlenmiş ve Hitler, 1 Eylül'de Polonya'ya karşı harekete geçmeye karar vermiştir. Mussolini 1942 yılının sonuna kadar savaşa katılamayacağını Hitler'e bildirmiştir. Bu durumda Almanlar için tek çıkar yol Sovyetler Birliği ile anlaşmaktır. 20 Ağustos'ta Hitler, Stalin'e gönderdiği mesajda Almanya'nın Polonya'ya karşı saldırıya geçmek üzere

³⁰¹ Yavuz Özgüldür, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Besleyen İki Antlaşma Ve Sonuçları: 'Türk-İngiliz-Fransız İttifak Anlaşması' Ve 'Türk-Alman Dostluk Ve Saldırmazlık Antlaşması'", *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 84-85.

³⁰² Abdullah İlğazi, "24 Ağustos 1939 Tarihli Alman Sovyet Dostluk Paktı'nın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri, *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 93.

³⁰³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 299.

olduğunu açıkça söyleyerek saldırmazlık paktı teklif etmiştir. Sovyetler Birliği de teklifi kabul edince pakt imzalanmıştır³⁰⁴.

Türk basınında da Alman-Sovyet saldırmazlık paktı büyük şaşkınlık yaratmıştır. Almanya'nın Sovyetler Birliği ile anlaşmak istemesiyle ilgili haberler çıksa da basın buna hiç ihtimal vermemiştir. İlk zamanki şaşkınlık birkaç gün sonra yerini tedirginlikle karışık bazı iyimser görüşlere bırakmıştır. Basın bu paktın savaşın sebebi olmasına ihtimal dahi vermek istememektedir. Son dakikaya kadar savaşın çıkmaması temenni edilirken bir taraftan da Türk milletini soğukkanlılığa davet edilmektedir. Falih Rıfkı Atay 25 Ağustos'taki yazısında iyimser bir tablo çizmeye çalışmıştır:

*“...Onun için adem-i tecavüz paktının imza edildiğini bildiren telgraflar adeta bir darbe tesiri yapmıştır. Bu mesele hakkında kat'i mütalalar söylemek sırası gelmemiştir. Adem-i tecavüz paktının hakiki mahiyetini muhakeme etmek için imza edilmiş olan paktın umumi ifadeleri haricinde daha etraflı ve bilhassa müzakerelere hakim olan zihniyeti gösterir tafsilat beklemek icab eder. ...Sovyet Rusya'nın hemen ferdası günü ideolojik mücadele mütarekesinin feshi ile tetviç edilecek olan bir totaliter cephe zaferine yardım edeceğini tasavvur etmek doğru ve mantıklı olduğunu zannetmiyoruz.”*³⁰⁵

Cumhuriyet Gazetesi'nde ise iki farklı görüş yer almıştır. Hükümetin de politikasına paralel olarak son ana kadar Sovyetler Birliği'nden umudunu kaybetmeyen Yunus Nadi, pakt haberinin yarattığı ilk şaşkınlıktan sonra Sovyetler Birliği'nin pakta imza atmakla barışı korumaya çalışmış olabileceğini iddia etmektedir:

“Alman-Rus adem-i tecavüz paktı ile Sovyetlerin bir umumi harbi teşvik edici değil, belki daha ziyade –eğer imkanı varsa- şimdiki çok gergin ve karışık milletler arası vaziyetine bir çıkış ve kurtuluş imkanı hazırlamak istedikleri manasını vermek, akla en yakın bir telakki tarzı olur. Nihayet 1917 ihtilalinden doğan ve hala o esasa dayanan yeni Rusya'da milletlerin istiklallerinin emperyalist bir zihniyetle ayaklar altında çiğnenmemesi en başlı ve en insani prensipi teşkil eder. İnkılabcı Rusyanın istisnasız bütün dünyaca takdir olunan güzel ve idealist bir cephesi olan bu prensipin

³⁰⁴ Armaoğlu, a.g.e, s. 301.

³⁰⁵ Falih Rıfkı Atay, “Almanya ve Sovyetler”, *Ulus Gazetesi*, 25 Ağustos 1939, s. 1.

kolayca terk ve feda olunabileceğine akıl ermez. Onun için yeni paktın Sovyetlerce eğer imkânı varsa gerginliği izale ederek barışa hizmet etsin diye iltizam edilmiş olduğunu tahmin etmek daha doğrudur.”³⁰⁶

Cumhuriyet Gazetesi’nin diğer bir yazarı olan Abidin Daver ise 1 Eylül 1939’da yazdığı yazısında Sovyet Rusya’yı sert bir üslupla eleştirmektedir. Sovyetler Birliği’nin hiç beklenmeyen bir zamanda cephe değiştirmesinin Almanya’nın cesaretini arttırdığını söylemektedir. Daver’e göre Sovyetler Birliği gizliden gizliye Almanya ile görüşünce bundan cesaret alan Almanya Lehistan ve müttefiklerine karşı tehdit politikasını hızlandırmıştır. Eğer Sovyetler Birliği barış cephesine dâhil olsaydı, Hitler tehdit siyasetinden vazgeçip, müzakere masasına oturmuş olacaktı. Abidin Daver biraz da kinayeli bir şekilde büyük dostumuz dediği Sovyetler Birliği’nin, barışperver geçindiğini, aslında Almanya ile sadece bir adem-i tecavüz paktı değil daha da ileriye giderek bir dostluk paktı imzalayarak barışı kötü bir duruma düşürdüğünü söylemektedir.³⁰⁷

2.3.2. Türk Basınının Almanya’ya Yaklaşımı

Almanya’da Nazi Partisi’nin iktidara gelmesi, Türk basını tarafından olağan bir hükümet değişikliği olarak algılanmıştır. Fakat Adolf Hitler’in radikal uygulamaları dikkatlerin Almanya üzerine çekilmesine neden olmuştur. Hitler Almanya’sı hakkında Türk basınında ilk keskin görüşler, Alman meclis binası olan Reichstag’ın yanmasından sonra gazetelerde yer almıştır. Almanya’nın Versailles Antlaşması sonucunda yaşadığı problemleri çözme arayışında olduğu dönem de Türk basınından destek görmüştür. Fakat antisemitist politikalar eleştirisi almıştır.³⁰⁸

Türk basınının Almanya’ya karşı önemli ilk eleştirileri 1937 yılında Alman bürokrat Goebbels’in yaptığı bir konuşma sonucunda ve Almanya’da öğrenim gören Türk öğrenciler hakkında yaşanmıştır. Daha sonra eleştiriler Almanya’nın saldırgan tutumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Savaş sürecinde ise Alman aleyhtarı basına rağmen Nazilerin galip pozisyonunda oldukları dönem de Türk basını ağırlıklı olarak

³⁰⁶ Yunus Nadi, “Alman-Rus Paktı Üzerinde”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Ağustos 1939, no.5490, s. 3.

³⁰⁷ Abidin Daver, “Sulh Köprüleri Yıkılmadı amma...”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Eylül 1939, No: 5498, s. 3.

³⁰⁸ Sezen Kılıç, *Türk Basını’nda Hitler Almanyası*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009, s. i.

Almanya'dan yana bir tutum takınmıştır. Fakat bu tutum 1944 yılından itibaren müttefiklerin lehine dönmüştür.³⁰⁹

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya ile Türkiye arasında ilişkiler genellikle ekonomik düzeyde olmuştur. Ekonomik ilişkiler her iki ülke açısından da olumlu geçerken siyasi ilişkilerde ise Türkiye, Alman politikalarından dolayı çekingen bir tavır takınmıştır. Bu çekinceler basını da etkilemiştir. Almanya'nın hayat sahası adını verdiği yayılma politikasını Türkiye tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Orta Avrupa'da Çekoslovakya'nın ilhakından sonra Almanya'nın Romanya'yı da ekonomik yaptırımlar neticesinde kendine bağlaması Türkiye'nin dikkatini çekmiştir. Almanların Balkanlara inmesi, Türkiye'nin de Alman hayat sahası sınırları içinde kalıp kalmadığı hakkında endişeye ve paniğe neden olmuştur.³¹⁰

Türkiye, Hitler yönetimi ile ilk ciddi temasını 1934 yılında kurmuştur. Görüşmeler dostane havada geçmiştir. Nazi Almanya'sı ve Türkiye arasında çıkan anlaşmazlıklar ilk olarak Balkan Paktı üzerine olmuştur. Almanya'yı rahatsız eden bir başka husus ise Montreux Sözleşmesi'dir. Türkiye'nin İngiltere ile anlaşmasından ve Sovyet gemilerinin rahatça Boğazlardan geçecek olmasını istemeyen Almanya 26 Şubat 1937 tarihinde Türkiye'ye bu konu hakkında bir nota vermiştir. Türkiye ise Almanya'nın Akdeniz'e kıyısı bulanmadığından dolayı bu meseleye taraf olamayacağını bildirmiştir.³¹¹

Hükümet ile aynı çizgide bulunan Ulus Gazetesi, Almanya'nın tavrını beğenmeyerek şu eleştiride bulunmuştur:

*“Neden Almanya, bu meseleye Montrö konferansı sırasında karışmamış da burnunu sokmak için bu zamanı seçmiştir. Bu hareket şu meşhur Berlin-Roma mihveri ile izah olunabilir mi?”*³¹²

Yukarıda da belirtildiği gibi Almanya ile Türkiye arasında siyasi ilişkiler ekonomik ilişkiler kadar yoğun olmamıştır. Türkiye demokrasi cephesine daha yakın olmayı tercih etmiştir. Almanya'nın yayılmacı politikası ise Türkiye'de endişeye neden olmuştur. Türk Basını da gelişmeleri ihtiyatlı bir şekilde izlemektedir.

³⁰⁹ Kılıç, a.g.t., s. i.

³¹⁰ Ali Rıza Özduman, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 3.

³¹¹ Kılıç, a.g.t., s. 121- 122.

³¹² *Ulus Gazetesi*, 10.03.1937.

Basındaki genel hava eğer bir savaş çıkarsa bunun tek suçlusu Almanya olduğudur. İngiltere ve Fransa barış cephesinin üyeleri olarak görülmektedir. Bu iki devletin olası bir savaşı engelleyebileceği umut edilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin ise diğerlerinin aksine Almanya'ya karşı düşünceleri sürekli olarak değişiklik göstermektedir. Savaş öncesinde gazetede Hitler ve Almanya'ya karşı övücü yazılar yer almıştır. Nadir Nadi, 27 Nisan 1939 tarihli makalesinde Hitler'i ve Almanya'yı şu sözlerle övmüştür:

*“İktidar mevkiine geldiği günden beri bütün mevcudiyetiyle Vatanını Versailles esaretinden kurtarmaya çalışan bu büyük adam, bugün altı senelik bir mücadeleden sonra bir damla insan kanı dökmeksizin bütün hedeflerine varmış, emellerini tahakkuk ettirmiş bulunuyor... Aleyhinde yapılan propagandalara rağmen, Nasyonal Sosyalist Almanya'nın hakiki milletler için bir tehlike teşkil edeceğine inanmıyoruz. Bilakis dâhilde komünizm ve anarşiyi temizlemiş, milli birliğini kurtarmış bir Almanya'nın Avrupa'da da bir ahenk unsuru olabileceğine kaniyiz.”*³¹³

Nadir Nadi'nin Almanya lehine olan düşünceleri 1939 Ekim'inde Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşmadan sonra değişmeye başlamış 1940 yılının Ocak ayından itibaren Almanya'yı eleştiren yazılar yazmıştır. 9 Ocak 1940'taki yazısında Almanya'yı eleştirirken, İtalya'nın bile Almanya'ya inanmadığı için savaşa katılmadığını söylemektedir:

*“Her müzakere teklifine bir veto ile mukabelede bulundu. Kendisinden on defa, yüz defa daha fakir, daha proleter olan milletleri mahvü perişan etti. Elinden gelse bütün dünyaya tahakküm edeceğini de kimseden gizlemiyor. Artık bu vaziyet karşısında Almanya'yı muvaffakiyetle müdafaa edebilecek bir nazariye herhalde mevcut olmasa gerektir. Bunun en kuvvetli delilini de bize işte bizzat İtalya gösteriyor: Kendisi de proleter bir millet olduğunu söylediği ve ayrıca Almanya'ya bir muahede ile bağlı olduğu halde harbe iştirakten kaçınıyor. Biliyor ki bu harb bir ideoloji harbi değil, bir hegemonya harbidir. Almanya tarafından sebebiyet verilen bütün harberler gibi.”*³¹⁴

Basında savaş karşıtı yazılar yer almaktadır. Türk basının ortak düşüncesi olası bir savaşın dünyayı daha kötü bir hale getireceğidir. Savaş halklar arasındaki büyük

³¹³ Koçak, a.g.e. S.209

³¹⁴ Nadir Nadi, “Nasıl Müdafaa Edilebilir?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ocak 1940, no.5526, s. 6.

uçurumları daha da arttıracaktır. Savaşın sonra yapılacak barış mutlaka belli bir kesimi yine tatmin etmeyecektir. Sorunlar daha da büyüyecektir. İnsanlığın dertlerine çare ancak barıştan bulunabilir.³¹⁵

2.3.3. Basının Almanya'nın "Hayat Sahası" Politikasına Eleştirisi

Almanya açısından İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan nedenleri Versailles Antlaşması'nın imzalandığı sürece kadar götürmek mümkündür. Bu antlaşma sonucunda Almanya kaynaklarından ve ciddi bir Alman nüfusundan mahrum kalmıştır. Adolf Hitler öncülüğünde kurulan nasyonal- sosyalist idare Versailles antlaşmasının hükümlerini kabul etmemiştir. Almanya için Doğu Avrupa topraklarını ülkesine katarak hayat sahası oluşturma fikrine önceden beri sahip olan Adolf Hitler bu yayılcı politikayı Avusturya'nın ilhakıyla beraber uygulamaya koymuştur.³¹⁶

Milliyet Gazetesi yazarı Mümtaz Faik, Almanya'nın yayılcı politikasını şu sözlerle eleştirmiştir:

*"Hitler hamur açıyor... Mesele sade Avusturya için de varit değildir. Nasyonal Sosyalisme'in başka taraflarda istediği yerler vardır. Şarki Prusya'nın şarkında Memel mıntıkası, Danimarka hududundaki Şlezvig dükalığı, Belçika hududundaki Malmedi ve Öpen mıntıkları, Yukarı Slezya'da bir takım yerler... Fakat Nasyonal-Sosyalizm çengelli haçile Almanya haritasının hamurunu açar genişletirken bu çengeli bir taraflara takıp başka yerleri de yırtmasın."*³¹⁷

Nadir Nadi, anılarında bir yemekte Alman Büyükelçisi Von Papen'in, Almanya'nın emperyalist emelleri olmayan bir devlet olduğunu söylediğini belirtmektedir. Von Papen, Almanya'nın savaşın kötü bir şey olduğunu inandığını ve savaşmak istemediklerini ifade etmektedir. Ancak ona göre ortada inkâr edilmez bazı haklar vardır. Danzig konusunda haklıdır. Doğu Prusya'yı Almanya'dan ayıran Polonya koridoruna Alman hükümetinin bir itirazı yoktur ancak bu koridoru çaprazlama keserek Danzig'i anaVatana bağlayacak incecik bir şerit batılıları neden bu kadar telaşlandırmaktadır. Popen, Türkiye için de bir örnek vererek görüşlerine Nadir Nadi'yi inandırmak istemektedir. Buna göre Adana ile geri kalan Türkiye

³¹⁵ Falih Rıfkı Atay, "Harbin Faydasına İnananlar", *Ulus Gazetesi*, 19 Temmuz 1939, s. 8.

³¹⁶ Nurgün Koç, "II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar", *Bilgi Dergisi*, S. 84, Y. 2018, s. 96.

³¹⁷ Mümtaz Faik, "Bay Hitler Hamur Açıyor", *Milliyet Gazetesi*, 25.01.1935.

arasına bir yabancı devlet burnunu sokmuş olsa, Türkiye kendinden bir parça olan Adana'yı kendine bağlamak istemeyecek midir?³¹⁸

Türk basını ise Versailles'in ağır hükümlerini kabul edip, hatta Almanya'nın bazı girişimlerini haklı bulmakla birlikte Hayat Sahası düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Yunus Nadi, 22 Temmuz'daki yazısında Almanya'yı Versailles'den dolayı bir taraftan desteklerken bir taraftan da Hayat Sahası düşüncesini eleştirmektedir:

“Bizim de sabık silah arkadaşlarımız olan Almanlara karşı bittabi hasbi ve hususi bir husumetimiz yoktur. Almanya'nın Versailles muahedesinin ağır hükümlerinden kurtulmasını muvafık bulan milletlerin belki en başında Türkiye vardı. Bizim yıktığımız Sevres muahedesi Versailles'den ehven bir felaket değildi. Ve nihayet son defa aldığımız kararlar ve tedbirler tahsisan Almanya'ya müteveccih şeyler değildir. Bunlar adı üstünde hakikaten anormal vaziyetlere karşı alınmış sadece tabi müdafaa karar ve tedbirleridir ki onların kendi emniyet ve selametimizle alakalı lüzumu sebep ve derecelerini ancak biz Türkler takdir edebiliriz...”

*O halde itiraf etmek lazımdır ki çemberleme siyaseti iddialarında, hatta İngiltereye karşı bile, hakikat ve isabet yoktur. Hele Türkiye için böyle bir iddianın asla yeri yurdu olamaz, bilhassa Almanya'ya karşı. Bizim barış cephesine iltihakımızın belli başlı mevzuları Akdeniz emniyetle Balkanların mahfuziyetidir.”*³¹⁹

Akşam gazetesi başyazarı Necmeddin Sadak da 22 Temmuz'da yazdığı yazısında Hayat Sahası düşüncesini sert bir dille eleştirmektedir. Sadak'a göre Almanya'nın ve İtalya'nın politikası, savaş yapacakmış gibi hazırlanarak karşı tarafın savaş yapamayacağı bir zamanda hedeflerini savaşız şekilde elde etmektir. Bugüne kadar bu korkutma taktiğiyle istediklerini elde etmişlerdir. Sadak, Hayat Sahasının sınırları olmadığını, bir zorbalık politikası olduğunu söylemektedir ama artık karşılarına İngiltere ve Fransa'dan oluşan muazzam bir birlik çıkmıştır. Almanya'nın saldırılarına aynı şekilde karşılık verecekleri şüphesizdir.³²⁰ Sadak 22 Ağustos'taki yazısında ise Versailles'den bu yana Türk basının Almanya'ya bakışını özetlemektedir. Buna göre, Almanya bizimle birlikte, umumi barışta yenildikten sonra bu haksızlığa isyan etmeye başlamış, yavaş yavaş Versailles Anlaşması'nın bütün hükümlerini yırtmıştır. Bir milletin kalkınma hareketini Türkiye'nin hayranlıkla takip

³¹⁸ Nadir Nadi, *Perde Aralandığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991, s. 33.

³¹⁹ Nadir Nadi, “Hayat Sahası”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Temmuz 1939, no.5457, s. 1

³²⁰ Sadak, “Harp Olacak mı? Değil, Harp Oluyor”, *Akşam Gazetesi*, 22 Temmuz 1939, no.7451/1.

etmiştir. Ancak Almanya ortaya bir milliyet nazariyesi çıkarmıştır, her milletin kendi sınırları dışında bile olsa ayrılmaz bir topluluk olduğu düşüncesiyle koskoca Avusturya'yı ilhak etmiş, tüm dünya gibi Türkiye de buna ses çıkarmamıştır. Ardından Südet bölgesi kansız bir şekilde Almanya'ya bırakılmış ve Çekoslovakya da parçalanmıştır. Sadak, Türkiye'nin ise Almanya ile ilişkilerini bozmaktan korktuğu için bu duruma ses çıkarmadığını belirtmektedir. Sadak bütün bunlara rağmen Alman basınının Türkiye'nin kendi Vatanını korumak için İngiltere ile ittifak yapmasını, suç olarak nitelendirmesini saçmalık olarak nitelendirmektedir.³²¹

2.3.4. Basında, Danzig Meselesi

Polonya'nın denize açılarak serbest ticaret yapabilmesi için Almanlara ait liman şehri olan Danzig'i, Versailles Antlaşması ile Almanya'dan alınıp Polonya'ya verilmiştir.³²²

Her an savaşın beklenildiği 1939 yılında, dünyada savaşın çıkıp çıkmaması konusundaki muammadan dolayı bir sınır harbi yaşanırken bile Türk basını iyimserliğini kaybetmek istememiştir. Savaşın patlak vermesine günler kala, basında hala Danzig meselesinden dolayı savaşın çıkmayacağına dair düşünceler yer almıştır. Aslında bu düşünceler, bir öngöründen çok temenni niteliğindedir. Herhangi bir kıvılcımın savaşı başlatabileceği, basının tamamı tarafından kabul edilirken, Hitler'in sadece Danzig meselesinden dolayı bir Avrupa savaşını göze alamayacağı umut edilmiştir.

Ulus Gazetesi'nde Almanya'ya yönelik en sert eleştirileri yapan Ahmet Şükrü Esmer, 5 Temmuz'daki yazısında Danzig meselesinden dolayı bir savaş çıkmayacağını ancak meselenin artık Danzig meselesi olmaktan çıkıp tecavüz girişimi ve onu önlemeye çalışma girişimi arasında bir mücadeleye dönüştüğünü söylerken, bundan sonra Almanya'nın elinde şu üç seçenek olduğunu belirtmektedir:

“1- Polonya'nın ve İngiltere'nin kati kararlarından emin olan Almanya, Danzig'de emrivaki yapmaktan vazgeçebilir.

2- Bu emrivaki Danzig şehrine yaptırdıktan sonra husule getireceği akislere bakarak ona göre hareket eder. Polonya'nın ve İngiltere'nin harekete geçtiklerini

³²¹ Necmettin Sadak, “Alman Matbuatına Toptan ve Zaruri Bir Cevab”, *Akşam Gazetesi*, 22 Ağustos 1939, no.7464, s. 10

³²² Kılıç, *a.g.t.*, s. 115.

görürse, Danzig'in kendi başına hareket ettiğini iddia ederek geriler. Polonya'yı harekete getirecek bir akis husule getirmezse, ilhakı benimser.

3- Üçüncü fakat pek zayıf olan bir ihtimal de Hitler'in bir harbi göze alarak, ilhakına kadar yürümesidir.

Herhalde Almanya'nın bugünkü vaziyette barış cephesiyle bir harbi göze alacağı çok şüphelidir."³²³

Savaşın çıkmasına günler kala bile Türk basının da biraz da halkı da rahatlatmak için Danzig meselesi yüzünden savaş çıkmayacağına yönelik yazılar yer almıştır. Akşam gazetesinin başyazarı olan Necmeddin Sadak en başından beri Danzig yüzünden bir savaşın çıkmayacağına düşünmektedir. Necmeddin Sadak, savaşın başlamasına günler kala kaleme aldığı 25 Ağustos tarihli yazısında, Polonya'nın son dakikaya kadar harbe sebebiyet vermemek için elinden geleni yapacağını, Almanya'nın Sovyetler ile bir saldırmazlık anlaşması yapmasına rağmen, bu devletin İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya verdiği açık destekten dolayı savaşı göze alamayacağını yinelemektedir. Sadak, bir savaş olaksa da bunu yalnız Hitler'in bilebileceğini söyleyerek, savaşın tüm sorumluluğunu Hitler'e atmıştır.³²⁴

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Muharrem Feyzi Togay ise, 4 Temmuz'da "Siyasi İcmal" isimli köşesinde savaşın kaderinin Lehistan'ın ellerinde olduğunu söylemektedir. Togay, Danzig senatosunun Almanya'ya bağlanıp bağlanmama konusundaki kararının Lehistan'ı tatmin etmesi durumunda mesele kalmayacağını, ancak Lehistan'ın Danzig'e askeri müdahalede bulunması durumunda, Almanya'nın bu durumu kendisine yapılmış bir tecavüz olarak göreceğini ve mukabelede bulunacağını, İngiltere ve Fransa'nın ise verdikleri taahhütlerden dolayı Almanya'ya savaş ilan edeceklerini söyleyerek, savaşın sorumluluğu Lehistan'ın üzerine atmıştır.³²⁵ Türk basını hükümet politikasına da paralel olarak asla bir savaş çıksın istememektedir. Gazetelerde savaşın çözümsüzlükten başka bir şey getirmeyeceği, dünyayı daha da kötü bir hale getireceği yönünde yazılar yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın dünyaya verdiği zararlardan bahsedilmiştir. Bunun yanında zayıf da olsa

³²³ Ahmet Şükrü Esmer, Danzig İçin Harp Çıkar Mı?", *Ulus Gazetesi*, 5 Temmuz 1939, s. 3.

³²⁴ Necmettin Sadak, "Şüphe ve Tereddüd Devrinin Son Günlerini Yaşıyoruz", *Akşam Gazetesi*, 25 Ağustos 1939, no.7467, s. 1.

³²⁵ Muharrem Feyzi Togay, "Avrupa Sulhü Lehistanın Elinde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Temmuz 1939, no.5439, s. 2.

Almanya'nın dünya barışı için yarattığı tehlikenin ancak bir savaşla sona ereceğini düşünen kalemler de vardır.

Ulus Gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, 27 Ağustos'taki yazısında totaliter devletlerle bir anlaşma yapılmasına kati suretle karşı çıkmıştır. Atay'a göre totaliterlere kan dökülmeden toprak vermekle bir şeyler halledilseydi, İtalya'nın Habeşistan'dan sonra tecavüzleri devam etmezdi. Atay, hiç kimsenin bir savaş istemediği ancak bir Münih barışı da istemediği belirtirken olası bir savaş sonrasında zararı uğrayacak olanların demokrasiler ve onların müttefikleri olmayacağını söylemiştir.³²⁶ Falih Rıfkı Atay, savaşın başlamasına günler kala, daha da ileriye giderek ve Almanya tehlikenin ilelebet halledilmesi için savaşın göze alınması gerektiğini söylemektedir:

“Yalnız Danzig meselesini halletmek değil, bu fasılasız buhran devrine nihayet vermek, hastalığı kökünden tedavi etmek, kuvet, zor ve tecavüz politikasını durdurmak, Avrupa insaniyetine maddi ve manevi nefes aldirmek lazım! Dün Südetler, bugün Danzig için kullanılan bu edebiyat, yarın petrol, hammadde, iskân toprağı, hülasa emperyalizmin bütün ihtiraslarını da aynı belagatle ve aynı mazlumiyet maskesiyle tatbik olunabilir... Ya iki rejim, büyük demokrasileri de kendilerinin bir nevi intiharı demek olan, dünyayı paylaşma fikrini kabul etmeğe mecbur edecekler yahut büyük barışçı demokrasiler bir harbe de malolsa, beynelmilel haktan, emniyet ve collaboration sisteminin esaslarını kurmağa muvaffak olacaklardır.”³²⁷

2.3.5. Almanya-İngiltere Anlaşmazlığının Basındaki Yansımaları

Basında Almanya ile İngiltere arasındaki anlaşmazlık hakkında da yorumlar yapılmıştır. Basın dünyada savaş rüzgârları esmesinin temel sebebi olarak Almanya'nın istekleri gösterirken, İngiltere'yi barışı koruyucu bir güç olarak nitelendirmektedir. Öyle ki Necmeddin Sadak, 8 Ağustos'taki yazısında savaş tehlikesinden kurtulmanın tek yolunun barış cephesinin güçlenmesi olduğunu belirtmiştir. Sadak, ayrıca Hitler ve Mussolini gibi büyük insanların nasıl olur da dünyadaki tecavüz girişimlerinin karşısına güçlü bir barış cephesinin çıkabileceğini akıl edemedikleri, bu durumun aslında totaliter rejimlerin bir sonucu olduğunu, şahsi dehaya fazla önem vererek diğer ihtimalleri göremediklerini söylemiştir.³²⁸

³²⁶ Falih Rıfkı Atay, “Veremekle Değil, Konuşmakla!”, *Ulus Gazetesi*, 27 Ağustos 1939, s. 3.

³²⁷ Falih Rıfkı Atay, “Sulh ve Harp Arasında”, *Ulus Gazetesi*, 30 Ağustos 1939, s. 5.

³²⁸ Necmettin Sadak, “Bu Çıkmazdan Nasıl Çıkılır?”, *Akşam Gazetesi*, 8 Ağustos 1939, no.7470, s. 11.

Necmeddin Sadak, 4 Ağustos'taki yazısında ise Avrupa'da yaşanan buhranlı dönemin sebebi olarak, dünya savaşı barışının ağır şartlarda yapılmış olmasını gösterenleri eleştirmiştir. Sadak'a göre mağlubu ve galibi olan her savaşın sonundaki barış, intikam tohumlarını barındırır, asıl kötü olan savaşın kendisidir. Sadak'a göre hedefine ulaşmış savaşlar ancak milli savaşlardır. Çünkü burada yurt savunması esastır. Maddi kuvvetlerin önüne geçebilecek tek kuvvet milliyet duygusudur.³²⁹

Ahmet Şükrü Esmer ise 7 Temmuz'daki yazısında Almanya ile İngiltere arasındaki anlaşmazlığın Almanya'ya göre nedenini açıklarken, Hayat Sahası fikrini eleştirmeye devam etmiştir:

*“Şimdi anlıyoruz ki, İngiltere'nin de bu hayat sahası adını verdikleri muntikanın kendilerine terk edilmesini ümit ediyorlarmış. İngiltere bunu yapmadığı için Hitler 1935 mukavelesini feshetmiş ve şimdi de alman matbuatı, İngiltere'nin medeniyet için tehlike teşkil ettiğini dünyaya anlatmaya çalışıyor. İkide bir, hayat sahasındaki alman haklarının tanınması pahasına İngiltere ile barışmaya hazır olduklarını bildirmek fırsatını da kaçırmamaktadırlar. Ve anlaştıkları dakikada İngiltere tekrar medeniyetin direklerinden biri olacaktır. Başkalarını bu derece safderun saymak haddizatında bir safderunluktur. Biz Almanlara haber verelim ki çıkmaz işler peşindedirler.”*³³⁰

Türk basını olası bir savaşta Almanya'ya hiç şans vermemiştir. İtalya'nın Almanya yanında savaşa katılacağını düşünülmemektedir. Denizden istilaya açık bir coğrafyası olan İtalya'nın başarılı olma şansı yoktur. Ayrıca Almanya'nın askeri gücü ile İngiltere'nin askeri gücü kıyaslanmıştır.

Akşam gazetesinin 30 Ağustos'taki sayısının iç sayfalarında tam sayfa olarak çıkan makalede Alman hava gücünün İngiliz deniz gücüne karşı başarı elde edemeyeceği anlatılmıştır: *“Tayyare Bombalar ile Donanma Mağlup Edilemez. Mihver Devletlerinin Hava Silahı Demokrasilerin Donanması İçin Ciddi Bir Tehlike Teşkil Edemez.”*³³¹

³²⁹ Necmettin Sadak, “Dünya Harbinin Yirmi Beşinci Yılı”, *Akşam Gazetesi*, 4 Ağustos 1939, no.7466, s. 4.

³³⁰ Ahmet Şükrü Esmer, “Almanlara Göre İngiliz-Alman Anlaşması”, *Ulus Gazetesi*, 7 Temmuz 1939, s. 3.

³³¹ *Akşam Gazetesi*, 30 Ağustos 1939, 7492, s. 5.

Basında Almanya'nın gücüne dikkat çeken yazarlar da bulunmaktadır. Nadir Nadi, bunların başında gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Nadir Nadi'nin Almanya'ya karşı görüşleri savaşın gidişatına göre değişiklikler göstermiştir.

Nadir Nadi, 6 Temmuz'daki yazısında denizde demokrasilerin üstün olduğunun inkâr edilemez olduğunu, karada ise totaliterlerin gücünün daha fazla olduğunu, hatta Fransa'nın bir Alman taarruzundan çekindiğini belirtmiştir.³³²

Nadi, 3 Ağustos'taki yazısında ise Alman basınının eski müttefiki Türkiye'yi yok farz etmesini şu sözlerle eleştirmiştir:

*“Werner Von Heimbürg isminde, gene tanımadığım başka bi muharrir “Sadık Silah Arkadaşlığı” serlevhalı makalesinde umumi harbde, Almanya'nın yanında döğüşen milletlerin kahramanlığından ve fedakârlığından bahsediyor. Muharrir, tabiatile Türkiyeyi listeden silmiştir. Ona göre umumi harbde Almanyanın müttefiki olarak sayılmaya değer yalnız Bulgaristanla Macaristan vardır. Bu iki milleti bir hayli pohpohladıkdan sonra Balkanlılara hitab ederek asıl sadede geçiyor ve Almanya tarafından oralara göz dikilmediğini, nasyonal sosyalist rejiminin, herhangi bir yerde hegemonia tesisini düşünmediğini (!), bilakis Hitler'in bu gibi fikirlerden nefret ettiğini (!) iddia ediyor.”*³³³

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımı unutmayan Türkiye Cumhuriyeti, bu kez ihtiyatlı davranarak kendisini savaştan uzak tutmayı başarmıştır.

2.3.6. Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı

Tek Partili sistemle yönetilen Türkiye'de basın genellikle hükümet politikalarıyla aynı ölçüde yayın yapmıştır. Bu bakımdan Türk basınının İngiltere'ye bakışı da hükümetin bakışı ile aynı çizgide olmuştur.

Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye ve İngiltere arasında çözümlenemeyen konular, iki ülkenin ilişkilerinde belirleyici etken olmuştur. Özellikle iki ülke arasındaki en önemli mesele Musul üzerindeki hak iddialarıdır. İngiltere, Lord Curzon'un “Biritanta Orduları savaşta Türk Ordularını yenmiş, Musul'u ve tüm Irak'ı fethetmiştir. Bu bakımdan bu ülkeler üzerinde fetih hakkına dayanarak iddia sahibidir.” ifadesinden yola çıkarak Musul'u kılıç hakkı olarak kendi mülkü

³³² Nadir Nadi, “Asıl Zayıf Tarafları”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Temmuz 1939, no.5441, s. 1

³³³ Nadir Nadi, “Bir Sükutun İzahı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ağustos 1939, no.5469, s. 9

saymıştır.³³⁴ Musul meselesiyle öne çıkan gerginlik 1936 yılında Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile hızla iyileşmeye başlamıştır.³³⁵ İyileşen ilişkiler Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılmasıyla daha da gelişmiştir. Türk-İngiliz ilişkilerinin zirve yaptığı dönem ise İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin yapmış olduğu ittifakla gerçekleşmiştir.³³⁶

Dönemin Türk Dış İşleri Bakanı Tefik Rüşti Aras, Milletler Cemiyeti'ne katılma sürecini şu sözlerle açıklamıştır:

İngiltere Dış İşleri Bakanı Curzon Türkiye'yi Milletler Cemiyeti'ne katılması halinde çevresindeki ülkelerin yayılmacı politikalarına karşı uluslararası arenada müdafaa edeceklerini söylemiştir. Bu durum Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesinde etkili olmuştur. Milletler Cemiyeti'ne katılmak Türk-İngiliz Münasebetlerinin iyileşmesinde çok etkili olmuştur.³³⁷

*“Vakıa bu müessese, bu ihtiyacı duyan insanlığa karşı bir taraftan ümit vermek, diğer taraftan da Birinci Cihan Muharebesi sulhu ile elde edilen sakat muvazene ve ahengi sathi tamirlerle muhafaza etmek emeliyle tertiplenmişti. Bununla beraber bu müesseseye bütün milletler, hele Sovyetler Rusya'sıyla Birleşik Amerika Cumhuriyetleri de girerlerse müessesenin ihtiyaca daha uygun bir iyileşme göstereceğini de kuvvetle bekliyorduk. İşte bu ünite 18 Temmuz 1932 tarihinde bu müesseseye girdik.”*³³⁸

Bu olumlu hava Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla devam etmiştir. Türk Basını sözleşmeye büyük ilgi göstermiştir. Akşam Gazetesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün tebrikini ilk sayfadan şu şekilde vermiştir:

“Milletin yüksek seciyesine, ordusunun bükülmez arzusuna ve medeni beşeriyetin aldatılamaz bol şansına dayanarak ve güvenerek kullanılan zekâ, lojik ve enerjinin, bütün beşeriyetin muhtaç olduğu sulh ve huzur bahseden neticeler doğurabileceğinin bir delili olan Montreux Konferansı eseri cidden sevinmeğe ve

³³⁴ Elif Uyar, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk İngiliz İlişkileri Örneği”, *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 577.

³³⁵ Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası”, s. 254.

³³⁶ Burhan Aslan, *Türk Basınında Winston Churchill İngilteresi (1940- 1945)*, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 59.

³³⁷ Burhan Aslan, *a.g.t.*, s. 60.

³³⁸ Tefik Rüşti Aras, *Lozan'ın İzlerinde On Yıl*, Derleyen: Numan Menemencioğlu, Akşam Matbaası, İstanbul 1935, s. 107.

sevindirmeğe değer tarihi bir hadisedir. Tebrikinize teşekkür eder, ben de sizi tebrik etmekle kıvanç duyarım.”³³⁹

Savaş öncesi dış siyasette barışçıl ve aktif bir politika izleyen Türkiye’nin İran, Irak ve Afganistan arasında 1937 yılında kurduğu Sadabat Paktı, İngiltere’nin tam desteğini almıştır.³⁴⁰

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye ve İngiltere’nin arasındaki son gelişme 12 Mayıs 1939 tarihinde Ankara’da yayınlanan Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu olmuştur.³⁴¹ Deklarasyona doğru giden sürecin başlama sebebi yine İtalya tehlikesi olmuştur. İtalya’nın Nisan 1939’da Arnavutluk’u işgal etmesinin ardından İngiltere ve Fransa 13 Nisan’da Yunanistan ve Romanya’ya garanti verilir. Aynı garanti Türkiye’ye de teklif edilir ancak Türkiye teklifi uygun bulmakla beraber iki taraflı olmasını istemiştir. Türkiye ile İngiltere arasında 15 Nisan’da müzakereler 12 Mayıs 1939’da Türkiye’yi barış cephesine bağlayan bir deklarasyonun yayınlanması ile sonuçlanmıştır.³⁴²

12 Mayıs 1939 yılında yayınlanan deklarasyonun 4. maddesine göre, iki hükümet Akdeniz’e yapılacak bir tecavüz karşısında birbirlerine her türlü yardımı yapacaktır. Görüşmelerde İngiltere, 4. madde hükmünün Balkanları da kapsamı istemiş, Türkiye ise Sovyetler ve Bulgaristan sebebiyle bunu reddetmiştir.³⁴³

İngiltere, ortak deklarasyonla Türkiye’yi kendi yanına çekmeyi başarmıştır. Savaş boyunca da Türkiye’den yardım beklemekten vazgeçmemiştir. İngiltere’nin Türkiye ile ilişkileri başlıca iki temel noktaya dayanmıştır. Birincisi Türkiye’yi aktif olarak savaşın içine sokmak, ikincisi ise bunu başaramazsa, zararı en aza indirmek için Türkiye’nin Almanya ile yakınlaşmasını engellemektir. İngiltere’nin Ankara büyükelçisi, 8 Haziran 1941’deki telgrafında “*Türkiye Alman yanlısı olsaydı bizim halimiz ne olurdu?*” diyerek Türkiye’nin İngiltere için önemini ortaya koymuştur.³⁴⁴ İngiltere ile Türkiye yayınladığı ortak deklarasyon Sovyetler Birliği’nde de olumlu karşılanmıştır. Sovyet basınında deklarasyonu öven yazılar yer almıştır.

³³⁹ *Akşam Gazetesi*, 20 Temmuz 1936, s. 1.

³⁴⁰ Elif Uyar, *a.g.b.*, s. 582-583.

³⁴¹ Burhan Aslan, *a.g.t.*, s. 64.

³⁴² Ahmet Şükrü-Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.138-139.

³⁴³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 355.

³⁴⁴ Selim Deringil, *Denge Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 12.

Türkiye'nin bir anlamda batılı devletlere yaklaşması anlamına gelen bu deklarasyon daha sonra tarihçiler ve siyasetçiler tarafından eleştirilere de neden olmuştur. Eleştirilerin mihenk noktası ise Türkiye'nin Atatürk dönemindeki denge politikasından ayrılarak batılı devletlerin yanında yer almaya başlaması olmuştur. Ancak Türkiye, Sovyetler ile ilişkileri hiçbir zaman bozmak istememiştir. Öyle ki aynı yılın Ekim ayında Ankara'da imzalanan Türkiye-İngiltere-Fransa arasındaki üçlü ittifak anlaşmasına Türkiye daha sonra Sovyetleri de dâhil etmek için uğraşlar sarf edecektir. 23 Ağustos 1939 yılında Sovyetler ile Almanya arasında imzalanan saldırmazlık paktı Türkiye'de büyük şok yaratsa da Türkiye tümüyle umudunu kaybetmemiştir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile Moskova'da görüşmeler yapan Türkiye, savaş öncesinde ve savaş sırasında batı yanlısı bir politika takip etse de İngiltere'ye karşı tam bir güven duygusu içinde olmamıştır. Almanya'nın Versailles'den sonraki saldırgan tavırlarına ses çıkarılmaması, Avusturya'nın işgali ve özellikle Münih Konferansı'nda Çekoslovakya'nın parçalanmasına İngiltere tarafından göz yumulması, Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Öyle ki Türk dış politikasının İngiltere eksenine girdiği bir dönemde bile, adeta hükümetin sözcüsü olarak gösterilen Ulus Gazetesi'nde İngiltere'nin dış politikası eleştirilmektedir:

*“İngiltere büyük barıştan beri Fransa ile Almanya arasında çıkan ihtilaflarda hakem vazifesini yaparken daima Fransa'ya yardım eder gibi görünüp Alman noktai nazarına iltizam etmiştir. Almanya, Ren nehrinin boylarını silahlandığı zaman, İngiltere itidal tavsiyesiyle gene Fransa'nın önüne çıkmıştır. Avusturya ve Çekoslovakya meselesindeki İngiliz hakemliği de Almanya'ya hizmet şeklinde tecelli etmiştir.”*³⁴⁵

Ulus Gazetesi, Türkiye ile İngiltere'nin ortak deklarasyonundan sonra İngiltere'ye karşı görüşlerini yumuşatmıştır. İngiltere için dost devlet ifadeleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Falih Rıfkı Atay yazılarında açık bir dille olmasa bile İngiltere'yi Çekoslovakya olayında ses çıkarmamasından dolayı eleştirmeye devam etmektedir.

³⁴⁵ Ahmet Şükrü Esmer, “İtalyan-Fransız İhtilafı ve İngiltere”, *Ulus Gazetesi*, 5 Ocak 1939, s. 3

Atay, 27 Ağustos'taki yazısının ilk cümlelerinde Münih'te barışı korumak için son bir fedakârlık yapıldığını ve bu yüzden 15 milyon insanın kurban edildiğini belirtmektedir.³⁴⁶

Falih Rıfkı Atay, 29 Ağustos'taki yazısında ise Almanya'nın aslında İngiltere'den ne istediğini şu sözlerle belirtirken, İngiltere'nin daha önce Çekoslovakya meselesinde Alman isteklerini kabul etmiş olmasını eleştirmektedir:

*“Hitler İngiltere ve Fransa hükümetlerine diyor ki: Harbe mâni olmak istiyorsanız, beni Polonya karşısında serbest bırakınız. Eğer barış olursa, sizden hiçbir yardım görmesine imkân olmadığını Varşova'ya bildiriniz. Bu vaziyet Lehistan'ı ister istemez benimle anlaşmaya sevkedecektir... Nitekim bu usul Çekoslovakya hadisesinde müspet eserini verdi. İngilizler ve Fransızlar eğer bir barış olursa kendilerinden hiçbir yardım beklememek lazım geldiğini Prag'a anlattılar. Çekoslovakya da evvela silahlarını, sonra da hürriyetini ve haklarını Almanya'ya teslim etti.”*³⁴⁷

İngiltere'ye karşı eleştiriler zaman zaman basın yoluyla aktarılsa bile İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu barış cephesi sonuna kadar desteklenmektedir. Basında İngiltere ile Türkiye dostluğu hakkında sıkça yazılar çıkmakta, tarafsız olan ülkelere barış cephelerine katılmaları konusunda öğütler de verilmektedir.

İngiliz Amirali Cunnigham'ın Türkiye'ye gelmesinden dolayı gazetelerde “Dost Amiral” sözleri yer almaktadır.³⁴⁸

Falih Rıfkı Atay, 18 Ağustos'taki yazısında hala hangi tarafta duracağı kestirilemeyen devletlere seslenmektedir. Atay; Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan gibi devletlerin hala hangi tarafta yer alacağını bilinmediğini, Alman ve İtalyan ordularının Akdeniz'e yapacağı bir taarruzda bu devletlerin hepsinin ortadan kalkacağını bu devletlerin bilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu devletler eğer barışa hizmet etmek ve istikballerini korumak istiyorlarsa barış cephesine intikal etmeliydiler. Atay'a göre totaliter cephenin taarruzlarını durdurabilmenin tek yolu barış cephesinin güçlenmekten geçmektedir. Bu yüzden vakit geçirmeden tarafsız devletler barış cephesine katılmalıdır.³⁴⁹

³⁴⁶ Atay, “Vermekle Değil, Konuşmakla!”, *Ulus Gazetesi*, 27 Ağustos 1939, s. 1.

³⁴⁷ Falih Rıfkı Atay, “Buhranın Safhaları”, *Ulus Gazetesi*, 29 Ağustos 1939, s. 1.

³⁴⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ağustos 1939, s. 1; *Ulus Gazetesi*, 4 Ağustos 1939, s. 1.

³⁴⁹ Falih Rıfkı Atay, “Son Gayretler”, *Ulus Gazetesi*, 18 Ağustos 1939, s. 1.

Türk basını İngiltere ile ittifak yapmakla Türkiye'nin dünya barışına hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu ittifaka Sovyetlerin de katılması canı gönülden istenmektedir.

Yunus Nadi, 16 Temmuz'daki yazısında Deyli Telgraf gazetesinde İsmet İnönü'nün verdiği beyanattan hareketle bir taraftan Türk- İngiliz dostluğundan bahsederken, bir yandan da Türkiye'nin neden İngiltere'nin yanında yer aldığını açıklamaktadır. Nadi'ye göre Türkiye dünya barışını korumak için, Akdeniz ve Balkanların statükosunu korumak için İngiltere ile ittifak yapmıştır.³⁵⁰

Cumhuriyet Gazetesi'nin "Hem Nalına Hem Mihnine" adlı köşesinde, gazetenin yazarları tarafından isimsiz yazılar yazılmaktadır. Buradaki yazıların imzalı yazılardan daha açık bir dille yazıldığı görülmektedir. 4 Ağustos'ta bu köşede büyük ihtimalle Yunus Nadi'nin yazdığı bir yazıda, İngiliz donanmasının boğazlarda olmasından dolayı duyulan memnuniyet belirtilmektedir. Nadi; İngiltere ile Fransa ve Türkiye arasındaki silah arkadaşlığının Yakın Doğuda ve Akdeniz'de barışın temelini teşkil ettiğini söylerken, Türk-Sovyet dostluğunu da bu silah arkadaşlığı grubunun içine almıştır. Yunus Nadi, Pera Palas'ta gördüğü beyaz üniformalı İngiliz denizcileri birer barış güvercinine benzetmektedir. Nadi'ye göre İngiltere ile yapılan ittifakla Türkiye 1.500.000 tonluk bir donanma desteğine, İngiltere ise 2.000.000 süngü desteğine sahip olmuştur ancak bu durumun Türk donanmasını aldatarak, rehavete sürüklememesi gerekmektedir. Çünkü Türk donanması kendi kendine yeterli olacak kapasiteye sahip değildir. Türkiye'nin kuvvetli bir donanmaya ihtiyacı vardır.³⁵¹

Nadir Nadi 5 Ağustos'taki yazısında Türk-İngiliz iş birliğini şu sözlerle övmüştür:

*"İngiltere'nin, tarihte eşi görülmemiş bir gayretle müdafaaya çalıştığı dava, her şeyden önce hakkın ve adaletin hâkimiyetini temine matuftur. İnsanlık tarihinde hikmeti vücudumuzu teşkil eden bu yüksek mefhumların varlığı veya yokluğu mevzuu bahsölurken, biz şüphesiz lakayt ve seyirci vaziyette kalamazdık. İşte Türkiye ile İngiltere'yi birebirine yaklaştıran dostluk bağlarının düğüm noktası budur ve bu nokta kopmasına imkân tasavvur edilemeyecek kadar kuvvetlidir."*³⁵²

³⁵⁰ Nadir Nadi, "Türk-İngiliz Dostluğu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1939, no.5451, s. 8.

³⁵¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1939, no.5470/3.

³⁵² Nadir Nadi, "Türk-İngiliz İşbirliği", *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, no.5471/1.

Yazılarında İngiltere'ye olan desteğini açıkça ifade eden Necmeddin Sadak, Türk-İngiliz-Fransız ittifakının barış tehlikesini uzaklaştırdığını, bu ittifaka Sovyetlerin de katılmasının barış tehlikesi imkânsız hale getireceğini, Moskova müzakerelerinin sonucunun barış cephesinde büyük öfkeye yol açacağı söylenmektedir.³⁵³

Necmeddin Sadak 22 Temmuz'daki yazısında ise İngiltere ile Fransa'nın oluşturduğu barış cephesinin milletlerin hürriyetlerini korumak için muazzam bir birlik olduğunu söylemektedir. Mihver devletleri Münih Konferansı'nda barışsız toprak kazanma isteklerine ulaşmışlardır ancak şimdi artık daha fazla ileri gitmelerine barış cephesi izin vermeyecektir.³⁵⁴

Falih Rıfkı Atay ise barış cephesine farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Atay, gerçekçi bir açıdan yaklaşarak İngiltere ve Fransa'nın barış cephesini şu veya bu devleti korumak için oluşturmadıklarını, asıl amaçlarının totaliter cephe tecavüzüne karşı kendi istiklallerini korumak olduğunu söylemektedir. Atay, bu cephedeki diğer küçük devletlerin de İngiltere ve Fransa'nın istiklalini korumak için değil totaliter cephe taarruzlarından kendilerini korumak için bu oluşuma dâhil olduklarını belirtmektedir.³⁵⁵

Atay, İngiliz amiralinin Türkiye gelmesi vesilesiyle yazdığı yazısında, İngiltere'nin barış cephesini tam olarak oluşturabilmek için Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Atay son aşamanın İngiltere'nin Sovyetler ile anlaşması olacağını belirtmektedir.³⁵⁶

1938 yılının yazında savaşın eşiğinden dönülmüştür. İngiltere, bir savaşı göze alamamış, Münih Konferansı'nda Almanya istediklerini elde etmiştir. Ancak buna rağmen Almanya'nın istekleri devam etmiş ve 1939 yılı savaş beklentisi gerginliğiyle geçmiştir. Özellikle 1939 yazı, savaşın çıkıp çıkmayacağı konusunda dönüm noktasını oluşturmuştur.

Türk basınında da yaz döneminde savaş çıkmaması halinde bu yıl için savaş tehlikesinin atlatılacağı düşüncesi hâkimdir.

³⁵³ Sadak, "İngiltere, Fransa, Rusya Anlaşması", *Akşam Gazetesi*, 29 Temmuz 1939, no.7460, s. 1

³⁵⁴ Necmeddin Sadak, "Harb Olacak mı? Değil. Harb Oluyor!", *Akşam Gazetesi*, 22 Temmuz 1939, no.7453, s. 1

³⁵⁵ Falih Rıfkı Atay, "İlk Şart: Soğukkanlılık", *Ulus Gazetesi*, 26 Ağustos 1939, s. 4.

³⁵⁶ Falih Rıfkı Atay, "Bir Ziyaret Münasebetiyle", *Ulus Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, s. 3.

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Muharrem Feyzi Togay'a göre İngiltere meclisinin tatile girmesi, savaşın 1939 yazında çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Togay, yakında bir savaş tehlikesinin olmadığını düşünmektedir. Onu bu düşünceye sevk eden İngiltere meclisinin tatile çıkmasıdır. Togay, savaş tehlikesi olması durumunda İngiltere meclisinin tatile çıkmayacağını düşünmektedir.³⁵⁷

Necmeddin Sadak ise, bu zamana kadar savaş olmamasının tek sebebinin İngiltere ve Fransa'nın her an savaş olacakmış gibi hazırlamaları olduğunu, bu durumun totaliter devletleri korkuttuğunu söylemektedir. Sadak'a göre Barış cephesine katılım ne kadar güçlenirse barış ihtimali de o kadar azalacaktır. Sadak, totaliter cephenin bugüne kadar hep bir savaş çıkartacakmış gibi davranıp, kan dökmeden toprak kazandığını, şimdi ise artık karşılarında İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu barış cephesinin olduğunu ve onların, tecavüzleri önlemek için harbi bile göze aldıklarını söylemektedir.³⁵⁸

2.3.7. Türk Basınının ABD'ye Bakışı

Türkiye ve ABD ilişkileri İkinci Dünya Savaşı öncesinde çok canlı olmamıştır. Bu durgunluğun sebebi olarak 1929 Ekonomik buhranı ve her iki ülkenin de kendi iç politikadaki sorunları gösterilebilir. Savaşın başlamasından itibaren iki ülke arasındaki ilişkiler 1 Nisan 1939 yılında imzalan Ticaret Antlaşması sonucunda ekonomik boyuttan ilerlemeye başlamıştır.³⁵⁹

ABD bağımsızlığı kazandığı ilk günden beri Avrupa'daki siyasi hadiselerin uzağında durmayı tercih etmiştir. ABD'nin bu tavrında Amerika kıtasındaki Latin bölgelerinde çıkabilecek olası bir karışıklığa müdahale için bölgeye gelebilecek Avrupa ülkelerinden çekinmesi de etkili olmuştur. Olası bu senaryolara karşı önceden tedbir almak isteyen ABD, Beşinci Başkanı James Monroe 2 Aralık 1823 yılında daha sonra "*Monroe Doktrini*" adını alacak olan konuşmasını Amerikan Kongresine yapmıştır.³⁶⁰ Monroe doktrini, Amerika'nın dış politikasının temelini oluşturmuştur. Buna göre Amerika, Avrupa'nın işlerine karışmayacaktır, Avrupa devletleri de

³⁵⁷ Muharrem Feyzi Togay, "İngiliz Parlamentosu ve Sulh", *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, no.5471/2.

³⁵⁸ Necmeddin Sadak, "İngilizler de, Fransızlar da Artık İllallah Diyorlar", *Akşam Gazetesi*, 31 Ağustos 1939 no.7498, s. 4.

³⁵⁹ Meryem Baytok, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Türk Basınında Yansımaları (Atatürk'ün Ölümünden 1960'a Kadar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007, s. 27.

³⁶⁰ Sümer, Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 19, Güz 2008, s. 119-144.

Amerika'nın iç işlerine karışmamalıdır. Avrupalı herhangi bir devletin Amerika kıtasına ayak basması ve burada sömürgeci faaliyetlerde bulunması, Amerika tarafından düşmanca bir hareket olarak görülecektir.³⁶¹

Amerika, Monroe Doktrinini ilk olarak Birinci Dünya Savaşına katılarak delmiştir. Ancak savaşın sonrasında Amerika tekrar kendi içine kapanmış, Avrupalı devletlere müdahale etmemiştir. Monroe Doktrinini ikinci kez delen ve hatta onu tarihe gömen olay, Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na katılması olmuştur.

Türk basını ise bu süreçte Amerika'nın tarafsız gibi görünmesine rağmen demokrasilerin yanında savaşa katılmasını umut etmektedir. 1939 yılı boyunca Türk basınında Amerika ile ilgili çok fazla haber yer almamıştır. Yine de basında Amerika'ya karşı olumlu bir yaklaşım gözlenmektedir.

Ahmet Şükrü Esmer, 5 Şubat'taki yazısında Amerika'nın demokrasiler yanında savaşa katılması umudunu şu sözlerle ifade etmektedir:

*“Ruzvelt şüphesiz Avrupa'da demokrat devletlere mütemayildir. Onlara Amerika'dan silah satılmasını teşvik ediyor. Sonra totaliter devletlerin Amerika demokrasisi için tehlike teşkil edebileceklerine kanidir. Amerika'yı silahlandırmaktadır. Fakat Amerika'nın Avrupa devletleriyle siyasi ittifak akdetmeğe yanaşacağı çok şüphelidir. Hatta denilebilir ki şimdilik yanaşmayacağı şüphesizdir. Buna en büyük engel de Umumi Harbin Amerika'da doğurduğu hayal sukutudur. Bununla beraber Alman ve İtalyan liderleri demokrasi rejimlerine karşı yaptıkları açık ve şiddetli hücumlarla Amerika'yı Avrupa devletlerinin kollarının içine atmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Amerika ile iş birliği bahsinde İngiltere'nin ve Fransa'nın en büyük ümitleri de bundandır.”*³⁶²

1939 yılında Amerika'nın dış politikasıyla ilgili önemli bir gelişme de Amerikan meclisinin tarafsızlık kanununun görüşülmesini tehir etmesidir. Bu durum basında üzüntü uyandırmıştır. Karar en çok Amerikan gazeteleri tarafından eleştirilmiştir. Türk basını da eleştirilerin yansımalarını sayfalarına taşımıştır:

*“Amerikada Mebusan Meclisinin Kararına İtirazlar Şiddetleniyor.”*³⁶³

³⁶¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 70.

³⁶² Esmer, “Dört Günün Tarihi”, *Ulus Gazetesi*, 5 Şubat 1939/3.

³⁶³ *Akşam Gazetesi*, 5 Temmuz 1939, no.7436/1.

Ulus Gazetesi de 21 Temmuz'daki manşetinde Amerikan Basını'nın beklentisini yansıtmıştır: “*Bitaraflık kanununun müzakeresinin tehiri dolayısıyla Amerikan gazeteleri diyor ki: Her Ne Olursa Olsun Amerika Bir Barışta Demokrasilerle Beraber.*”³⁶⁴

Yunus Nadi de 13 Ağustosta ki yazısında mihver devletlerinin, Avrupa'da ve özellikle Balkanlarda bir saldırıya geçecek olurlarsa, bu tecavüze Dünya devletlerinin karşı çıkacağını hatta tarafsızlığının sürmesinde ısrar eden Amerikan Meclisi'nin bile kararından dönüp, Amerika'nın savaşa katılmasına izin vereceğini belirtmiştir.³⁶⁵

Ahmet Şükrü Esmer, 13 Temmuz'daki yazısında Amerika'nın tarafsızlığı konusunda Amerikan halkının da ikiye bölündüğünü, ancak ortak noktanın barıştan yana olduğunu belirtmiştir. Esmer'e göre Amerikan halkının bir kısmına göre Amerika tarafsız kalmaya devam etmelidir. Savaşın çıkmasına engel olunamayacağına göre en uygun olan savaştan mümkün olduğunca uzak durmaktır. Bunun da en iyi yolu Amerika'nın tarafsız kalmasıdır.

Amerikan halkının diğer bir kısmına göre ise Amerika savaşın çıkmasına engel olabilir, bu yüzden Amerika demokrasilerin yanında yer almalıdır, Amerikan başkanına barışı koruyabilmesi için daha fazla imkânlar verilmeli ve silah satışı yasaklanmamalıdır. Esmer'e göre Başkan Roosevelt, demokrasilerin yanında yer almak istemektedir ancak meclisteki muhalefet buna karşı çıkmaktadır. Bunun sebebi ise yaklaşan Amerikan seçimleridir.³⁶⁶

2.3.8. Türk Basınının Fransa'ya Bakışı

Fransa ile Türkiye arasında Lozan anlaşmasında çözüm bulunamayan bazı meseleler daha sonra çözümlenmek üzere ertelenmiştir. Bu meseleler sırasıyla; Fransız okulları, Adana-Mersin demiryolu, Osmanlı Devleti'nin borçlarının ödenmesi³⁶⁷ ve Hatay meselesidir.³⁶⁸

Tüm dünyayı derinden etkileyen 1929 ekonomik krizi sebebiyle Türkiye, Osmanlı Devleti'nden kalan borçları ödemekte zorduk çekmiştir. Bu durum üzerine

³⁶⁴ *Ulus Gazetesi*, 21 Temmuz 1939/1.

³⁶⁵ Nadi, “Balkanların Selameti Balkanlıların Elindedir, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ağustos 1939, no.5479/1.

³⁶⁶ Esmer, “Bitaraf Amerika”, *Ulus Gazetesi*, 13 Temmuz 1939, s. 3.

³⁶⁷ V. Ercan Yurttaş, *Lozan Barış Konferansında Çözüme Kavuşturulamayan Sorunlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007, s. 34.

³⁶⁸ Yurttaş, *a.g.t.*, s. 52.

Türkiye borçların ödenmesinde kolaylık sağlanması için Hoover moratoryumundan yararlanmak istemiş ve ödeme şartları iyileştirilmiştir. Fransız okullarında Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetleme hakkı edinmesi ile tarih, coğrafya derslerinin Türkçe okutulması ve Türk öğretmenler tarafından verilmesi, Fransızların tepkilerine rağmen gerçekleşmiştir. Adana-Mersin demiryolunun işletmesi de 1929 yılında Türkiye ve Fransa ile yapılan bir ikili anlaşma neticesinde Türk tarafına geçmiştir.³⁶⁹

İki taraf arasında borç meselesi çözüme kavuşmuşken Hatay meselesinin çözümü kolay olmamış ve uzun bir sürenin sonunda neticelenmiştir. Hatay, Mustafa Kemal Atatürk'ün en çok önem verdiği dış mesele olmuştur. Bu sebeple Türkiye'nin dış politika gündeminin en önemli maddesi 1936 yılından itibaren Hatay'dır.³⁷⁰ Hatay Meselesinin çözümü 23 Haziran 1939 tarihinde gerçekleşmiştir.³⁷¹ Bu tarihe kadar geçen sürede Türk-Fransız ilişkileri gergin geçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Almanya ve İtalya'nın çevrelerindeki ülkelere karşı takındıkları saldırgan tavır Fransa'nın Türkiye ile ilişkilerini gergin atmosferden ılımlı bir tutuma taşınmasına neden olmuştur.³⁷² İngiltere ile müttefik olan Fransa olası bir savaş ihtimalinin önüne geçmeyi istemiştir. Bu sebeple bir barış cephesi oluşturmak için çaba göstermiştir. Bu politikanın sonucu olarak da Fransa, Türkiye ile iyi ilişkiler kurma pahasına Hatay meselesinde geri adım atmıştır. İki ülke arasında 23 Haziran 1939'da imzalan antlaşma ile Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasını kabul etmiştir.

Bu durumun basına yansımalarına örnek olarak Son Posta Gazetesi'nin şu haberi gösterilebilir.

“Önceki gün Büyük Millet Meclisinde, Fransa ile Türkiye ilişkilerini yepyeni bir döneme sokan iki önemli hadise gerçekleşmiştir. Bunlardan biri Hatay'ın Türkiye'ye kesin surette teslimini ifade eden bir anlaşmanın imzası, diğeri de iki ülke arasında karşılıklı bir yardım paketi yapılmasına dair beyanattır. Birinci hadise, iki ülke arasında on yedi seneden beri muallâkta kalmış ve iki seneden fazla bir zaman

³⁶⁹ Oktay Zaif, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasî Olaylar (1923-1939)”, *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, 382.

³⁷⁰ Hamit Pehlivanlı, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Millî Emniyet Hizmetleri Teşkilâtı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi”, *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 184.

³⁷¹ Figen Atabey, “Hatay'ın Anavatanına Katılma Süreci”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 7, Temmuz 2015, s. 200.

³⁷² Atabey, *a.g.m.*, s. 201.

zarfında muhtelif safhalardan geçtikten sonra uzun görüşmelere mevzu olmuş bir meselenin nihayet kesin surette çözülmüş olmasından ibarettir. Millet Meclisi bu haberi büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Milli Türkiye'nin uzun bir zamandan beri neticelenmesini beklediği bir işin tamamlanmış olması, bu memnuniyetin esasını teşkil eder. Yakın bir zamanda Hatay'ın gerek fiilen ve gerek hukuken ana Vatana katılması tamamen gerçekleştirilmiş olacak ve bununla Türkiye ile Fransa arasında geçmişten beri süregelen bir anlaşmazlık konusu teşkil etmiş olan yegâne mesele de tarihe karışmış bulunacaktır. Bu hadise bizi iki türlü mutlu eder. Biri, Hatay'ın anaVatana kavuşması, diğeri de Türkiye ile Fransa arasında artık anlaşmazlık konusu kalmamış olması. Her ikisi de her iki taraftan memnuniyetle karşılanacak hadiselerdir.”³⁷³

Fransa ile Türkiye'nin ilişkilerinin iyileşmesi Türk basınına da yansımıştır. Fransa hakkında olumlu düşünceler kaleme alınmıştır. Falih Rıfkı Atay, 24 Haziran'daki yazısında Türk-Fransız ilişkilerini şöyle yorumlamıştır:

“Ne biz Fransa'dan ne Fransa bizden ve ne de iki millet beraber hiç kimseden istediğimiz yoktur. Biz barışı, beynelmilel iş birliği, söze, ahenge ve milletlerin haklarına riayeti istiyoruz. Tarih yüksek insani davalar hususunda iki millet hesabına da unutulmaz fedakârlıklar kaydeder. Hatay'a kavuştuğumuz için ne kadar mesut isek, Fransa ile aramızdaki son engeller kalkarak birbirimize ellerimizi bütün kuvvetin ve samimiyeti ile vermek imkânı bulduğumuz için de o kadar bahtiyarız.”³⁷⁴

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk basını yayınlarında Fransa'ya çok yer vermemiştir. Fransa özet olarak Türk basını gözünde İngiltere ile barış ortamını tesis etmek isteyen bir olarak konumlanmıştır.

2.3.9. Türk Basınının İtalya'ya Bakışı

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Türkiye, İtalya'ya her zaman kuşkuyla bakmıştır.³⁷⁵ İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Türkiye, uluslararası politikada milli menfaatlerini korumak için yaşanan gelişmelerin takipçi olmuştur. Yaşanılan gelişmeler neticesinde İtalya'nın Türk topraklarında gözünün olması ve

³⁷³ *Son PostaGazetesi*, 25 Haziran 1939.

³⁷⁴ Atay, “Hatay, Fransa ve Türkiye”, *Ulus Gazetesi*, 24 Haziran 1939, s. 1

³⁷⁵ Deringil, *Denge Oyunu*, s. 7.

Mihver blokunun saldırgan politikaları Türkiye'nin Batı blokuna daha yakın bir siyaset izlemesine neden olmuştur.³⁷⁶

İtalya siyasi birliğini tamamlamış ve 1922 yılında Mussolini'nin iktidara gelmesiyle beraber itibaren genişlemeci ve yayılcı politika gütmüştür.³⁷⁷ Saldırgan politikalar sergileyen Almanya ile İtalya'nın yakınlık kurması Türkiye'de endişe yaratmıştır. Çünkü İtalya Osmanlı Devleti zamanından beri Akdeniz'de egemenlik kurmak peşindeydi ve Türk topraklar üzerinde emelleri vardır. Alman ve İtalyan işbirliği de savaşın Akdeniz'e kayacağını ve Türkiye'ye sıçrama ihtimali bulundurmaya başlamıştır.³⁷⁸

Türk basınına yansıyan ifadelere göre ilk olarak İtalya'nın olası bir savaşta tarafsız kalacağı yönünde bir izlenim oluşmuştur. Fakat yine de İtalya'nın tavrından emin olamayan Türkiye, olası bir saldırıya karşı yanında durabilecek müttefikler aramıştır. Bu çabalarından sonuç alan Türkiye 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile Ankara'da ittifak antlaşması imzalamıştır.³⁷⁹

Akdeniz'in kuzeyindeki İtalyan faaliyetleri de Türkiye'yi endişelendiren bir başka konu olmuştur. Balkanlara etki etmeye çalışan İtalya 13 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmiştir. Bu durum Balkan Paketi'nin hiçbir ehemmiyetinin kalmamasına neden olmuştur. Türkiye bir savunma refleksi olarak, Balkanlar üzerinden gelebilecek bit Mihver tehdidine karşı Müttefik saflarına daha da yaklaşmıştır.³⁸⁰

Mihverlerin Balkanlar üzerindeki faaliyetlerine en sert tepki Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Refik Saydam'dan gelmiştir. Saydam “*Türk ordusu her tecavüzü bertaraf etmeye kadirdir.*” Sözleriyle Arnavutluk işgaline karşı tepkisini dile getirmiştir.³⁸¹

³⁷⁶ Ayçin Demir, *Türk Basınında Mussolini İtalyası (1939- 1945)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 113.; Yavuz Özgüldür, *a.g.b.*, s. 83.

³⁷⁷ Mahmut Yargıç, “İkinci Dünya Harbi Öncesi, Harp Esnası Ve Sonrasında Türkiye'nin Millî Politikası ve Millî Askerî Stratejisi”, *Altuncu Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi Ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 473.

³⁷⁸ Ayçin Demir, *a.g.t.*, s. 113.

³⁷⁹ *Vakit Gazetesi*, 20 Birinciteşrin 1939.

³⁸⁰ Ayçin Demir, *a.g.t.*, s. 113-114.

³⁸¹ *Tan Gazetesi*, 11 Nisan 1939.

Türk basını da İtalya'nın tavrına tepki göstermiştir. Eleştiriler, İtalya gibi Habeşistan ve Arnavutluk'a saldırmış totaliter bir devletin böyle bir tavır sergilemeye hakkı olmadığı yönündedir.³⁸²

İkinci Dünya Savaşı öncesinde İtalya ile Türkiye arasındaki en önemli ihtilaf konusu, Hatay'ın AnaVatan'a katılmasıdır. Hatay meselesinin gündeme geldiği ilk dönemden itibaren Türkiye'ye düşmanca tavırlarını sürdüren İtalya, Türkiye karşıtı kişi, grup ve cemiyetleri desteklemiş ve Hatay'da yaşayan birkaç kişiyi de Türkiye karşıtı propagandalarını yaymak için kullanmıştır.³⁸³ Hatay'ın Türk topraklarına katılmasına karşı çıkan İtalya ilk tepkisini Fransa'ya verdiği bir nota ile göstermiştir. Cumhuriyet Gazetesi bunu: *“İtalya'nın notası: Roma hükümeti Hatay'ın ilhakını tanımak istemiyor. Türk-Fransız anlaşması, San Remo itilafına muhalif bulunuyormuş!”* manşetiyle duyurmuştur.³⁸⁴

İtalya basını da Hatay'ın anaVatana ilhakını eleştiren yazılar yayınlamıştır. Onlara göre Türkler, Hatay karşılığında kendilerini demokrasilere kiralamışlardır. Türk-İngiliz anlaşması Akdeniz paktına aykırıdır. İngiltere, Arap memleketlerini Türkiye ile paylaşmak istemektedir ve Hatay'da bu paylaşımın bir parçasıdır. Fransa'nın Hatay'ı Türkiye'ye bırakması Milletler Cemiyeti prensiplerine aykırıdır. İtalyan basının suçlamalarına Türk basını tek tek cevap vermiştir. Buna göre Hatay asla bir anlaşmanın bedeli olarak kabul edilemez. Türkiye Hatay'ın halkı Türk'tür ve Türkiye burayı yirmi yıldan beri istemektedir. Türkiye'nin Arap memleketleri üzerinde birtakım emelleri de yoktur. Bu Türkiye'yi meydana getiren ana prensiplere aykırıdır. İtalya'nın iddiaları mantık dışıdır.³⁸⁵

Ulus Gazetesi'nde Ahmet Şükrü Esmer ise Hatay konusunda İtalya'nın bu olumsuz tutumunun sebebine farklı bir açıdan yaklaşır. Esmer'e göre İtalya'nın kabullenemediği nokta Hatay'ın Türkiye'ye Fransa ile yapılan uzlaşma sonucunda katılmış olmasıdır. Eğer Türkiye Fransa ile anlaşma zemini aramadan İtalya'nın Arnavutluk'ta yaptığı gibi Hatay'ı bir emrivaki ile işgal etseydi, İtalya bu durumda

³⁸² Aykaç, “Nota Verilmişmiş”, *Akşam Gazetesi*, 15 Temmuz 1939, no.7446, s. 6

³⁸³ Hamit Pehlivanlı, *a.g.b.*, s. 174.

³⁸⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1939, no.5449, s. 1.

³⁸⁵ Nadi, “İtalyan Matbuatının Neşriyatı Karşısında”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Temmuz 1939, no.5438, s. 1

Türkiye'yi destekleyecektir. Ancak şimdi Türkiye ile Fransa'nın ayrıca İngiltere'nin, aralarında mutabık kalmaları İtalya'nın menfaatlerine uygun düşmemektedir.³⁸⁶

Akşam gazetesi başyazarı Necmeddin Sadak da Ahmet Şükrü Esmer'i doğrularcasına İtalyan ve Alman gazetelerinin Türkiye ile Fransa'nın Hatay meselesinden dolayı araları gerginleştğinde şiddetle Türkiye'yi desteklediklerini bildirmiştir. Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında uzlaşmaya doğru gittiğinde ise Türkiye'nin eleştirildiğini, Atatürk yolundan sapıldığının söylendiğini, İtalya'yı asıl kızdıran hadisenin Türkiye'nin demokrasiler yanında yer alması olduğunu söylemiştir. Sadak, Hatay meselesinden sonra İtalyan basınında sıklıkla Türkiye ile ilgili makalelerin yazıldığını ve Türkiye'nin Balkanlarda gizli emelleri olan bir devlet olarak gösterilerek İtalya'nın Balkan birliğini bozmaya çalıştığını ancak hiçbir Balkan devletinin İtalya'nın bu tuzağına düşmeyeceğini söylemektedir.³⁸⁷

İtalya mihver devletlerinden biridir ancak olası savaş karşısında İngiltere ve Fransa'nın karşısında Almanya'nın yanında savaşa katılıp katılmayacağı konusu Türk basınında önemli bir yer işgal etmiştir. Basında, İtalya'nın savaşa dâhil olması durumunda uzun sahil kıyılarının İngiliz ve Fransız saldırılarına açık olacağı, İtalya'nın sahillerini savunmasının oldukça güç olacağı, demokrasilerin ablukası altında kalacağı ve yeterli stoğa sahip olmadığı için eninde sonunda teslim olacağı söylenmiştir. Roma'nın bile tehlike içerisinde olduğu belirtilmiştir.³⁸⁸

Yunus Nadi ise İtalya'nın savaşa girme olasılığına, savaşın büyümesi ve Akdeniz'e sıçrayarak Balkanları ve Türkiye'yi tehdit etmesi açısından yaklaşmaktadır. Nadi, İtalya'nın savaşa girmemesi temenni etmekte ancak aksi bir durumda Türkiye'nin dikkatli bir politika izlemesi gerektiğini de belirtmektedir.³⁸⁹

İtalya'nın savaşa kesin olarak girip girmeyeceği konusunda muallakta kalmış olan Türkiye'nin, 10 Haziran 1940 tarihinde İtalya'nın savağa resmen girmesiyle tüm gözler üzerine dikilmiştir. Müttefiklerden İngiltere ve Fransa, 1939 yılında yapılan antlaşmaya dayanarak Türkiye'nin kendi saflarında savaşa katılmasını istemiştir.

³⁸⁶ Esmer, "İtalya'nın Manasız Hareketi", *Ulus Gazetesi*, 13 Temmuz 1939, s. 3.

³⁸⁷ Sadak, "Bir İtalyan Gazetesine Cevab", *Akşam Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, no.7467, s. 4.

³⁸⁸ "Hem Nalına Hem Mıhına", *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ağustos 1939, no.5494, s. 3.

³⁸⁹ Nadi, "İtalyanın Harbe Girmemesi Takdirinde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ağustos 1939, no.5495, s. 1.

İtalya'da müttefiklere karşı savaş ilan ettiğini Türkiye'ye bir nota vasıtasıyla bildirmiştir.³⁹⁰

Türkiye ise Müttefiklerin çağrısını daha önce kendi aralarında yapmış oldukları antlaşmanın dördüncü maddesine dayanarak reddetmiştir.³⁹¹ Başbakan Refik Saydam bu hususta 26 Haziran 1940 tarihinde bir açıklama yapmıştır yapmış olduğu açıklamada bu husus hakkında şu sözleri söylemiştir:

*“İtalya'nın harbe girmesi üzerine hadıs olan vaziyeti Cumhuriyet Hükümeti etrafiyla tetkik etmiş ve üçlü muahedenin cüzü mütemmimi olan 2 numaralı protokol hükmünü tatbik karara vererek icap eden tebligatı yapmıştır. Buna nazaran Türkiye hâlihazırdaki gayri muhariplik vaziyetini muhafaza etmektedir. Memleketimizin emniyeti ve müdafaası için bir taraftan askeri hazırlıklarımıza devam etmekle beraber, diğer taraftan her zamankinden fazla uyanık durmak mecburiyetindeyiz. Her türlü tahrikten içtinap eden bu dikkatli vaziyetimizin memleketimiz için olduğu kadar etrafımız için de sulhun muhafazasına hadim olacağını ümit etmekteyiz.”*³⁹²

Başbakan Saydam'ın bu açıklamaları üzerine Zekeriya Sertel gazetesindeki köşede bir yorumda bulunmuştur. Sertel özetle Türkiye'nin yapılmış olan ittifaka bağlı kaldığını fakat savaş henüz Doğu Akdeniz'e sıçramadığı için şu anda Türkiye'nin savaşa girmesine gerek kalmadığını yazmıştır.³⁹³ Bu tarihten itibaren müttefikler Türkiye'yi yanlarında savaşa sokmak için sık sık girişimlerde bulunmuştur.

³⁹⁰ Ayçin Demir, **a.g.t.**, s. 115.

³⁹¹ Ayçin Demir, **a.g.t.**, s. 115.

³⁹² **Son Telgraf Gazetesi**, 27 Haziran 1940.

³⁹³ **Tan Gazetesi**, 27 Haziran 1940.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN FRANSA'YI İŞGALİNİN TÜRK BASININA YANSIMASI

3.1. Türk Basını ve Savaş Yıllarında Almanya'nın Fransa'yı İşgali

Türk basınının, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgaline bakışını izah etmek için ilk önce basının bu dönemdeki işleyiş tarzına ve yayın politikasına bakmak gerekecektir. Çünkü savaş yıllarında; Almanya'nın Fransa'yı işgali de dâhil dış siyasi haberlerin basındaki yeri, ancak basın ve iktidar arasında meydana gelen münasebet neticesinde anlaşılabilir. Gerek İkinci Dünya Savaşı'ndan önce gerekse savaş yıllarında meydana gelen bir takım siyasi ve ekonomik gelişmeler, iktidarın basına karşı tutumunda daha temkinli ve gerektiğinde daha da sertleşmesine neden olmuştur.

1931 tarihli “Matbuat Kanunu”na daha sonra 1938 yılında bazı maddeler ilave edilmiştir. İlave edilen bu maddeler, basın özgürlüğünü daha da kısıtlamış olup iktidar-basın arasında ki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum bir yönüyle basını, iktidarın resmî yayın organı durumuna düşürmüştür.³⁹⁴ Bunun yanı sıra ilave edilen bu değişiklikler, hükümete önemli bazı yetkiler vermekteydi.³⁹⁵ Savaş yıllarından önce bir ölçüde denetimde tutulan bir basın vardı. Dolayısıyla durum böyle olunca İkinci Dünya Savaşı'nda tamamen özgür bir basından söz etmek mümkün değildir. Bunun yerine yayın politikalarını ister istemez iktidara göre ayarlayan yayın organları mevcuttur.

İktidarın, dış siyasi koşullarda meydana gelen değişikliklere bağlı olarak politikasında bazı değişiklikler yaptığı gözlemlenmektedir. Örneğin zamanın Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu 25 Haziran 1941 tarihinde T.B.M.M.'de yapmış olduğu bir konuşmada Almanya tarafına yakınlık ifade eden sözler söylemiştir. Fakat Şükrü Saraçoğlu, Şubat 1945'de T.B.M.M.'de Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilanı meselesi ele alınırken bu sefer Almanya karşıtı olarak bazı sözler söylemiştir. İşte bu durumun sebeplerinden birisi hiç kuşkusuz değişen dış siyasi koşullardır.³⁹⁶

³⁹⁴ Celil Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü T.C. Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2000, s. 105-106.

³⁹⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 134.

³⁹⁶ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, s. 247.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesi, ilk başlangıcından itibaren Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren bir problemdi.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk basınında bir hayli gazete ve dergi yayımlanmaktaydı. Bu bağlamda 1943 yılında Türk basınında yüz otuz bir gazetenin yanı sıra yüz yetmiş iki adet de haftalık, on beş günlük ve aylık dergi çıkmaktaydı.³⁹⁷

Tezimizde 11 Mayıs 1940 tarihinden 24 Haziran 1940 tarihine kadar olan zaman diliminde dönemin basın hayatında yayımlanan gazetelerden gün gün, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgali konusunu ele alıp değerlendirdik. Dolayısıyla savaş yıllarında Türk basını genel olarak değerlendirildiğinde; Almanya'nın Fransa'yı işgali ile ilgili haberlerin detaylı olarak; *Cumhuriyet Gazetesi*, *Son Posta Gazetesi*, *Vakit Gazetesi*, *Tan Gazetesi*, *İkdam Gazetesi* ve *Ulus Gazetesi* kaynaklı olduğu görülmektedir. Bu gazeteler, olayları genelde yorumsuz olarak ve bazende taraf görüntüsü verecek şekilde okurlara aktarmaktaydı. Bunun yanı sıra aynı şekilde bu gazetelerin köşe yazarları ve hususi muhabirleri de, ilgili haberleri yorumlayarak kimi zaman tarafsız kimi zamanda bir tarafın lehine olacak şekilde okurlarına seslenmişlerdir.

Basında yukarıda zikrettiğimiz yayınların haricinde *Tasviri Efkar*, *Yeni Sabah*, *Akbaba* ve *Haber* gibi yayın organları da bulunmaktaydı.³⁹⁸

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgaliyle birlikte gazetelerin köşe yazarları, yazılarında sık sık Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesine yer vermişlerdir.

Savaşı yıllarında Türkiye'de basına baktığımızda yayımlanmış olan makalelerde, hem Mihverden yana taraf olanlar hem de Sovyetlerden yana taraf olanlar bulunmaktaydı. Türk Hükümeti ise bazı basın kanunları ve tüzüklerinin kendisine vermiş olduğu yetkiler doğrultusunda, savaş yıllarında basında çıkan yazıları sıkı bir denetimden geçirmektedir.³⁹⁹

Sıkı denetimin neticesinde 1939-1945 yılları arasında basın hayatında ceza alan yayınlara baktığımızda, denetimin boyutlarının ne derecede olduğu müşahade edilecektir. Bu bağlamda ilgili tarihler arasında *Cumhuriyet*, *Vakit*, *Son Posta*, *Tasviri Efkar*, *Yeni Sabah*, *Akbaba*, *Haber*, *Vatan*, *Tan* gibi yayınlar çeşitli sürelerle muhtelif

³⁹⁷ Zekeriya Türkmen, Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. II, Ankara, 1999, s. 101.

³⁹⁸ Koçak, a.g.e, c. 2, s. 398.

³⁹⁹ Türkmen, a.g.m., s. 101.

sayılarda kapatma cezası almış olan yayınlardır. Bu sırada kapatma makamının da hükümet ve sıkıyönetim olduğu görülmektedir.⁴⁰⁰

Savaş yıllarında Türkiye'nin izlediği dış politikada, Türk basınında Türkçü ve Turancı tarafların susturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde Sovyetlerin tüm cephelerde başarıyı ele geçirmesinin yanı sıra ABD ve İngiltere'nin giderek saygınlığının artmasını ifade etmek mümkündür.⁴⁰¹

Dönemin yayın organlarının olaylara bakış politikasına baktığımızda Mihverden yana olan yayın organları olduğu gibi Müttefiklerden yana olan yayın organları da bulunmaktaydı. Diğer taraftan bu yayın organlarında ki Türk köşe yazarları hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, bu yazarlar bazen tarafsızca savaş sürecini ele alıp değerlendirme yapmışlar bazende Mihverden ya da Müttefiklerden yana tavır göstererek değerlendirme yapmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgaliyle ilgili haberlerin yoğunluğuna, dergilerinde aynı derecede rastlamadık. Bu dönemde yayın hayatında *Çınar Altı*, *Ergenekon*, *Bozkurt*, *Kopuz*, *Yurt* ve *Dünya* gibi dergiler bulunmaktaydı. Fakat bu dergilerde konu, gazetelerde olduğu sıklıkta ele alınmamıştır.

3.2. Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre Almanya'nın Fransa'yı İşgali

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nda Belçika ve Hollanda üzerinden bir yay hattı çizerek Fransa'ya girmeyi hedefliyordu. Bu amaçla Almanya, 10 Mayıs 1940'ta Belçika ve Hollanda'ya tarafsızlıklarını korumadıkları gerekçesiyle savaş ilan etti. Türk basınının ertesi günkü yayınında geniş yankı bulan bu haber, çalışmamızın başlangıcı olacaktır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'de savaşın nasıl hissedildiğini, devlet erkânının nasıl tavır takındığını ve halkın ne düşündüğünü anlatan kaynaklardan birisi de basında çıkan haberlerdir. Savaş yıllarında Türkiye'yi kuşatan tehlikeler karşısında ülkenin nasıl tavır takındığını anlamak için basına bakmak gerekmektedir.⁴⁰² Bu bağlamda dönemin Türk basınındaki önemli yayın organlarından *Cumhuriyet Gazetesi*, *Son Posta Gazetesi*, *Vakit Gazetesi*, *Tan Gazetesi*,

⁴⁰⁰ Koçak, **a.g.e.**, c. 2, s. 138-139.

⁴⁰¹ Nejdett Ekinci, "İkinci Dünya Savaşı Sonuna Doğru Türkiye'nin İç Siyasetinde Görülen Kimi Kökten Değişiklikler ve Nedenleri", *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. II, Ankara, 1999, s. 148.

⁴⁰² Türkmen, **a.g.m.**, s. 101.

İkdam Gazetesi ve *Ulus Gazetesi*'ne gün gün bakılarak, Almanya'nın Fransa'yı işgalinin Türk basınına yansımaları meselesi etraflıca ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Almanya'nın Fransa'yı işgalini genişçe ele alan yayın organlarına öncelikle müracaat ettik. Bu bağlamda yukarıda bahsi geçen yayın organlarından Almanya'nın Fransa'yı işgalinin Türk basınına yansımalarını ele aldık. Fakat ele almış olduğumuz yayın organlarının dışında da elbette bu konuyu ele alan bir kısım yayın organları bulunmaktadır.

3.3. *Cumhuriyet Gazetesi* Örneği

3.3.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali

İkinci Dünya Savaşı sırasında cereyan eden en önemli hadiselerden birisi hiç kuşkusuz Almanya'nın Fransa'yı işgalidir. Bu olay uluslararası kamuoyunda olduğu gibi Türk kamuoyunda da dikkatle takip edilmiştir. Türk basınındaki yayın organlarında meseleyi detaylıca okurlarına aktarmışlardır. Bu bağlamda dönemin önemli yayın organlarından *Cumhuriyet Gazetesi*, Almanya'nın Fransa'yı işgalini gün gün takip etmiş ve Avrupa ajanslarından aldığı haberleri sıcağı sıcağına Türk kamuoyuna aktarmıştır. *Cumhuriyet Gazetesi*, Almanya'nın işgale başladığının ilk günlerinde daha tarafsız yayın yapmaya çalıştığı görülmektedir. Gazete, yayın yaparken hem Mihver hem de Müttefik ajanslarından istifade etmiştir. Bunun yanı sıra gazetede, hem Alman hem de Fransa ve İngiltere'nin resmî tebliğlerine yer verilmiştir. Diğer taraftan *Cumhuriyet*'in bu dönemdeki en etkili yazarı Nadir Nadi'dir. Dolayısıyla Alman işgalinin başladığı ilk günlerde *Cumhuriyet*'te Nadir Nadi'nin bir makalesi de bulunmaktadır. Buna ilaveten *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi'nin de gelişmeler hususunda bir yazısı bulunmaktadır. Fakat *Cumhuriyet*, ilerleyen günlerde bu politikasını değiştirecektir. Gazete, Almanya'nın mağlup duruma düştüğü 1944 yılına kadar Mihverleri destekleyen yayınlar yapacak ve Müttefiklerin zafere kazanmasına kesin bakıldığı dönemde ise yayın politikasını değiştirerek Müttefik devletlerin lehinde yayınlar yapacaktır.

Fransa'yı işgal harekâtı sürecinde Almanya, Belçika ve Hollanda'ya savaş ilan etmiştir. 11 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi* bu durumu ana manşetinde “*Alman Orduları Dün Sabah Belçika ve Hollanda'ya Tecavüz etti*”, “*İki memleket de*

şiddetle müdafaaya geçtiler. İmdada çağrılan müttefik ordu Belçika'ya girdi.” başlıklarıyla duyurmuştur.⁴⁰³

Bu başlıklarla haberi kamuoyuyla paylaşan Cumhuriyet Gazetesi, haberi ayrıntılarıyla ele alarak okuyucularına sunmuştur. Gazetede, haberin ayrıntılarından olarak harekâtın hûlasâsına şu şekilde yer verilmiştir: *“Hollanda ve Belçika'ya karşı uzun müddettir hazırlanan Alman taarruzu dün sabah başladı. Bu memleketlerin bitaraflığını muhafaza edemediğini bahane eden Almanya, şafakla beraber ordularına tecavüz emri vermiş, Lüksemburg istila edilmiştir. Alman tayyareleri birçok Hollanda-Belçika-Fransa şehirlerini bombalamış, bazı yerlere paraşütle asker indirilmişse de kara ordusu bir yıldırım baskını yaparak ilerleyememiş ve Belçika hududunda tevkif edilmiştir. Taarruza uğrayan devlerin imdadı üzerine müttefikler yardımı kabul ederek derhal ordularını Belçika'ya göndermişlerdir. Asıl büyük harp dün başlamıştır. Belçika ve Hollanda orduları müdafa hatlarına çekilmişlerdir. Şimali Hollanda da şiddetli muharebeler olmaktadır. Lüksemburg da Fransız-Alman orduları karşı karşıya gelmişlerdir. Büyük harekâta intizar olunabilir. Tecavüz bütün dünyada çok fena karşılanmıştır.”⁴⁰⁴*

Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan 11 Mayıs 1940 tarihli makalesinde Yunus Nadi gerçekleşen hadiseleri *“Varan altı, yedi sekiz!...”* adlı yazısında ele almakta ve meseleyi şu şekilde değerlendirmektedir: *“Almanya dünden beri Hollanda'ya, Lüksemburg'a ve Belçika'ya taarruz etmiş bulunuyor. Demek ki bitaraflıkta ısrar eden üç memleket daha tecavüze uğramakta ve busuretle evvelki seneden başlayan Alman istila siyasetinin hücumuna maruz kalan memleketlerin sayısı sekize çıkmaktadır. İşte silsile Çeko-Slovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika. Artık hala bitaraflık nağmelerinden medet uman millet bulunursa onun aklına sadece şaşmak lazım gelir. Zaten bitaraf veya harp harici diye şunun şurasında ne kaldı? Şimalde İsveç, münferid ve meflüc bir vaziyete sokulmuş olduğuna göre Avrupa'nın diğer taraflarında harbin tehlikelerine maruz olmak bakımından ehemmiyet sırası ile İsviçre, Macaristan, Balkanlar, İtalya var. İspanya ve Portekiz bu yeni harbe nispetle şimdilik Avrupa'nın el ulaşmayan ve pek akla da gelmiyen bir kenarında bulunuyorlar. İtalya ve Türkiye harp haricidirler. İsviçre ile balkanlar ve tuna havzasının diğer memleketleri de bitaraflık rejimi tatbik ediyorlar. Fakat adım adım ve safha safha ilerletilen taarruz ve istila siyasetinin zalim*

⁴⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1940, s.1

⁴⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1940, s. 1.

tatbikatı önünde biraz da korku ifadesi olan bitarafılık bir takıma facia, diğer bakımdan da iğrenç bir komedi haline gelmiştir artık. Bitarafılık sözü insana kusma hissi veriyor.”⁴⁰⁵

İlgili yazısında Yunus Nadi’nin maksadının, feci bir felaketle mustarip olmağa başlayan Hollanda ile Belçika’yı “*Oh olsun, gafletinizin kurbanı oldunuz işte!*” diyerek tenkit ve muaheze etmek olmadığını belirtmekte ve şu dikkat çekici satırları aktarmaktadır: “*Biz sadece bitarafılık efsanesinin küçük milletlere hazırladığı gözle görünür belaları Avrupa’nın henüz harb sahası haricinde bulunan milletlerine bir de bu memleketlerin, yani Hollanda ile Belçika’nın felaketlerinde göstermek istiyoruz. Avrupa’da henüz harb haricinde bulunan memleketler İsviçre ile İtalya ve balkanlılardan ibarettir. İtalya şimdilik gayrimuharib olarak harb haricindendir. Ne yapmak istediği bilinmiyor. Türkiye, ne yapacağı belli olarak haricinde bulunuyor. Diğerleri sözde bitaraftırlar, yani harbin kendi hudutlarını da aşması korkusu ile sımsıkı bitaraf olduklarını tekrar edip durmaktan düne kadar usanmamakta idiler. Acaba hala böyle yapmak için kendilerinde kuvvet bulabilecekler mi? yani bitarafılık iddiası ile günün birinde olmuş meyva halile ve teker teker taarruzun kucağına düşmeği bekleyip duracaklar mı?*”⁴⁰⁶ Yunus Nadi’nin bu makalesine baktığımızda tarafsız kalan ülkelerin ciddi bir sıkıntıyla yüzyüze kalacaklarını ve bu ülkelerin akıbetinin de Hollanda ile Belçika devletleri gibi olacağı vurgusu dikkat çekmektedir.

Yine bu yazısında Yunus Nadi, öneri ve çözüm olarakta bazı fikirler ortaya koymakta ve “*Ne yapsınlar mı? Ne yapacaklar, ayrı ayrı her birini ve netice itibari ile hepsini tehdit eden tehlikeye karşı birleşsinler, elbirliği ile mukabele etmek hususunda anlaşsınlar, bu zor ve yapılmayacak bir şey midir? Bunun için: Beraber yürüyeceğiz! Diye sıdk ile ciddi söz vermek kâfidir. Bu hareketçiği olsun yapamayacak milletlerin hayat ve mevcudiyetlerinden şüpheye düşsek yeri olmaz mı?*” diye bir değerlendirme yapmaktadır.⁴⁰⁷ İlgili makalesinde Yunus Nadi’nin Mihverden mi yoksa Müttefiklerden mi yana olduğu açıkça görülmemektedir. Fakat Yunus Nadi’nin yazdıklarına dikkatlice bakıldığında Almanya’nın büyük bir güç olduğu ve tarafsız kalan bir takım ülkelerin Almanlar karşısında pek şansının olmadığına hatırlatıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Almanya’nın güçlü durumu, satır aralarında okurlara hissettirilmektedir. Diğer taraftan Almanya’nın Belçika ve Hollanda’ya savaş ilan

⁴⁰⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1940, s. 3.

⁴⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1940, s. 3.

⁴⁰⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1940, s. 3.

ettiği ilk günlerde hem *Cumhuriyet Gazetesi* 'nin hem de Yunus Nadi'nin daha tarafsız görünmeye çalıştıklarını ifade edebiliriz.

“Fransız- Belçika Mukabil taarruzu” başlığıyla 13 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet*'te duyurulan haberde, Liege'in garbında ve Albert kanalında çok şiddetli Alman taarruzunun büyük zayiata rağmen akim kaldığı belirtilmekte ve Almanların Maastricht'e çekildiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra ilgili haberde, Fransız tazyiki karşısında çok fazla kuvvet kaybeden Alman ordusunun durmaya mecbur olduğu belirtilmektedir.⁴⁰⁸

Londra 12 (Hususi), Garp cephesinde bugünkü hadiseler şöyle hülasa edilmektedir: *“Fransız ordusu Sar hududundaki mevzii Alman Taarruzlarını önlemekle beraber Lüksemburg hududu ve cenubi Belçika'da ki harekâta mühim mikyasta iştirak etmiş ve Alman ileri harekâtını durdurmuştur. Fransız- İngiliz tayyareleri her iki memlekette düşman kıt'alarını ve bilhassa ağırlıklarını şiddetle bombardıman etmiştir. Yüzden fazla Alman tayyaresi düşürülmüştür. Müttefik ordu Belçika'nın şimaline ilerlemektedir. Hollanda kuvvetleri ile motörize kıtalarımız irtibat tesis etmiş ve birlikte harekete geçmiştir.”*⁴⁰⁹

Bunun yanı sıra **New-York 12 (a.a.)** de haberler ise *“Maginot hattı üzerinde Torbach ile Voges'ler arasında 60 kilometrelik bir cephede şiddetli muharebeler olurken Almanlar, Belçika cephesinde de taarruza geçmişlerdir, Almanlar, dün Liege'in şimal ve cenubunda iki taarruzda bulunmuşlardır. Bu taarruzların birincisi, Hollandalılara ait olan Limbourg'la Alber kanalı arasından yapılmıştır. Diğer taraftan Ardenne'de Almanların Lüksemburg tarafına yapmış oldukları kuvvetli bir taarruz, şiddetli çarpışmalarla Neuf Chateau istikametinde ilerlemektedir. Bu taarruz dolayısı ile Belçika kıtaatı, garp istikametinde umumi bir ric'ate başlamıştır.”* şeklinde duyurulmaktaydı.⁴¹⁰

İngiltere ve ABD haber ajanslarının vermiş olduğu haberlerin yanı sıra konuyla ilgili Almanların resmi tebliğine de bakmak yararlı olacaktır. **Berlin, 12 (a.a) D.N.B, ajansı** Alman orduları Başkumandanlığının tebliğini şu şekilde duyurmaktadır:

“Ordu ve hava kuvvetleri arasındaki çok sıkı irtibat sayesinde, Alman taarruzi hareketi, bütün harp cephesinde süratle ilerlemektedir. Şimali Hollanda'da

⁴⁰⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1940, s. 1-5.

⁴⁰⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1940, s. 1-5.

⁴¹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1940, s. 5.

Alman kıt'aları, Groninge eyaletini işgal etmişler ve Hartlingne'e ve Uriderze'in şark sahiline varmışlardır. Alman kuvvetleri Yssel mevzilerini zorladıktan sonra, garbe doğru yürüyüşlerinde, Amersdoarf'dan Rhenen istikametine uzayan Grebbe hattını yarmışlardır. Az çok cenuba doğru, Almanlar Peel mevzilerini de keza zorlamışlar, Hasselt ile Maastricht arasında Albert kanalından bir geçit açmışlardır. Hususi bir haberle bildirilen hadiseler ianesile malumdur ki, Maastricht'in cenubu garbisinde bulunup Liege istihkâmlarının en sağlamı olan Ebenemael kalesi Almanların eline geçmiş bulunuyor. Bu kalenin 1000 kişiden mürekkeb olan kumandanı ve efradı teslim olmuşlardır. Liege önünde, Alman kıt'aları istihkâmlarının ileri hatlarına kısmen derin bir suretle girmişlerdir. Belçika'nın cenub kısmında ilerleyen Alman kuvvetleri de düşmanın mukavemetine rağmen, süratle arazi kazanmağa muvaffak olmuşlardır. Lüksemburg tamamen Alman kıtaatının elindedir."⁴¹¹

Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerden birisi de üç yüz Alman uçağının düşürülmesini ile ilgili olan haberdır. 22 Mayıs 1940 tarihli Cumhuriyet'te "*Fransız ve İngiliz hava kuvvetleri bugünkü muharebelerde mühim faaliyet göstermişler ve üç yüz üç Alman tayyaresini düşürmeğe muvaffak olmuşlardır.*" denmektedir.⁴¹²

Yine 22 Mayıs 1940 tarihli Cumhuriyet'te dikkat çeken gelişmelerden birisi de General Giraud'nun esir edildiğine dair Alman iddialarıdır. Konuyla ilgili **Paris 21 (Hususi)**, "*General Giraud'nun esir edildiğine dair Alman iddiaları salâhiyettar Fransız mehafilinde resmen tekzip edilmektedir.*" diye bir açıklama nakletmiştir.⁴¹³

İşgal ile ilgili askeri vaziyet 22 Mayıs 1940 tarihli Cumhuriyet'te detaylıca ele alınmıştır. Bu bağlamda gazetede askeri vaziyet şu şekilde hülase edilmiştir:

"Dün akşam bu yazının yazıldığı saate kadar, yalnız Alman resmi tebliği gelmişti; mütalealarımızın ona istinad ettiğini nazarı dikkatte bulundurmak lazımdır.

1- *Şimali Belçika'daki İngiliz-Belçika ordusu Gand'in şarkında ve Escaut (Esko) nehrinin cenubunda Alman taarruzuna mukavemet etmektedir.*

2- *Valansiennes (Valansiyen) mıntakasında cenuba doğru yapıldığı fakat garba doğru püskürtüldüğü dünkü Alman tebliğinde haber verilen müttefikin taarruzu, dün tahmin ettiğimiz gibi tekrarlanmıştır. Almanlara göre, bu taarruz akim kalmıştır.*

⁴¹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1940, s. 5.

⁴¹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1940, s. 1.

⁴¹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1940, s. 4.

3- Fakat asıl mühim hadise, garba doğru giden Alman taarruz kollarının, Arras ve Amiens'a girmiş olmalarındadır. Dünkü yazımızda Almanların, Amiens'a hatta Abbevill'e (Abevil) gitmek istediklerini tahmin etmiştik. Bu tahminimiz maalesef tahakkuk etmiştir.

Alman resmi tebliği, taarruzun Manş sahilinde kain demek olan Abbeville şehrine vardığını ve Somme (Som) nehri şimalindeki müttefikin kıt'alarının Manş denizine doğru sürüldüğünü bildirmektedir. Fransız radyosu, Arras ve Amiens'ın Almanların eline geçtiğini kabul ediyorsa da Abbeville'den bahsetmemektedir. Fransız kaynaklarına göre, denize doğru ilerliyen ve bu şehirleri işgal eden Almanlar, hafif motosikletli kuvvetlerle paraşütçülerdir. Kara ordusu ve piyade bu araziye işgal edememişlerdir. Fransızlar, bu hareketin büyük bir hava akını olduğunu söyleyorlar.

4- Almanların Paris istikametinde, yani cenub cenahlarındaki hareketlerine gelince, burada Rethel ve Laon Almanların eline düşmüştür. Almanlar Laon'dan sonra Oise- Aisne kanalına varmışlardır. Fakat burada Fransızların mukavemeti fazla olduğu Almanların ağır terakki etmelerinden anlaşılıyor.

5- Alman başkumandanlığı, dokuzuncu Fransız ordusunun imha edildiğini ve bu ordunun yeni kumandanı olan General Giraud (Jiro) nun esir edildiğini söylüyor. Generalin esareti muharebenin bugünkü şekline nazaran, ordusu imha edilmeden de mümkündür. Çünkü motörlü tümenler yıldırım sür'atle içerilere doğru saldırmaktadırlar. General Jiro'nun henüz Fransızlar tarafından teyid edilmeyen, bilakis saat beşte radyo vasıtasile tekzip edilen esareti de bu motosikletli ve zırhlı otomobilli kıt'alar tarafından yapılan bir akın neticesinde vukua gelmiş olabilir. 9 uncu ordunun mağlub edilmesi mümkünse de imha edilmiş olması kolayca kabul edilemez. Çünkü ordunun gerisi açıldı; cenub istikametinde ricat edebilirdi.

Bütün bu harekât, hulasa edilirse, vaziyetin, Fransa'da, birdenbire daha vahimleştğini kabul etmek zaruridir. Çünkü Almanlar, yıldırım sür'atle Manş sahillerine doğru terakki etmekle Belçika ile şimali Fransa'daki müttefik ordu ile asıl Fransa'daki büyük kısmın arasına girmişlerdir.

Fakat araya giren motörlü kuvvetler, piyade ile takviye edilemezse, Lens- Lille- Gaud hattının garbındaki müttefikin ordusu için büyük bir tehlike mevcut değildir, eğer Alman büyük kısmı da, motörlü birlikleri ve paraşütçüleri takiben

sür'atle buraya gelirse bu ordu, ayrı bir vaziyette arkasını denize ve İngiltere'ye vererek çarpışmak ve tedricen ezilmek tehlikesine maruzdur.”⁴¹⁴

25 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*, Avrupa'da yaşanan askeri gelişmeleri “Şimaldeki vaziyet tavazzuh etmedi” başlığıyla vermiştir. *Cumhuriyet*'te haberin ayrıntıları ise “Som-Amyen cephelerinde müttefikler şiddetle mukavemet ediyorlar, Bulonya'nın işgali tezkib edildi”, “Almanların tayyare kaybı 2000, buldu” ve “Som'un cenubu Almanlardan temizlendi, Sedan'da Alman taarruzu tardolundu” şeklinde verilmiştir. 25 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet*'te Müttefikler, Almanlar ve tutulan cephelerle ilgili bir haritada bulunmaktadır.⁴¹⁵

28 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi* Avrupa'da yaşanan askeri gelişmeleri “Flandr'da Vaziyet çok ciddileşti” başlığıyla duyurmuş ve haberin

⁴¹⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1940, s. 4.

⁴¹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Mayıs 1940, s. 1-4.

ayrıntılarını “Şimal cephesinde üç büyük taarruzun şiddetle tardına rağmen Alman kıt’alarının ağır tazyiki devam ediyor”, “Kale’nin zaptı tekzip edildi”, “Som’daki Fransız ordusu Abvil’e doğru yürüyor-Sel halinde ilerlemeğe çalışan Almanlar korkunç zayıat veriyor” şeklinde vermiştir.⁴¹⁶

Cumhuriyet Gazetesi; **Paris, 27, (Hususi.), Führer'in umumi karargâhı: 27 (a.a.)** gibi Avrupa'daki ajanslardan alınan bilgilerle savaşın ayrıntılarını okurlarına nakletmektedir.⁴¹⁷

31 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi* Avrupa'da yaşanan askeri gelişmeleri “İngiliz kıtaatından bir kısım dün Brintanyaya geçirildi” başlığıyla duyurmuş ve haberin ayrıntılarını ise “Müttefik ordu Dunkerque havalisini anudane müdafaaya devam ediyor”, “40 Alman fırkası cephede” şeklinde vermiştir. “Londra, 30 (Hususi), **Paris, 30 (a.a)** gibi ajanslardan alınan haberler ile gazetede; savaşın ayrıntıları detaylı şekilde verilmiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1940, s. 1.

⁴¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Mayıs 1940, s. 1-4.

⁴¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s.1-4.

31 Mayıs 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*’nde resmî tebliğlere de yer verilmiştir. Bu bağlamda gazetede; **Londra, 30 (a.a.)**’dan İngiliz Bahriye Nezareti’nin tebliğine, Paris 30 (a.a.)’dan Fransız karargâhının tebliğine ve Berlin 30 (a.a.)’dan ise Alman karargâhının tebliğine yer verilmiştir.⁴¹⁹

Cumhuriyet Gazetesi **Londra, 30 (a.a.)** ajansından İngiliz Bahriye Nezareti’nin tebliğini aktarmaktadır. Tebliğde; Kraliyet donanmasının, düşmanın ağır tazyiki altında Fransız ve Belçika sahilleri civarında harekâta bulunan İngiliz ve Fransız kara kuvvetlerine mümkün olan bütün yardımı ve desteği yapmakta olduğu belirtilmektedir. Yine tebliğde; bu kadar önemli ve geniş harekât hususunda hiç zayıat vermeden yapılamıyacağından, Grafton, Grenade ve Walkeful destroyerler ile az miktarda yardımcı geminin kaybedilmiş olduğu belirtilmekte ve nakliye vapurlarından yalnız 689 tonluk küçük Abukir vapurunun batmış olduğu söylenmektedir. Bunların yanı sıra tebliğde “Bütün bu harekâta iştirak edenlerin kuvvei maneviyeleri sitayişin üstündedir. Harekâta devam edilmektedir.” ifadeleride yer almaktaydı.⁴²⁰

Cumhuriyet, **Paris 30 (a.a.)** ajansından alınan haberlerle Fransız karargâhının tebliğine değinmiştir. Tebliğde, Alman ajansının bir taraftan yere inmeğe mecbur

⁴¹⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s.4.

⁴²⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 4.

kalan biri teğmen, biri küçük subay iki Alman tayyarecisinin kurşuna dizilmiş olduğunu, diğer taraftan esir Alman subaylarının müttefikler tarafından rütbelerine layık olmıyan bir tarzda muamele gördüklerini ileri sürmüş olduğunu iddia ettiği belirtilmektedir. İlgili tebliğde, Fransız İstihbarat Nezareti'nin bu iki iddiayı da kat'i surette yalanladığı da belirtilmektedir.⁴²¹

Alman karargâhının tebliğini *Cumhuriyet*, **Berlin 30 (a.a.)**'dan aktarmıştır. İlgili tebliğde Alman umumi karargâhının ifadelerine ver verilmiştir. Tebliğde, Flandres'lerde ve Artosi'de meydana gelen büyük muharebenin bu havalide çarpışan İngiliz ve Fransız ordularının tamamıyla imha edilmek suretiyle neticelenmek üzere olduğu haber verilmektedir.⁴²²

3 Haziran 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*, Avrupa'da yaşanan askeri gelişmelerle ilgili "Dünkerk'e yapılan Alman taarruzları tartedildi" başlığını atmıştır. Savaşın ayrıntıları *Cumhuriyet*'te; **Londra, 2 (Hususi)**, **Nevyork 2 (Hususi)** gibi yabancı ajanslardan alınan haberler doğrultusunda nakledilmiştir. Konuyla ilgili gazete de yer alan haberlerden bazıları şu şekildedir:

"Dün Dönkerk ve havalisinde muharebeler şiddetle devam ederken, müttefik kıt'aların İngiltereye nakli de hemen hiç durmamıştır. Nakliyatı deniz ve hava filoları muvaffakiyetle himaye etmiştir.

Calais şehrinde ve kalesinde bir haftadan beri mahsur bulunan bir İngiliz müfrezesi adeden üstün Alman kuvvetlerini yaklaştırmamış ve dün akşam bütün hücumları geri püskürtülmüştür. Müfreze müttefik hava kuvvetlerinden yardım görmekte ve ihtiyaçları paraşütçülerle temin edilmektedir.

Dunkerque mıntakasinda Almanların şehrin etrafına mevkii tehdidi altında uzun menzilli toplar koymuş olmalarına ve havada büyük bir faaliyet göstermiş olmalarına rağmen irkab hareketlerine büyük bir faaliyetle devam edilmektedir. Bittabi müttefik hava kuvvetleri müdahale ederek yalnız Alman bombardıman tayyarelerini değil Dunkerque etrafında toplanan ve 15 fırka kadar tahmin edilen kara kuvvetlerine de mahsus derecede zayıat verdirmektedirler.

⁴²¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 4.

⁴²² *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s.4.

Müttefik hava kuvvetlerinin öldürücü hareketine Fransız askeri mahfillerinde fedakârlık hislerinden sitayişle bahsedilen İngiliz ve Fransız kıtalarının mukavemeti dolayısıyla düşmanın maruz kaldığı zayiata da ilave etmek lazımdır.

Cepheğin diğer muntakalarında Alman toplarının ateşi altında neticesiz kalan baskınlarla ihlâl edilen nisbi bir sükûnet hüküm sürmektedir.

Fransız askeri mahfillerinde hâsıl olan kanaate göre 24 veya 48 saatten evvel Almanların büyük bir taarruzda bulunmaları beklenmemektedir. Her iki tarafta da bazı sevkulceysi hazırlıklar yapılmaktadır. Alman kumandanlığının Holanda, Belçika, Lüksemburg ve Fransanın şimalinde Alman ordusunun malzemece ve bilhassa tank bakımından uğradığı mühim zayıttan mütevellid askeri mahiyette devamlı büyük güçlüklerle karşılaştığı muhakkaktır.

Fenni mahfillerde hâsıl olan kanaate göre malzemenin tamiri için hiç olmazsa bir hafta lazımdır.

Londra 2 (a.a.), İngiltereye gelen İngiliz ve Fransız askerleri halkın tezahuratı ile karşılanmaktadır. İngilterenin sahil şehirleri Dunkerque'ten gelen müttefik kıtaata kabul etmek üzere hazırlıklarda bulunmaktadır. 300, 000 kişiden fazla insanı iskân etmek üzere tedbirler alınmıştır.”⁴²³

6 Haziran 1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, Alman orduları Başkumandanlığının akşam tebliğini **Berlin, 5 (a.a.)** ajansından edindiği bilgilerle duyurmuştur. Tebliğde; Alman ordusunun geniş bir cephe üzerinde Fransız ordusuna karşı taarruza geçmiş olduğu vurgulanmakta, çeşitli noktalarda bulunan mevziler arkasında inşa halinde bulunan Weygand hattının tahrip edildiği, mansabı ile Ham arasında Som Nehri'nin ve Aisne-Oise Kanalı'nın geçidinin zorlanmış olduğu belirtilmekteydi.⁴²⁴

Bu tebliğin yanı sıra Alman milletine vermiş olduğu beyannamede Hitler; büyük bir galibiyet elde ettiklerini ve Alman askerlerinin yapmış olduğu mücadelenin Alman milletinin hürriyet ve istikbali için olduğunu belirtmekteydi. Hitler'in Alman milletine beyannamesi şu şekildeydi:

⁴²³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Haziran 1940, s. 1-4.

⁴²⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 4.

“Alman milletine,

Askerlerimiz tarihin en büyük muharebesini muzafferiyetle bitirmişlerdir. Birkaç hafta içinde bir milyondan fazla düşman esir olarak elimize düşmüştür. Hollanda ile Belçika teslim olmuştur. İngiliz seferi kuvvetlerinin büyük bir kısmı imha edilmiştir. Diğer bir kısmı esir düşmüş veya Avrupa kıtasından kovulmuştur. Üç Fransız ordusunun mevcudiyetine nihayet verilmiştir. Ruhr mıntakasının düşman istilasına uğraması tehlikesi ebediyen uzaklaşmıştır.

Alman milleti,

Hayatlarını, sıhhatlerini tehlikeye koyarak emsalsiz gayretlerle tarihin en şanlı bir hareketi olan bu neticeyi askerler elde etmiştir. Bunun için bugünden itibaren bir hafta müddetle bütün Almanyada bayrak asılmasını emrediyorum. Bu askerlerimizin şerefine yapılacaktır. Bundan başka üç gün çanların çalmasını, çan seslerinin dualara karışmasını da emrediyorum. Alman milleti bundan sonra oğullarına dualarile refakat edecektir. Çünkü Alman fırkaları ve hava filoları hürriyet ve milletimizin istikbali uğurunda mücadeleye devam etmek için bu sabah hareket etmişlerdir.⁴²⁵

Alman milletine bu şekilde bir beyanname veren Hitler, Alman ordusuna ise şu şekilde bir emir vermişti:

“Garb cephesi askerleri,

Dünkerk düşmüştür. Büyük orduların son bakiyesi olan 40 bin Fransız ve İngiliz esir edilmiştir. Sayılmıyacak kadar çok ganim elimize geçmiştir. Tarihin en büyük muharebesi nihayet bulmuştur. Askerler, size olan itimadım hududsuz idi. Beni inkisara uğratmadınız. Askeri tarihin en cür'etkarane plânu, emsalsiz cesaretiniz ve insan kudretini aşan gayretlerinizle tatbik edildi. Birkaç hafta içinde ekseriya fevkalade cesur uçmanlarla yaptığınız şiddetli muharebeler neticesinde iki devleti teslim olmağa icbar ettiniz. Fransanın güzide fırkalarını imha ettiniz. İngiliz seferi kuvvetlerini mağlub veya esir ettiniz ve onları Avrupa kıtasından koğdunuz. Ordunun bütün cüzütamları karada ve havada asil bir rekabetle büyük Almanya milleti ve devleti için giriştikleri hareketlerde biribirleriyle yarış etmişlerdir. Harb filomuzun kahraman askerleri bu hareketlere iştirak etmemişlerdir.

⁴²⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 4.

Askerler,

Aranızda birçoğu şeref sahasında ölmüş, birçoğu da yaralanmıştır. Milletimizin kalbi en derin ve samimi şükran hissile onlar için ve sizin için çarpıyor. Fakat her çareye müracaat ederek yeni ve daha iyi bir dünyanın meydana çıkmasına mâni olmağa karar veren İngilterenin ve Fransanın plotokratik zimamdarları harbin devamını arzu ediyorlar. Arzuları yerine getirilecektir.

Askerler,

Bugün garb cephesi tekrar harekete geçecektir. İlk defa olarak düşmanı görece ve yenecek olan yeni fırkalar size iltihak edecektir. Milletimizin hürriyeti uğurundaki mücadele hayat ve ölüm mücadelesi şimdi ve istikbalde, menfur plânlarının tahakkuku için harbi hala en iyi vasıta addeden Londra ve Paristeki düşman zimamdarları imha edilinceye kadar devam edecektir. Zaferimiz kendilerine verilecek olan tarihi dersi teşkil edecektir. Bütün Almanya fikren sizinle beraberdir.⁴²⁶

6 Haziran 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi* Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeler hususunda “*Som’da Alman taarruzu başladı*” başlığını aktarmış ve haberin ayrıntıları Avrupa ajanslarından alınan bilgilerle verilmiştir. Bu bağlamda *Cumhuriyet*; **Paris, 5 (Hususi)** ajansından aldığı haberlerle Alman ordusunun bu sabah saat dördü beş geçte Somme ile Aisne nehirleri üzerinde Fransızların oluşturdukları yeni müdafaa hatlarına karşı hücumla başladıklarını duyurmuştur. Bunun yanı sıra şiddetli topçu ateşinden sonra, piyadenin harekete geçmiş olduğu ve Fransızların da her tarafta Alman taarruzuna karşı şiddetle mukabele etmiş oldukları haber verilmiştir.⁴²⁷

Almanların hedefi hususunda ise *Cumhuriyet*; **Paris, 5 (Hususi)**’den aldığı haberler doğrultusunda Alman ordusunun sağ cenahı garba doğru ilerlemekte olduğunu belirtilmekte ve Alman erkânıharbiyesinin bu suretle Fransa’yı İngiltere’den ayırmak ve Manş üzerinde yeni üsler temin etmek istediğini vurgulanmaktadır.

10 Haziran 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*, Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeleri “*Almanların müthiş zayıtı*” başlığıyla duyurmuştur. Gezetede yer alan haberin ayrıntılarında; 5 günlük taarruz neticesinde Almanların 400 bin asker, 1000 tank ve malzeme kaybettikleri belirtmekte ve Almanların bütün ihtiyatlarını ateş

⁴²⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 4.

⁴²⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s.1.

hattına sürdüklerini aktarılmaktaydı. Ayrıca *Cumhuriyet*'te Aisne cephesindeki ilerlemede Almanların 2 noktadan nehri geçtikleri belirtilmekte ve buna karşı Fransız taarruzunun da derhal başladığı ifade edilmekteydi.⁴²⁸

3.3.2. İşgal Süreci

İşgal süreci husunda *Cumhuriyet Gazetesi*, Avrupa ajanslarından aldığı haberleri nakletmektedir. Bu bağlamda Royter Ajansı İngiliz hava kuvvetleri nezdinde hususi bir muhabirin bildirdiği açıklamalar dikkat çekmekteydi. İlgili açıklamasında muhabir, Sen üzerindeki bütün köprülerin atıldığını haber vererek şu açıklamaları yapmaktaydı:

*“Başka İngiliz bombardıman tayyareleri ve Fransız hava kuvvetleriyle sıkı bir temas halinde hareket eden İngiliz hava kuvvetlerine mensub orta bombardıman tayyareleri bu hafta zarfında Alman ordusu üstünde hemen hiç durmadan akınlar yapmaktadırlar. Seine üzerindeki köprüler esas hedefleri teşkil etmişlerdir. Bir rapora nazaran Parisin şimali garbisinde, yüz kilometrelik bir mesafe üzerinde bütün köprüler atılmıştır. İngiliz akınlarının bilhassa teksif edildiği diğer hedefleri Seine boyunca olan yollar, demiryolları, nakliye kolları teşkil etmiştir. Mevcud tayyare filolarını takviye etmek üzere yeni filolar gönderilmiş ve bunlar da durmadan akınlara iştirak etmişlerdir.”*⁴²⁹

Yine *Cumhuriyet*'in Avrupa ajanslarından naklettiği önemli haberlerden birisi de altı bin İngiliz askeri nasıl esir olduğu meselesiydi. Bu hususta *Cumhuriyet* özetle *“Salâhiyettar bir membadan söylendiğine nazaran, Normandiya'da bir İngiliz fırkasının çevrilmesi üzerine esir düşen asker miktarının 6000 raddesinde olmasından korkulmaktadır. Yeni İngiliz takviye kıtaatının harb hattı üzerinde bulunduğu, Fransız kumanda heyetinin emri altında Fransızlarla yanyana harbetmekte olduğu ilave edilmektedir.*

Daha sonra Harve'in müdafaasında Fransızlara yardım etmek üzere iki alay alındı. Diğer iki alay, ricatleri Alman motörize kıtaata tarafından evvelce kesilmiş olduğundan, vaktile Rouen'in cenubu garbisine çekilemedi. Fransız kıtaatı ile birlikte İngiliz kıt'aları görünüşe nazaran Saint-Valery- en-Caux da çevrilmiş olacaklar ki karşılarında dört Alman fırkası bulunmakta idi. Saint-Valery, sarp ve yüksek sahilleri

⁴²⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1940, s. 1.

⁴²⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1940, s. 3.

dolayısıyla irkab ameliyesi için çok gayrimüsaiddir. Diğer taraftan, irkab ameliyesinin yapılacağı gece, kesif bir sis olduğu için, vapurlara fazla miktarda asker bindirilememiştir.” ifadeleri yer almaktaydı.⁴³⁰

18 Haziran 1940 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*’nde “*Fransa’nın Sulh Teklifi*” başlığıyla yazdığı yazısında Nadir Nadi, Fransa’nın sulh teklifini ele alarak bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmesinde Nadir Nadi, Yıldırım Harbi diye anılan bu harbin, mahiyetini muhafaza ettiği müddetçe cereyan eden hadiselerin de yıldırım hızı ile birbirini kovalamasına şaşırmanın gerektiğini belirtmektedir. İlgili yazısında Nadir Nadi’nin şu çarpıcı ifadeleri dikkat çekmektedir:

“İki günden beri Fransız kabinesi Cumhur reisi Lebrun’ün reisliği altında, hararetili ve buhranlı olduğu şüphe götürmeyen, uzun toplantılar yapıyordu. Fransız mukadderatı, bu toplantılar neticesinde varılacak karara bağlı bulunuyordu. Çok üstün kuvvetler önünde, memleketi karış karış müdafaaya çalışırken, Fransız ordusunun mütemadiyen hırpalanarak çekilmesi, vaziyeti son derece ciddi bir safhaya sokmuştu. Tarihte misli görülmemiş bu sür’atli akına karşı maddi, manevî kuvvetlerini ayarlayamıyan Fransa, yapabileceği tek çareye başvurdu: Düşmana mütareke teklif etti.”⁴³¹

Yine Nadir Nadi, Reynaud’nun istifası üzerine Mareşal Petain’in reisliğinde başka bir hükümetin kurulduğunu ve Petain, İspanya’nın tavassutu ile Almanya’ya mütareke teklif etti demektedir. Seksen yaşını aşkın bulunan ihtiyar mareşalin, Kayzer Almanya’sına karşı dört sene harbetmiş ve Fransaya 1918 nümayişini kazandırmış bir kahraman olduğunda belirtmektedir. Bunların yanı sıra Nadir Nadi, bugün hükümet reisliğini kabul ederek Almanya’ya mütareke teklifinde bulunması Vatanına karşı beslediği aşkın sonsuzluğunu gösteren harikulade bir fedakârlıktır demektedir. Petain’in mesleğinin son yıllarında eşsiz bir zafer kazanmış olup bu zaferin hatırası içinde onun, hayatla alâkası kalmıyan ihtiyar günlerini memnun ve kendi halinde geçirebilirdi demektedir. Ayrıca Nadir Nadi, üstelik 1920’den beri Fransa’ya hâkim olan siyasi partilerle arasına bir görüş uçurumu da vardı diye belirtmektedir.⁴³²

Diğer taraftan ilgili yazısına devamla Nadir Nadi, Mareşal Petain’i eleştirmekte ve şöyle demektedir:

⁴³⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Haziran 1940, s. 3.

⁴³¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 1-3.

⁴³² *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 1-3.

“Ben Fransa’ya hizmetlerin en büyüğünü yapmışım. Yirmi sene evvel kazandığım zaferi, benim olmıyan hatalar yüzünden ayaklar altında çiğnetemem! Diyebilirdi, demedi

Kimsenin haksız bulmaya cesaret edemeyeceği bu hareketi Mareşal Petain yapabilirdi, yapmadı.

O, dünkü teklifi yapmak vazifesini üzerine alırken, bütün Vatandaşlarından daha Vatanperver, bütün arkadaşlarından daha üstün bir adam olduğunu ispat ediyordu. Mütareke teklifini onun yerine başka bir Fransız yapsaydı izzetinefsinden mühim bir fedakârlıkta bulunmuş olmazdı. Petain, Alman devlet reisine müracaat ederken, yirmi iki sene evvel bizzat kazandığı bir zaferi, gene kendi ellerile toprağa gömmüş oluyor.

Fransız gençliğinin kanını beyhude yere akıtmamak gayesile, kendisi için şüphesiz hayattan çok aziz olan bir şerefi feda etmekten çekinmiyor.

Teklifin neticesi ne olursa olsun bu adam büyük adamdır ve böyle adamlar yetiştiren bir millet büyük millettir.”⁴³³ Bu yazısında Nadir Nadi’nin, Mareşal Petain’i ciddi şekilde eleştirdiği görülmektedir.

Fransa’nın cephede yenilgiler yaşamaya başlaması üzerine İngiltere, Fransa’ya bir teklif sunmuştur. İngiltere’nin Fransa’ya yaptığı teklif hususunda **Londra 17 (Hususi)**’nin aktarmış olduğu haberlere göre; İngiliz hükümetinin, Fransayı düşâr olduğu müşkül vaziyetten kurtarmak ve Fransız hükümetine cesaret vermek amacıyla pazar gecesi Fransa hükümetine mühim bir teklif sunduğu belirtilmektedir.⁴³⁴

İlgili ajansın duyurduğu haberin detayları *Cumhuriyet Gazetesi* tarafından aktarılmıştır. Buna göre İngiltere büyükelçisi tarafından Fransız hükümetine tevdi edilen İngiliz mesajı şu teklifleri ihtiva etmektedir:

“İngiltere ile Fransa hürriyet ve adaleti müştereken müdafaa etmek üzere aralarında çözülmez bir birlik vücade getirmiş olduklarını dünyaya ilân ederler.

Bugünden itibaren İngiltere ile Fransa iki ayrı devlet ve memleket değil, bir İngiliz- Fransız birliği teşkil etmektedirler.

⁴³³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 1-3.

⁴³⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 4.

Bundan sonra Fransız tebaalarına, İngiliz, İngiliz tebaalarına da Fransız tebaası nazarile bakılacaktır.

İngiliz- Fransız birliği milli müdafaa, harici, iktisadi, mali siyasetlere de şamil olacaktır. Harb devam ettiği müddetçe bir tek harb kabinesi mevcut olacak ve İngiltere ile Fransa'nın bütün kuvvetleri bu tek kabineye tabi bulunacaktır. İngiliz ve Fransız parlamentoları resmen birleşecektir. İngiltere, harbe devam etmek için imparatorluğun her tarafında yeni ordular vücade getirmiştir.

Fransa ise, deniz ve hava kuvvetlerini İngiliz- Fransız birliğinin tahtı emrine vazedecektir.

İngiliz- Fransız birliği nerede olursa olsun düşmana mukavemet etmek suretile mücadelede devam edecek ve neticede muzaffer olacaktır.

*İngiliz büyükelçisi tarafından pazar günü Fransız hükümetine tevdi edilen bu mesaja, Fransa henüz cevap vermemiştir.*⁴³⁵

Bu hususta yine **Londra 17 (Hususi)**'nin aktardığına göre Başvekil Çörçil, bu akşam radyoda bir mesaj neşretmiştir. Çörçil neşretmiş olduğu mesajda, Fransa'dan gelen haberlerin çok vahim olduğunu belirtmekte ve kahramanca çarpışan Fransız ordusunun vaziyetini takdir ettiklerini söylemektedir. Çörçil, Fransaya karşı hissiyatlarının hiçbir suretle değişmediğini, Fransadaki hadiselerin harbe sonuna kadar azmetmiş olan İngilterenin kat'i kararı üzerine müessir olmayacağını beyan etmiştir. Bunların yanı sıra Çörçil, yapılan harbin bütün ağırlığının halen tekbaşına İngiltere'nin omuzlarına yüklenmiş olduğunu, İngiltere'nin İngiliz İmparatorluğu ile birlikte insaniyeti Hitler'den kurtarmak için sonuna kadar harbe devam edeceğini ve neticede de her şeyin iyi olacağına inandıklarını ifade etmiştir.⁴³⁶

Konuyla ilgili Fransız karargâhının sabah tebliği hususunda **Bordeaux, 17, aa**, çarpışmaların Laigle ve Chateaudun mıntakalarında ve aynı zamanda Loire hattı üzerinde ve Avallon'un cenubunda devam ettiğini belirtmektedir. Yine haberde düşmanın Saone'u bazı noktalarda geçmiş olduğunu ve Doubs istikametinde ilerlemekte olduğu söylenmektedir. Ayrıca düşmanın Thone-Rhin Kanalı'nı geçmeğe muvaffak olamadığı ve yukarı Alsas'da vaziyette hiçbir değişikliğin olmadığı ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra Fransız karargâhının akşam tebliğini hususundaysa

⁴³⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 4.

⁴³⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 4.

Bordeaux, 17, a.a, muharebenin Loire mintakasında ve Bourgogne’da gece gündüz devam ettiğini bildirmektedir.⁴³⁷

3.3. Son Posta Gazetesi Örneği

3.3.1 Almanya’nın Fransa’yı İşgali

Almanya’nın Şimal denizi üzerinde bir yandan Hollanda ve Belçika ile bir yandan da Fransa ile olan mücadelesine, dönemin uluslararası basınında genişçe yer verilmiştir. Hiç kuşkusuz bu haberler, Türk basınında da detaylıca ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda konuyu genişçe ele alan yayınlardan birisi de *Son Posta Gazetesi*’dir. Gazete, yabancı ajanslardan ve bu ajansların muhabirlerinden aldığı bilgiler doğrultusunda Türk kamuoyunu bilgilendirmiştir. Ayrıca *Son Posta Gazetesi*’nde yazan bazı köşe yazarları da konu hakkında değerlendirmeler yapmıştır.

11 Mayıs 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi*’nin ana manşetinde “*Dün geceki Fransız tebliği: “Müttefik ordular Şimal denizinden Mözele kadar bütün cephede ileri atıldılar!”*” başlığı ile “*Lüksemburg’da Fransızlarla Almanlar arasında şiddetli muharebeler oluyor, Almanya dün 130 tayyare kaybettiler.*” başlığı yer almaktaydı.⁴³⁸

Yine *Son Posta Gazetesi*, gelişen hadiseleri ve Fransa Başvekilinin açıklamalarına geniş şekilde yer vermiştir. Açıklamanın ayrıntılarından olarak gazete; **Londra, 10 (hususî)** ajansından elde ettiği haberler doğrultusunda Paris’te neşredilen bir tebliğde, İngiliz ve Fransız kıtalarının Belçika arazisinde, Şimal denizinden Mosel’e kadar uzanan cephe üzerinde ilerlediklerini belirtmektedir. Gazetenin ilgili haberinde; Belçika’nın yardımına koşan İngiliz kuvvetlerinin en yüksek kabiliyette olan motörlü kıtalar olduğu ifade edilerek bunların ağır tank, top, motosiklet, zırhlı otomobil ve diğer motörlü vasıtalarından oluştuğu ifade edilmektedir. Bunların yanısıra motorlu kıtaların geçişlerinin saatlerce devam etmiş olduğu belirtilmiş ve Belçika halkının da İngiliz askerlerini hararetle alkışladıkları söylenmektedir. Diğer taraftan Lüksemburg’da Fransız ve Alman askerleri arasında şiddetli bir muharebenin olduğunun öğrenildiği belirtilerek bugün Fransa, Belçika ve Hollanda üzerinde yapılan hava harekâtı esnasında Almanların 130’a yakın tayyare kaybettiklerinin anlaşıldığı belirtilmiştir. Ayrıca Fransa’nın muhtelif şehirleri üzerinde yapılan akınlar esnasında

⁴³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Haziran 1940, s. 4.

⁴³⁸ *Son Posta Gazetesi*, 11 Mayıs 1940, s. 1.

44, Hollanda’da 70, Belçika’da 9 ve garb cephesindeki İngiliz mıntkasında 5 Alman tayyaresinin düşürölmüş olduğu belirtilmektedir.⁴³⁹

27 Mayıs 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi* Avrupa’daki askeri gelişmeleri şu başlıklarla duyurmuştur.

“Büyük Britanyanın müdafaası için esaslı tedbirler alınıyor, Manş sahinde Calais Almanlar tarafından işgal edildi” haberin ayrıntıları ise şu şekilde verilmiştir.

“Fransız tebliğı diyor ki: “Somme üzerinde şiddetli bir mücadelede terakkilerimizi sıklaştırdık, Valenciennes mıntkasında gece karanlığına kadar devam eden kanlı muharebeler oldu”.

Yine ilgili tarihte *Son Posta*’da **Londra, 26 (hususî)**’den aktarılarak Şimalî Fransa’da ve Flandr’de muharebeler bütün şiddeti ile devam etmektedir. Almanların

⁴³⁹ *Son Posta gazetesi*, 11 Mayıs 1940, s.6.

dün ve bugün cepheye sevkettikleri yeni motörlü vasıtalarla yaptıkları taarruzlar azami şiddetini bulmuştur. Tazyik son şiddetini bulmuştur.⁴⁴⁰

Almanların; Fransızlara karşı başlatmış olduğu işgal, gazetelerin köşe yazarları tarafından da ele alınmış ve köşe yazarları konuyla ilgili olarak değerlendirmeler yapmıştır.

Son Posta Gazetesi’ndeki yazısında “*Fransızların şimdi yeni bir “Sakarya” yaratmaları lazımdır!*” diye başlık atarak Avrupa’daki askeri gelişmeleri değerlendiren Emekli General H. Emir Erkilet, ilgili yazısında şunları söylemektedir:

“Almanların Amiens ile Abbeville arasında yaptıkları şiddetli hücum ve tazyikler karşısında müttefiklerin aşağı Somme’u terkederek Bresle nehrine kadar geri gittikleri malumdu. 8 Haziran’da Almanların bir zırhlı muharebe araba kolu Bresle’in memba muntakalarından cenuba ve cenub doğuya doğru ilerliyerek Amiens’in 70 kilometre cenub batısındaki Forges les Eaux mevkiine kadar ilerlemiştir. Bu zırhlı muharebe araba kolunu bir motörlü piyade kıt’ası da, diğer bir tank kıt’ası refakatinde, takib etmiştir. Fransızlar, 8 Haziran’da, bu kolu tevkif ve imha için seyyar takib kuvvetleri tertib ve sevk etmişlerdir.

Gene 8 Haziran’da Bresle nehrinin mansab taraflarında Aumale mevkiinden Oise nehrinin sağ sahilinde bulunan Noyon şehrine kadarki sahada müthiş bir muharebe vuku bularak Fransız kıt’aları geri çekilmeğe mecbur olmuşlardır.

95 kilometre tutan bu cephede, zaten mevcut olan hiç olmazsa 10 - 12 Alman piyade tümenile 7 zırhlı tümene yeniden 20 taze piyade tümeninin daha ilavesile, Almanların tarihin en büyük taarruzunu yapmış oldukları anlaşıyor.

Bundan başka Almanlar Oise nehrinin şarkında da evvelce tahmin ettiğimiz gibi, Aisne nehri üzerinde çok şiddetli bir taarruz yapmışlar ve Aisne nehri. Compiègne ile Soissons arasında birçok noktalardan cenuba geçerek nehrin cenubundaki tepeleri tutmuşlardır.

Bunları hülasa edersek görürüz ki Almanlar 8 Haziran’da, kuvvetli bir müdafaa haline konmuş olan Bresle nehri gerisindeki Fransız kıt’alarile meşgul olmayarak Aumale ile Chemain des Dames arasındaki 140 kilometrelik umum muharebe cephesinde zırhlı fırkaları takib eden büyük miktarlarda cem’an ve takriben 50 piyade ve 10 zırhlı) tümenlerle çok şiddetli taarruzlarda bulunmuşlardır. Fransız

⁴⁴⁰ *Son Posta Gazetesi*, 27 Mayıs 1940, s.1.

orduları bu pek faik ve muazzam taarruz karşısında bütün cephede ric'at etmişlerdir. Dün de yazdığımız veçhile Fransızlar zaten müteharrik bir müdafaaya karar vermişlerdir. Onlar ordularını ancak bu suretle ön hatlara ve toprağa saplıyan imhadan kurtarabilirler. Yeni bir kuvvet müvazenesi tesis edinciye kadar, mümkün merteye müteharrik müdafaaya devam ederek hasmı içeri çekmek ve sonra, Sakaryada olduğu gibi, ona kat'i darbeyi indirmek, Fransızların şimdi yapabilecekleri yegâne harekettir.

Bu hareket esnasında münferid orduların dâhili birlik ve tesanüdlerini kaybetmiyerek bozulmamaları pek mühimdir. Fransız ordularının daima kendi memleketleri dâhilinde harbetmeleri Almanların ise memleketlerinden mütemadiyen uzaklaşmaları Fransızların dikkat ve istifade edebilecekleri mühim bir unsurdur.

8 Haziran harekâtı Almanların Fransız sol cenahını cenuba iterek Şilifenin meşhur büyük ihata hareketini tatbik etmek istediklerini göstermektedir. Bu harekât neticesinde Fransız sol cenahının Paris önlerine ve Marn nehrine kadar ric'at etmeleri artık pek tabiidir.⁴⁴¹ Emekli General H. Emir Erkilet'in bu yazısında Almanların, Fransızlar üzerine yapmış oldukları büyük taarruz üzerinde durmakta ve buna karşı Fransızların yapması gereken stratejiler hakkında görüş beyan etmektedir. Erkilet'in ilgili yazısında, savaşı unsurlardan herhangi birinin tarafını tutmadan gazetede görüşlerini paylaştığı anlaşılmaktadır.

3.3.2. İşgal Süreci

Avrupa devletleri arasında meydana gelen gerginlik ve nihayetinde tarafların savaşa girmesi, tüm dünyada yakından takip edilmiş bir meseleydi. Bu sebeple Almanların; Fransa'yı işgal sürecini Türk basını, Avrupa ve A.B.D. ajanslarından alınan bilgiler doğrultusunda okurlarına gün gün duyurmuştur.

13 Haziran 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi* yaşanan askeri gelişmeleri "Akdeniz'de harb hararetleniyor" başlığıyla duyurmuştur. Gazetede, batan ve müsadere edilen İtalyan vapurlarının sayısının 40'ı bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁴²

Son Posta Gazetesi'nde savaşın ayrıntıları Avrupa ajanslarından alınan bilgiler doğrultusunda verilmiştir. Bu bağlamda *Son Posta Gazetesi*; **Londra, 12 (Hususî)**'den Orta şarktaki İngiliz hava kuvvetlerinin bugün tekrar İtalyan Afrikası'na

⁴⁴¹ *Son Posta Gazetesi*, 9 Haziran 1940, s. 1-7.

⁴⁴² *Son Posta Gazetesi*, 13 Haziran 1940, s. 1-3.

akınlar yapmış olduğu haberini aktarmıştır. Yine gazete; **Londra, 12 (A.A.) R.A.F'**a dayanarak mensub ağır bombardıman uçaklarının İngiltereden İtalyaya uçuş yaparak Cenova ve Torinodaki askeri hedefleri bombardıman ettiklerini resmen bildirmektedir. Ayrıca gazete, **İngiliz Radyosu**'na dayanarak Büyük Britanya hava kuvvetlerinin Libya'daki İtalyan üslerini başarılı bir şekilde bombardıman ettiklerini bildirmektedir.⁴⁴³

Yine 13 Haziran 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi*, Almanların Paris şehrine 35 kilometre mesafede bulunduklarını haber vermiştir. Gazete, **Londra, 12 (Hususi)** ajansından aldığı haberler doğrultusunda batı, kuzey ve doğudan Alman tazyiki altında bulunan Paris'in tahliyesinin tamamlanmış sayılabileceğini ve payitahtı terkeden sivil halkın sayısında iki milyon civarında olduğunu tahmin edildiği bilgisini vermiştir.⁴⁴⁴

Alman işgali karşısında Fransızların durumu hakkında da detaylı bilgi veren *Son Posta Gazetesi*, Paris askerî valisinin beyanatına yer vermiştir. Bu sebeple **Paris, 12 (A.A.)** ajansından aktardığı bilgiler ışığında *Son Posta*'da; Paris askerî valisi General Hering'in hükümet merkezinin müdafaasının bizatihi münferid bir stratejik harekât teşkil etmediğini ve bu müdafaanın, Fransız ordularının umûmî bir manevra çerçevesi dâhilinde kalmakta olduğunu beyan etmiş olduğu haberi yer almıştır.⁴⁴⁵

19 Haziran 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi*, yaşanan askeri gelişmeleri “Hitlerle Mussolininin verdikleri karar; mütareke yok, Fransadan derhal münferid sulh yapması isteniyor” başlığıyla duyurmuştur. *Son Posta Gazetesi*'nde yer alan haberin ayrıntılarında ise sulh şartlarının neler olduğu üzerinde durulmuştur.⁴⁴⁶

Son Posta Gazetesi, Amerikan menbalarının tahminlerine göre teklif edilen sulh şartlarının şunlar olduğunu yazmıştır:

1- *Fransa Alsas ve Loren ile şimali Fransadaki sanayi mıntakasını Almanyaya terkedecek*

2- *Korsika, Tunus, Nis İtalyan hâkimiyetine terkedilecek*

3- *İtalyan müstemlekeleri hududlarında tashihler yapılacak*

⁴⁴³ *Son Posta Gazetesi*, 13 Haziran 1940, s. 1-3.

⁴⁴⁴ *Son Posta Gazetesi*, 13 Haziran 1940, s. 1-7.

⁴⁴⁵ *Son Posta Gazetesi*, 13 Haziran 1940, s. 7.

⁴⁴⁶ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 1-3.

4- Fransa, İtalya ve Almanya ile bir ittifak vücade getirecek Fransada Nazi rejimi kurulacak.⁴⁴⁷

Şartlar; Fransız hükümetine bildirilecek, kabine toplanarak kabul veya red cevabı verecekti.

Konuyla ilgili olarak **Nevyork, 18 (hususî)**, United Press muhabiri, bugün Münih'te yapılan Hitler-Mussolini mülakatının dört saat sürmüş olduğunu belirtmiş ve mülakat neticesinde neşredilen çok kısa resmi tebliğden başka mevsuk sayılacak hiçbir haberin sızmamış olduğunu belirtmiştir. Aynı muhabir, Fransaya teklif edilecek olan şartlar hakkında Berlin mahfellerinde ileri sürülen tahminlerin yukarıda zikredildiği şekliyle verilmiş olduğunu da aktarmıştır.⁴⁴⁸

Sulh şartlarına karşı Fransa'nın tavrının ne olduğuna bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda **Bordeaux 18 (a.a.)**, Fransız radyosu bugünkü neşriyatında Papanın Fransadaki vekili Valerio'nun Fransız ve İtalyan hükümetleri arasında mutavassıt vazifesi göreceğini söylemiş ve bu sebepten dolayı yakında vaziyetimizi öğreneceğiz haberini paylaşmıştır. Bunun yanı sıra Fransız spikeri; bir kere daha, Fransa'nın şerefsiz bir sulh kabul etmeyeceğini söylemiştir. Fransız spikeri, "Memleket şerefsiz şartları kabul etmeğe veya milletimizin manevi hürriyetini terketmeğe ve yahud Fransa'nın ruhunu satmağa kat'iyen razı değildir demiştir. Ayrıca Fransız radyosunun bildirdiğine göre Fransa kabinesi, bu sabah Mareşal Petai'nin riyaşetinde toplanmıştır.⁴⁴⁹

Pariste sükûnetin olduğuna dikkat çeken **Bern, 18, (a.a.)** ajansı, yabancı gazete muhabirleri Alman işgali altında Paris'in sükûnet ve vakarını muhafaza ettiğini ve abidelerin masun olduğunu ve halkın maddi bir sıkıntı çekmediğini bildirmektedir. İlgili ajans, şehrin iaşesinin temin edilmiş olduğu ve amme hizmetlerinin de yolunda olduğu bilgisini de paylaşmıştır.⁴⁵⁰

İngilizlerin Fransa'daki askerlerini geri çekmeleriyle ilgili haberde dikkat çekmektedir. 19 Haziran 1940 tarihli *Son Posta Gazetesi* **Londra, 18, (a.a.)**'dan aktardığı bilgiler ışığında, gece İngiliz sefer kuvvetlerinden büyük bir kısmın Fransa'yı terk etmiş olduklarını ve İngiltere'nin batı limanlarına gelmiş oldukları bildirilmiştir. Bu gelenlerin balıkçı gemileri değil, her cins küçük gemiler tarafından nakledilmiş

⁴⁴⁷ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 1-3.

⁴⁴⁸ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 1-3.

⁴⁴⁹ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 2.

⁴⁵⁰ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 2.

oldukları söylenerek bu askerlerin Paris'in güney batısında harbetmiş oldukları belirtilmiştir.⁴⁵¹

İşgal sürecinde dikkat çeken gelişmelerden birisi de 6 milyon sivilin kuzeyden güneye doğru göç etmesi hadisesidir. Bu bağlamda *Son Posta Gazetesi*, **Londra 18 (Hususi)**'den aldığı haberler doğrultusunda Fransada bulunan yabancı muhabirlere nazaran, hâlen kuzeyden güneye göç etmekte olan sivil halkın sayısı 6 milyondan fazla olduğu bilgisini vermiştir. Gazete yine ilgili ajansa dayanarak, bunların Bordeaux'ya giden yollar üzerinde perişan bir manzara arz etmekte olduğunu ve her türlü tehlikeye maruz bulunmakta oldukları bilgilerini de nakletmiştir. Bunların yanı sıra gazetede, birçok Fransızın da İsviçre'ye iltica etmekte olduğu ve bu meyanda 3000 Fransız askerinin de İsviçre hududunu geçmiş ve enterne edilmiş olduğunu haberleri de yer almıştır.⁴⁵²

Yine gazetenin ilgili yazısında; **Bordeaux 18 (Hususi)**'den alınan haberlerden olarak Fransız Dâhiliye Nazırı Şarl Pomare'nin bu akşam radyoda bir hitabede bulunarak halka, bulundukları yerden ayrılmamalarını ve yollarda izdihama sebebiyet vermemelerini tavsiye ettiği bilgiside yer almaktaydı. Çünkü güneye doğru göçetmekte olan halk, askeri nakliyatı oldukça güçleştirmektedir. Ayrıca hitabesinde Fransız Dâhiliye Nazırı, hükümetin her şeyi düşünmekte olduğunu ve lâzım gelen tedbirleri aldığını ilâve etmiş, "*Fransa yamamaktadır ve yaşayacaktır.*" sözler ile hitabesine son vermiştir.⁴⁵³

İşgal süreciyle ilgili olarak *Son Posta Gazetesi*'nin aktarmış olduğu tebliğlere bakmak faydalı olacaktır. Örneğin **Führer'in umumi karargâhı: 18 (a.a.)**, Alman orduları başkumandanlığının tebliği şu şekildedir:

"Fransanın askeri felaketi, durmadan yaptığımız takibin tazyiki altında genişlemekte devam ediyor. Caen ile Manş arasında birçok noktada Orne geçilmiştir. Orleans'ın garbında Nevers'e kadar ve bu şehrin cenubu şarkisinde Loire'a varılmıştır.

Ayrı bir tebliğle bildirildiği gibi, seri kıtalar, Fransız silah endüstrisi merkezi Creusot'yu işgal etmiş, Belfort kalesini almıştır. Dijon kalesi muharebesiz düşmüştür.

⁴⁵¹ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 3.

⁴⁵² *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s.2

⁴⁵³ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 2.

Bir Alman müfrezesinin cüretkâr bir çevirme hareketi neticesinde Metz teslim almağa mecbur olmuştur. Maginot hattının Thionville şehrinin iki tarafında hâlâ mukavemet eden muntakalarına Metz şehrinden arkadan hücum edilmiştir.

Sarrebruk'un cenubunda Maginot hattı üzerinde açılan gedik, Rhin-Marne kanalına kadar genişletilmiştir. Yukarı Rhin'de hücum devam etmektedir. Burada Vosges istikametinde ilerliyoruz Colmar alınmıştır.

Dün, 100 binden fazla esir alınmıştır. El de edilen ganaim, müteaddid Fransız fırkalarının ve müteaddid kalelerin teçhizatıdır. Hava kuvvetlerimiz, geri çekilen düşmana karşı hücumlarına devam etmiştir.

Loire mansabında düşman nakliye gemileri bombardıman edilmiştir. 9 vapur batmış, diğer müteaddid vapurlar ciddi hasara uğramıştır.

17 Haziran gecesi, İngiliz hava kuvvetleri, şimali ve garbi Almanyanın gayri askeri hedeflerine karşı hücumlarına yeniden başlamıştır. Düşmanın hava zayıyatı, dün 5 tayyare idi. Bir Alman tayyaresi kayıbdır.”⁴⁵⁴

İngiliz tebliği (Londra, 18, a.a. Hava nezareti tebliğ ediyor): Geçen gece, İngiliz avcı tayyareleri Fransanın şimali şarki sahili üzerindeki iki düşman bombardıman tayyaresi düşürmüşlerdir.⁴⁵⁵

*Yine Son Posta Gazetesi'nin aktarmış olduğu tebliğlerden bir diğeride İngiliz tebliğidir. **Londra, 18, a.a. Hava nezaretinin** verdiği İngiliz tebliği ise “Geçen gece, İngiliz avcı tayyareleri Fransanın şimali şarki sahili üzerindeki iki düşman bombardıman tayyaresi düşürmüşlerdir.” şeklindedir.⁴⁵⁶*

22 Haziran 1940 tarihli Son Posta'da yaşanan askeri gelişmeler “Fransızlar Almanların mütareke şartlarını tetkik ediyorlar.” başlığıyla duyurulmuştur. Yine Son Posta Gazetesi'nde Avrupa ajanslarından alınan bilgilerle savaşın ayrıntıları ise “Alman ültimatomu: Bu şartları ya kabul, yahud reddediniz!”, “Fransız heyeti 1918'de Mareşal Foşun Alman heyetine mütareke şartlarını tebliğ ettiği Compiègne ormanına götürüldü ve aynı şimendifer vagonunda şartlar bildirildi.” ve “Fransız heyeti şartları telefonla Bordoya bildirdi, Fransız meclisi toplanıyor.” başlıklarıyla duyurulmuştur.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 7.

⁴⁵⁵ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 7.

⁴⁵⁶ *Son Posta Gazetesi*, 19 Haziran 1940, s. 7.

⁴⁵⁷ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

Yine işgal sürecinde Almanların şartlarına baktığımızda **Berlin, 21** ajansının aktardığına göre Almanların şu taleplerinin olduğu görülmektedir:

1-Mücadelenin yeniden başlamasına mâni olmak

2-İngiltere tarafından kendisine tahmil edilen harbin devamı için Almanyaya tam emniyeti vermek

3- Esasını Alman devletine cebirle yapılan haksızlıkların tamirini teşkil edecek yeni bir sulhün tesisi için lüzumla iptidai şartı kurmak.⁴⁵⁸

Londra, 21 (Royter), Almanların şartlarını tebliğ edildikleri gibi aynen kabul veya red etmeleri Fransız murahhaslarından rica edildiği öğrenilmiştir demiştir. Bunun yanı sıra İngiliz radyosunun da bu haberi teyid etmiş olduğu, Alman radyosunun bu gece şartlardan bahsederken kati bir eda ile bunlar ya kabul edilir yahud reddolunur diye söylediklerini ve müzakere yapılmayacaktır dediğini de bildirmiştir. Ayrıca bu akşam Bordeaux'dan alınan haberlere göre, Fransız murahhaslarına tevdi edilen Alman şartlarının çok mufassal olduğu ve birçok teferrüatı da ihtiva etmekte olduğuda belirtilmiştir.⁴⁵⁹

İlgili yazısında *Son Posta*'da, Fransız hükümeti tarafından bu şartların tetkikinin birkaç gün devam etmesinin muhtemel olduğu ve hükümetin halkı vaziyetten haberdar edeceği bilgisi de yer almaktadır.⁴⁶⁰

Almanların Fransa'yı işgali sürecinde dikkat çeken gelişmelerden birisi de tarihi vagonda Hitler ile kumandan ve nazırların yer alması hadisesidir. Bu olay 22 Haziran 1940 tarihli *Son Posta*'da “*Fransız heyeti vagona çağrılınca Orgeneral Huntziger en önde ilerledi, vagonun basamaklarını çıkarken biran durdu, derin derin düşündü, sonra vagona girdi. Alman mütareke ve sulh şartları dün Fransız murahhas heyetine bildirilmiştir.*” şeklinde haber yapılmıştır.⁴⁶¹

Tarihi vagonda Hitler ile kumandan ve nazırların yer alması hadisesi 25 yıl evvelki tarihi sahnenin tekrarlanmasıyla akla getirmektedir. İlgili tarihteki haberinde *Son Posta*'da bu olay “*Almanlar mütareke istiyen Fransız hükümetinden şartları tebellüğ ve müzakere etmek üzere bir murahhas heyetinin izamını isterlerken bu heyetin nereye gideceğini bildirmemişlerdi. Müzakere mahalli düne kadar sıkı bir*

⁴⁵⁸ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁵⁹ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁶⁰ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁶¹ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

şekilde mektum tutulmuştu. Nihayet dün bu yerin Parise 70 kilometre mesafede Oise nehri civarında ve demiryolu güzergâhında Compiègne ormanı olduğu anlaşılmıştır.

Almanların burasın seçmelerinin sebebi 1918 de Mareşal Foşun Almanlara mütareke şartlarını aynı yerde bildirmiş olmasıdır.

Yirmi beş yıl evvelki sahne ile bugünkü sahne arasında mevcut müşabehet yalnız bu kadarla kalmamaktadır. Almanlar şartları tebliğ için vaktile Mareşal Foşun içinde Alman murahhaslarını kabul edip şartları bildirdiği vagonu da ormana getirmişler ve Fransız murahhas heyetini burada kabul etmişlerdir.” şeklinde haber yapılmıştır.”⁴⁶²

Bu vagon müzakereler bittikten sonra Berline götürülecek, halka teşhir edilip Almanların yirmi beş yıl öncesini hatırlıyarak bunun mukabelesini yaptıklarının anlatılacağı planlanmaktaydı. Ardından vağon, müzeye kaldırılacaktı. ⁴⁶³

İlgili tarihte *Son Posta*’da yer alan Almanların Fransa’yı işgaline karşı General de Gaulle’ün hitabesi savaşın seyrini anlama adına oldukça dikkat çekicidir. Çünkü bu hitabede ileride Fransa’nın işgal sürecine karşı nasıl bir tavır sergileyeceğine dair önemli ipuçları yer almaktadır. **Londra 22 (Hususi)**’nin aktardığı bilgiler ışığında General de Gaulle’ün hitabesi şu şekildedir:

“Reynaud kabinesinde harbiye müsteşarı bulunan General de Gaulle, bu akşam Londra radyosundan fransızca olarak yeni bir hitabede bulunmuştur: General de Gaulle, demiştir ki:

Fransız hükümeti şimdi artık mütareke şartlarına muttali olmuştur. Bu şartlar Fransıyanın kara, deniz ve hava silahlarının tesliminden, Fransız topraklarının Alman ve İtalyan işgali altına girmesinden ibarettir.

Bu şartlar altında yapılan bir mütareke, yalnız teslimiyet değil, esarettir. Fakat, milyonlarca Fransız, esareti asla kabul etmezler. Çünkü buna üç mâni vardır: Şeref, akliselim ve Vatanın yüksek menfaatleri.

Şerefimiz buna mânidir; çünkü müttefiklerimiz olan Lehistan, Çeko-Slovakya, Norveç, Belçika, Hollanda ve İngiltere’ye karşı taahhüd ve vazifelerimizi tamamen ifa etmemiş bulunuyoruz.

⁴⁶² *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁶³ *Son Posta Gazetesi*, 22 Haziran 1940, s. 1.

Aklıselim buna manidir, çünkü harb bitmiş değildir ve oyun kaybedilmemiştir. Büyük bir kumanda hatası yapıldı. Hükümet azim gösteremedi. Fakat unutmayalım ki, büyük bir imparatorluğumuz vardır. Amerikanın bize açmış olduğu namütenahi membalar vardır. Biz bu harbi 6000 tank ve 5000 tayyareye karşı kaybettik. Yarın 20.000 tank ve 20.000 tayyare ile harbi kazanacağız.

*Vatanın yüksek menfaatleri buna manidir, çünkü bu harb bir Alman – Fransız harbi değildir, bir cihan harbidir. Hiçbir kimse bundan bitaraf kalamaz. Hatta Almanya'nın dostları bile bitaraf kalamıyacaktır. Şeref, hissiselim, büyük milli menfaatler bütün fransızlara harbe devam etmek emrini veriyor. Onun için bütün kuvvetlerinizi birleştiriniz. Fransa'nın bütün silâhlarını milli müdafaa için toplayınız. Burada bana, General Degaulle'e müracaat ediniz. Hepinizi benimle beraber çalışmağa davet ediyorum. Serbest kalmak hür yaşamak isteyenleri benimle iş birliği etmeğe davet ediyorum. Yaşasın Fransa; yaşasın hür ve müstakil Fransa!.*⁴⁶⁴

3.4. Vakı̇t Gazetesi Örneği

3.4.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali

Konumuz gereği Almanya-Fransa mücadelesine ağırlık vereceğiz. Almanya'nın Hollanda ve Belçika'ya savaş ilan etmesinin hemen ardından bu devletlerin özellikle İngiltere ve Fransa'dan yardım talep etmesi ve bu talebin olumlu karşılanması sebebiyle bu cephe de çalışma alanımızın içinde olacaktır. Bu sebeple Türk basınına ve bu bağlamda *Vakı̇t Gazetesi* 'ne de bakacağız. Gazete, konuyla ilgili gelişmeleri dış ajanslardan aktararak sayfalarına taşımıştır. Bunun yanı sıra gazetede, resmi tebliğler verilmek suretiyle işgal süreci detaylıca ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca gazetenin aktardığı bu haberlerin yanı sıra *Vakı̇t* yazarlarından Hakkı Süha Gezgin ve Asım Us'un gelişmeler hakkında birer değerlendirmeleri bulunmaktadır. Gazetenin yayın politikasını anlama adına köşe yazılarına bakmanın da faydalı olacağı kanaatindeyiz.

12 Mayıs 1940 tarihli *Vakı̇t Gazetesi* 'nin ana manşeti Cihan harbi gelişmeleri ile atılmıştır. Gazetede ki başlıklar “Akdeniz’de tehlike, İtalya’da seferberlik hazırlığı başladı, Almanlar Fransız hududuna da taarruz ettiler, Alman ordusu Hollanda ve Belçika’da anudane bir mukavemetle karşılaşıyor.” şeklindedir.⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ *Son Posta Gazetesi*, 23 Haziran 1940, s. 1-7.

⁴⁶⁵ *Vakı̇t gazetesi*, 12 Mayıs 1940, s.1.

Almanya'nın Hollanda ve Belçika'yı işgal girişimini *Vakit Gazetesi* köşe yazarlarından Hakkı Süha Gezgin şu şekilde değerlendirmiştir:

"Hollanda ve Belçika'ya saldırış nasıl bir davadır? Bunun devletlerin hukuku bakımından muhakemesi ne olabilir? Zannederim şimdi dünyada bunlar üstünde kafa yormaktan daha beyhude iş olmaz.

Fakat saldırış saatiyle ilk resmi tebliğlerin arasında ancak yarım günlük zaman girdiği halde, bilanço feci! Yalnız hava muharebelerinde Almanların 176 tayyaresi düşürülmüş. Bir günde 176 tayyarenin düşmesi için, bulutlar içindeki boğuşmanın ne korkunç bir şey olması lazım geldiği, kolayca düşünülebilir.

Bu 176 tayyarede hiç değilse bin kişi, ilk hücumda, ilk atışta netice alabileceği umulan bin usta, bin pişkin pilot, rasat, nişancı gitti demek. Dünyadaki bütün hızları geride bırakan o müthiş pike düşüşler, ölümü daha yolda yakalamışlardır.

İki gün evvel meşhur bir İngiliz kartalının hatıralarını okurken, bu düşüşlerde et, kan, demir, ateş ve yağın nasıl tüyler ürpertici bir hamur halinde yoğrulduğunu öğrenmişim. Düşen adam, dünyanın en acayip külçesi haline geliyor.

Umarım ki yarın hesap görülürken, dünyaya yeni düzeni verecek olanlar, bu iğrenç, bu kanlı canavarlıkların bir kere daha hortlamasına imkân bırakmayacak çarelere başvurulacaktır.

Bir günlük feci bilanço, bütün dünyanın aklını başına getirecek korkunçluktur."⁴⁶⁶ Hakkı Süha Gezgin'in değerlendirmesine baktığımızda savaşın ve savaş nedeniyle ölümlerin uluslararası kamuoyu tarafından dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu yazısında Gezgin, Almanya'nın Hollanda ve Belçika'yı işgal girişimini eleştirdiği görülmekte ve bu durumun çok sayıda insan ölümü ile büyük maddi kayıplara neden olduğuna dikkat çekmektedir. Değerlendirmede savaşın bu yıkıcı neticesinin, savaşın ardından yenedünya düzenine yön verecek güçler tarafından dikkate alınması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Almanya'nın bir yandan Belçika ve Hollanda'yı işgal girişimlerini sürdürürken bir yandan da Fransa topraklarına tecavüzlerde bulunması ve Fransa'nın bu saldırılara karşılık vermesi, *Vakit*'te genişçe ele alınmıştır.

Vakit Gazetesi, Alman hava meydanlarının bombalanması hadisesini **Paris, 11 (Hususi)**'den aktararak Fransız hava kuvvetlerinin, Almanların Fransız halkına

⁴⁶⁶ *Vakit gazetesi*, 12 Mayıs 1940, s.4.

yaptıkları hücumlara karşı Alman arazisinde birçok Alman hava meydanını bombardıman etmek suretiyle karşılık verdiğini belirtmiştir.⁴⁶⁷

Yine *Vakit*, **Londra 12 (Hususi)**'den aldığı haberler doğrultusunda sayfalarına taşımıştır. Gazete, Alman kıtalarının bugün ilk defa olmak üzere Mosel'in şarkında Fransız hudutlarına büyük bir taarruz yapmış olduğu haberini belirtmiştir. Yine gazetenin ilgili yazısında, Almanların gayesinin evvelce Fransızlar tarafından tutulmuş olan ileri hatları istirdat etmek olduğu ifade edilmiş ve Alman taarruzunun birçok noktalarda püskürtülmüş olduğuda belirtilmiştir.⁴⁶⁸

Almanya'nın özellikle Hollanda ve Belçika'ya bitaraf olduklarını ilan etmelerine rağmen saldırması dünya kamuoyunda hoş karşılanmamış ve tepkilere neden olmuştur. Almanya'nın Fransa ile olan mücadelesi iyice artmıştır.

17 Mayıs 1940 tarihli *Vakit Gazetesi*'nin ana manşeti de Avrupa'daki askeri gelişmeler hakkındadır. Gazetesinin ana başlıkları "*Belçika'daki harp müttefikler lehine inkişaf ediyor, Fransız kıtalarının şiddetli mukabil taarruzları üzerinde bazı mevkiiler Almanlardan geri alındı, Hava muharebeleri bütün şiddetiyle devam ediyor.*" şeklindedir.⁴⁶⁹

Vakit Gazetesi'nde haberin ayrıntılarından olarak Fransız tebliğine göre, meydana muharebesi, Namur mıntıkasından Sedan mıntikasına kadar olan sahada, bir hareket harbi şekline girmiştir. Tebliğde, harekâtın sevk ve idaresine verilen fevkalade ehemmiyet dolayısıyla devam eden muharebe hakkında şimdilik sarih tafsilat verilmeyecektir denilmektedir. Yine ilgili tebliğde; Fransa'daki Amerika seyyar hastanesi reisi J. W. Johnson, düşman uçaklarının bayı garp cephesinde yaptıkları taarruz neticesinde dört seyyar hastane kolunun tahrip edildiği haber verilmekteydi.⁴⁷⁰

Savaşın seyrine baktığımızda mücadelenin derecesinin oldukça fazla yükseldiği bir durum müşahade edilmektedir. Bu bağlamda Belçika'da Liyej ve Namur kaleleri tahrip edilmiş vaziyette olmalarına rağmen, Alman tazyiklerine mukavemet etmekteydi. Belçika kıtalarının mukavemeti ise Almanları büyük zayiata uğratmakmıştı. Bu sırada Almanlar, Belçika şehirlerini ve hatta muharebe bölgesinde olmayan şehirleri bile tahrip etmekteydiler. Luven yeniden zalimce bombardıman

⁴⁶⁷ *Vakit gazetesi*, 12 Mayıs 1940, s. 4.

⁴⁶⁸ *Vakit gazetesi*, 12 Mayıs 1940, s. 4.

⁴⁶⁹ *Vakit gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 1-4.

⁴⁷⁰ *Vakit gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 4.

edilmişti. Namür'ün dörtte üçü Alman kıtaatının hücumundan önce uçaklarla tahrip edilmişti. Tirlemont ve Aerschot ise baştanbaşa haraptır.

Liyej kaleleri mukavemette devam etmekteydi. Fakat şehir, Alman bombardımanlarından çok zarar görmüştü. Bunların yanı sıra Almanlar, işgal ettikleri bölgelerde bulunan fabrikaları dahi esirgemiyorlardı. Ayrıca Ougree'de çok mühim maden fabrikalarının tamamen tahrip edildiği bildirilmekteydi.⁴⁷¹

Vakit Gazetesi'nde yine haberin ayrıntılarından olarak Moskova'ya göre harp vaziyetinin durumu konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda gazete, **Moskova, 16 (Hususi)**'den aktararak savaşın ayrıntılarını şu şekilde sayfalarına taşımıştır:

“Belçika'ya taarruz etmekte olan dördüncü Alman ordusu bilhassa Namur ile Sedan arasında büyük mikyasta taarruz etmektedir. Bu muntıkada Alman motörlü ve zırhlı kıtaları birçok muntikalarda Fransız-Belçika hatlarını yararak derinliğine ilerlemişlerdir.

İngiliz ve Fransız külli kuvvetleri Belçika kuvvetleriyle birlikte hareket ederek Alman kıtalarına karşı büyük bir mukavemet göstermişlerdir. Fransız membaları Sedan'da ilerleyen bir Alman zırhlı kıtasının İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından tardedilmiş olduğunu bildirmektedir.

Almanlar Liej'den sonra Namur şimalinde de iki kaleyi zaptetmiş olduklarını söylemektedirler.

Müttefik kıtalarının Belçika'da ve bilhassa Brüksel cenubundaki hareketleri Belçika'daki askeri vaziyeti müttefikler lehine tadil etmiştir. Brüksel şarkında Almanlarla müttefik kıtalar arasında cereyan eden muharebeler müttefikler lehine inkişaf etmektedir.

Brüksel üzerine taarruz eden Alman kıtaları tamamen püskürtülmüştür. Almanların taarruzu Cenubi Belçika'da inkişaf etmektedir. Dinon ile Namur arasında birçok yerlerden Möz'ü geçen Almanlar Sedan'ı almaya da muvaffak olmuşlardır. Alman cephesi cenuba doğru açılmaktadır. Almanların harekattan gayeleri Belçika'yı cenuptan çevirmek ve Maginot'yu şimalden ve arkadan vurmaktır.”⁴⁷²

21 Mayıs 1940 tarihli *Vakit Gazetesi* Avrupa'da yaşanan askeri gelişmeleri “Montmdi'de Maginot hattına yapılan taarruz püskürtüldü”, “Almanların Ren'i iki noktada geçme teşebbüsleri akim kaldı” başlıklarıyla duyurmuştur. Gazetede, genç Nazilere göre Fransa'ya sulh teklifi zamanı gelmiş olduğu haberi paylaşarak mesele

⁴⁷¹ *Vakit gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 4.

⁴⁷² *Vakit gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 4.

hakkında detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Bu bağlamda gazete, **Paris, 20 (a.a.)**'dan aktararak *“Havas Ajansının Alman hududundan öğrendiğine göre, Alman siyasi mahfilleri, ilerlemenin mağlup etmek için kati gelmediğini o derece iyi bilmekte ve Fransa’da enerji kalkınmasının ve Veygand’ın başkumandan tayin edilmesinin o derece tesiri altında kalmış bulunmaktadır ki yeniden müttefikleri birbirinden ayırmak teşebbüsleri taktiğine dönmüşlerdir. İleri hareketlerinden acele istifade mecburiyetinde bulundukları için, bu mahfiller zannediyor ki Fransa ve Belçika’ya bir münferit sulh teklifi yapmakla Almanya, belki de gayesine varmakta muvaffak olacaktır.”* şeklinde haberi okurlarıyla paylaşmıştır.⁴⁷³

Vakit Gazetesi’nde resmi tebliğler de yer almaktadır. Basında yer alan bu tebliğler vasıtasıyla tarafların durumu hakkında bir kısım önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Bu bağlamda **Paris, 20(a.a.)**'dan aktarılan 20 Mayıs tarihli Fransız tebliği gazetede şu şekilde yer almıştır:

“Saint-Quentin’in şimalinde ve garbında Alman itiş, daima çok şiddetlidir. Montmedy muntikasında düşmanın yeni hücumları püskürtülmüştür. Cephenin geri kalan kısımlarında ehemmiyetli bir şey yoktur.

*Hava kuvvetlerimizin büyük faaliyeti, bütün gün devam etmiştir. Müteaddit keşifler, bombardıman filolarının düşman zırhlı unsurları ile tutuşmalarını hazırlamıştır. Kollar üzerine tonlarca bomba atılmış ve bu suretle bunların ilerleyişi tehir edilmiş ve bunlara çok büyük kayıplar kaydettirilmiştir.”*⁴⁷⁴

Vakit Gazesi’nde Londra, 20, (a.a.)’dan aktarılan İngiliz tebliği *“İngiltere kuvvei seferiyesi umumi karargâhı tebliği: İngiliz cephesi, bugün düşman tazyiki karşısında muvaffakiyetle mukavemet etmiştir.”* şeklindedir.⁴⁷⁵

Yine Vakit’te Berlin, 20(a.a.)’dan alınan Alman tebliği ise *“Zelland’da düşmanın geri müfrezelerine karşı takip harekâtı devam etmektedir. Dendre’i geçtik ve yukarı Escaut’ye vardık. İngiliz kıtaları süratle Manş limanlarına doğru çekilmektedirler.*

Naubeuge yakınında ve Valenciennes’in cenubunda, cenuba doğru mahreç bulmağa çalışan bir Fransız-Belçika ordusunun hücumlarını püskürttük. Düşmanın zayıyatı çok mühimdir. Düşman ezcümle birçok tank kaybetmiştir. Akim kalan bu yarma teşebbüsünden sonra ehemmiyetle sarılan düşman garba doğru çekilmektedir.

⁴⁷³ **Vakit gazetesi**, 21 Mayıs 1940, s. 1-4.

⁴⁷⁴ **Vakit gazetesi**, 21 Mayıs 1940, s. 4.

⁴⁷⁵ **Vakit gazetesi**, 21 Mayıs 1940, s. 4.

Daha batı-cenupta motörlü müfrezelerimiz ve tanklarımız Cambrai-Peronne yolu üzerinde 1916'daki neydan muharebesinde cereyan ettiği yere varmışlardır.

Avcı ve bombardıman tayyareleri Laon'dan gelerek şimale doğru ilerlemekte olan bir düşman tank kolunu tahrip ve bu kolu ricate mecbur etmişlerdir.

Liyejin va Namur'un bütün kaleleri, bir teki müstesna olmak üzere Alman kıtaları tarafından işgal edilmiştir.

Düşman dün ceman 143 tayyare kaybetmiştir. Bunun 95'i hava baskınları esnasında, 15'i defî toplarımız tarafından ve mütebakisi de yerde tahrip edilmiştir. 31 tayyaremiz dönmemiştir.

Pazar gününü pazartisine bağlayan gece, İngiliz tayyareleri batı Almanya'sı üzerine tekrar bombalar atmışlardır. Bazı siviller ölmüş ve yaralanmıştır. Üzerine bomba isabet eden yegâne askeri hedef bir harp esir karargâhı olmuştur. Esirler arasında ölenler vardır.” şeklinde yer almıştır.”⁴⁷⁶

İşgal sırasında dikkat çeken olaylardan birisi de General Gamle'nin intiharı haberidir. Bu ve buna benzer bazı haberlerin, işgal sürecinde bir propaganda unsuru olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Alman radyosu, General Gamle'nin intihar ettiği hakkında bazı haberler yaymıştır. Londra'daki salâhiyetkar Fransız mahfilleri ise bu haberin tamamiyle asılsız olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan İngiliz kuvvetleri başkumandanı General Gortun, İngiltere'ye dönmüş olduğu haberi de yalanlanmaktadır. Yine Duvr'un bombardıman edildiği hakkındaki Alman haberi, hava nezareti tarafından kati surette yalanlanmaktadır. Ayrıca sabah toplanan harp kabinesi, Paris mıntakasını boşaltmamağa karar vermiştir. Hiçbir memur vazifesini terketmiyecektir. Endüstri de yerinde kalacaktır.⁴⁷⁷

İngiliz istihbarat nazırı Duf Koper'ın Fransızlara hitabesi işgal sürecinde dikkat çeken önemli gelişmelerden birisidir. Bu önemli gelişme *Vakit*'te yerini bulmuştur. **Londra, 26(hususi)** ajansının verdiği habere göre Fransız milletine bir hitabede bulunan Duf Koper özetle şunları söylemektedir:

“Almanlar bitaraf memleketlerden sonra topraklarımıza da saldırdılar. Almanlar harpetmeği seviyorlar. Bizse harpten nefret ediyoruz. Onlar, harbi seviyorlar, çünkü barbardırlar. Biz harpten nefret ediyoruz, çünkü medeniyiz

⁴⁷⁶ *Vakit gazetesi*, 21 Mayıs 1940, s. 4.

⁴⁷⁷ *Vakit Gazetesi*, 24 Mayıs 1940, s. 4.

Almanlar bu taarruzlara başlamazdan evvel uzun çok uzun hazırlıklar yaptılar. Bugün elde etmiş oldukları muvaffakiyetler uzun gayretlerinin hazırlıkları neticesidir.

Biz mecbur edilmedikçe harpetmeyiz. Fakat mecbur olunca da mağlup olmayız. Çünkü nazi rejiminin esiri olarak yaşamaktansa ölmek bin kere hayırlıdır.

Almanyanın bugünkü kuvveti gündengüne azalacak, buna mukabil bizim kuvvetlerimiz artacaktır. Bu son hafta zarfında milletlerimiz bir kere daha yenmek azmini göstermişlerdir.

Fransız işçileri iş saatlerinden fazla çalışarak faaliyetlerini milli müdafaaya hasretmek fedakârlığını gösterdiler.

Büyük gayemiz yenmektir. Çünkü Almanyanın hedefi İngiltere ve Fransayı esir etmektir. Almanya evvela İngilterenin dostluğunu kazanmağı ve bilahara Fransayı mağlup etmeğı düşünmüştür. Çünkü Fransa yenildikten sonra İngiltereyi parçalamak mümkün olabilecekti.

İngiltere böyle bir hataya düşmedi. Bunun üzerine Almanya ilk olarak İngiltereyi mağlup etmeğı düşündü. Böylece kuvvetimizin mukavemeti kalmıyacaktı.

İşte Alman propagandasının bugün de çalıştığı budur. Fransaya en büyük düşman olarak İngiltereyi göstermek Paris üzerine attığı beyannamelerle halkı ayaklandırmak istiyor. Birlik olarak Almanyayı yenmek lazımdır. Almanlar bugün bizi ayırmağı çalışıyorlar. Hatta bugünkü şerait içinde Fransaya bir anlaşma teklif etmeleri de mümkündür. Fakat Almanlar hiçbir anlaşmaya hürmet etmiş değillerdir ki... Fransa ile bugün yapacakları bir anlaşmada Fransayı Polonya gibi esarete sürükliyecektir.

Bugünkü harp uzun ve fedakârlıklar da muazzam olacaktır.

Bütün imparatorluk halkı ölümü mağlubiyete tercih edecek ve icabaderse gayeleri için ölecek, fakat bu gaye muzafferiyeti getirecektir.”⁴⁷⁸

30 Mayıs 1940 tarihli Vakit Gazetesi, Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeleri değerlendirirken Fransa’nın zaman kazandığını haberine vurgu yapmıştır. Gazetede yer alan haberde, **Londra, 29 (a.a.)**’nin Röyter ajansının verdiği haberlere dayanarak Flandrlarda ve Fransa’ kuzeyinde cereyan eden muharebede İngiliz ordusunun en

⁴⁷⁸ **Vakit Gazetesi**, 27 Mayıs 1940, s.4.

parlak menkıbelerinden birinin gerçekleştiğine dikkat çekilmiştir. Yine ilgili haberde, İngiliz seferi kuvvetlerinden büyük bir kısmının kuzey Fransa’da ise de bu kuvvetlerin hepsi o mntakada bulunmadığı söylenmektedir. Mücadeleye devam edilmekte olduğu ve İngiliz askerlerinin Fransa’ya kıymetli bir zaman kazandırmakta olduğu ve bu vesileyle Fransız ordusunun Som'da ve En'de cepheyi takviye etmek imkânı bulunduğu haberleride paylaşılmıştır.⁴⁷⁹

Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeler 2 Haziran 1940 tarihli *Vakit*’te “*Şimali İtalya Başkumandanı Fransız hududuna gitti*” ana başlığıyla yer almıştır. Gazete, **Roma, 1 (a.a)** ajansından naklen şu haberleri paylaşmıştır:

“Şimal mntakası başkumandanı olan Veliahd Prens Dö Piyemon bugün hususî trenle Torinoya hareket etmiştir. Garın peronunda görülen yegâne şahsiyet Almanya büyükelçisi Von Mackensen idi. Mücavir diğer peronlarda ise birçok İngiliz, Fransız ve Amerikalı yolcular İtalyan dostlarına veda ediyorlardı.

*Amerikanın Manhattan yolcu vapuru yarın 1730 yolcu ile Cenovadan hareket edecektir. Vapurun normal yolcu adedi 800 dür.”*⁴⁸⁰

Yine *Vakit*’te **Roma, 1 (a.a)**’dan alınan bilgiler ışığında “Veliahd ve General Graziani yarın Cenovada mahalli toplantılar yapılacak olan mezun topçuların geçidinde hazır bulunacaklardır ve Prens aynı zamanda 8, 9, 10 Haziran’da Fiume’de yapılacak olan piyadelerin toplantısında da hazır bulunacaktır.” ifadelerinin yanı sıra “İtalyan gazeteleri, Tiryste işçilerinin şefi tarafından imzalanan bir telgrafi neşrediyorlar. Bu telgrafta İtalyayı Almanyaya bağlayan şeref taahhüdünün yerine getirilmesi istenmekte, Süveş, Cibuti, Cebelüttarıktaki zorluklar ve verilen müruriyelerden bahsedilerek Korsika, Malta ve Nis’in İtalyaya ilhakı lüzumu kayıt ve Tiryste işçilerinin kurtuluş harbi için hazır oldukları ilâve edilmektedir.” ifadeleride haber olarak yer almıştır.

3.4.2. İşgal Süreci

Almanya’nın Fransa’yı işgal süreci devam ederken Amerikan **Nevyork, 1 (a.a.)** ajansı Alman sanayi şehirlerinde tahribat hususunda aşağıdaki ifadeleri kullanmaktaydı:

⁴⁷⁹ *Vakit Gazetesi*, 30 Mayıs 1940, s. 1-4.

⁴⁸⁰ *Vakit Gazetesi*, 2 Haziran 1940, s. 1-4.

“Nevyork Times Gazetesi’ne Bern’den gelen bir telgrafa nazaran müttefiklerin Hamburk ve Rheinemi’in sair endüstriyel şehirler üzerinde yapmış oldukları akınların husule getirdiği hasarat, herkesin tahmininin fevkinde bulunmaktadır.

Bitaraf membalardan aldığı haberlere nazaran aynı telgraf sunu da ilave etmektedir. Eğer Almanya bu yaz harbi kazanmıyacak olursa, insan ve malzemece uğradığı yüksek zayıatın ve Alman milletinin kendisine çıkaracağı müşkülata karşı koymıya imkân bulamıyacaktır.”⁴⁸¹

5 Haziran 1940 tarihli Vakit Gazetesi, Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeleri “Dünkerk’teki müttefik orduların tahliyesi muvaffakiyetle sona erdi.” başlığıyla duyurmuştur. Haberin ayrıntıları ise gazetede “Limanın kullanılmaz bir hale getirilerek bırakıldı” ve “Paris’in bombardımanına mukabele olmak üzere Fransız tayyareleri Frankfurt ve Münih’teki askeri üsleri bombaladılar” başlıklarıyla yer almıştır.⁴⁸²

Paris bombardımanı üzerine **Paris, 4 (a.a.)** ajansı kurbanların sayısının 906’yı bulduğunu, ölü ve yaralıların çoğununsa küçük çocuklardan oluştuğu bilgisini paylaşmıştır. **Paris, 4 (a.a.)** haberin detayları hakkında aşağıdaki ifadeleri kullanmaktaydı:

“Paris, 4 (a.a.) Alman bombaları Paris banliyösünün iki mıntakasinda, kız mektep talebeleri arasında birçok zayıat yapmıştır. İlk mıntakada, şarki Paris banliyösü bir bomba 1 mektep yakınında bir sığınağa isabet etmiştir. 12 yaşından aşağı 10 kız talebe ölmüş ve içlerinde pek ağır bulunan 30 talebe yaralanmıştır. Aynı zamanda 15 kilometrelik bir mesafede bulunan 6 kız talebe ölmüş ve müteaddid diğer talebeler yaralanmıştır Dün öğleden sonraki hava hücumunda ceman 16 kız talebe ölmüştür.”⁴⁸³

Almanların Paris’i bombalamalarına karşılık olarak Fransa’nın Münih ve Frankfurt civarını bombaladıkları görülmektedir. Bu hususta Paris, 4 (hususî) ajansı şu bilgileri nakletmektedir:

“Parisin bombardımanına cevap olmak üzere Fransız hava kuvvetleri bugün cenubi garbi Almanyada Frankfurt ve Münih civarındaki tayyare meydanlarına,

⁴⁸¹ NevYork, 1 (a.a.)’dan naklen **Vakit Gazetesi**, 2 Haziran 1940, s. 4.

⁴⁸² **Vakit Gazetesi**, 5 Haziran 1940, s. 1-4.

⁴⁸³ Paris, 4 (a.a.)’dan naklen **Vakit Gazetesi**, 5 Haziran 1940, s. 1-4.

garlara demir yollarına sanayi müesseselerine ve bilhassa bir tayyare motörü fabrikasına taarruz edilmiş ve tonlarca bomba atılmıştır. Tayyare motörü fabrikası tahrip olmuştur.

Diğer taraftan İngiliz hava kuvvetleri de Fransız hava kuvvetlerine müvazi olarak şimali garbi Almanyada Ruhr mintakasındaki askeri hedefleri, garları demiryollarını, tayyare meydanlarını bombardıman etmiştir. Bütün müttefik tayyareler salimen geri dönmüşlerdir.

*Şimalde Som civarında Alman zırhlı kıtalarına taarruz edilmiştir. Cepenin birçok mintakalarında ve bilhassa Abevilde keşif uçuşları yapılmış fotoğraflar alınmıştır.*⁴⁸⁴

İşgal sürecinde Almanların, İngiltere üzerine yapılan hava akını da dikkat çekmektedir. Bu husus, 8 Haziran 1940 tarihli *Vakit Gazetesi* 'nde haber yapılmıştır. Gazete **Londra, 7 (a.a.)**'dan naklen aşağıdaki şu haberleri vermiştir:

“Hava ve dâhili emniyet nezareti bildiriyor:

Düşman tayyareleri şark ve cenup sahillerimiz üzerinde uçmuş ve vasi bir bölge üzerine akınlar yapmıştır.

Evvelce bildirildiği gibi, birçok bölgede alarm işareti verilmiş ve bu alarmlar takriben üç saat sürmüştür.

*Hava dağı topları faaliyete geçmiş ve avcılar düşman tesbit için derhal havalanmıştır. Bir miktar yangın ve yüksek infilak kabiliyetli bombalar atılmış ve Lincolnshire şehri üzerine yüksek infilâk kabiliyetli bombalar düşerek iki kişinin hafif yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Şimdiye kadar alınan malumata nazaran maddi hasarat azdır. Birçok sair bombalar kırlara düşmüştür. Bunların hedeflerinin tayyare meydanları olması muhtemeldir.*⁴⁸⁵

Fransa'daki muharebenin durumuna baktığımızda savaşın, denizden Suason'un doğusunana kadar bütün gün çok şiddetli olarak devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Alman tazyiki her yerde, ezcümle Almanların geçmemiş oldukları ifade edilmiştir. Ayrıca birçok yeni tankın tahrip edilmiş olduğu haber verilmiştir.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ Paris, 4 (hususî)'dan naklen **Vakit Gazetesi**, 5 Haziran 1940, s. 4.

⁴⁸⁵ **Vakit Gazetesi**, 8 Haziran 1940, s. 4.

⁴⁸⁶ Paris, 7, (a.a.)'dan naklen **Vakit Gazetesi**, 8 Haziran 1940, s. 4.

İşgal sürecinde dikkat çeken bir başka husus da Amerika'nın müttefiklere elinden gelen yardımı yapmaya karar vermesi durumudur. Bu hususta *Nevyork*, 7, (a.a) ajansı şu aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Nevyork Times Gazetesi'nin Vaşington muhabirinin bildirdiğine göre, Amerika hükümeti, seferi bir kuvvet gönderilmesi müstesna olmak üzere müttefiklere elinden gelen bütün yardımlarda bulunacaktır.

Hükümet memurları milli müdafaaya hâlel gelmeden müttefiklere Amerika donanmasının ve ordusunun verebileceği bütün tayıyarelerin gönderilmesine karar verildiğini beyan etmişlerdir.

Teslimat “Tradingin” usulüyle yapılacaktır. Yani hali hazırda ordu kuvvetlerine ait olan tayıyareler piyasada satışa çıkarılacaktır. O zaman ticari müesseseler bunlardan istedikleri gibi istifade edeceklerdir. Ruzvelt müdafaa istişare komitesiyle görüştüktan sonra donanmanın “Tradingin” programı resmen teyit edilmiştir.

Bazı mahfillerde hâsıl olan kanaate göre, Tradingin usulüyle derhal müttefiklerin emrine verilecek olan Amerikan donanmasına ait tayıyarelerin miktarı takriben 200'dür.”⁴⁸⁷

Vakit Gazetesi yazarlarından Asım Us, Avrupa'daki askeri vaziyeti değerlendirmiştir. “Harp hareketlerinin kısa bilançosu” başlıklı yazısında Asım Us şunları söylemektedir:

“Alman ordularının Şimali Fransada Parise doğru başlıyan taarruzları ile harbin sürpriz devresi bitmiş, artık şuurlu mukavemet safhası gelmiş bulunuyor. Hollanda ve Belçika üzerinden gelen büyük Alman taarruzunda ağır tanklar ile hava kuvvetlerinin birleşmesi ve şimdiye kadar görülmemiş bir sistem dâhilinde faaliyete geçmesi, bundan sonra Belçika Kralı Leopoldun müttefikler başkumandanlığına haber vermeksizin Almanlara teslim olarak yarım milyona yakın İngiliz ve Fransız kuvvetlerini açıkta bırakması diğer taraf için hakikaten çok tehlikeli bir sürpriz teşkil etmişti. Fransız topraklarında Alman orduları ile müttefik kuvvetleri arasında görülen bugünkü askerî vaziyet bu sürprizin bir neticesidir.

⁴⁸⁷ *Vakit Gazetesi*, 8 Haziran 1940, s. 1-4.

Bununla beraber Almanlar ihdas ettikleri sürprizlerden istedikleri istifadeyi temin edememişlerdir: Dünkerk etrafında artık esir düşmekten başka yapacak bir şeyleri kalmadığı kanaati ile muhasara olundukları ilân olunan 330.000 İngiliz ve Fransız askeri hava ve deniz kuvvetlerinin yardımı ile tamamen kurtarılmıştır.”⁴⁸⁸ Bu değerlendirmesinde Asım Us, Almanların Paris saldırısı sebebiyle taraflar arasındaki savaşın sürpriz kısmının sona erdiği ve artık savaşın direnme safhasına geçildiğine dikkat çekmektedir.

Yine gazetedeki ilgili değerlendirmesinde savaşın kat’i neticelerini sabır ve sükunla beklemek lazım geldiğini belirten Asım Us, ayrıca şunları da ifade etmektedir:

“Evet, Alman orduları Fransanın şimalinde bir kısım araziyi ve sahilleri işgal etmiştir; fakat diğer taraftan Dönkerk önünde muhasara edilen yüz binlerce İngiliz ve Fransız askerlerinin her türlü kara ve hava hücumlarına rağmen sahilden alınarak Britanya adalarına nakledilmesi Alman ordularının zaferi içinde bir mağlubiyet levhası ve İngiliz ve Fransız harp filoları için de denizlere hâkimiyetin en açık bir nişanesi olduğu da şüphesizdir; o kadar ki bizzat Hitler Alman milletine Alman ordularının zaferlerini ilan etmek için neşrettiği beyannamede bu açık nişaneyi örtmek maksadıyla “Alman donanması bu hareketlere iştirak etmedi.” Demek mecburiyetini duymuştur.”⁴⁸⁹

İşgal sürecinde Fransız hükümetinin tavır ve tutumlarını bilmek faydalı olacaktır Bu bağlamda **Bordeaux, 16**, Fransız hükümetinin durumuyla ilgili olarak şu bilgileri aktarmaktadır:

“İki günden beri içtima etmekte olan Fransız kabinesi bugün de öğleden evvel Reisicumhur Lebrönün riyasetinde tekrar içtimaa başlamış ve içtimadan evvel Reno Reisicumhur Lebrön ve İngiliz elçisile görüşmüştür. Çörçil Başvekile bir mesaj göndermiştir. Toplantıya General Veygand ile Amiral Darlan da iştirak etmekteydi.

Saat on yedide tekrar müzakereye başlayan kabine gece saat 22 de kısa bir fasıladan sonra yeniden müzakerelere başlamış ve bu içtimada başvekil Pol Reno istifa etmiştir.

Yeni kabineyi Mareşal Peten teşkil etmiştir. Yeni nazırlar şunlardır; General Kolron Harbiye Nazırı, General Peyjo Hava Nazırı, Amiral Darlan Bahriye Nazırı,

⁴⁸⁸ **Vakit Gazetesi**, 8 Haziran 1940, s. 1-4.

⁴⁸⁹ **Vakit Gazetesi**, 8 Haziran 1940, s.1

Boduin Hariciye Nazırı, Markey Dâhiliye Nazırı, Piyer Laval Adliye Nazırı, diğer Nazırlar Şotan, Polfor ve Amiral Abrial.

Başkumandan General Veygnd başvekil muavinliğini deruhte etmiştir.”⁴⁹⁰

Bu sırada Alman kıtalarının Paris’in güney doğusunda ilerlediği haberleride gelmeye başlamıştı. Bu durumu **Bordeaux, 16** “*Almanlar dün Parisin cenubu garp ve cenup istikametlerinde ve Sen boyunca yeni bir stratejik taarruz yapmışlardır. Bu hareketin gayesi Maginot hattını arkadan çevirmektir. Yukarı Fer ve Yukarı Marn’da ırmağı geçen Alman kıtaları Truva’ya doğru ilerlemektedirler. Almanlar cepheden de Maginotya taarruz etmektedirler. Ren üzerinde Almanlar bazı köprübaşlarını ellerinde tutmuşlardır. Renin sol sahilindeki bir kısım kazamatlar tahrip olunmuşlardır. Paris! Cenubunda uzun müddet süreceği zannolunmayan nisbi bir sükûn vardır. Fransız harbiye nezareti namına söz söylemeğe salahiyyetli bir zat, Evrö’den Şart’a doğru Şampanya’da ve Şatotiyeride taarruzun şiddetlendiğini bildirmekte ve ricat tabiyesini kullanmağa mecbur olan Fransızların zorluk içinde bulunduklarını vaziyetin çok nazik olduğunu ilave etmektedir.”* şeklinde haber yapmıştır.⁴⁹¹

İşgal sürecini daha iyi anlama adına dış basındaki yazarların değerlendirmelerine de bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda Garvin, Observer gazetesinde Fransanın vaziyetine dair yazdığı makalenin sonunda şöyle demektedir:

“Eğer şarka da Maginot hattı münferit bir vaziyette müdafaaada bulunmak mecburiyetinde kalsa da ve tamamilen ziyana da uğrasa, bu, Fransanın sonu olamaz.

Müttefiklerin daha çok hem pek çok kaynakları vardır. Müzahir olarak her zamandan daha ziyade imparatorluğumuza malik bulunuyoruz ve fabrikalarımızın, atelyelerimizin, bütün dünyanın iptidai madde kütlesile randımanı, büyük ve fakat sıkıntılı olan göringin sinat verimine gitgide yaklaşmaktadır.

Filolarımız Düinkerke olduğu gibi parlak strateji hareketlerini tatbik edebilirler. Müttefikler bir ay iyi dayanmalıdırlar. Ondan sonra da bir ay daha. Bu, zaman için bir muharebedir. Zamanla havalarda hâkimiyetleri temin edilmiş olacaktır. Denizde olduğu gibi havalarda da hâkimiyeti ele alınca davaları ileri gidecektir. Fransa meydan muharebesini sabırla, sebatla kazanmalıyız. Bedenen ve

⁴⁹⁰ Bordeaux, 16’dan naklen **Vakit Gazetesi**, 17 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁹¹ Bordeaux, 16’dan naklen **Vakit Gazetesi**, 17 Haziran 1940, s. 1-2.

ruhen Fransanın yanındayız."⁴⁹² Görüldüğü üzere bu değerlendirmesinde Garvin, Müttefiklerin iki ay dayanabilmelerinin ehemmiyeti üzerinde durmaktadır.

3.5. *Tan Gazetesi* Örneği

3.5.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali

Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesini Türk kamuoyuna yansıtan önemli yayınlardan bisi de *Tan Gazetesi*'dir. Savaş yıllarında *Tan Gazetesi*'nin yayın politikasına bakıldığında Sovyetlerden yana tavır aldığı görülmektedir.⁴⁹³ Bu durum gazetede konuyla ilgili bir değerlendirmesi bulunan Ömer Rıza Doğrul'un yazısında da görülmektedir Doğrul'un ilgili değerlendirmesinde Almanya karşıtı bir tavır sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda Doğrul, Almanya'nın istekleri doğrultusunda bir anlaşma yapmanın Fransa için bir feleket olacağı açıkça ifade etmektedir. Doğrul; bütün kara, deniz ve hava silâhlarının, bu silâhları temin eden kaynakların tesliminin Fransa'dan isteneceği ve bunun anlamında Fransa'nın bütün mevcudiyetini koruyan vesaiti teslim ederek mukadderatının düşmanları tarafından tayin edilmesini beklemesi demek olduğunu belirtmektedir. Gerek *Tan Gazetesi* gerek gazetenin köşe yazarının değerlendirmesi uyum içerisindedir. Bu durumsa yayın politikası noktasında gazete ve yazar birlikteliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

12 Mayıs 1940 tarihli *Tan Gazetesi*, Cihan harbinin en hareketli geçtiği Almanya ile müttefik devletlerin destek verdiği Hollanda ve Belçika ile mücadelesine ana manşetinde yer vermiştir. Haberin ayrıntıları gazetede şu şeklide haber yapılmıştır:

"Müttefik ordular, Hollanda ve Belçikalılarla birleştiler, Harp bütün şiddetiyle devam ediyor, Almanlar mühim bir ilerleme kaydedemediler: "Belçika'ya yardım için harekete geçen müttefik ordu, Belçika hududuna muvasalat etmiştir. Almanlar, bu orduyu hava bombardımanına tutarak geciktirmek istemişlerse de muvaffak olamamışlar ve derhal mukabil ateşle karşılaşmışlardır. Diğer taraftan müttefik kuvvetler Hollanda'ya varmışlar ve müdafaaya iştirak etmişlerdir. Bilhassa İngiliz tayyareleri, Almanların paraşütlerle asker indirmek ve hava meydanlarını işgal etmek hareketine karşı en tesirli harekette bulunmuş, Alman hava nakliyelerini imha etmiş ve Almanların işgali altındaki mevkiileri en müthiş bombardımana uğratarak Almanların teslim olmalarına yardım etmiştir.

⁴⁹² Londra, 16 (a.a.)'dan naklen *Vakit Gazetesi*, 17 Haziran 1940, s. 2.

⁴⁹³ Vural, *a.g.m.*, s. 381.

Almanlar, Belçika ve Hollanda hududunda mühim bir ilerleme kaydedememişlerdir. Lüksemburg'da muharebe şiddetle devam etmektedir. Fransızlar, Almanlar burada zayıf verdiklerini bildirmektedir.

Dün bütün gün, daha ziyade hava harbi olmuş ve iki taraf Fransa, Belçika, Hollanda ve Almanya toprakları üzerinde mühim hava muharebeleri yapmışlardır.

Müttefikler dün Hollanda'nın şarki Hint adalarından birkaçını işgal etmişler ve böylece Almanların burada birtakım karışıklar çıkarmalarına mâni olmuşlardır.⁴⁹⁴

Tan Gazetesi'nde Hollanda ve Belçika'daki askeri harekâtın hülasası şu şekildedir:

“Belçika'nın üç muntikasında mühim muharebeler vuku bulunuyor. Bunlar sırası ile şöyledir:

1-) Mastariht-Brüksel tarafında Alman taarruzu, Brüksel'den 30 mil mesafede durdurulmuştur.

2-) Liege'de muharebe devam ediyor ve Liege kaleleri Almanları şiddetli zayıfata uğratmaktadır.

3-) Liege, Mamur ve Sedan üzerinde büyük bir meydan muharebesi devam etmektedir. Muharebe yirmi dört saatten beri şiddetini arttırıyor. Mamur, motörlü kıtaları büyük bir mukavemet göstermektedir.”⁴⁹⁵

İşgal sürecinde dikkat çeken hususlardan birisi Fransızların Sedan şehrini tahliye etmeleridir. Bunun yanı sıra Hollanda'nın durumuna baktığımızdaysa kuzeydeki şehirlerin Almanların eline geçtiği anlaşılmaktadır. Hollanda'nın kuzeyi ile güneyi arasında irtibatın kesilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan Almanlar, Rotterdam'ı aldıklarını iddia etmekteydi. Fakat Hollanda tebliği, bu muntikada henüz şiddetli muharebelerin devam ettiğini beyan etmektedir.⁴⁹⁶

3 Haziran 1940 tarihli Tan Gazetesi, Avrupa'daki yaşanan askeri gelişmeleri “Müttefik kıtalar her yerde kahramanca harp ediyorlar” başlığıyla duyurmuştur. Tan Gazetesi'nde **Londra, 2 (hususî)**'den naklen savaşın ayrıntıları şu şekilde verilmiştir:

“Şimalî Fransa'daki kıtaatın İngiltere'ye nakli ameliyesine muvaffakiyetle devam edilmektedir. Almanların bu havalide yaptıkları müteaddid taarruzlar akamete uğratılmıştır. Tahliye işi geceli gündüzlü olarak devam etmektedir. Cenupta, düşmanın

⁴⁹⁴ Tan gazetesi, 12 Mayıs 1940, s.1.

⁴⁹⁵ Tan gazetesi, 15 Mayıs 1940, s.1.

⁴⁹⁶ Tan gazetesi, 15 Mayıs 1940, s. 1.

birkaç baskın hareketinden başka bir şey kaydedilmemiştir. Bu teşebbüsler de muvaffakiyetle püskürtülmüştür. İngiltereye gelen İngiliz ve Fransız askerleri halkın tezahüratı ile karşılanmaktadır. İngilterenin sahil şehirleri Dunkerqueden gelen müttefik kutaata kabul etmek üzere hazırlıklarda bulunmaktadır. 300.000 kişiden fazla insanı iskân etmek üzere tedbirler alınmıştır.”⁴⁹⁷

Alman işgali devam ederken Harbiye Nazırı Eden, bir nutuk söyleyerek Fransa’nın durumunun ne olduğunu anlatmak istemiştir. Bu nutkunda Eden şunları söylemektedir:

“Şimali Fransada Almanlar İngiliz ve Fransız ordusunu muhasara ettiklerini ve Polonyada olduğu gibi bu kuvvetleri imha edeceklerini iddia etmişlerdi. Fakat onların bu iddiasına rağmen ordularımız kahramanca cepheyi müdafaa ve muhafaza etmişler ve kıtalarımızın peyderpey salimen çekilmelerine hizmet etmişlerdir. Düşünmelidir ki, on gün içinde ordularımız Belçikanın yardımına koşmak ihtiyacile bulundukları mevkiden 100 kilometre ileriye gitmeğe mecbur olmuşlar ve Belçika Kralının ihaneti üzerine tekrar 70 kilometre geriye dönmeğe mecbur kalmışlardır. Buna rağmen mümkün olduğu kadar az zayıat vererek ricate ve memlekete avdete muvaffak olmuşlardır.

Bu ricat, Belçika kralının ihanetinin bir neticesidir. Fakat aynı zamanda ordularımızın manen ve maddeten ne kadar kuvvetli olduklarını gösteren bir misal olmuştur. Ümidimiz kırılmamıştır. Nihai zafere itimadımız tamdır.”⁴⁹⁸ Eden’in nutkunda görüldüğü üzere Fransızların kendilerini müdafaa etme hususunda oldukça kararlı oldukları anlaşılmaktadır.

6 Haziran 1940 tarihli *Tan Gazetesi*, Avrupa’da yaşanan askeri gelişmeleri “*Almanlar Somme’da taarruza geçti*” başlığıyla vermiş olup haberin ayrıntılarını da “*Sahilden Laon’a kadar uzayan bütün cephe boyunca hücumlar tamamile durduruldu*”, “*Fransızlara göre: Düşmanın bütün hücumları durdurulmuştur. Kıtalarımız her tarafta şiddetli bir mukavemet göstermektedir*” ve “*Almanlara göre: Fransız ordusuna karşı taarruza geçilmiştir. Yeni hatlar tahrip edilmiş ve Somme üzerindeki muhtelif geçitler zorlanmıştır.*” şeklinde okurlarına duyurmuştur.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ *Tan Gazetesi*, 3 Haziran 1940, s. 1.

⁴⁹⁸ *Tan Gazetesi*, 3 Haziran 1940, s. 4.

⁴⁹⁹ *Tan Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 1.

Tan Gazetesi'nde Avrupa ajanslarından alınan bilgilere göre askeri malumatlar nakledilmiştir. Bu bağlamda cephenin umumi vaziyeti hakkında *Tan*'da şu haberler yer almaktadır:

“İlk muntaka Somme nehrinininansabından Amiens'e kadar olan muntakadır. Nehir ehemmiyetli bir mâni teşkil etmektedir. Geçen hafta muvaffakiyetli askeri harekâtı müteakip, Fransızlar Somme'un Şimali kıyısına yerleşmeğe muvaffak olmuşlardır. Somme'un Cenubi kıyısında pek meyilli inişler mevcuttur ve bu muntakanın arkası bilhassa tanklara karşı müdafaaya çok elverişli küçük ormanlarla örtülüdür. Somme'un gerisinde Garptan Şarka doğru açılan uzun ve derin hendekler vardır. Bu hendekler Alman hücum mihverine muvazi olarak geçen Biesle ırmağına yol vermekte olup bu ırmak ise bilhassa kalın ağaçlıklarla dolu büyük ormanlarla muhat olduğu için hava ile yapılacak ker fiyata bile mâni teşkil edecek vaziyettedir.

Amiens muntakasinda Almanlar Somme nehrinin Cenup sahilinde küçük bir köprü başına malikseler de büyük bir ehemmiyeti haiz olan Lonqueau istasyonu ile şimendifer hattının kontrolü Fransızların elindedir.

Somme üzerinde Amiens'den başlayarak Crozat kanalının bu nehre döküldüğü noktaya kadar olan kısmında Fransız kıtaatı Ham ve Peronne arasında mevzilerini ıslah etmişler ve zaptettikleri yerlerde teşkilat yaparak köprübaşları vücuda getirmişlerdir. Oise nehrinin şark tarafında Almanların başlıca hücumlarından biri Coucy ormanlarından çıkmaktadır. Eğer bu hücum Ailette ırmağını geçmeğe muvaffak olabilirse az aşağıda Aisne nehrinin tabii mânialarına çarparak kırlacaktır. Bu nehir mühim müdafa mevzilerinden biridir.”⁵⁰⁰

İşgal sırasında Fransa'da meydana gelen gelişmelerden birisi de Reynaud kabinesinin istifa etmesidir. Konu hakkında malumat veren **Paris, 5 (Hususi)** ajansı, Reynaud kabinesi bu gece istifa etmiş olduğunu, Paul Reynaud'un gece yarısına kadar Lebrun ile müzakerelerde bulunduğunu ve Reiscumhurun yeni kabineyi teşkile tekrar kendisini memur etmiş olduğunu belirtmektedir. Ajans, istifanın sebebinin ise bilinmediğini ifade etmektedir.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ *Tan Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 4.

⁵⁰¹ *Tan Gazetesi*, 6 Haziran 1940, s. 1.

3.5.2. İşgal Süreci

İşgal sürecinde Almanların var güçleriyle saldırıya geçmiş oldukları görülmektedir. Almanların yapmış olduğu bu yeni taarruza 90-100 Alman fırkası iştirak etmekteydi. Hücuma kalkan Alman fırkalarının, batı cephesi üzerinde bulunan Alman kuvvetlerinin hepsi olduğu anlaşılmaktadır. Alman kuvvetleri, denizden Argonne'a kadar hücum halindeydi. Alman fırkalarından 40'ı denizden "Oise" e kadar muharebe etmekte, 10'u "Aisne" üzerinde "Soisson" etrafında bulunmakta ve Yukarı Aisne ile Champagne'de ise 40 fırka bulunmaktaydı.⁵⁰²

Alman taarruzu, Fransızların muannidane mukavemetiyle karşılık bulmuştu. Fakat Almanların cepheye peyderpey yeni kuvvetler göndermeleri ve Fransız müdafaasını tazyik etmeleri karşısında Fransızlar, cephenin batı kısmında gerilemek mecburiyetinde kalmışlardı. Neticedeyse Almanlar, Rouen şehrine kadar ilerlemişlerdi.⁵⁰³

Batı cephesi dışındaki diğer cephelerde Fransız mukavemeti, Almanları mühim sekmelere uğratmakta ve Almanlar ilerleyememekteydi. Çünkü Almanların bütün ümidi süratleydi. Almanları yıpratmak sayesinde bu ümidi kırmak ise mümkündü.⁵⁰⁴

Diğer taraftan **Havas Ajansı** askeri vaziyet hakkında özetle şu malumatı vermektedir:

“Her ne pahasına olursa olsun netice almak isteyen düşman bütün kuvvetlerini muharebe hattına sürmüş ise de dün hücumu karşı koyan Fransız kıtaları, bugün de muharebeye aynı azimle başlamışlardır.

Dünkü şiddetli muharebelerden sonra en şiddetli Alman hücumu çıkışını cenup istikametinde yaparak Amiens'in cenup bölgesinden Moye Irmağı üzerinde Beauvais'e 30 kilometre kadar mesafedeki Breteuil bölgesine kadar terakki etmiştir. Daha doğuda Peronne'ın cenubundan iki hücum çıkmıştır: Biri, Oise üzerinde Noyon istikametinde, diğeri de Noyon ile Breteuil arasındaki Montdidier istikametinde. Düşmanın elde ettiği kazanç zayıftır. Birkaç kilometreyi geçmemektedir. Almanlar Bresle ile Noyon arasında 40 fırka ileri sürmüşlerdir.

⁵⁰² *Tan Gazetesi*, 10 Haziran 1940, s. 4.

⁵⁰³ *Tan Gazetesi*, 10 Haziran 1940, s. 4.

⁵⁰⁴ *Tan Gazetesi*, 10 Haziran 1940, s. 4.

Bir müddettenberi 40 fırka tahşit edilmiş bulunuyordu. Bu sabah Alman piyadesi kütle halinde denizden Montmedy'ye kadar Fransız kıtaatına karşı kati bir muharebeye girişmiştir. Fransız kıtaatı her tarafta hücumlara karşı koymaktadır.

*Dün Forges-Les- Eaux bölgesinde sergüzeşte atılan zırhlı kol Fransız tayyarelerinin hücumları neticesinde çok mühim zayiata uğramıştır. Bu koldan şimdi yalnız birkaç grup tutunmaktadır.”*⁵⁰⁵

15 Haziran 1940 tarihli *Tan Gazetesi* yaşanan askeri gelişmeleri “Almanlar Paris’e girdiler” başlığıyla duyurmuştur. Avrupa ajanslarından alınan bilgiler doğrultusunda *Tan*, savaşın ayrıntılarını vermiştir. Örneğin gazetede **Londra, 14 (a.a.)**’dan “*Garp medeniyetinin bütün ihtişamını temsil eden en güzel şehir de bugün Varşova, Prag, Lahaye ve Brüksel gibi Alman ceberutuna boyun eğen şehirler arasına girdi ve istila kuvvetleri Parisi işgal etti. Alman kuvvetleri, erkenden şimali garbi tarafından şehre akıyor, tanklar, zırhlı kıtalar mütemadiyen ilerliyorlardı.*” şeklinde haber nakledilmiştir.⁵⁰⁶

İşgal sürecine baktığımızda Fransa ve İngiltere’nin zafere kadar harbe devam edecekleri görülmektedir. **Londra, 14** ajansından alınan bilgilere göre Fransa hükümetinin, sonuna kadar harbe devam karar vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra İngiliz hükümeti de bu hususta, Fransa ile beraber olduğunu ve Fransa’dan hiçbir yardımı esirgemiyeceğini bildirmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁰⁷

Diğer taraftan *Tan*’da yer alan dikkat çekici haberlerden bazısı da Alman kuvvetlerinin doğrudan Şanzelize’ye ilerlediği, hükümet dairelerini işgal ettikleri ve fabrikaların berhava edildiğine dair haberlerdi. Konuyla ilgili *Tan*’da yer alan haberler şu şekildeydi:

“Şehre giren Alman kuvvetleri doğrudan doğruya Şanzelizeye ilerlediler ve hükümet dairelerini işgal ettiler.

Şehrin dışındaki yollar, istiladan kaçan muhacirlerle dolu idi. Bunların içinde Tours şehrine varanların anlattıkları bir facia var: Yollarda Alman tayyarelerinin ateşine uğramak ve bu yüz den ölü ve yaralı vermek.

⁵⁰⁵ *Tan Gazetesi*, 10 Haziran 1940, s. 1-4.

⁵⁰⁶ *Tan Gazetesi*, 15 Haziran 1940, s. 1.

⁵⁰⁷ *Tan Gazetesi*, 15 Haziran 1940, s. 1-4.

Paris dâhilindeki binalar sağlam kalmıştır. Köprülere dokunulmamıştır. Fakat Banliyödeki büyük fabrikalar berhava edilmiş ve bütün tesisat vilâyetlere naklolunmuştur.

Paristen çekilen Fransız ordusu ise azami intizam içinde gerilemiştir.

Almanlar ordunun bozulduğunu ve kaçtığını anlatıyorlarsa da İngiliz ve Fransız kaynakları bu iddiayı katiyetle tekzip ediyorlar.

Fransa harbiyesi namına söz söyleyen salâhiyettar bir zat bu hususta demiştir ki:

“Denizden Maginot hattının şimalde münteha noktasına kadar uzanan Fransız hattı, mülâsık ve yıpranmamış bir haldedir. Son günlerde Amerikadan gelen bombardıman tayyareleri, çok müessir olmuştur. Fakat bu tayyarelerden daha çok miktarda gelmesi lazımdır.”

Harp hatları üzerinde uçan yüksek rütbeli bir İngiliz zabiti de diyor ki: “Ordu mükemmel bir tarzda harbetmekte ve çok faik kuvvetlere karşı sağlam durmaktadır. İzah edilemeyecek olan bir panik için sebepler yoktur. Şerait ağırdır ve hazırlanmamış bir arazi üzerinde harbediyoruz. Fakat düşman da nisbeten tetkik edilmemiş bir muntakaya girmektedir.”⁵⁰⁸

İngiltere’nin Fransa ile birlikte harbe devam için neşrettiği bir taahhütname bulunmaktaydı. İngilizlerin bu taahhütnamede özetle şöyle denilmekteydi:

“Gerek İngiliz ve Fransız milletleri ve gerek her iki milletin bütün ruhları ile merbut bulundukları hürriyet ve demokrasi hisleri için mukaddes bulunan şu saatte Büyük Britanya hükümeti, ezici bir faikiyeti haiz düşmanlara karşı amansız bir harbe girişmiş bulunan Fransız ordularının cesaret ve kahramanlıkları karşısında Fransa Cumhuriyet hükümetine bütün hürmet vazifelerini ifa etmek arzusundadır. Bu orduların gayretleri Fransız tarihinin en şanlı sayfalarına girecek derecede kıymettardır. Bu gayret sayesinde ki müşterek düşmana çok ağır zayıat verdirilmiştir.”⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ *Tan Gazetesi*, 15 Haziran 1940, s. 1-4.

⁵⁰⁹ Londra, 14’den naklen *Tan Gazetesi*, 15 Haziran 1940, s. 1-4.

Führer'in umumi karargâhı: **14 (a. a.)**'dan alınan haberlere göre Almanlar Paris'e girmektedir. Ajans, Alman orduları Baskumandanlığı'nın tebliğini şu şekilde paylaşmıştır:

*“Manş ile Montmedy civarında Maginot hattı arasındaki bütün Fransız cephesinin inhidamı, Fransız kumandanlığının Fransa hükûmet merkezini müdafaa etmek hususundaki ilk niyetini akim bırakmıştır. Bunun neticesinde, Paris açık şehir ilan edilmiştir. Muzaffer Alman kitaları, bu dakikada Paris'e girmektedir.”*⁵¹⁰

Bordeaux 19 ajansı işgal sürecinde Almanların durumunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Fransada harp devam ediyor. Alman kuvvetleri, Nantes şehrine doğru ilerledikleri gibi, Loire'ı da birkaç noktadan geçmişler, bilhassa Maginot üzerinde Toul ve Strasbourg şehirlerini işgal etmişlerdir. Anlaşılan Almanlar mütarekenin akdinden evvel mümkün mertebe fazla arazi işgal etmek fikrindedirler.”*⁵¹¹

Bu sırada meydana gelen önemli hadiselerden birisi de Amerika'daki İngiliz elçisinin vermiş olduğu önemli bir beyanattır. İngiltere Vaşington elçisi Lord Lothian vermiş olduğu beyanatında *“İngilterenin gelecek Miladi İsa (25 Kânunuevvel) e kadar dışını sıkılamakla bugünkü buhrandan kurtulacağını ve meselenin bu sene nihayete ermeden hallolunacağını söylemiş İngiliz donanması Manş ve Cebelitarık Boğazını ve saireyi muhafaza etmekte devam ettiği müddetçe Amerika için hiçbir ciddi müdafaa meselesi mevzuubahis olmayacağını tebarüz ettirmiştir.”* ifadelerini kullanmıştır. Elçi Lord Lothian beyanatının devamında Hitlerin ne yapacağını anlatarak şunları söylemiştir: *“Artık, Hitlerin, Fransaya yaptığını İngiltereye yapmaya teşebbüs etmesi ihtimali, sadece bir gün nihayet bir hafta meselesidir. Memleketimizi işgale teşebbüs ederek, bize şimalden, Şarktan ve cenuptan ve havadan hücum edecektir.” demiş ve Amerikanın yardımını hızlandırmasını istiyerek katiyen bedbin olmadığını ilâve etmiştir.*⁵¹²

Yine bu sırada meydana gelen hadiselerden olarak Fransız radyosunun beyanatı ile Tunus umumi valisinin söylemiş olduğu nutuk da dikkat çekmektedir. Fransız radyosu, *“Fransa'nın ancak şerefli bir sulhe razı olacağını bildirmekte ve şerefsiz bir sulhün bahis mevzuu olmayacağını tekit etmektedir.”* demiştir. Bunun yanı sıra Tunus umumi valisi de radyoda söylediği bir nutukta özetle *“Şerefimiz ve temdin*

⁵¹⁰ *Tan Gazetesi*, 15 Haziran 1940, s. 4.

⁵¹¹ Bordeaux 19'dan naklen *Tan Gazetesi*, 20 Haziran 1940, s. 1-4.

⁵¹² Londra, 19'dan naklen *Tan Gazetesi*, 20 Haziran 1940, s. 4.

dehamızın hürriyete kavuşturduğu vasi arazi üzerinde kâin 60 milyonluk imparatorluğumuz bakidir. Bu imparatorluk, cesaret ve minnettari ile memlu bir mukavemet almıştır.” ifadelerini söylemiştir.⁵¹³

O. Rıza Doğrul, *Tan Gazetesi*’nde Fransa’nın mütareke sürecini şu şekilde değerlendirmiştir:

“Fransada harp devam ediyor, Fransızlar, Almanların Bordeaux’ya doğru ilerlemelerine mâni olmak için uğraşıyorlar. Fakat bu teşebbüsün de çok zayıf olduğu göze çarpıyor.

Fransa hükümeti, Almanya’nın salahiyyetli murahhas tayin etmek için vuku bulan talebini kabul etmiş ve murahhaslarını tayin etmiştir. Fakat bu satırları yazdığımız sıraya kadar bu murahhasların kim olduklarını öğrenmemiş bulunuyorduk.

Fransa namına evet veya hayır diyecek olan bu murahhaslar, tarihi mesuliyetlerin en ağırlarından birini yüklenmiş bulunuyorlar. Harbetmek kudretini kaybeden bir millet namına "Evet" diyerek en ağır mütareke şartlarını imzalamak, bir faciadır. Bilhassa "Hayır" demek imkânının adeta sıfıra indiği bir sırada "Evet" demek mecburiyeti, intihardan farksızdır. Düşman karşısında "Evet" veya "Hayır" kelimelerini müsavi bir kuvvetle söyleyebilmek için arkada güvenilecek bir müdafaa bulunmak lâzımdır. Aksi takdirde düşmanın bütün taleplerine karşı boyun eğerek "Evet" demekten başka çare kalmaz.”⁵¹⁴

Konuya devamla *Tan*’daki bu değerlendirmesinde O. Rıza Doğrul, Fransa’ya tekliflerin neler olduğu üzerinde durmuştur. Doğrul, bu hususta şunları söylemiştir:

“Bütün Alman ve İtalyan membaları Fransaya ne teklif olunacağını, Hitler ile Mussolini’nin neler üzerinde mutabık kaldıklarını ifşa etmiyorlar. Fakat Stefani ajansı bunun kayıtsız şartsız teslim olmaktan, yani Fransa’yı bütün silahlarından tecrit etmekten ve İngiltere ile harbin bitmesine kadar Fransa işgalinin devamından ibaret olduğunu bildiriyor.

Bunun manası, Fransadan, bütün kara, deniz ve hava silâhlarının, bu silâhları temin eden kaynakların teslimi isteneceğidir Bunun da manası, Fransa’nın bütün mevcudiyetini koruyan vesaiti teslim ederek mukadderatının hasımları tarafından tayinini beklemesidir.

⁵¹³ *Tan Gazetesi*, 20 Haziran 1940, s. 4.

⁵¹⁴ *Tan Gazetesi*, 20 Haziran 1940, s. 3.

İtalyan kaynakları tarafından verilen bu ipucuna Alman radyosu da bir ipucu ilave ediyor ve şu sözleri söylüyor: "Siyasi realizm iki memleket arasındaki muvazenenin, nüfus sayısına göre tayinini icap ettiriyor."

Bunun da manası, Fransa'ya verilecek bire mukabil Almanya'nın kendine iki veya üç nisbetinde istifade ayıracağı ve Fransa'yı kendine nisbetle küçük bir devlet vaziyetine düşüreceğidir."

Yine ilgili yazısında Doğrul, Fransa'nın kendisinden talep edilecek teklifleri kabul edip etmeyeceği meselesi üzerinde de durmuştur. Bu bağlamda Doğrul, Alman ve İtalyan kaynaklarının bu şekilde hareket etmekle cömertlik göstermiş olduklarına inandıklarını ve Versailles'a nisbetle çok insafli davrandıklarına kani olduklarını söylemektedir. Fransa'nın bu vaziyeti kabul etmesinin, kendi mukavemetinden ümidi tamamıyla kesmiş olmasına bağlıdır demek ve bu ümidin gerçekten kesilmiş olup olmadığı bir iki gün içinde anlaşılacaktır demektedir. Ayrıca Doğrul; şimdilik yapılması gereken işin ise uyanık seyirci vaziyetini muhafaza etmektir diye söylemektedir.⁵¹⁵

3.6. İkdam Gazetesi Örneği

3.6.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali

İkdam Gazetesi'nin Almanya'nın Fransa'yı işgalini ve işgal sürecini ele alırken tarafsız bir politika sergiler vaziyette olduğu müşahade edilmektedir. Gazete, Avrupa ajanslarından aldığı haberleri okurlarına aktarmaktadır. Bu bağlamda *İkdam*, hem Müttefiklerin hem de Mihver tarafının resmi tebliğlerini sayfalarına taşımıştır. Fakat yinede gazetenin vermiş olduğu haberlerin detaylarına baktığımızda, az da olsa bir Alman karşıtlığının varlığı hissedilmektedir. Örneğin gazetenin bazı haberlerinin sunuşuna baktığımızda da, bu Alman karşıtlığı sezinlenebilmektedir.

13 Mayıs 1940 tarihli *İkdam Gazetesi*, Avrupa'da devam eden mücadeleyi "*Almanlar Limbourg'da Ric'at ediyor*", ve "*Fransız-Alman hududunda müthiş bir muharebe başladı*" başlıklarıyla duyurmuştur.⁵¹⁶

Diğer yandan *İkdam*, Almanya-Fransa mücadelesinde yer alan gelişmeleri ise "*Moselle cephesinde bir Alman fırkasını püskürten Fransız kuvvetleri ilerliyorlar*", "*Almanların Fransız şehirlerini bombalaması esnasına 150 sivil öldü, 350 kişi de*

⁵¹⁵ *Tan Gazetesi*, 20 Haziran 1940, s. 3.

⁵¹⁶ *İkdam gazatesi*, 13 Mayıs 1940, s. 1-3.

yaralandı.”, “Şiddetli topçu muharebeleri devam ediyor” başlıklarıyla haber yapmıştır.⁵¹⁷

Bu arada Avrupa ajanslarından hava faaliyetlerinin korkunç bir hal aldığına dair haberler gelmekteydi. Konuyla ilgili *İkdam*, Paris, 12 (a.a)’nın yayınladığı 12 Mayıs sabah tebliğini nakletmiştir. İlgili tebliğ şu şekildeydi:

“Albert kanalı ve meuze havalisinde Alman taarruzları son derece şiddetle devam etmektedir. Tayyarelerimiz, bu muntıkada Belçika kıtaatına toplu ve müessir bir suretle yardım etmişlerdir. Bombardıman tayyarelerimiz, akşamüstü düşman kafilelerine ve birinci derecede ehemmiyetli köprülere taarruz etmişlerdir.

Alman hava kuvvetleri ezcümle Fransa’nın şimali garbisinde büyük bir faaliyet göstermişlerdir. Hava dafi topçusu ve müttefik tayyareleri bu faaliyeti durdurmuşlar ve bütün gün zarfında 30 düşman tayyaresi düşürmüşlerdir. 10 ve 11 Mayıs günleri tahrip edilen düşman tayyarelerinden 30 kadarının hava dafi topçumuz tarafından düşürüldüğü kayda değer bir keyfiyettir. Karada, yaklaşma hareketlerimiz, tespit edilen saatlere göre normal şekilde devam etmektedir.

Alman topçusu. Sarre muntikasında Vosges’lerin garbinde devamlı ve şiddetli atışlar yapmıştır. Sabaha karşı bu muntikalarda muhtelif noktalarda muharebeler başlamıştır.

Paris, 12 (a.a), Düinden beri pişdar kıtaat arasında başlamış olan büyük muharebe gitgide büyük bir ehemmiyet kesbetmektedir. Maginot hattı üzerinde Torbach ile Vosges’ler arasında 60 kilometrelik bir cephe şiddetli muharebeler olurken Almanlar, Belçika cephesinde taarruza geçmişlerdir.

Salâhiyettar Fransız mahafili, şimdiye kadar Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’da yapılmış olan harekâtın ihzari ve mütekaddem harekât olduğunu ve müttefiklerin dünkü ve evvelki geceki hareketlerinin mukarrer plan mucibince ve zayıat verilmeksizin icra edilmiş bulunduğunu kaydetmektedir.

Dün en azı 36 Alman tayyaresi düşürülmüştür. Dün Lüksemburg’da Almanların uğramış oldukları ağır zayıat dolayısı ile sükûn hüküm sürmüştür. Fransızlar Lüksemburg cephesinde ilerliyorlar.

Moselle’in garbinde Taarruza geçmiş olan Alman fırkası, bidayette kazanmış olduğu bir muavffakıyetten sonra püskürtülmüş olup Fransız kıtaatı, ileri hareketlerine devam etmektedir.”⁵¹⁸

⁵¹⁷ *İkdam gazatesi*, 13 Mayıs 1940, s. 1-3.

⁵¹⁸ *İkdam gazatesi*, 13 Mayıs 1940, s.1-3.

Avrupa'daki askeri gelişmelerin detaylarını paylaşan *İkdam*, bu bağlamda Fransa tebliğine yer vermiştir. Bu tebliğin içeriği şu şekildedir:

“Alman kotaları bugün gerek Hollanda’da gerekse Belçika’da kütle halinde hücumlarına devam etmişlerdir.

Almanlar Hollanda’da ezcümle Möstün cenubunda bir ilerleme başarmışlardır. Belçika’da Saint- Trond bölgesinde Fransızların bilhassa muharebe arabaları ile yaptıkları mukabil hücumlar düşmana ağır zayıat verdirmiştir.

Almanlar Belçika ardenlerinde bilhassa ehemmiyetli bir gayret göstererek ilerlemeye muvaffak olmuşlardır. Süvari müfrezelerimiz geciktirmeden ibaret olan vazifelerini ifa ettikten sonra düşmanın bir kısmına ulaştığı Mös üzerine çekilmişlerdir.

Düşman Longvi’ye şiddetli bir tazyikte bulunmuştur. Düşmanın gerek buradaki gerekse Moselle’nin şarkında ve Sarre bölgesindeki hücumları püskürtülmüştür. Fransa- Belçika hududunda, Longvi’den Moselle’e kadar, şiddetli bombardımanlara rağmen mühim değişiklikler olmamıştır. Rhin üzerinde kayda değer bir şey olmamıştır.

Müttefik bombardıman tayyareleri hasmın kıtaat kollarına hücum suretile kara kuvvetlerinin yardım hareketlerine devam eylemişlerdir. Bu hareketler esnasında 15 düşman tayyaresi düşürülmüştür.

*Cephe gerilerinde, düşman hava kuvvetleri mükerrer bombardımanlara rağmen askeri bakımdan pek az ehemmiyeti olan hasarlar yapabilmişlerdir.”*⁵¹⁹

İkdam; Vaşington, 13 (a.a) Ajansından naklen Amerika hariciye nezaretine Amerikan diplomatlarından gelen raporlara göre, Alman uçaklarının Fransa’da 18 şehri bombardıman ettikleri ve uçakların Fransa’ya giderken İsviçre arazisinden geçerek İsviçre’nin bitaraflığını da ihlal ettiklerini haber vermiştir.⁵²⁰

Bu sırada **Havas Ajansı**’nın ordular nezdindeki muhabiri “*Düşman, paraşütçü efradı çok fazla miktarda kullanarak taarruza şiddetle devam etmektedir. Bu paraşütçülerden bazıları kuşatılmadan evvel hatların gerilerinden çok uzaklara inmeye muvaffak olmuşlardır. İngiliz yardım tayyareleri, takdire şayan bir metanetle hareket etmektedir. Bu sabaha kadar iki buçuk gün zarfında İngiliz tayyareleri 68*

⁵¹⁹ Paris, 13 (a.a)’dan naklen *İkdam gazetesi*, 14 Mayıs 1940, s. 1-3.

⁵²⁰ *İkdam gazetesi*, 14 Mayıs 1940, s. 1-3.

*düşman tayyaresi düşürmüşlerdir. Ayrıca 25 Alman tayyaresi düşürüldüğü haber verilmektedir.” şeklinde bir haber bildirmiştir.*⁵²¹

15 Mayıs 1940 tarihli *İkdam Gazetesi*’nde Hollanda’da muharebelerin devam ettiği haberleri var iken aynı tarihli *Vakit Gazetesi*’nde ise başlık “*Dün gece Paris ve Londra’dan gelen haberlere göre: Hollanda teslim oldu*” şeklindedir. *Vakit Gazetesi*’nde haberin ayrıntıları ise şu şekilde başlık yapılmıştır:

“Dün başlayan Möz meydan muharebesi bütün şiddeti ile devam ediyor”

“Almanlar ağır tank zayıatı verdiler”

“Roma’ya göre; Alman kuvvetleri Fransız hududunu geçtiler”

Türk basınında gazetelerin olayı böyle vermesine karşılık **Londra, 14 (hususî)** Ajansı ise Hollanda orduları Başkumandanı General Vinkelman’ın Hilversum radyosunda Hollanda ordusuna ve milletine hitap ederek Hollanda’nın teslim olmak mecburiyetinde kaldığını bildirmiş olduğunu ve bu hususta şunları söylediğini paylaşmıştır:

“Almanlar Rotterdam ve Utrechi bombardıman ettiler. Bu bombardımanlar sivil halka büyük zayıat verdiği için sivil halkı kurtarmak ve insan zayıatına mâni olmak için silahları bırakmağa karar verdik. Alman işgal kuvvetlerini gelmesini sükunetle bekleyin. Zeland’da harp devam etmektedir.

*Kıtarımız çok faik kuvvetlere karşı dövüşmüştür. Unutmayınız ki Hollandalılarınsınız, memleketimizin büyük bir kısmı düşman eline geçse bile ölmeyecektir. Hollanda yine bir gün gelecek eski vaziyetini kazanacaktır. Yaşasın Kraliçemiz...”*⁵²²

Diğer taraftan **Londra, 14 (hususî)** ajansı ise Hollanda’nın teslim olduğu haberi resmen teyit edilmemiş olduğunu belirtmiştir.⁵²³

Savaşın seyrine baktığımızda tarihin en korkunç muharebelerinin bütün şiddeti ile devam etmekte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda **Havas (Fransız)** Ajansının muharebeler hakkında muhtelif saatlerde haberler verdiği görülmektedir. Ajansın, saat 14’de verdiği haber ise şu şekildedir:

“Almanlar halen kati olmasını ümit ettikleri bir gayret sarfetmektedirler. Sambre muntakasında bir gedik açmak için, Almanlar sıkı saflar halinde hücum eden 2500 tankı ileri sürmüşlerdir.

⁵²¹ Paris, 13 (a.a)’dan naklen *İkdam gazetesi*, 14 Mayıs 1940, s. 3.

⁵²² *Vakit gazetesi*, 15 Mayıs 1940, s.1-3.

⁵²³ *Vakit gazetesi*, 15 Mayıs 1940, s.1-3.

Dün, Almanlar, iki istikamette birbirini takip eden dalgalar halinde hücumlarda bulunmuşlardır. Bu iki istikamet şunlardır:

Hirson-Avesnes muntıkası ve Vervins muntıkası. Birinci muntıkada, ormanlıkta hareket eden motörlü kıtalar, bazı noktalarda ancak hafif terakkiler kaydetmişlerdir. Mukabil hücumlara geçen Fransız kıtaları mahalli muvaffakiyetler kazanmışlardır.

Almanların gayretleri, Vervins’da bilhassa enerjik bir mahiyet almıştır ve pek ziyade bir çarpışma tankların, topçu kuvvetlerinin yardımı ile durmadan devam etmektedir.”⁵²⁴

İşgal sırasında tarafların durumunu ele alan *İkdam Gazetesi*, bu bağlamda resmi tebliğlere yer vermiştir. Örneğin *İkdam*’da yer alan 18 Mayıs tarihindeki Fransız tebliği şu şekildedir:

“Çarpışmalar, bütün gün aynı şiddetle devam etmiştir. Çarpışmalar, bilhassa Guise ve Landreicies muntıkasında vukua gelmiştir. Ve düşman, burada çok büyük kayıplara rağmen, kuvvetli vasıtalarla garp istikametinde hücum etmektedir.

Bombardıman tayyarelerimiz, düşman motörlü kıtalarını sarsmakta devam etmiştir. Düşman motörlü kolları, tayyarelerimizin hareketinden çok müteessir olmuştur. Birçok keşifler yapılmış ve gerek tayyare dafi topları ve gerek avcı tayyarelerimiz tarafından birçok düşman tayyaresi düşürülmüştür.”⁵²⁵

İngiliz hava nezaretinin bildirdiği tebliğde gazetede yer almıştır. İngiliz tebliği şu şekildedir:

“Gece, İngiliz hava kuvvetlerine mensup filotillalar, Fransa’da ve Belçika’da düşman münakale hatlarını ve üslerini şiddetli surette bombardıman etmiştir. İngiliz hava kuvvetlerine mensup filotillalar garbi Almanya’da mühim askeri hedeflere de muvaffakiyetle hücum etmişlerdir. Bu harekât, çok geniş mahiyet almış ve fakat hiçbir tayyaremiz kaybolmamıştır.”⁵²⁶

Bu tebliğlerin yanı sıra yine *İkdam*’da yer alan bir diğer tebliğ ise Alman ordusu başkumandanlığının tebliğidir. Bu Alman tebliği ise şöyledir:

“Hollanda’da Alman kıtaları, Zeland adalarının temizlenmesi işini sür’atle takip etmektedir. Yalnız Vladingen’in şarkında Valchera adasında dün mahalli çarpışmalar olmuştur. Hollanda kumandanı şimdi teslim olmak teklifinde bulunmuştur.

⁵²⁴ *İkdam gazetesi*, 19 Mayıs 1940, s.3.

⁵²⁵ Paris, 18 (a.a.)’dan naklen *İkdam Gazetesi*, 19 Mayıs 1940, s.1-3.

⁵²⁶ Londra, 18(a.a.)’dan naklen *İkdam Gazetesi*, 19 Mayıs 1940, s. 3.

Dyle hattından çekilen düşman, Alman kıtaları tarafından takip olunmaktadır. Alman hücum tankı cüzutamları, Maubenge'in cenubunda, Fransız hudut istihkâmlarını yarmış, iki düşman fırkasını imha etmiş ve yukarı Sambre'dan ric'at etmekte olan düşmanı yukarı Oise'a kadar takip eylemiştir. Piyade fırkaları, Alman hücum tanklarını pek yakından takip etmiştir. Alman kıtaları, birçok esir ve büyük ganimet almıştır.

*Alman kıtaları, Sedan'ın cenubunda da ilerlemişlerdir. Hava kuvvetleri, bilhassa cephe gerisi münakalatına ve Belçika'da ve Fransa'da düşman kollarının geçtiği ric'at yollarına hücum etmiştir. Bu hücumların tesiri ile düşman birçok noktadan kaçmıştır.”*⁵²⁷

Görüldüğü üzere *İkdam Gazetesi*, gerek Müttefiklerin gerekse Mihver tarafının resmi tebliğlerini aktararak savaş sürecini olduğu şekliyle okuyucularına yansıtmaya çalışmaktadır.

28 Mayıs 1940 tarihli *İkdam*, Avrupa'daki askeri gelişmeleri “*Flandres muharebesi muazzam ve şiddetli bir hal aldı*” başlığıyla duyurmuştur. Gazete, haberin ayrıntılarını ise “*Almanlar azim zayıf veriyor*”, “*Müttefikler asker yüklü bir Alman trenini imha etti*” ve “*Alman iase kolları berhava edildi, baskınlar devam ediyor*” şeklinde vermiştir.⁵²⁸

İkdam Gazetesi'nde savaşın ayrıntılarından olarak verilen önemli haberlerden birisi, bütün Almanların yaptığı taarruzların akamete uğradığına dair olan haberdir. Söz konusu haberi *İkdam*, **Londra, 27, (a.a.)**'dan naklen şu şekilde vermiştir:

“*Salahiyettar mehafil, Alman yüksek kumanda heyetinin iddiasını tekzip ve Calais'in halen müttefiklerin elinde bulunduğu teyid etmektedir.*

Fransız radyosu yaptığı tefsirlerde Calais'ye karşı doğrudan doğruya hiçbir tehdid mevcut olmadığını ve bu şehrin müttefik kuvvetler tarafından sıkı bir surette tutulmakta olduğunu söylemiştir.

Bu radyo, *İsviçre hududundan ve Siegfried hattından çekerek Almanların şimale doğru takviye kıtaatı gönderdiklerini bildirmektedir.”*⁵²⁹

⁵²⁷ *Führer'in umumi karargâhı, 18 (a.a.)*'dan naklen *İkdam Gazetesi*, 19 Mayıs 1940, s. 3.

⁵²⁸ *İkdam Gazetesi*, 28 Mayıs 1940, s. 1.

⁵²⁹ *İkdam gazetesi*, 28 Mayıs 1940, s. 1.

3.6.2. İşgal Süreci

Almanların Fransayı işgal süreci *İkdam Gazetesi* 'nde de ele alınmıştır. Gazete, bu önemli gelişmeleri detaylıca okurlarına sunmuştur. 31 Mayıs 1940 tarihli *İkdam* 'da yer alan haberlerde Almanların ellerindeki 5000 tanktan 2000'ini kaybettikleri anlaşılmaktadır. Buna karşın İngiliz ve Fransız kıtalarının nazik olan vaziyetlerine rağmen, General Blanchard kumandası altında takdire layık bir şekilde çarpışmakta oldukları ifade edilmektedir. Bu kıtaların, vaziyeti kurtarmak için büyük bir gayret içerisinde olduğu belirtilmektedir.⁵³⁰

İkdam Gazetesi 'nde Avrupa ajanslardan alınan haberlerle savaşın ayrıntıları etraflıca okurlara duyurulmuştur. Örneğin **Paris (A.A.) Havas** 'dan naklen saat saat cephedeki vaziyet hakkında bilgi aktarılmıştır. Bu bağlamda gazetede saat 16. 00'da ki haber şu şekildedir:

“İser muntakasında düşman hiçbir muvaffakiyet elde edememiş ise de söylendiğine göre cenupta Flandres tepelerinin ilki olan Cassel tepesine ayak basmaya muvaffak olmuştur.

*Çıkıntının nihayetinde General Prioux kumandasındaki Fransız ordusu bu muntakaya girmeye muvaffak olan Almanları durdurmuştur. Prioux ordusu şiddetli Dümdar ve Canibdar muharebeleri yaparak şimal ve garp istikametinde geri çekilmektedir. Gittikçe şiddetlenen muharebeler gece gündüz devam etmektedir. İngiliz donanması ve hava kuvvetleri harekâta müessir surette iştirak etmektedirler. Diğer cephelerde tam bir sükûnet hüküm sürmektedir.”*⁵³¹

İşgal sırasında dikkat çeken gelişmelerden birisini de **Berlin, 30 (a.a.)** 'dan naklen **D. N. B.** ajansı duyurmuştur. Ajans, dünkü çarşamba günü birinci Fransız ordusu kumandanı General Prioux ile diğer birçok yüksek rütbeli subayların, Fransız Flanderlerinde ki Casselin'in doğusunda Steenvoorde yakınında esir edildiklerini bildirmektedir.⁵³² Bu durum kuşkusuz Almanlar adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

İkdam Gazetesi 'nde askeri vaziyetin genel seyrine baktığımızda, kuzeydeki müttefik orduların kısmen kurtarılacağı ümit edilmektedir. Kuzey cephesinde Müttefikler, şiddetli Alman tazyikine karşı kahramanca direnerek muntazam bir

⁵³⁰ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

⁵³¹ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

⁵³² *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

şekilde sahile çekilmeye devam etmektedirler. 40 Alman fırkası ve birçok motörlü birliklerin müthiş baskısına karşı, göğüs geren müttefik kıtaatın elde ettiği başarıda İngiliz hava filolarının da mühim bir hissesinin olduğu görülmektedir.⁵³³ *İkdam*'ın bu haber sunuş şekli az da olsa bir Alman karşıtlığının varlığını hissettirmektedir. Çünkü gazete Almanlara karşı direnen Müttefiklerin, kahramanca mücadele ettiklerini açıkça belirtmektedir.

Diğer taraftan *İkdam*, Paris ve Londra resmi mahfillerinde dün akşam, kuzey ordusu için bu kadar tehlikeli olan vaziyetin son derecede müşkül ahval ve şerait altında alınan tedbirler ve çarpışmakta olan Fransız ve İngiliz kıtalarının dikkate şayan kahramanlığı sayesinde kısmen kurtarılacağı ümidinin izhar edilmekte olduğunun müşahade edildiğini de sayfalarına taşımıştır. Bunun yanı sıra gazete, Alman kıtalarının ağır zayiata uğradıkları ve açıkça yorgunluk alâmetleri gösterdikleride belirtmektedir. Ayrıca gazetede, Kral Leopold'un teslim olması neticesinde kuzey ordularının istinat ettikleri limanlardan üçte ikisinin şimdi Almanların elinde bulunması dolayısıyla mübalağalı bir nikbinliğe kapılmanın doğru olmadığı haberleri de belirtilmiştir.⁵³⁴ Yine *İkdam*'ın bu haberleri de dikkatli bir şekilde tahlil edildiğinde, açıktan olmasa da Müttefiklerden yana bir tavrın varlığı sezilenmektedir.

İkdam Gazetesi'nde Yser üzerinde ve Cassel mıntakasında şiddetli muharebeler vukua gelmekte olduğu ve Somme cephesinde de savaşın oldukça şiddetlendiğide belirtilmektedir.⁵³⁵

Diğer yandan *İkdam*; Flandres cephesindeki son durum olarak müttefik ordularının ciddi bir tehlike karşısında olmalarına rağmen direnmeye azmetmiş bulunduklarını söylemektedir. İlgili haberde, büyük zayiata meydan verilmemesi için İngiliz kuvvetlerinin bir kısmının Britanyaya nakledilmiş olduğu belirtilmektedir. Bunların yanı sıra Somme cephesindeki savaşların şiddetlenmeye başlamasından sonra kuzeydeki müttefik ordularının, Dünkerk önünde bir hattı müdafaa tesis edebilirlerse savaşın kuzey ve güney mıntakalarındaki bugünkü vaziyetinin de değişeceği söylenmiştir. Dolayısıyla bu sayede Alman kuvvetlerinin de iki müttefik

⁵³³ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

⁵³⁴ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

⁵³⁵ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

kuvvet arasında kalacağı ve bugünkü rahatsızlığını ve avantajını kaybedeceği belirtilmiştir.⁵³⁶

3.7. *Ulus Gazetesi* Örneği

3.7.1. Almanya'nın Fransa'yı İşgali

Savaş yıllarında *Ulus Gazetesi*, hem Türk Hükümeti'nin ve hem de dolaylı olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin resmi yayın organı gibi görülmekte olup yayın politikasını da bu mihvalde ortaya koymuş olduğu müşahade edilmektedir.⁵³⁷

Avrupalı gazeteci ve yazarların Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesini nasıl ele aldıklarına bakmak konuyu daha iyi anlama adına önem arz etmektedir. Bu bağlamda *Jour Gazetesi*, *Oeuvre Gazetesi* ve *Excelsior Gazetesi*'nin birer yazarından konu hakkındaki değerlendirmelerine başvuracağız.

Bu sebeple Flandres muharebelerini ele alan Fransız gazetelerinden *Jour Gazetesi*'nde B. Fernand Laurent'in bir yazısına yer vereceğiz. Konu hakkında bir yazısında Laurent, “*Pek tehlikeli irkâp ameliyesini yapan bahriyelilerin sarsılmaz cesaretlerini mi, iki cenahta harp eden ingilizlerin şecaatini mi, yoksa dümdar kuvvetlerinin murabbalar teşkil ederek, adım adım çekilerek oldukları yerde ölümler düşmana azim zayıflık vermelerini mi hayret ve hayranlıkla karşılayacağını insan şaşırtıyor.*” demektedir.⁵³⁸

Konuyla ilgili olarak *Oeuvre Gazetesi*'nde Jean de Pierrfeu bir değerlendirmesinde “*O müthiş kargaşalığa iştirak edenlerin hepsi, ilk sürprizden sonra kıtaatımızın göstermiş olduğu aksülâmeli süratle kavradıkları için, mağlûp etmek ümidi ile dolu olarak avdet etmektedirler.*” ifadelerini söylemektedir.

Yine *Excelsior Gazetesi*'nde Mauriee Colrat da “*Üçüncü Leopold'un teslimi dolayısıyla tam bir çemberden kurtulmak için ricatlarına saat vermek mecburiyetinde kalmış olan Flandres'deki müttefik ordular, hayranlığı mucip bir enerji göstermişlerdir. Obüslerin, bombaların altında, torpillere rağmen, İngiliz ve Fransız bahriyelilerinin cesaretleri sayesinde, çemberden kurtulabilen teşekküllerin büyük bir kısmı irkap edilebilmişlerdir.*” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.⁵³⁹

⁵³⁶ *İkdam gazetesi*, 31 Mayıs 1940, s. 3.

⁵³⁷ Korkmazcan, *a.g.m.*, s. 149.

⁵³⁸ *Paris*, 3, *a.a.(Havas)*'dan naklen *Ulus Gazetesi*, 4 Haziran 1940, s. 5.

⁵³⁹ *Ulus Gazetesi*, 4 Haziran 1940, s.5.

Diğer taraftan işgali meselesini daha iyi anlama adına Avrupa ajanslarında görev yapan gazeteci ve yazarların yorum ve değerlendirmelerine bakmak gerekmektedir. Bu sebeple Royter Ajansının bir askeri yazarının, bir haberini paylaşmak konu açısından faydalı olacaktır. Royter Ajansı yazarı, General Gamelin'in gayesi ne olduğunu açıklayan haberler yapmıştır. Yazar, General Gamelin'in hâlen gayesinin sadece mevzî mevcutlarını ve uçaklarını kullanarak düşmanın başlıca hücumlarını püskürtmek ve sonra en mühim stratejik mevcutlarını hangi en müsait muntıkadan nihaî bir mukabil taarruza tahsis edeceğini kararlaştırmaktır demektir. İlgili haberde düşman hücumlarının muhtelif noktalarda aynı zamanda vuku bulduğu ve bugünkü hâdiselerin fevkalâde seri bir surette cereyan ettiği göz önüne alınırsa, bu eski tabiye meselesinin hallinin kolay bir iş olmadığına anlaşılabileceğine da vurgu yapılmaktaydı. Yine Royter Ajansının yazarı, *“Bununla beraber avantaj Fransızların tarafındadır: Zira Fransızlar, arkasında stratejik ihtiyatlar tam bir emniyet içinde bulundurulabilecek olan Maginot hattına maliktirler.”* demektir.⁵⁴⁰

Sedan'da mukabil taarruzların olduğu sırada *Ulus Gazetesi*'nin Fransız ve İngiliz basınından elde ettiği haberler ise şu şekildedir:

*“Bu sabahki resmî tebliğ hakkında izahat veren fransız erkânıharbiyesinin bir mümessili, bunun başkumandanlığın bir sükûta daveti değil, bütün millete hitap eden bir emri olduğunu bildirmiştir. Meuse muharebesi derinliğine devam etmektedir. Müttefikler alman zırhlı fırkalarının taarruzunu kırmak için tertibat almışlardır. Almanlar yalnız Sedan'ın batı-şimalinde Sedan'la Namur arasında zırhlı kıtalar şevkine muvaffak olabilmışlardır. Nefsi Sedan bölgesinde Fransız mukabil hücumları dün akşamüzeri vaziyeti tekrar tesis etmiştir. Sedan ile İsviçre arasında Maginot hattı tamamen masundur. Namur'un şimalinde Escakt'ta iki taraf külli kuvvetleri temasa girmişlerdir. Bütün alman hücumları püskürtülmüştür.”*⁵⁴¹

Bu arada **Londra, 16. (a.a)**, Royter Ajansı'nın harekât hakkında saat 15'te verdiği malûmatı naklen vererek Şarkî Sedan'da Alman ilerleyişinin durdurulduğunu haber vermekteydi. İlgili haberde şöyle denilmekteydi:

“Alman ilerleyişinin şarkî Sedan bölgesinde durdurulduğu anlaşıyor. Bu bölgede vaziyet ağırdır. Fakat tehlikeli değildir. Almanlar dün öğleden sonra Namur'un şimalindeki müttefik kıtalara karşı hücumlar yapmışlardır. Düşmanın bu hücumları dün gece durdurulmuş ve bazı noktalarda Meuse boyunca fransızlar hafif

⁵⁴⁰ *Ulus gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 6.

⁵⁴¹ Paris, 16 (a.a)'dan naklen *Ulus gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 6.

*bir terakki kaydetmişlerdir. Namur'dan Sedan'a kadar uzanan bölgede vaziyet çok müphemdir. Liege tecrit edilmiş vaziyette, fakat mukavemete devam etmektedir. Namur da böyledir. Bu şehrin de tecrit edilmiş vaziyette olduğu anlaşılıyor, fakat mukavemet etmektedir. Zelande'da, Valiheren'de ve Valiheren'in şarkındaki adada müttefik ve alman kıtaatı arasında şiddetli muharebeler cereyan ediyor. Amsterdam ve Rotterdam'daki bütün petrol ihtiyatları imha edilmiş ve almanlar bu stokları ele geçirememişlerdir.*⁵⁴²

20 Mayıs 1940 tarihli *Ulus Gazetesi* Avrupa da yaşanan askeri gelişmeleri “*Gl. Weygand Fransız orduları başkumandanlığına tayin edildi.*” başlığıyla duyurmuştur. Gazete haberin ayrıntılarını ise “*Montmedy’de Alman hücumları zayıflatma püskürtüldü*”, “*Paris’in 130 kilometre doğu şimalinde Bremont’da şiddetli çarpışmalar yapıldı*” “*Fransız kıtaları şiddetli bir mukavemet gösteriyorlar*”, “*Vaziyette ferah verici bazı alametler belirdi*” başlıklarıyla sayfalarına taşımıştır.⁵⁴³

Gelişmelerle ilgili olarak *Ulus*’ta Avrupa ajanslarından alınan resmi tebliğlere de yer verilmiştir. Bu bağlamda **Paris, 19.(a.a)**’dan naklen verilen 19 Mayıs Fransız sabah tebliği “*Muharebe, aynı bölgede aynı şiddetle devam etmektedir. Tayyarelerimiz, gece düşman gerisinde bombardımanlarına devam etmiştir.*” şeklinde ve 19 Mayıs Fransız akşam tebliği ise “*Başlıca muharebeler Saint- Guent’in doğu-şimal bölgesinde cereyan etmektedir. Kıtaatımız burada düşmana şiddetli bir mukavemet göstermektedir. Montmedy muntikasında şiddetli hücumları püskürterek düşmana büyük zayıat verdirdik.*

Çok mühim hava faaliyeti kaydedilmiştir. Avcı tayyarelerimiz ve dağı toplarımız düşman bombardıman tayyarelerine karşı koyarak çok ağır zayıat verdirmiştir. Ezcümle 15 tayyareden mürekkep bir düşman grubu mevcudunun üçte ikisini kaybetmiştir.” şeklindedir.⁵⁴⁴

Ulus’ta **Londra, 19, (a.a.)**’dan naklen İngiliz umumi karargâhının tebliği de “*Dün İngiliz cephesi, düşmanın kuvvetli tazyikine karşı şiddetle mukavemet etmiş ve tutunmuştur.*” şeklinde yer almıştır.⁵⁴⁵

Diğer taraftan Almanların, Fransızlardan bir taarruz beklemekte olduğu belirtilmekteydi. Bunun yanı sıra vaziyet hakkındaki Almanların tebliği ise gazetede;

⁵⁴² *Ulus gazetesi*, 17 Mayıs 1940, s. 6.

⁵⁴³ *Ulus gazetesi*, 20 Mayıs 1940, s. 1.

⁵⁴⁴ *Ulus gazetesi*, 20 Mayıs 1940, s. 1.

⁵⁴⁵ *Ulus gazetesi*, 20 Mayıs 1940, s. 1.

Berlin, 19 (a.a.)'nın D.N.B. ajansından naklettiği haberlere göre şu şekilde yer verilmişti:

“Belçika'dan çekilmekte olan kıtaatın yükünü hafifletmek maksadıyla Fransa'nın merkezinden doğu-şimale doğru Fransız taarruzlarına İntizar etmek icabettiğini bildirmektedir.

D.N.B. alman başkumandanlığının böyle le bir ihtimali karşılamak üzere icabeden tedbirleri almış olduğunu ilave ediyor:

Bugünkü resmi tebliğde, şimaldeki alman kuvvetlerinin Brüksel'den garbe doğru İlerlemekte oldukları bildirilmektedir. Anvers'in bazı istihkamları henüz mukavemet etmektedir. Şurasını hatırlamak lazımdır ki Anvers umumi harpten sonra bir kat daha tahkim edilmiş kuvvetli bir istihkâmdır.⁵⁴⁶”

Royter Ajansı'nın İngiliz kıtaları nezdindeki muhabiri, İngiliz kıtalarının gayretlerini şu cümlelerle ifade etmekteydi:

“Bir taraftan İngiltere'den Fransa'ya takviye lataları ve tanklar gelerek Samb're ile Sedan arasındaki büyük muharebe bölgesine gönderilmekte, diğer taraftan da İngiliz küvetleri Belçika'da evvelîsi gün daha önceden tesbit edilen plan mucibince işgal ettikleri yeni hatlarda sıkı bir surette mukavemet etmektedirler.

İngiliz zırhlı kıtaları, müttefik hatlarda bir cep teşkil eden alman küvetlerinin sağ cenahına atılıyorlar. İngiliz motorlu kıtaları aynı zamanda alman küvetlerine cepheden de hücum etmektedirler.⁵⁴⁷”

Ulus Gazetesi'nde B. Çörçil'in açıklamalarına da yer verilmiştir. B. Çörçil dün radyoda verdiği nutukta şunları söylemekteydi:

“Ordular, hâkimiyetin ancak şiddetli hücumlarla kazanılacağını anlamalıdır. Bu muharebe şiddetini kaybedince İngiltere adası üzerinde harp olacaktır. O zaman bu ulvi anda, tedbirlerin en müthişlerini almaktan çekinmeyeceğiz.”

Haberin ayrıntıları ise *Ulus*'ta, Londra, 19, (a.a.)'nın Royter Ajansı'ndan naklettiği bilgilere göre şu şekilde yer almıştır:

“B. Çörçil, bu aksam, başvekil olduğundan beri, radyoda ilk nutkunu söylemiştir. Çörçil bu nutkunda İngiltere'ye, İngiliz imparatorluğuna ve Amerika Birleşik Devletleri'ne hitap ederek ezcümle demiştir ki:

Başvekil olduğumdan beri birinci defa olarak memleketimizin, imparatorluğumuzun ve müttefiklerimizin hayatında ve her şeyden önce hürriyet

⁵⁴⁶ *Ulus gazetesi*, 20 Mayıs 1940, s. 3.

⁵⁴⁷ *Ulus gazetesi*, 20 Mayıs 1940, s. 3.

davasına fevkalade nazik olan bir anda size hitap ediyorum. Fransa 'da ve Flandrlarda müthiş bir muharebe cereyan ediyor. Almanlar hava bombardımanlarını ağır zırhlı tankların hareketiyle şayanı dikkat bir surette telif ederek Maginot hattının şimalinde Fransız müdafaasını delmişler ve zırhlı arabalardan mürekkep olan kuvvetli kollar ilk bir iki günde müdafisiz buldukları sahayı işgal ve tahribe başlamışlardır. Hatlarımıza derin surette giren bu tanklar orada telaş ve kargaşalık husule getirmişlerdir. Tankların arkasından kamyonlar içinde piyadeler ve kamyonların arkasında alman kıtaatı yığın halinde ilerlemektedirler. Düşmana mukavemet için ve hücum halindeki Almanları en müessir surette vurabilmek üzere Fransız ordularının günlerden beri devam eden yeniden gruplaşma hareketleri İngiliz hava kuvvetlerinden kudretli bir yardım görmektedirler. Hiç umulmadık yerlerde, hatlarımız arkasında düşman zırhlı arabalarının görünmesinden tevahhuşa asla mahal yoktur.⁵⁴⁸

Bu sırada General Weygand'ın cepheden döndüğü bilgileri de gelmekteydi. Konu hakkında **Paris; 22. (a.a.)**'nın Havas Ajansından verdiği bilgiler “*Şimâi Fransa'da ve Belçika'da yaptığı teftiş seyahatından dönen General Veygand, kıtalarının maddî ve manevî vaziyetinden memnuniyetini bildirmistir. Geçen haftanın şiddetli çarpışmalarına rağmen, kıtaların mücadele haleti ruhiyesi ye mücadele imkânları tam olarak berdevamdır.*” şeklindeydi.⁵⁴⁹

Diğer taraftan B. Reynaud; Amerika büyükelçisi B. Bullit'i, bilahare General Genaral Weygand'ı kabul etmişti. Ayrıca B. Reynaud, şu beyanatta bulunmuştur:

“Cepheden avdet edan General Weygand'ı gördüm. Bana şu sözleri söyledi: “Her fert vazifesini şiddetli bir enerji ile yaparsa o zaman çok eminim. „ Eski süvari akınlarına müşabih olan ve cüretleri kendilerine pahalıya mal olabilecek motorize kıtaatın akınlariyle, sivil ahali korkuya düşmemelidir. Bu ahali yerlerinde oturup çalışmalıdır. İstihsalin herhangi bir tenakusu Vatan için bir zâfi muciptir. Sivil ve askerî makamlara bu vadide emirler verilmiştir. Bir ay dayanmağa muvaffak olursak ki lâzım geldiği kadar dayanacağız zafer yolunun dörtte üçünü katetmiş oluruz.”⁵⁵⁰

Son derece çetin muharebelerin meydana geldiğini haber veren **Paris; 25. (a.a.)** Ajansı, harekât bülteni olarak şunları aktarmıştır:

⁵⁴⁸ **Ulus gazetesi**, 20 Mayıs 1940, s. 3.

⁵⁴⁹ **Ulus Gazetesi**, 23 Mayıs 1940, s. 5.

⁵⁵⁰ **Ulus Gazetesi**, 23 Mayıs 1940, s. 5.

“Flandres'de muharebeler gittikçe vüsat kesbediyor. Muharebeler son derece çetin ve hatta anudanedir. Alman zayıfatı şimdiden müthiş gibi görünmektedir. Maamafih harp sahnesinde mahsus hiçbir tebeddül müşahede edilmemektedir. Muharebelerin en anudane olduğu mintaka Cambrai'nin etrafı ve şehrin şimal ve garbidir. Picardi gediğinde Abbeville ve Boulogne istikametine doğru almanlar zırhlı kıtalar ileri sürmüşlerdir. Bu bölgede bu sabah vaziyet vuzuhsuzdur. Sağ cenah üzerine St. Omer istikametinde almanlar setir müfrezeleri göndermişlerse de çarpışmalardan sonra kıtaatımız, alınanların motorize müfrezelerini durdurmuştur. Somme'da sol sahilin tathir ameliyesi devam ediyor ve fransızlar birkaç yüz esir almışlardır. Sedan'ın cenubunda ve üst Argonne'de alman hücumları durdurulmuştur.”⁵⁵¹

Dikkat çeken gelişmelerden birisi de 29 Mayıs 1940 tarihli *Ulus Gazetesi* 'nde yer almıştır. Gazete, Avrupa'da yaşanan askeri gelişmeleri *“Tarihin şimdiye kadar kaydetmediği bir ihanet, Belçika kralı Almanlara Teslim oldu”* başlığıyla duyurmuştur. Haberin ayrıntıları ise gazetede *“Çörçil müttefiklerin çok zor bir vaziyete düştüklerini söylüyor”* ve *“Belçikalılar kral öldü, yaşasın Belçika! Diyorlar”* başlıklarıyla verilmiştir.

Konu hakkındaki *Ulus*'ta, Fransızlar ve İngilizler harbe devam ediyorlar başlığı altında *“Belçika kralı, üçüncü Leopold, dün sabah saat 4'te ordusuyla beraber almanlara teslim olmuştur.”* denmekteydi. Buna ilaveten gazete; Paris, 28 a.a.)'dan naklen bu hadiseyi Reynaud'un verdiği bir nutukla açıklamıştır. İlgili nutukta Reynaud özetle şöyle demektedir:

“Bu gece vukua gelmiş olan vahim hâdiseyi fransız millette bildirmek mecburiyetindeyim. Fransa, artık Belçika ordusunun harba iştirakine güvenemez. Bu sabah saat 4'den itibaren Fransız ve İngiliz orduları düşmana karşı yalnız başlarına muharebe etmektedirler.

Karanlık günlerin geldiğini biliyorduk. Fransa yüz defa istilâya uğramıştır. Fakat asla boyun eğmemiştir. Biz, Fransa'nın yeni ruhunun kendisini göstermesini, memleketi her zamankinden daha büyük bir mevkie çıkarmasını mihnet ve meşekkatler arasında bekliyoruz. Zafere olan imanımız, sarsılmamıştır. Bütün askerlerin ve fransız erkeğinin ve her fransız kadınının bütün kuvvetleri şimdi On misline çıkacaktır.

⁵⁵¹ *Ulus gazetesi*, 26 Mayıs 1940, s. 1-3.

*Felâket, Fransa'yı daha büyük yapmıştır. Büyük şefimiz Weygand, Mareşal Petain'le hemfikiridir. Somme ve Aisne üzerinde kıtaatımız mukavemet ediyorlar ve mukavemet ettiğimizden dolayı muzaffer olacağız.”*⁵⁵²

Belçika kralının teslim olması üzerine doğan vaziyet hususunda 28 Mayıs sabahındaki Fransız tebliğinde “*Şimalde askerî vaziyet, ordusu, İngiliz ve Fransız kıtalarının yanı başında harbe iştirak etmekte olan Belçika kralının teslimi silâh etmesi üzerine beklenmedik bir tarzda vahimleşmiştir. İngiliz ve Fransız kıtaları bu yeni vaziyete karşı koymakta ve muharebeye devam etmektedirler. Cephenin diğer kısımlarında kayde değer mühim hiçbir şey olmamıştır.*” ifadeleri bulunmaktaydı.⁵⁵³

Ulus Gazetesi’nde Belçika kralının teslim olmasıyla Belçika’nın ve müttefiklerin durumunu izah eden Çörçil’in bir değerlendirmesi de bulunmaktaydı. İngiliz Başvekili Çörçil kralın nasıl teslim olduğunu açıklamaktaydı. **Londra, 28 (a.a.)**’nın Royter Ajansından naklettiği haberlere göre Çörçil, vaziyet hakkında şu şekilde bir beyanatta bulunmuştu:

*“Avam Kamarası şimdiye kadar öğrenmiştir ki, Belçika kralı alman başkumandanlığına bir murahhas göndermiş ve Belçika cephesinde muhasamata nihayet verilmesini talep etmiştir. İngiliz ve Fransız hükümetleri, generallerine bu müzakeratla alâkadar olmamaları girişmiş bulundukları harekâtta devam eylemeleri talimatını vermiştir. Mafih, alman başkumandanlığı Belçika tekliflerini kabul etmiş ve Belçika ordusu bu sabah saat 4 de düşmana mukavemete nihayet vermiştir. Belçika kralının Belçika ordusu başkumandanı sıfatiyle hareketi hakkında, bu dakikada Avam kamarasına hüküm vermeğe temayül etmesini telkin eylemek niyetinde değilim. Bu ordu, büyük bir şecaatle muharebe etmiş, düşmana ağır zayıat verdirmiş, kendisi de ağır zayıata duçar olmuştur.”*⁵⁵⁴

Ulus’ta Almanların ikinci tebliği de verilmişti. Alman tebliğine göre vaziyet hakkında özetle “*Şiddetli çarpışmalardan sonra, Belçika ordusuna karşı çok arazi kazandık. Bruges’e 10 kilometre mesafede ve Thourout önündeyiz. Muharebe, mahsur İngiliz ve Fransızlara karşı devam etmektedir. Valenciennes’in şimalinde, kıtaatımız geniş bir cephe üzerinden Fransız hudut istihkâmlarını delmiş ve Valenciennes’in garbında Escaut kanalını geçmiştir. Belçika sahilleri açıklarında, seri alman hücum botları, bir İngiliz torpidosunu ve bir düşman denizaltı gemisini batırmışlardır. 28*

⁵⁵² *Ulus Gazetesi*, 29 Mayıs 1940, s. 1-3.

⁵⁵³ *Ulus Gazetesi*, 29 Mayıs 1940, s. 3.

⁵⁵⁴ *Ulus Gazetesi*, 29 Mayıs 1940, s. 3.

Mayıs gecesi, bir seri hücum botu 3000 tonilatoluk çok yüklü bir düşman nakliye gemisini batırmıştır. İngiliz hava kuvvetleri şimali ve garbi Almanya üzerinde gayri askeri hedeflere karşı hücumlarına devam etmiştir. Müteaddit sivil ölmüştür.” denmekteydi.⁵⁵⁵

3.7.2. İşgal Süreci

İşgal sürecini detaylıca ele alan *Ulus Gazetesi*, konu hakkında köşe yazarlarının değerlendirmelerine de genişçe yer vermiştir. Mümtaz Faik Fenik ve ünlü Türk edebiyatçısı Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus*'taki yazıları önem arz etmektedir. Hem gazetenin hem de gazete yazarlarının konuyu ele alış şekilleri daha iyi anlaşılınca, gazetenin ve gazete yazarlarının yayın politikaları da daha net müşahade edilmiş olacaktır. Bu bağlamda gazetenin yayın politikasıyla yazarlarının söylediklerinin uygunluk içerisinde olup olmadığı da anlaşılmış olacaktır.

Ulus Gazetesi'nde Falih Rıfkı Atay, Avrupa'daki askeri gelişmeleri değerlendiren bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazısında Atay özetle şunları söylemekteydi:

Cephede yeni bir taarruz başladıktan birkaç saat sonra, bir kabine buhranı havadisi almak hiç de hoşla gitmez. Fakat bu taarruzla beraber, Fransa bir hayat memet mücadelesine başlamaktadır. Yeni Paul Reynaud kabinesindeki tadilat, işte bu ihtiyaçtan doğuyor. Şimdi Fransız milletin başında, biribiri ile anlaşılan, birbirini tamamlayan hakikî iki mesul şef vardır; Faul Reynaud ve Weygand!

Variyet şakaya gelmez. Bahis mevzuu olan şey fransız Vatanının ve Fransız imparatorluğunun talihidir. Fransa, belki de tarihinin en buhranlı günlerinde bulunmaktadır. 100 milyon nüfuslu imparatorluk içinde tam vahdet ve bu vahdeti hakkiyle temsil eden bir iradeler tecanüsü hâkim olmazsa, bazan saatler, asırların telâfi edemeyeceği facialara meydan verebilir. Fransa böyle buhranlar geçirmiştir ve böyle buhranların içinde, kendini süratle toplıyarak ve zamanın icabettirdiği radikal tedbirleri süratle alarak kurtulmuştur. Hükümet teşekkülü gösteriyor ki Fransa'da harbi zafere kadar devam ettirmek kararı, Manş ötesinde olduğu kadar tam ve kuvetlidir. Şimdi Fransa'da tek bir parola vardır: Harp! Tek bir parti vardır: Ordu! Hür milletler davasının doğmuş olduğu toprağın evlatları, tehlikenin ne olduğunu

⁵⁵⁵ *Ulus Gazetesi*, 29 Mayıs 1940, s. 3.

bilmektedirler.”⁵⁵⁶ Atay’ın bu yazısında Fransızların durumu ve ileride yapacakları hususlarda önemli değerlendirmeler bulunmaktadır.

Falih Rıfki Atay, Fransız mukavemeti hakkında da bir değerlendirme yapmıştır. Bu hususta Atay “*Almanya’da her taraf donanır ve kiliselerde çanlar çalınarak, yapılan duaların berekatı aranırken, Fransa’ya karşı yapılan ikinci büyük taarruz, müttefiklerin lehine bir inkişaf göstermeğe başlamıştır. Dün geç vakte kadar aldığımız malumata göre, alman taarruzu, hemen hemen Somme ve Aisne cephesinin heyeti umumiyesine sirayet ettiği halde almanlar, hiç de mühim bir ilerleme kaydetmemişlerdir. Fransız cephesi düşmana karşı her tarafta, şiddetle karşı koymaktadır. Almanlar dün bilhassa iki nokta üzerinde taarruzlarını şiddetlendirmişlerdir; bunlardan birincisi garpte Amiens muntakası, ikincisi Aisne üzerinde Ailette kanalı sahasıdır.*” demektedir.⁵⁵⁷ Diğer taraftan Atay, yıllar sonra 28 Şubat 1940 tarihli *Ulus Gazetesi*’nde Fransa tarafının başına gelen olumsuzlukları hatırlatarak Türkiye’nin neden savaşa girmediği meselesini de ele almıştır. Ayrıca Atay, Türkiye’nin savaşa girmemesi durumunun da Müttefiklerin yararına olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁸

Ulus Gazetesi yazarlarından Mümtaz Faik Fenik’e göre işgal sürecinin umumî vaziyeti, Paris’in işgalinden sonra Almanların hareketlerini durdurmadıklarını ve yıldırım harbine devam ettikleri şeklindedir. Fenik, Almanların Verdun ve Maginot’a vardıklarını söyleyerek Almanların yeni hedeflerinin Meuse’ü geçerek Verdun’un daha şarkında Metz şehri olduğu tahmin edilmektedir demektedir.⁵⁵⁹

Ulus’taki yazısında Fenik, detaylıca işgal sürecini ele alarak bir değerlendirme yapmıştır. Fransızlarla ilgili olarak Fenik “*Fransızlar bütün cephe boyunca, yani denizden Argonneler kadar olan sahada adetçe ve malzemece çok faik düşmana karşı hiçbir zaman kuvei mağneviyelerini bozmadan, şiddetle karşı koymaktadırlar.*” ifadelerini söylemektedir. Yine aynı yazısında Fenik, Almanlar için de “*Şimdi harp bilhassa şarkta Şampanya ovalarında Meuse nehri sahillerinde çok şiddetlenmiştir. Almanlar, hiç insan ve malzeme kaybetmekten çekinmiyerek büyük hücumlar yapmaktadırlar. Dünkü bir alman tebliği Maginot’nun arkasından Belçikaya doğru tırmanan Meuse nehri üzerindeki Verdun’ü yukarda iki tarafta müdafaa eden*

⁵⁵⁶ *Ulus Gazetesi*, 7 Haziran 1940, s. 1-5.

⁵⁵⁷ *Ulus Gazetesi*, 7 Haziran 1940, s. 1-5.

⁵⁵⁸ Yetkin, a.g.e., s. 244.

⁵⁵⁹ *Ulus Gazetesi*, 16 Haziran 1940, s. 5.

Vaux ve Marre kalelerinin alındığını ve nihayet almanların Verdun'e girdiklerini bildirmektedir. Büyük harpte kahramanca müdafaalariyle meşhur olan ve üzerine atılan her kütleyi büyük zayıatla geri çekilmeğe mecbur bırakan Verdun, bu sefer de aynı kahramanlığı göstermiş, fakat ne yazık ki Vaux, Marre kaleleri gibi can damarlarından vurularak şehit olmuştur. Diğer taraftan, gece sabaha karşı aldığımız fransız tebliği almanların bazı müfrezelerini Chaumont'a kadar sürdüklerini bildirmektedir. Bu ilerleyişin Maginot'ya yapılan taarruzla alâkası olmak lâzım gelir.” ifadelerini nakletmektedir.⁵⁶⁰

Diğer taraftan gazetedeki yazısında Fenik; Paris'in işgalinden sonra Fransa hükümetinin merkezini, Tours şehrinden Bordeaux'ya yani daha güneye Garonne Nehri'nin aktığı Atlantik sahiline nakletmiş olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Fransız kabine toplantısına dikkat çeken Fenik, bu hususta da şunları söylemektedir:

“Dün Fransız kabinesi, Lebrun'un reisliğinde toplanmış ve buna Fransız orduları Başkumandanı General Weygand, deniz kuvvetleri kumandanı Amiral Darlan, hava kuvvetleri kumandanı General Vuillemin iştirak etmişlerdir. Kabine içtimai çok uzun sürmüş ve nihayet gece geç vakit bugün tekrar toplanmak üzere içtimaa nihayet verilmiştir. Fransa'daki İngiliz kuvvetleri Başkumandanının alınacak yeni tedbirler hakkında daha evel Fransız yüksek kumanda heyetiyle temaslar yaptığı dikkate alınacak olursa, Fransız kabinesinin içtimaindaki ehemiyet tebarüz eder. İngiliz Başkumandanının Fransız yüksek kumanda heyetiyle yaptığı müzakerelerde çok büyük ehemiyeti haiz kararlar alındığı bildirilmektedir. Ve bunların belki önümüzdeki 24 saat zarfında tatbik edilmesi mümkündür. Herhalde bugünkü kabine içtimainin neticesi çok mühim olacaktır.”⁵⁶¹

Falih Rıfkı Atay, Fransa üzerinde gerçekleşen süreci *Ulus Gazetesi*'nde yazdığı yazıda ele alarak değerlendirmiştir. Fransa'ya dair karışık haberlerin bulunduğunu ifade eden Atay; Münih'te Hitler ve Musolini tarafından tesbit olunan şartların, Fransız murahhaslarına henüz tebliğ edilmemiş olduğunu belirtmiştir. Yine Atay; fakat bu sırada muhtelif kaynaklardan gelen haberlerin ise Fransa'nın yalnız askerî bir bozgun değil, bir fikir kargaşalığı içinde de bulunduğunu göstermekte olduğunu da söylemektedir.⁵⁶²

⁵⁶⁰ *Ulus Gazetesi*, 16 Haziran 1940, s. 5.

⁵⁶¹ *Ulus Gazetesi*, 16 Haziran 1940, s. 5.

⁵⁶² *Ulus Gazetesi*, 21 Haziran 1940, s. 1-5.

İlgili yazısında ünlü edebiyatçı Atay “Londra radyosunda General Degaulle, ki son Paul Reynaud kabinesinde mütehassıs olarak harbiye nezaretine getirilmiştir, iki üç günden beri "Fransa'nın sulh yapmakta hiçbir menfaati olmadığını, imparatorluğun İngiltere ile beraber harbe devam etmesi lazım olduğunu" ilân ederek, kumandan, zabıt ve teknisiyen, İngiltere'ye varabilecek bütün Fransızları kendi yanına çağırılmaktadır. Dün sabahki Bordeaux telsizi ise General Degaulle'ün hiçbir resmî salâhiyeti olmadığını bildirmiştir. Bununla beraber, şimdiki Fransız hükümeti dahi parlâmentoya istinat etmekte değildir.” diye yazmıştır.⁵⁶³

İlgili yazısında Atay, İngilizler için “İngiltere bu hâdiselerden hiç de memnun değildir. Fakat vaziyetini daha fazla tasrih etmek için, nihaî inkişâfları beklemeği tercih ediyor.” demektedir ve yine Fransızlar için de “Fransa'ya dair gelen karışık haberleri hülâsa edersek şu üç cereyanın tebellür etmekte olduğunu görürüz: imparatorluk topraklarında, İngiltere ile beraber harbe devam etmek isteyenler, eğer galipler müsait sulh şartları teklif ederlerse İngiltere'den ayrılarak sulh yapmak isteyenler, Fransa'yı nasyonal- sosyalizm rejimine doğru sürükliyerek Avrupa'nın yeniden tanzimi davasında Almanya'ya yaklaşmak siyasetinde ümit bulanlar! Her ne olursa olsun, diğer kıtalardaki Fransız topraklarında oturan, onları idare eden ve onların kıtalarına kumanda eden şeflerle donanmanın nasıl bir hareket tarzı tutacağı meselesi, baş ehemiyetini muhafaza ediyor.” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.⁵⁶⁴

Royter'in askerî yazarı, işgal sürecinin vaziyetini şu sözleriyle özetlemektedir:

“Denizden Argone'a kadar imtidat eden muharebenin şiddetinin çoğalması, Almanya'nın mücadeleye elinde bulunan bütün kuvvetlerini atmış bulunduğunu göstermektedir. Muharebenin neticesi, Fransız ihtiyatlarının tertip ve istimal tarzlarına bağlıdır.

Fransızlar cephe, emsalsiz bir imtihan geçirmektedir. Fakat görülüyor ki, Almanlar da çok ciddî bir surette zayıflamaktadır. Bu muharebe bir mukavemet muharebesi olup neticesi daha ziyade harbe sevk edilmiş olan Alman fırkalarının kıymetine bağlı bulunmaktadır.”⁵⁶⁵

⁵⁶³ *Ulus Gazetesi*, 21 Haziran 1940, s. 1-5.

⁵⁶⁴ *Ulus Gazetesi*, 21 Haziran 1940, s. 1-5.

⁵⁶⁵ Londra, 10 (a.a.)'dan naklen *Ulus Gazetesi*, 11 Haziran 1940, s. 3.

21 Haziran 1940 tarihli *Ulus Gazetesi*'nde İtalyanların Akdenizde birçok deniz ve hava üslerini bombaladığına dair bir İtalyan tebliği bulunmaktadır. İtalyan umumî karargâhının 9 numaralı tebliğinde özetle “*Akdenizde birçok deniz ve hava üsleri Bizerte, Ghisonaccia, Borog, Ajaccio, Campo Dello Oro, Calvi, Bonifacio, Provecchio tayyarelerimiz tarafından şiddetle ve devamlı bir surette bombardıman edilmiştir. Bu üsler, mühim hasarata uğramıştır. Bütün tayyarelerimiz, hareket üslerine dönmüşlerdir.*” şeklinde bir açıklama bulunmaktaydı.⁵⁶⁶

Bu sırada 24 Haziran 1940 tarihli *Ulus*'ta **Londra, 23 (a.a.) Ajansı** Royter'den naklen İngiliz hükümetinin deklarasyonu duyurulmuştur. Haberde, General De Gaulle tarafından radyoda söylenen nutku müteakip İngiliz hükümetinin Fransızca olarak bir deklarasyon neşretmiş olduğu haber verilmiştir. Deklarasyonda şöyle denilmekteydi:

“İngiliz hükümeti şu fikirdedir ki müttefik hükümetler arasında münakit resmi anlaşmalara muhalif olarak imzalanan mütareke şartları, Bordeaux hükümetini düşmanın tam hâkimiyeti altına koymakta ve bu hükümetten bütün hüriyeti ve hür Fransız Vatandaşlarını her türlü temsil hakkını nezeylemektedir. Buna binaen, bugün, İngiliz hükümeti, bundan böyle Bordeaux hükümetine müstakil bir memleket hükümeti olarak bakamayacağını beyan eder. İngiliz hükümeti, müstakil fransız unsurlarını tam surette temsil eden ve Fransanın enternasyonal taahhütlerini yerine getirerek harbe devamla azmeylemiş bulunan muvakkat bir Fransız milli komitesi teşkili teklifinden kaydı malumat eyler. İngiliz hükümeti, böyle bir Fransız millî komitesini tanıyacağını ve bu komite müşterek düşmanla mücadeleye azimkar bütün Fransız unsurlarını temsil etmekte devam eylediği müddetçe harbin idamesi hakkında bütün meseleleri bu komite ile müzakere edeceğim beyan eyler.”⁵⁶⁷

Yine 24 Haziran 1940 tarihli *Ulus*'ta Londra, 23 a.a.)nın Royter'den bildirdiği bir diğer haber de Almanya tarafından Fransa'ya teklif olunan ve Petain hükümeti tarafından heyeti umumiyesi ile kabul edilen mütareke şartlarının neler olduğu hususuydu. İlgili haberde özetlenerek verilen mütareke şartları şu şekildeydi:

“Almanya, Fransa'nın bütün garp sahillerini ve Tours ile Cenevre arasındaki hattın şimalinde kâin araziye işgal altında tutacaktır. Bu işgalin masrafı, Fransa'ya ait olacaktır. Fransız müsellâh kuvvetleri, silâhtan tecrit edilerek terhis olunacaktır.

⁵⁶⁶ *Ulus Gazetesi*, 21 Haziran 1940, s. 5.

⁵⁶⁷ *Ulus Gazetesi*, 24 Haziran 1940, s. 1-3.

Fransanın, işgal altında olmiyan aksamında küçük bir kuvet bulundurması caizdir. Fakat bu kuvetin mürettebatı mikdarı Almanya ve İtalya tarafından tesbit edilecektir. Almanya, bütün topların, tankların, tayyarelerin ve mühimmatın teslimini talep edebilir. Hiçbir Fransız kuveti, fransız toprağından başka bir yere sevkolunamaz. Hiçbir harp malzemesi İngiltereye gönderilemez. Hiçbir ticaret gemisi, Fransız limanlarından ayrılmak salahiyetini haiz değildir. Dışarıda bulunan sefain ise, derhal Fransaya davet edilecektir. Bütün askeri müesseseler ve stoklar, zarar görmemiş bir halde Almanyaya teslim edilecektir. Limanlar, istihkâmlar, tersaneler, demiryolları ve münakale vasıtaları da aynı ahkâma tabidir.

İşgal altında bulunmiyan Fransız arazisindeki bütün telsiz istasyonları susacaktır. Fransız hükümeti, Almanya ile İtalya arasında emtia nakliyatını teshil edecektir.

Bütün alman harp esirleri derhal tahliye edilecek, Fransız esirleri ise sulh muahedesinin imzasına kadar esarette kalacaktır.

Fransız donanması, Fransız kara sularına davet edilerek, alman ve italyan kontrolü altında Almanya ve İtalya'nın münasip göreceği limanlarda silâhtan tecrit edilecektir. Fransız menfaatlerini müstemlekelerde müdafaa edebilmek için, alman ve İtalyan hükümetlerinin tefrik edecekleri bir mikdar harp sefinesi serbest bırakılacaktır. Mütareke, Fransa hükümeti, İtalya hükümeti ile buna müşabih bir itilâf akteder etmez meriyet mevkiine girecektir. Mütareke, sulh muahedesinin imzasına kadar muteberdir. Fakat Fransa hükümeti, bu şeraiti ifa etmezse herhangi bir anda Almanya tarafından fesholunabilir.”⁵⁶⁸

Diger taraftan İngiliz başvekili B. Vinstön Çörçil’in vermiş olduğu bir beyanatta²⁴ Haziran 1940 tarihli *Ulus*’ta yer almıştır. Çörçil’in nutku şu şekildeydi:

“İngiliz hükümeti, Bordeaux’daki fransız hükümetinin Almanya tarafından dikte edilen şartları kabul ettiğini keder ve hayretle öğrenmiştir. İngiliz hükümeti, böyle ve buna müşabih şartların, hürriyetine, istiklâline ve meşru otoritesine sahip herhangi bir fransız hükümeti tarafından kabul edilmiş olmasını tasavvur edemez. Bütün fransızlar tarafından kabul edilen böyle şartlar, Fransa arazisini, müttefikine karşı hücum için kullanılmak üzere, düşmanın isteği altına koymakla kalmıyacak, fakat fransız imparatorluğunun ve fransız bahriyesinin kaynakları da, hedefine vasıl olmağa yardım için süratle düşmanın eline geçecektir.

⁵⁶⁸ *Ulus Gazetesi*, 24 Haziran 1940, s .3.

İngiltere'nin, mücadeleye, icabedecek her yerde, denizde, karada ve havalarda devam edeceğine katiyetle inanıyorum. Zafer kazanıldığı zaman, İngiltere, fransız milletin davasını eline alacaktır. Fransa'nın eski büyüklüğünü yeniden tesis hususunda yegâne ümidi, İngiltere'nin müttefiki olarak kalması idi. İngiltere'nin zaferi, Fransa'nın büyüklüğünü kuracaktır. Bunun içindir ki, düşman tazyiki haricinde bulunan bütün fransızları, vazifemizin başarılmasına ve zaferin alınmasına yardıma davet ediyorum.”⁵⁶⁹ Vermiş olduğu bu nutukta Çörçil, Bordeaux'daki Fransız hükümetinin Almanya'nın şartlarını kabul etmesini eleştirmektedir. Çörçil, İngiltere'nin mücadeleyi kararlılıkla sürdüreceğini haber vererek Fransa tarafının da İngiltere ile birlikte mücadeleye devam etmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu arada *Führer'in umumî karargâhı*, 23 (a.a.), Alman orduları başkumandanlığının bir tebliğini kamuoyuna duyurmuştur. Alman tebliğinde, Alsace-Lorraine'deki muharebenin muhasarada bulunan Fransız kuvvetlerinin teslim oluşu ile 22 Haziran'da bitmiş olduğu haber verilmekteydi. Yine ilgili tebliğde; şiddetli muharebelerden sonra Alman kıtalarının, azimkâr ve cesur şeflerinin, şümulü çok büyük bir yeni zafer daha kazanarak Fransız ordusunun bütün mukavemetini muhafaza eden son grubunu da mağlup etmiş oldukları ifade edilmekteydi.⁵⁷⁰

Yaklaşık altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı, hiç kuşkusuz tarihin en büyük harplerinden birisidir. Bu sebeple gerek insan gerekse malî kayıplar noktasında İkinci Dünya Savaşı'nın boyutları çok büyük olmuştur.⁵⁷¹ İşte bu büyük harp, hem cereyan ettiği sahada hem de tüm dünyada büyük bir dikkatle takip edilmiştir. Bu bağlamda savaş, ülkemizde de hassasiyetle takip edilmiş olup Türk basını tarafından gün gün takip edilerek kamuoyuna duyurulmuştur.

⁵⁶⁹ Londra, 23 (a.a.)'dan naklen **Ulus Gazetesi**, 24 Haziran 1940, s. 4.

⁵⁷⁰ **Ulus Gazetesi**, 24 Haziran 1940, s. 4.

⁵⁷¹ Rifat Uçarol, İkinci Dünya Savaşı, “Misak-ı Milli” ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, C. I, Ankara 1999, s. 524.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nda meydana gelen en önemli olayların başında Almanya'nın Fransa'yı işgali gelmektedir. Bu olay, uluslararası kamuoyunda olduğu gibi Türk kamuoyunda da dikkatle takip edilmiştir. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletler ile Mihver Devletleri arasında bir denge politikası yürüterek savaş dışı kalmayı başarmıştır. Bu sebeple Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesi, ilk başladığı andan itibaren Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir durum olmuştur.

Türkiye'nin savaş dışı kalmasındaki en büyük etken ülkenin yönetim yapısından kaynaklanmaktaydı. Bu dönemde CHP tek partiydi. Ülkenin dış politikasını bir piramit olarak düşünürsek piramitin tabanını TBMM, onun bir üstünü CHP meclis grubunu ve en üstü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü oluşturmaktaydı. Bu piramit ülkenin dış politikasında söz sahibiydi. Mecliste her ne kadar farklı görüşler belirtilmişse de son söz her zaman İsmet İnönü'nün olmuştur. İsmet İnönü, Birinci Dünya Savaşı'nın ülkeye verdiği kayıpları görmüş ve bu yüzden ne pahasına olursa olsun ülkeyi yeni bir savaşa dâhil etmemeyi ilke edinmiş bir devlet adamıdır. Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'ye "Milli Şef" unvanı verilmiştir. İktidara geldikten sonra dünyanın da buhranlı durumundan dolayı dış politika, İnönü'nün öncelikli meselesi olmuştur. Bunların yanı sıra iktidarın, dış siyasi koşullarda meydana gelen değişikliklere bağlı olarak politikasında bazı değişiklikler yaptığı da gözlemlenmektedir.

Diğer taraftan savaş öncesindeki buhranlı ortamın suçlusu olarak Almanya gösterilmiştir. Önceleri Hitler, Almanya'yı Versailles zincirlerinden kurtaran bir lider olarak görülmüşse de Almanya'nın "Hayat Sahası" politikası adı altında emperyalist bir şekilde yayılmaya başlaması, basının tepkisini çekmiştir. Almanya'nın Avusturya'yı işgal etmesi ardından Çekoslovakya'nın parçalanması, basının Almanya'ya olan tepkisini arttırmıştır. Savaşın hemen öncesinde Almanya'nın Polonya'dan Danzig'i istemesi de eleştirilmiştir. Polonya'nın haklılığı savunulmuştur. Basın, Danzig meselesinden dolayı savaş çıkabileceğine imkân vermemiştir. Basına göre Almanya'nın amacı savaş yapacakmış gibi davranıp isteklerini kabul ettirmektir. 1 Eylül 1939'da Almanya Polonya'ya savaş ilan ettiğinde hayal kırıklığı yaşatmıştır. Savaşın başlaması, basındaki Alman aleyhtarlığını da hızla arttırmıştır. Almanya'ya

karşı Polonya desteklenmiştir. Daha önce savaşın geniş çaplı olmayacağını düşünen basın, Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e saldırmasıyla birlikte umutsuzluğa kapılmaya başlamıştır. Tarafsız devletler şiddetle eleştirilmiş onlara müttefiklerin yanında yer almaları tavsiye edilmiştir.

Basın, diğer bir mihver devleti olan İtalya'ya karşı ise ihtiyatlı bir politika takip etmiştir. Savaşa dâhil olana kadar İtalya'nın savaşa girmesine ihtimal verilmemiştir. Bunun sebebi olarak da sıklıkla Mussolini'nin akıllı bir lider olduğu gösterilmiştir. Çünkü İtalya'nın savaşa dâhil olması, İtalyan menfaatlerine aykırıdır. Basına göre İtalya'nın coğrafyası işgal edilmeye elverişlidir ve İtalya uzun bir savaşı sürdürebilecek hammaddelere sahip değildir bu yüzden Mussolini İtalya'nın savaşa dâhil olmasını istememektedir. İtalya savaşa girene kadar basında İtalya'nın barışı koruduğuna yönelik yazılar yer almıştır. Türk basınının, bir mihver devleti olmasına rağmen İtalya konusunda bu kadar ihtiyatlı olmasının temel sebebi İtalya'nın savaşa dâhil olması durumunda savaşın Akdeniz'e yayılması ve Türkiye'nin de savaşa dâhil olması ihtimalidir. Savaş dışında kalmayı kendine ilke edinmiş bir Türkiye içinde bu durum büyük sıkıntılar yaratabilecektir.

Fransa Savaşı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordularının Fransa'yı istilasıyla sonuçlanan askerî harekâttır. Fransa Seferi, Alman ordularının Belçika topraklarına saldırdığı tarih olan 10 Mayıs 1940'ta başlamış, daha önce Polonya seferlerinde kullanılan yıldırım savaşı taktiği ile çok kısa bir sürede, 23 Haziran 1940 tarihinde Fransa-Almanya arasında imzalanan ateşkes sözleşmesiyle kesin olarak Alman zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu süreç dönemin dünya ve Türk basınında insanlığa an be an verilmiştir.

Türk basını, İkinci Dünya Savaşı sırasında hükümet çizgisinde bir yayın politikası izlemiştir. Bu bağlamda Türk basınının, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgaline bakışını izah etmek için ilk önce basının bu dönemdeki işleyiş tarzına ve yayın politikasına bakmak gerekecektir. Çünkü savaş yıllarında; Almanya'nın Fransa'yı işgali de dâhil dış siyasi haberlerin basındaki yeri, ancak basın ve iktidar arasında meydana gelen münasebet neticesinde anlaşılabilir. Gerek İkinci Dünya Savaşı'ndan önce gerekse savaş yıllarında meydana gelen birtakım siyasi ve ekonomik gelişmeler, iktidarın basına karşı tutumunda daha temkinli ve gerektiğinde daha da sertleşmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'nın Fransa'yı işgalinin Türk basınında nasıl yansıtıldığını ortaya koymak adına çalışmamızda, 11 Mayıs 1940 tarihinden 24 Haziran 1940 tarihine kadar olan zaman diliminde dönemin basın hayatında yayımlanan gazetelerden gün gün İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgali konusunu ele alıp değerlendirdik. Bunu yaparken Almanya'nın Fransa'yı işgali konusunu genişçe ele alan yayın organlarına öncelikle müracaat ettik. Bahsi geçen yayın organlarından Almanya'nın Fransa'yı işgalinin Türk basınına yansımaları meselesini de ele aldık.

Savaş yıllarında Türk basını genel olarak değerlendirildiğinde, Almanya'nın Fransa'yı işgali ile ilgili haberlerin detaylı olarak *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Vakit*, *Tan*, *İkdam* ve *Ulus* gazeteleri gibi yayınlardan kaynaklı olduğu görülmektedir. Türk basınındaki bu önemli yayın organlarının gün gün olayları nasıl yansıttıklarını etraflıca izah edip değerlendirdik. Bu izah ve değerlendirmelerden sonra, dönemin yayın organlarının olaylara bakış açısını ele aldık.

Bu gazetelerin yayın politikalarına baktığımızda, olayları genelde yorumsuz olarak ve bazen de taraf görüntüsü verecek şekilde okurlara aktarmış olduklarını müşahade ettik. Bunun yanı sıra bu gazetelerin köşe yazarları ve hususi muhabirleri de, ilgili haberleri yorumlayarak kimi zaman tarafsız kimi zaman da bir tarafın lehine olacak şekilde okurlarına seslenmişlerdir.

Savaş yıllarında Türkiye'de basına baktığımızda yayımlanmış olan makalelerde, hem mihverden yana taraf olanlar hem de müttefiklerden yana taraf olanlar bulunmaktaydı. Türk hükümeti ise bazı basın kanunları ve tüzüklerinin kendisine vermiş olduğu yetkiler doğrultusunda, savaş yıllarında basında çıkan yazıları sıkı bir denetimden geçirmekteydi. Dolayısıyla savaş yıllarında Türk basınında objektif bir yaklaşımın olduğunu söylemek zordur. Özellikle de savaşın sonlarına doğru, Sovyetlerin tüm cephelerde başarıyı ele almasından sonra bu objektiflik daha da ortadan kalkmıştır.

Dönemin Türk basınındaki yayın organlarının olaylara bakış politikasına baktığımızda, mihverden yana olan yayın organları olduğu gibi müttefiklerden yana olan yayın organları da bulunmaktaydı. Bu yayın organları, yabancı ajanslardan detaylıca naklettikleri haberleri kamuoyuna aktarmaktaydılar. Örneğin İkinci Dünya Savaşı yıllarında *Cumhuriyet Gazetesi*'nin yayın politikasına baktığımızda, gazetenin bu dönemde yayın politikasını savaşın seyrine göre yönetmiş olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet, savaşın başlamasından 1944 yılına kadar Almanlara destek veren yayınlar yapmıştır. Bunun yanı sıra gazete, müttefiklerin zaferi kazanmasına kesin bakıldığı dönemdeyse yayın politikasını değiştirerek müttefik devletlerin lehinde yazılar yazmıştır. Bu dönemde *Cumhuriyet*'te Nadir Nadi'nin yazıları dikkat çekmektedir. Yine *Cumhuriyet*'te Yunus Nadi'nin de gelişmeleri değerlendirdiği bir yazısı bulunmaktadır.

İşgal sürecini genişçe ele alan yayınlardan birisi de *Son Posta Gazetesidir*. Gazete, yabancı ajanslardan ve bu ajansların muhabirlerinden aldığı bilgiler doğrultusunda Türk kamuoyunu bilgilendirmiştir. Bu dönemde *Son Posta*'da Emekli General H. Emir Erkilet'in önemli bir değerlendirmesi dikkat çekmektedir. İlgili değerlendirmesinde Erkilet; Almanların, Fransızlar üzerine yapmış oldukları büyük taarruz üzerinde durmakta ve buna karşı Fransızların yapması gereken stratejiler hakkında görüş beyan etmektedir. Erkilet'in ilgili yazısında, savaşın unsurlardan herhangi birinin tarafını tutmadan gazetede görüşlerini paylaştığı anlaşılmaktadır.

Savaş yıllarında *Vakit Gazetesi* konuyla ilgili gelişmeleri dış ajanslardan aktararak sayfalarına taşımıştır. Bunun yanı sıra gazetede, resmi tebliğler verilmek suretiyle işgal süreci detaylıca ele alınmıştır. Bunların yanı sıra *Vakit Gazetesi*'nde Hakkı Süha Gezgin ve Asım Us'un gelişmeler hakkında birer değerlendirmeleri de bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında *Tan Gazetesi*'nin yayın politikasına bakıldığında Sovyetlerden yana tavır aldığı görülmektedir. Bu durum, gazetede konuyla ilgili bir değerlendirmesi bulunan O. Rıza Doğrul'un yazısında da görülmektedir. Doğrul'un ilgili değerlendirmesinde Almanya karşıtı bir tavır sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda gerek *Tan Gazetesi* gerek gazetenin köşe yazarının değerlendirmesi uyum içerisinde. Bu durumsa yayın politikası noktasında gazete ve yazar birlikteliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

İkdam Gazetesi'nin Almanya'nın Fransa'yı işgalini ve işgal sürecini ele alırken tarafsız bir politika sergiler vaziyette olduğu müşahade edilmektedir. Gazete, Avrupa ajanslarından aldığı haberleri okurlarına aktarmaktadır. Bu bağlamda *İkdam*, hem müttefiklerin hem de mihver tarafının resmi tebliğlerini sayfalarına taşımıştır. Fakat yine de gazetenin vermiş olduğu haberlerin detaylarına baktığımızda, az da olsa bir Alman karşıtlığının varlığı hissedilmektedir.

Savaş yıllarında *Ulus Gazetesi*, hem Türk hükümetinin ve hem de dolaylı olarak CHP'nin resmi yayın organı gibi görülmekte olup yayın politikasını da bu minvalde ortaya koymuş olduğu görülmektedir. İşgal sürecini detaylıca ele alan *Ulus Gazetesi*'nde bu dönemde ünlü Türk edebiyatçısı ve yazarı Falih Rıfkı Atay ile Mümtaz Faik Fenik'in konu hakkındaki yazıları dikkat çekicidir. Diğer taraftan *Ulus*'ta konuyla ilgili olarak Avrupalı gazeteci ve yazarların da yorum ve değerlendirmeleri bulunmaktadır. Böylece *Ulus*'ta Almanya'nın Fransa'yı işgali meselesini, Avrupa basınının bir kısmının nasıl ele aldığına bakılmıştır. Bu bağlamda gazetede; *Jour* gazetesi, *Oeuvre* gazetesi ve *Excelsior* gazetesinin birer yazarından konu hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

I- GAZETELER

- Akşam Gazetesi*, 14 Mart 1938, No: 6969, s. 1.
- Akşam Gazetesi*, 20 Temmuz 1936, s. 1.
- Akşam Gazetesi*, 30 Ağustos 1939, No: 7492, s. 5.
- Akşam Gazetesi*, 30 Temmuz 1939, No: 7461, s. 1.
- Akşam Gazetesi*, 5 Temmuz 1939, No: 7436/1.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1939, No: 5449, s. 1
- Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ağustos 1939, s. 1.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1939, No: 5470/3.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mayıs-23 Haziran 1940.
- İkdam Gazetesi*, 10 Mayıs-23 Haziran 1940
- Son Posta Gazetesi*, 25 Haziran 1939.
- Son Posta Gazetesi*, 10 Mayıs-23 Haziran 1940.
- Son Telgraf Gazetesi*, 27 Haziran 1940.
- Tan Gazetesi*, 11 Nisan 1939.
- Tan Gazetesi*, 10 Mayıs-23 Haziran 1940.
- Tan Gazetesi*, 27 Haziran 1940.
- Ulus Gazetesi*, 21 Temmuz 1936, s.1.
- Ulus Gazetesi*, 21 Temmuz 1939/1.
- Ulus Gazetesi*, 30 Son Kânun 1937, s.1.
- Ulus Gazetesi*, 4 Ağustos 1939, s. 1.
- Ulus Gazetesi*, 10 Mayıs-24 Haziran 1940.
- Vakit Gazetesi*, 10 Mayıs-23 Haziran 1940.

II- TELİF ve TEDKİK ESERLER

a- Kitaplar

- A Brief History of the U.S. Army in World War II*, Center Of Military History United States Army Washington, D.C., 1992.
- Ana Hatlarıyla İkinci Dünya Savaşı*, (ed. Oğuzhan Yılmaz), y.y, t.y.
- Aras, Tefik Rüştü, *Lozan'ın İzlerinde On Yıl*, Derleyen: Numan Menemencioğlu, Akşam Matbaası, İstanbul 1935.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 13. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 1999.

- Armaoğlu, Fahir, *Yirmiyinci Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, c. II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Bakacak, Alper, *Ulus Gazetesi'nin Muhalefet Yılları (1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Balcı, Ali, *Türkiye Dış Politikası*, İstanbul 2015.
- Carell, Paul, *Barbarossa Harekâtı*, C:3, (çev. Hüsnü Erentok), Sinan Yayınları, İstanbul, 1974.
- Clark, Alan, *BarbarossaThe Russian-GermanConflict*, 1941-45, New York, Quill, 1985, s.3 vd.
- Catherwood, Christopher, *World War II A Beginner's Guide*, Oneworld, London, 2014.
- Dallot, Louis, *Siyasî Tarih*, (Çeviren: Oktay Akbal), Tan Matbaası, 1966.
- Deringil, Selim, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Deringil, Selim, *Denge Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- Erden, Ömer, *Fransa-Suriye Kısacasında Hatay*, Ankara 2015.
- Esmer, Ahmet Şükrü-Sander, Oral, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Gevgilili, Ali, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 222.
- Girgin, Atilla, *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Girgin, Atilla, *Türkiye'de Yerel Basın*, Der Yayınları, (3. Baskı), İstanbul, 2009.
- Gürün, Kâmuran, *Savaşın Dünya ve Türkiye: 3 Savaş 1939-1945*, İstanbul, 2000.
- Gürün, Kâmuran, *Türk Sovyet İlişkileri*, TTK, Ankara 1991.
- Güvenir, O. Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1991.
- Hart, Basil Liddel, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, (Çeviren: Kerim Bağrıaçık), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yay., İstanbul, 2005.
- İnuğur, M. Nuri, *Türk Basın Tarihi 1919-1989*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.
- İnuğur, M. Nuri, *Türk Basınında İz Bırakanlar*, Der Yay., İstanbul, 1998.

- John, Keegan, *The Times Atlas of the Second World War*, Harper&Row, New York, 1989, s. 59.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996.
- Karpat, Kemal H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2012.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, c. 1-2, İletişim Yay., İstanbul 2017.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul, 2006.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yay., İstanbul, 1992.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yay., İstanbul, 2006.
- Köktener, Aysun, *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2005.
- M. Glantz, David-Jonathan House, *When Titans Clash*, University Press of Kansas, Lawrence, 1995.
- Macksey, Kenneth, *Why the Germans Lose at War*, Greenhill Books, London, 2006, s. 137.
- Nadir Nadi, *Perde Aralandığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- Oral, Fuat Süreyya, *Türk Basın Tarihi (İkinci Kitap, 1919-1965, Cumhuriyet Dönemi)*, Doğu Matbaacılık, İstanbul, 1996.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt:1, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yay., İstanbul, 2003.
- Önder, Zehra, *II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası*, (Çev: Leyla Uslu), Bilgi Yay., Ankara 2010.
- Özbay, Cahit, *Dünyada ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Özkaya, Yücel, *Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989.

- Pınarcı, Güliden Aydın, *Türkçe Gazete ve Cumhuriyet Gazetesi'nin Yeni Harfleri Öğretme Çabaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 1996.
- Sefercioğlu, Necmeddin, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.
- Sertel, Sabiha, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.
- Shaw, Stanford- Shaw, J., Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev: Mehmet Harmancı), C.II, E Yay, İstanbul 1983.
- Sönmezoğlu, Faruk, *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945*, Der Yay., İstanbul 2015.
- Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, C. 1, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi Davalar, Hapisler, Faili Meçhul Cinayetler ve Holdingler*, GerçekYayınevi, İstanbul, 1996.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.
- Turan, Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Vernadsky, George, *Rusya Tarihi*, Selenge Yay., İstanbul 2011.
- Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası I*, Cumhuriyet Yay., İstanbul 2000.
- Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası II*, (çev. M. Ali Kayabal), Çağdaş Yay., İstanbul 2000.
- Yalçın, E. Semih, *Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti*, Berikan Yay., Ankara, 2010.
- Yalman, Ahmed Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-I (1888-1922)*, Rey Yay., İstanbul, 1970.

b- Makaleler

- Acar, Ayla, "Basında "Tan" Olayı"- 4 Aralık 1945", *İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, 2012/II, 43, s. 4.

Adamson, Fiona B., “Democratization and the Domestic Sources of Foreign Policy: Turkey in the 1974 Cyprus Crisis”, *Political Science Quarterly*, Vol. 116, No. 2 (Summer, 2001), s. 288.

Akandere, Osman- Polat, Hasan Ali, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Almanya’nın Türkiye’ye Baskısı ve Savaşın İçerisine Çekme Gayretleri”, *I. Uluslararası Tarihî ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu (8-10 Ekim 2009)*, s. 2.

Akçadağ, Emine, “Yumuşak Güç Japonya’nın Sert Güç Arayışları”, *Bilge Strateji*, C. 2, S. 3, Y. 2010, s. 5.

Anzerlioğlu, Yonca, “Tokyo Türk Maslahatgüzarının Değerlendirmeleriyle Mançukuo Devleti (1931-1933)” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 41, Mayıs, 2008, s. 8.

Arıdemir, Hakan, “Karadeniz’e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi’nin Sağladığı Denge Rejimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Journal of Social Sciences Afro-Avrasya Özel Sayısı, Aralık 2016, s. 249.

Armaoğlu, Fahir, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, *AÜSBFD*, c.13, S.2, Ankara 1958, s.139.

Atabey, Figen, “Hatay’ın AnaVatana Katılma Süreci”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 7, Temmuz 2015, s. 200.

Ataman, Bora, “Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü”, *Marmara İletişim Dergisi*, C. 14, S. 14, s. 43.

Atay, Falih Rıfkı, “Almanya ve Sovyetler”, *Ulus Gazetesi*, 25 Ağustos 1939, s. 1.

Atay, Falih Rıfkı, “Bir Ziyaret Münasebetiyle”, *Ulus Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, s. 3.

Atay, Falih Rıfkı, “Buhranın Safhaları”, *Ulus Gazetesi*, 29 Ağustos 1939, s. 1.

Atay, Falih Rıfkı, “Harbin Faydasına İnananlar”, *Ulus Gazetesi*, 19 Temmuz 1939, s. 8.

Atay, Falih Rıfkı, “Hatay, Fransa ve Türkiye”, *Ulus Gazetesi*, 24 Haziran 1939, s. 1

Atay, Falih Rıfkı, “İlk Şart: Soğukkanlılık”, *Ulus Gazetesi*, 26 Ağustos 1939, s.4.

Atay, Falih Rıfkı, “Moskova’daki Müzakereler”, *Ulus Gazetesi*, 27 Temmuz 1939, s.1.

Atay, Falih Rıfkı, “Son Gayretler”, *Ulus Gazetesi*, 18 Ağustos 1939, s. 1.

Atay, Falih Rıfkı, “Sovyetler ve Anlaşmamız”, *Ulus Gazetesi*, 17 Mayıs 1939, s. 3.

Atay, Falih Rıfkı, “Sulh ve Harp Arasında”, *Ulus Gazetesi*, 30 Ağustos 1939, s. 5.

Atay, Falih Rıfkı, “Vermekle Değil, Konuşmakla!”, *Ulus Gazetesi*, 27 Ağustos 1939, s.1-3.

- Aydın, Mustafa, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul 2009, s.400.
- Ayyıldız, Erol, “Matbuat”, **DİA**, C. 28, s. 119-120.
- Başarır, Murat- Başarır, Mehtap, “İkinci Dünya Savaşı’nın Başlangıç ve Bitiş Evrelerinde Gazete Manşetleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **ASOS JOURNAL Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 52, Eylül, 2017, s. 204.
- Bengi, Hilmi, “Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı’nın Özgün Kurumsal Yapısı”, **A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 50, Güz 2012, s. 301.
- Bilgin, Mustafa Sıtkı- Morewood, Steven, “Turkey’s Reliance on Britain: British Political and Diplomatic Support for Turkey Against Soviet Demands, 1943-47”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 40, No. 2 (Mar., 2004), s. 24-57.
- Birinci, Ali, “Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) /I”, **Kebîkeç**, Sayı: 2, (1995), s.143-147.
- Birinci, Ali, “Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) /II”, **Kebîkeç**, Sayı: 3, (1996), s.71-76.
- Birinci, Ali, “Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) /III”, **Kebîkeç**, Sayı: 4, (1996), s.39-42.
- Birinci, Ali, “Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) /IV”, **Kebîkeç**, Sayı: 5, (1997), s.61-67.
- Birinci, Ali, “Meşrutiyet Matbuatı (1324-1325) /V”, **Kebîkeç**, Sayı: 6, (1998), s.87-89.
- Birlik, Gültekin K., “İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye’nin Dış Politikası”, **CTAD**, Y. 12, S. 24, Güz 2016, s. 124.
- Bozkurt, Birgül, “Türkiye’de “Milli Şef” Dönemi Chp Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 2011, s. 183-204.
- Buttanrı, Müzeyyen, “İkdam Gazetesi’nin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894- 1900)”, **Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran, 2013, s. 80.
- Cevizliler, Erkan, Ali Servet Öncü, “Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir Adım: Locarno Konferansı”, **Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2013, Sayı: 9 s. 312- 313.
- Ceylan, Ayhan, Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876), **Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi**, S. 1, 2006, s. 155.

- Çalışkan, Nurhayat, “Martin Heidegger ve Nasyonal Sosyalizm: O Bir Nazi miydi?”, **HUMANITAS International Journal of Social Sciences**, Yıl: 2016, 4/8, s. 48. (47-63)
- Çelik, Ahmet, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 2, Temmuz 2008, s. 315- 316.
- Çermeli, Ahmet, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basını ve Hükümet-Basın İlişkileri”, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 495-508.
- Çınar, Burak, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 10, Sayı: 20, s. 153- 154.
- Daver, Abidin, “Sulh Köprüleri Yıkılmadı Amma...”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Eylül 1939, No: 5498, s. 3.
- Demir, Şerif, “İktidar Basın İlişkilerinin Türkiye’de Görünümü, (1918- 1960), **The Journal of Academic Social Science Studies**, C. 5, S. 6, Y. 2012, s. 125- 126.
- Dinçer, Hasan, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 42, Kasım, 2008, s. 193.
- Ekinci, Nejdet, İkinci Dünya Savaşı Sonuna Doğru Türkiye’nin İç Siyasetinde Görülen Kimi Kökten Değişiklikler ve Nedenleri, **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, C. II, Ankara 1999, s. 139-149.
- Emiroğlu, Hüseyin, “İkinci Dünya Savaşı’na Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.2007-1, S.14, s. 73.
- Engin, Vahdettin, “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye”, **İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası**, (Yayına Hazırlayanlar: Nesrin Sarı Mehmetoğlu, İlyas Kemaloğlu), Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ertem, Barış, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri”, **Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-**, Volume 8/7, (Summer 2013), p. 157-183.
- Esmer, Ahmet Şükrü- Sander, Oral, ” İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dışpolitikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, 1996, s. 137- 138.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “Almanlara Göre İngiliz-Alman Anlaşması”, **Ulus Gazetesi**, 7 Temmuz 1939, s. 3.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “Almanya ve Sovyetler”, **Ulus Gazetesi**, 4 Temmuz 1939, s.3.

- Esmer, Ahmet Şükrü, “Bitaraf Amerika”, *Ulus Gazetesi*, 13 Temmuz 1939, s. 3.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “Dört Günün Tarihi”, *Ulus Gazetesi*, 5 Şubat 1939/3.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “İtalya’nın Manasız Hareketi”, *Ulus Gazetesi*, 13 Temmuz 1939, s. 3.
- Esmer, Ahmet Şükrü, “İtalyan-Fransız İhtilafı ve İngiltere”, *Ulus Gazetesi*, 5 Ocak 1939, s. 3
- Esmer, Ahmet Şükrü, “Danzig İçin Harp Çıkar Mı?”, *Ulus Gazetesi*, 5 Temmuz 1939, s. 3.
- Esmer, Ahmet Şükrü, Oral Sander, “1939-1945 Dönemi”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.
- Faik, Mümtaz, “Bay Hitler Hamur Açıyor”, *Milliyet*, 25.01.1935.
- Gazel, Ahmet Ali, Ortak, Şaban, “İkinci Meşrutiyet’ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Y. 2006, s. 223-256.
- Gevgili, Ali, “Birinci Basın Kongresi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- İlgazi, Abdullah, “24 Ağustos 1939 Tarihli Alman Sovyet Dostluk Paktı’nın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 93-98.
- Kaya, Ayşe Elif Emre, “Cumhuriyet Gazetesi’nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 39, Yıl: 2010, s. 77.
- Koç, Nurgün, “II. Dünya Savaşı’nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar”, *Bilig Dergisi*, S. 84, Y. 2018, s. 96.
- Korkmazcan, N. Selcen, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 17, Yıl: 2017, s. 249.
- Kösedağ, Mehmet Sena, “II. Abdülhamit Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Basın Rejimi”, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırması Dergisi*, S. 16, Y. 2017, s. 118.
- Mazıcı, Nurşen, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 18, C. 5, Y. 1996, s. 134.
- Nadi, Nadir, “Asıl Zayıf Tarafları”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Temmuz 1939, no.5441, s. 1

- Nadi, Nadir, “Balkanların Selameti Balkanlıların Elindedir, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Ağustos 1939, no.5479/1.
- Nadi, Nadir, “Bir Sükûnun İzahı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Ağustos 1939, no.5469, s. 9.
- Nadi, Nadir, “Hayat Sahası”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Temmuz 1939, no.5457, s. 1.
- Nadi, Nadir, “Hem Nalına Hem Mihnine”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Ağustos 1939, no.5494, s. 3
- Nadi, Nadir, “İtalyan Matbuatının Neşriyatı Karşısında”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 3 Temmuz 1939, no.5438, s. 1.
- Nadi, Nadir, “İtalyanın Harbe Girmemesi Takdirinde”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ağustos 1939, no.5495, s. 1
- Nadi, Nadir, “Nasıl Müdafaa Edilebilir?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ocak 1940, no.5526, s. 6.
- Nadi, Nadir, “Türk-İngiliz Dostluğu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1939, no.5451, s. 8.
- Nadi, Nadir, “Türk-İngiliz İşbirliği”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Ağustos 1939, no.5471/1.
- Nadi, Yunus, “Alman-Rus Paktı Üzerinde”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Ağustos 1939, no.5490, s. 3.
- Nadi, Yunus, “Görünen Köy Kılavuz İstemez”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Temmuz 1939, no.5445, s. 1
- Nadi, Yunus, “Moskova Müzakereleri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Temmuz 1939, no.5463, s. 1.
- Nalcıoğlu, Belkıs Ulusoy, “Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkeleri”, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 14, Yıl 2005.
- Oran, Baskın, “TDP’nin Temel İlkeleri”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul 2009.
- Otaç, Tuğrul, “İkinci Dünya Savaşı’nda Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi”, **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 1, S. 1, Ocak 2019, s. 99.
- Öncü, Ali Servet- Ekinci, Oğuzhan, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 18, S: 2, Ağustos 2014, s. 258.

Özçağlayan, Mehmet, "Gazetelerin Gelişimi ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme)", **Marmara İletişim Dergisi**, Y. 2008, C. 13, S. 13, s. 131-159.

Özçelik, Mücahit, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", Erciyes Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 29, Yıl: 2010/2, s. 253-269.

Özer, İlbeyi, "İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'ya Atılan Atom Bombalarının Türkiye Basınındaki Yansımaları", **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2012, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 250.

Özgüldür, Yavuz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikasını Besleyen İki Antlaşma ve Sonuçları: 'Türk-İngiliz-Fransız İttifak Anlaşması' ve 'Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 83-92.

Öztürk, Ahmet, "Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü", **Marmara İletişim Dergisi**, S. 5, Y. 1994, s. 138.

Pehlivanlı, Hamit, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Millî Emniyet Hizmetleri Teşkilâtı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi", **Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye**, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 151-186.

Rosenbaum, Naomi, "Success in ForeignPolicy: The British in Cyprus, 1878-1960", **Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique**, Vol.3, No. 4 (December, 1970), s. 625.

Sadak, Necmettin, "Alman Matbuatına Toptan ve Zaruri Bir Cevab", **Akşam Gazetesi**, 22 Ağustos 1939, no.7464, s. 10

Sadak, Necmettin, "Bir İtalyan Gazetesine Cevab", **Akşam Gazetesi**, 5 Ağustos 1939, no.7467, s. 4.

Sadak, Necmettin, "Bu Çıkmazdan Nasıl Çıkılır?", **Akşam Gazetesi**, 8 Ağustos 1939, no.7470, s. 11.

Sadak, Necmettin, "Dünya Harbinin Yirmi Beşinci Yılı", **Akşam Gazetesi**, 4 Ağustos 1939, no.7466, s. 4.

Sadak, Necmettin, "Harb Olacak mı? Değil. Harb Oluyor!", **Akşam Gazetesi**, 22 Temmuz 1939, no.7453, s.1.

Sadak, Necmettin, "Harp Olacak mı? Değil, Harp Oluyor", **Akşam Gazetesi**, 22 Temmuz 1939, no.7451/1.

- Sadak, Necmettin, “İngilizler de, Fransızlar da Artık İllallah Diyorlar”, *Akşam Gazetesi*, 31 Ağustos 1939 no.7498, s. 4.
- Sadak, Necmettin, “İngiltere, Fransa, Rusya Anlaşması”, *Akşam Gazetesi*, 29 Temmuz 1939, no.7460, s. 1.
- Sadak, Necmettin, “Şüphe ve Tereddüd Devrinin Son Günlerini Yaşıyoruz”, *Akşam Gazetesi*, 25 Ağustos 1939, no.7467, s. 1.
- Seydi, Süleyman, “İkinci Dünya Savaşı”, *DİA*, C. Ek-1, İstanbul, 2016, s. 632.
- Seydi, Süleyman, “İngiliz Özel Hareket Birimi’nin II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’deki Faaliyetleri”, *Türkler*, XVI, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002.
- Sümer Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 19, Güz 2008, s. 119-144.
- Tansü, Yunus Emre- Gökteş, İbrahim, “Savaşın Soğuk Yüzü”, *INJOSOS AL-FARABI International Journal on Social Sciences, AL-FARABI Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2018, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 3.
- Taşkıran, Cemalettin, “1941 Yılı Başında Türk-İngiliz Siyasi ve Askeri Görüşmeleri (Ocak-Şubat-Mart 1941)”, *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1998, s. 279.
- Tezcan, Asuman, “Âli Kararname ve Basın”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, C. 3, S. 4, Y. 2005, s. 166.
- Togay, Muharrem Feyzi, “Avrupa Sulhü Lehistanın Elinde”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Temmuz 1939, no.5439, s. 2.
- Togay, Muharrem Feyzi, “İngiliz Parlamentosu ve Sulh”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1939, no.5471/2.
- Togay, Muharrem Feyzi, “Moskova Müzakereleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Temmuz 1939, no.5438, s. 2.
- Tokgöz, Oya, “Haber Toplayan ve Satan Kuruluşlar: Haber Ajansları”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (17) 2, s. 143.
- Tonga, Necati, “İki Bacanağın İki Kardeş Mecmuası: Akbaba ve Çınaraltı”, *Değirmen Yüzyılın Dergileri 1900-2000 Özel Sayısı*, Sayı 29-30-31, Ocak-Haziran, 2012, s. 62-71.
- Tuncoku, A. Mete, “1930-40’lar Japonya’ında Atatürk Hayranı Bir Japon Subayı: Kingoro Hashimoto” *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 553-559.

Türk, Hikmet Sami, “Anadolu Ajansı Sorunu ve Çözüm Yolları”, *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 34, S. 1-4, Ankara 1977, s. 61- 62.

Türkmen, Zekeriya, “Türk Basınında Çıkan Haberlere Göre, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’ni Savaş Ortamına Çekme Gayretleri”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. II, Ankara 1999, s. 99-121.

Uçarol, Rifat, “İkinci Dünya Savaşı, “Misak-ı Milli” ve Türkiye’nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri-İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. I, Ankara 1999, s. 524-541.

Uyar, Elif, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Batı Blokuna Yakınlaşması: Türk İngiliz İlişkileri Örneği”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 577-586.

Ülman, A. Halûk, “Alman Nasyonal Sosyalist Partisi”, *AÜSBF Dergisi*, C. XII, Sayı: 5, No: 4, Ankara, 1957, s. 148- 179.

Vural, Mithat Kadri, “II. Dünya Savaşı Türkiye’inde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), 2018, s. 382.

Yargıç, Mahmut, “İkinci Dünya Harbi Öncesi, Harp Esnası Ve Sonrasında Türkiye’nin Millî Politikası ve Millî Askerî Stratejisi”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 471-480.

Yavuz, Uğur Günay, “II. Dünya Savaşı’nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili” *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:11, Yıl: Ocak 2016, s. 5.

Yazıcı, Nesimi, “İkdam”, *DİA*, XXII, s. 25.

Yazıcı, Nesimi, “Takvîm-i Vekāyi’”, *DİA*, C. 39, s. 490.

Yenici, Selin, “II. Dünya Savaşı Öncesi Almanya’nın Saldırgan Tutumu”, *Tarih*, S. 3, Mart 2018, s. 6.

Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitplar Yayınevi, 1983.

Yıldırım, Tahsin, “Türk Gazetecilik Tarihi Üzerine Bir Deneme-II”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2, Temmuz- Aralık 2009, s. 258.

Yılmaz, Ayşegül, “Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi”, *Vakanüvis, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 1, Bahar, 2019, s. 451.

Yılmaz, Nihat, “Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, 2013, s.79.

Yılmaz, Ayşegül, “Cumhuriyet Döneminde İttihatçılığın Devamı Bağlamında Son Posta Gazetesi”, *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 4, Bahar 2019.

Zaif, Oktay, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasî Olaylar (1923-1939)”, *Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri İkinci Dünya Harbi ve Türkiye*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, 381-392.

c- Tezler

Yüksek Lisans Tezleri

Acar, Güngör Orçun, *İkinci Dünya Savaşı’ndaki Alman Tankları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

Alçıçek, Tahir Selçuk, *Sosyal Bilimler Araştırmalarına Kaynak Olarak Vakit Gazetesi 1929 Ocak- Nisan (Değerlendirme Dizin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli, 2018.

Aslan, Burhan, *Türk Basınında Winston Churchill İngilteresi (1940- 1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Aytan, Deniz, *İkinci Dünya Savaşı Atlantik Deniz Muharebelerinde Denizaltıların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Yeditepe Üniversitesi AİİT Enstitüsü, İstanbul 2007.

Bakacak, Alper, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Ulus Gazetesi’nin İç ve Dış Politika Değerlendirmeleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002.

Baytok, Meryem, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Türk Basınında Yansımaları (Atatürk’ün Ölümünden 1960’a Kadar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007.

Bozkurt, Celil, ***Türk Kamuoyunda Filistin Problemi***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü T.C. Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2000.

Çebi, Murat Sadullah, ***Siyasal Bir Muhalefet Aracı Olarak Tan Gazetesi (1935-1945)***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.

Çelik, Ahmet, ***İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2011.

Demir, Ayçin, ***Türk Basınında Mussolini İtalyası (1939- 1945)***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Dişiaçık, Merve, ***Türk Basınında Stalin Rusyası (1939- 1945)***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2016.

Duman, Seçil, ***Adnan Menderes Dönemi Gazete İncelemesi: Cumhuriyet Gazetesi Örneği***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2018.

İçöz, Fatma, ***II. Dünya Savaşı ve Yunus Nadi***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİT Enstitüsü, İzmir, 2006.

Kılıç, Murat, ***Cumhuriyet Gazetesi'ne Göre Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na Girişi ve Savaşın Sonuçları***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010.

Köklü, Çetin, ***İkinci Dünya Savaşı'nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2010.

Metin, Gökhan, ***İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Değişken Dış Politikalarının Basına Yansıması (1939-1945)***, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2014

Özduman, Ali Rıza, ***II. Dünya Savaşı'nda Türk Basınında Türk-Alman İlişkileri***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Pehlivanlı, Habilhan, ***Türkiye'de Yerel Basın (Kırıkkale Örneği 1951-1983)***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2014.

Salman, Bora, ***İspanya'da II. Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)***, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Teke, Cevdet, *II. Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Türkiye'de Basın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2008.

Topuz, Orhan, *Tasviri Efkâr Gazetesi'nin İkinci Dünya Savaşı'na Bakışı (1940-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Türkarıslan, Hürrem, *Vakit Gazetesi'nde Edebî ve Kültürel Hareketlilik (29 Ekim 1923- 4 Ekim 1926)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Uğur, Savaş, *Tek Parti Döneminde Muhalefet Basını ve Tan Gazetesi (1938-1945)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Yentürk, Yüksel, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Dış Politikası ve Denge Siyaseti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Yılmaz, Ayşegül, *İttihat ve Terakki'nin Tarihi Bir Kaynağı Olarak Son Posta Gazetesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2019.

Yurttaş, V. Ercan, *Lozan Barış Konferansında Çözüme Kavuşturulamayan Sorunlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007.

Doktora Tezleri

Güvenir, O. Murat, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basını (Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987.

Kılıç, Sezen, *Türk Basını'nda Hitler Almanyası*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009.

Manka, Ayşe Gülçin, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Anadolu Ajansı'nın Dış Haber Politikası*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Salihpaşaoğlu, Yaşar, *Türkiye'de Basın Özgürlüğü*, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Yetim, Fahri, *Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1957-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

M. Turhan Tan'ın
Müessesinin tarafından çıkarılan
en son sayıları
Hürrem Sultan 150 K.
Niyazi Dönüş 100 K.
Cem Sultan 75 K.
Tarihî Masahatler 75 K.
Tarihî Türkler için ayrılmış
büyük stüdyo
— Cumhuriyet Matbaası —

Cumhuriyet

Onyedinci yıl sayı : 5746

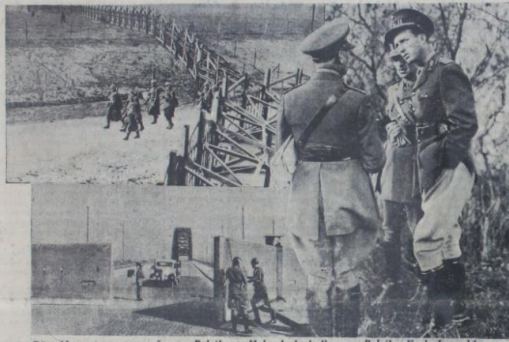
İSTANBUL — CAGALOĞLU
Teşkilat ve mektup adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul, No. 266
Ticaret Sicil No: 22386, Tahrir heyeti: 34238, İktisadi ve maliye heyeti: 34239 — 34239

Cumartesi 11 Mayıs 1940

**Hazıranda
çıkıyor.**
Gelincik

Alman Orduları Dün Sabah Belçika ve Holandaya Tecavüz Etti

İki memleket de şiddetle müdafaaya geçtiler. İmdada çağırılan müttefik ordu Belçikaya girdi

Dün Alman taarruzuna uğrayan Belçika ve Holanda hududları ve Belçika Kralı Leopold

Harekâtın hülasası

Holanda ve Belçika karşı uzun müddette hazırlanan Alman taarruzu dün sabah başladı. Bu memleketlerin hisarlarını müdafaa edemedikleri bahane eden Almanlar, şafakla beraber ordularına tecavüz etmiş, Lükenburga istila etmişler. Alman tayyareleri bir çok Holanda - Belçika - Fransa şehirlerini bombalamış, bazı yerlere paraşütlerle asker indirmiş ve kara ordusu ile yoldan bakım yaparak ilerlemiş ve Belçika hududunda terkif etmişler. Taarruz uğrayan devletlerin istinadlı ordularına müttefikler yardım kabul edecek derhal ordularını Belçikaya göndermişlerdir. Aşağı büyük kahdün başlamıştır.

Belçika ve Holanda orduları müdafaaya hazırlanmışlardır. Sınırlı Holandada şiddetli muharebeler olmaktadır. Lükenburgda Fransa - Alman orduları karşı karşıya gelmişlerdir. Büyük hareketler istenmektedir. Tıvazın bütün dünyada çok fazla takip edilmektedir.

Alman ordularının taarruzu gösterilen deşir ile taarruz hatlarını, bombalamaya ve paraşütlerle asker indirilen şehirleri gösteren harita

Taarruz Belçika Hududunda durduruldu

Fransa ve İngiltereye de hava akınları oldu - 130 Alman tayyaresi düşürüldü

Bütün su kanalları açılan Holanda kuvvet ve cesaretle mukavemet ediyor

Varan altı, Yedi, sekiz!...

Almanya dışındaki Holandaya, Lükenburga ve Belçikaya taarruz etmiş bulunuyor. Demek ki kutsalınla neza eden üç memleketi dala tecavüz uğramakta ve hususile evvelki emreden başlayan Alman istila tayyaresinin hücumuna maruz kalan memleketleri sa yın sekize çıkmaktadır. İşte şimdi: Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Holanda, Lükenburg ve Belçika. Artık halk hırsızlık ezmelerinden medet uman millet bulunma onun altına sadece sıkmak ilâm gelmiş. Zaten istinad veya hatı kancı diye pınan gürümde de kaldı.

Sınırlar levaz, müttefik ve meşale his vaziyete sekiliniy edilmiş gire Avusturya diğer taraflarında harbin tehlikesi zine maruz olmak bakımından etimopiyası emilde İsviçre, Macaristan, Balkanlar, İtalya var İspanya ile Portekiz bu yarı harbin neşetle şiddetli Avusturya el ilâzı gıyay ve pek akla da gelmiştir bir kimsenin.

YUNUS NADİ
(Akras 26, 3 şifun 3 te)

Paristen başka 6 Fransız şehri bombalandı, sivil halktan çok ölenler var

Reynaud «kılıcımızı kınından çıkardık, artık emretmek vaziyetinde olan, Fransız ordusudur!» diyor

Bir çok şehirler havadan bombardıman edildi, tayyare meydanlarına paraşütlerle indirilen Almanlar imha olunuyor
Hava tecavüzüne uğrıyan İsviçre seferberlik yaptı

Çemberlayın çekildi

Yeni hükümeti Çörçil kurdu

Fransada da milli birlik kabinesi teşkil edildi

Dün Alman tayyareleri tarafından bombardıman edilen, Belçikana payitahtı Brüksel

Tarihte

Türkler ve İngilizler

Büyük Tarihî tefrika
Yazan: ZİYA ŞAKİR
Bugün 2 nci sahifede

İngiltereye yapılan hücumlar

Londra 10 (Hassal) — Alman tayyareleri bu sabah saat 4 ün ilâzını peşî ve şiddetli Fransanın bir çok şehirlerini bombardıman etmişlerdir. Paris'te derhal tahliye emri verilmiştir. Çok çok alâkadan geçen Alman tayyareleri girmişlerdir. Fransız avcı tayyareleri bir kaç bombayı atmışlar müttefik olan diğer tayyareleri derhal pusukenmişlerdir.

Alman tayyareleri karşı etiminde Nancy, Colmar, Lille, Lyon, Fribourg ve Lorient şehirlerini de bombalamışlardır.

Rusya'ya yapılan hava taarruzu etiminde de ilâzın 10 Kıp ilâzın, 20 Kıp yazaşmış. Bu. Eym etiminde Baza tayyare intayyareleri bombalamışlardır. Burada iki dinlenen tayyareleri düşürmüşlerdir.

Müttefikler muhabele bilimsile müracaat edebilir

Paris 10 (Hassal) — Batılılar Nezeret bildirdi.

Fransa hükümeti 1 Eylül 1939 da Amerika Birleşik Devletleri varlığı karşısında Fransız hava kuvvetlerini aktif olarak bombalamaya etimomet ve pulas oheret idareleri taarruz etimomet.

(Akras 26, 3 şifun 3 te)

Çemberlayın millete veda kitabesi

Beşviki Çemberlayın bu akşam ziyade İst. (Akras 26, 3 şifun 3 te)

Lüksemburg istila edildi

Alman müttefikleri, bu sefer müdafaaya hazırlanan ordularını Lükenburga istila etmişlerdir. Lükenburg hükümeti, müttefiklerle ittifakla, Lükenburg taarruzatın taarruzatı.

(Akras 26, 3 şifun 3 te)

Paris Müdafaa Edilmiyecek

Bu Karar, Amerika Vasıtasile, Dün Berline Bildirildi, Şehirdeki Kuvvetler Tahliye Edildi

Paris'in simit muntazamındaki müdafaa noktasıdır. Fransız hükümeti Paris ile Beaucourt arasında yapılmış bir mukabil taarruz mevzifine tahliye edilmiştir ve Fransızlar 8 kilometre kadar ilerletmişlerdir. Bu taarruzun bir sonucu olarak şehirdeki kuvvetler tahliye edilmiştir. Fakat, Almanların Paris'i tahliye için parçası ve parçası parçaları taşıyıcı her an artmaktadır. Almanlar Mars'ın baş noktasından girmişler ve Chateau'u almışlardır.

Paris Etrafında

Müthiş Bir Harp Devam Ediyor

Reynaud, Ruzvelten En Seri Yardımı Beklediğini Bildirdi

Paris şehrinin düşmana teslimi sırasında kon. dikkatlenmesine nazaran etnik üzere Paris'e ka-
kon Amerika sefiri Bill Bul-

Paris, 13 — Başvekil Paul Reynaud, bu akşam radyo ile en hazine ve tarihi nutuklarından birini söyleyerek Pa-
ris'in 70 senelik bir fauldan sonra bir kere daha düşman
tarafından işgal edilmek üzere olduğunu bildirmiştir. Rey-
naud daha sonra, meşru hükümetin mücadeleye devam et-
mek üzere Paris'ten ayrıldığını ve böylece meşru emele-
rine uygun olmayan her harekete karşı gelmek istediğini
ilzah etmiştir.

Fransa Başvekil, bugün Ame-
rika Cumhurbaşkani, M. Ruzvel-
ten'e bir kere daha mücadele et-
tiğini ve Nazilerin dünyaya ta-
laklıkları ile bulundukları için
en seri yardım dilediğini anla-
tırmıştır.

Ordunun Kahramanlığı
Reynaud'un Fransız ordusun-
dan bu ordunun kahramanlığı
jandan bahsederek sözleri son de-
rece müstesnadır. Reynaud, ordunun
ve kumandanlarının vazifelerini
kahramanlıkla ifa ettiklerini ve
buna hırsız gücünü, fedakarı-
nı, soyledikten sonra jandarı ila-
ve etmiştir.

"Bu büyük v. ramanlık gire-
leren ordu ve millet, memleketi,
ni itidil altında bırakamaz ve
memleketinin itidilini toprakla-
ya uğratamaz."

"Fransa yeryüzündeki bir in-
sancılara hepine de yardım et-
miştir. Sıra, bu borcu ödemeye
geldi."

"Bütün dünyanın Fransayı
tahdir ettiğini biliyoruz. Fransa
bu tahdir etmişlerini yar-
damını bekliyor ve onun için di-
ğer demokratlere mücadele edi-
yor."

Reynaud, bunun üzerine bu-
gün de M. Ruzvelten'e müca-
dele ve yardımın azami süratle
yetirtilmesini rica ettiğini bil-
dirmiş, daha sonra İngiltere ha-
va kuvvetlerinin ifa ettiği hizmet
leri için de teşekkür ederek sözle-
rini şu şekilde bitirmiştir:

"Harp iddetini arttırmıyor. Fa-
kat bir demokrasinin mücadele
düşmanına karşı kati galebeği
kazanacağına ve düşman kuv-
vetlerinin sergisi olacağına L.
manıyoruz." (Sona: 4. Sü: 1)

AMERİKALILAR Tahlebiyor Taşyan Gemi Yapıyorlar

Washington, 13 (A. A. — Kon-
gresi donanma için bir milyar
100 milyon dolarlık tahsisatı
kabul etmesi üzerine ceman
120.000 tonluk 22 harp gemisi
dijar edilmiştir. Bu gemilerin
arasında 43.000 tonluk iki safta,
harp gemisi 8000 tonluk iki kru-
vazir, 8 destroyer, 6 tahlebiyor
2 taşıyıcı gemi, bir tahlebiyor
bir taşıyıcı gemi ve bir mayın
dökücü gemi bulunmaktadır.

AMERİKA Müttefiklere Ne Kadar Yardım Edebilir ?

Yazan: M. Z. SERTEL

İtalyanlar harbe girmesi,
girdiye kadar harp harf-
ci kalan, iki büyük devleti de va-
ziyetlerini tayine mecbur edecek
mıdır ?
Bu iki devletten biri Amerika,
diğeri Sovyet Rusya'dır.

Bu sebeplerle ki, Amerika
Cumhurbaşkanı Roosevelt'in meclis,
bütün dünyaya büyük bir alkış
uyandırmıştır.

Amerikalıların umumiye
günden güne müttefiklerini leh-
ne inkıfap etmektedir. Demokra-
silerin harikı kaybetmelerini, Sil-
mali Amerikalıların ilerletmelerine
ve müttefiklerine yardım etmesinin
caydırıcılığına karşılık, bütün
Cumhurbaşkanı'nın, geçen günkü
nutku, Amerikan efkânı umumiye
yıldızındaki bu anlayışın ifadesi-
dir. Roosevelt, İfratın sıvayışının
bir hayal olduğunu söylemiştir.

Amerika, yeryüzündeki demokra-
sinin inşaatına karşı ilâkîy kalı-
maz.

Fakat Roosevelt, Amerikanın
yapabileceği yardımın da bu-
duna cümlesiştir. Amerika İtalya
ve Almanya'ya hiçbir şey satma-
yacak, bu iki devletin her türlü
mihnetlerini kendine karşı, A-
merikanın bütün zengin maddi
hayatlarını müttefiklerine yardımına
bağdellecektir. Fakat Amerika
harbe girmiyse, ve Avrupa
harbine aker girmiyse, ne olur ?
Su halde Amerikanın demok-
rasilere yapabileceği yardımın
şümülü nedir ?

Müttefikler askere muhtaç
değildirler. İngiliz ve
Fransız imparatorlukları onlara
muhtaç oldukları muahharlıkları ver-
ebilir. Fakat İngiltere ve Fran-
saya taşıyacağı, tonluk, harp
malzemeleri bakımından Almanya-
ya nisbeten zayıf olduğu meş-
rudur. Almanya, Flander'den
riyat eden müttefik askeriye her
"bize tank ve taşıyıcı yetiştir-
mi" diye bağırıyorlardı. Daha
dün İngiliz radyosunda nutuk
söylüyor İngiliz ricalinden biri:
"Flider'den Amerikanın
polence taşıyıcıları, askerlerini
Amerikanın gönderdiği tankla-
rı bekliyorlar, diyorlar."
(Sona: 4. Sü: 2)

İtalyan üsleri Dün de Bombalandı

İngilizler Asmara ve Gura'ya Tekrar Taarruz Etiler

Mısır - Trablus Hududunda Bir Çarpışma Oldu, 60 İtalyan Askeri Esir Alındı

Londra, 13 — İngiltere
ile İtalya arasında hava mu-
harebeleri devam etmekte-
dir. İngiliz hava kuvvetleri
İtalyan Şarkı Afrikası üze-
rine taarruzlara devam et-
mektedir.

Asmara ve Gura tekrar bom-
bardman edilmiştir. Doğrudan
doğruya vuku bulan bomba is-
kabetleri hangarları ve binaları tah-
rip etmiştir. Bütün İngiliz tay-
feleri hava dafii toplanmış

kuvvetli muhalefetine rağmen
bir bir zarara uğramamıştır.
Bir düşman avcı taşıyıcısı
kati olarak düşen iki tane mi-
nomet olarak düşürülmüş ve dört
tanesi de hasara uğratılmıştır.

Hebeştan'a Yapılan Akın
Habeştan'ın Dirdana taşıyıcı
meydanında da bombalamalar ve
bir mihmetat deponu ile bir ok
hangarları tam isabetler oldu et-
mişlerdir. Mihmetat deponu
dan gelen talimat üzerine nepe-
dildiği tahmin edilmektedir. Mev-
(Sona: 4. Sü: 3)

İSPANYA Gayrimuharip Kaliyor

Habeştan'ın Bazı
Kısımlarında İsyân
Çıktığı Söyleniyor
Madrid, 13 (A. A.) — Resmî ga-
zete, bu sabah, sağdaki karar-
nameyi neşretmiştir:
"İtalyanlar Fransa ve İngiltere,
ye harp harbe girmesi üzerine
mücadele Akdeniz yayılmış ol-
duğundan, İspanya hükümeti, İ-
spanyanın gayri muharipliğini ka-
rartırmıştır."

Bütün paçetler kararnameyi
neşretmektedir. Bunun yukarı-
dan gelen talimat üzerine nepe-
dildiği tahmin edilmektedir. Mev-
(Sona: 4. Sü: 4)

Başvekil Bugün M. Meclisinde Beyanatta Bulunacak

Ankara, 13 (A. A.) — İcra Vekilleri
Heyeti bugün saat 13 de Başvekillete
Başvekil Dr. Refik Saydamın başkan-
lığında toplanmıştır.

Parti Grubu bu sabah toplanıyor
Ankara, 13 (TAN Muhabiri bildirir-
yor) — Cumhuriyet Halk Partisi Meclis

Grup'u içtimalı yarın (bugün) öğleden
evvel saat 11 de yapılacaktır. Bu içtima-
da hükümet harici meseleleri hakkında
izahat verecektir.

Meclisin öğleden sonra yapılacak to-
planında Başvekil Dr. Refik Saydamın ay-
ni mevzu üzerinde beyanatta bulunması
muhtemeldir.

EN SON DAKİKA İngiltere Hükümeti Fransaya Bir Mesaj Gönderdi

Londra, 13 — İngiltere hükümeti, bugün Fransız hükümetine
gönderdiği bir mesajda, İngiltere'nin bütün varlığı ile Fransa ile
beraber olduğunu, iki memleket ve millet arasındaki birliğin sa-
nuna kadar devam edeceğini, bu itibarla sayısında iki memleketin
her sırtına her zaman olarak yeni bir kahıyetle devrine kavuş-
acağını ve bu devrin umudunda en çok yakın olduğunu, muhare-
benin karada havada ve Okyanuslarda devam edeceğini bildirir.
Bu Mesajın bir noktası da, harbi müdahale yapılacak tamir-
at masraflarının paylaşılmamasıdır. İngiltere, bunu kabul etmiştir.

Böylece, 13 — Gayri resmî mahiyette bir rivayete göre, Ro-
manya Kralı Karol, Yugoslavya Saltanatı Nahi Fransız Paule bir
mesaj göndermiş ve İtalyan harp planı karşısında Romanya-
nın hırsızlığını muhafazaya devam edeceğini bildirmiştir.

Böylece, 13 — Savcılarının Sofya, Sefiri Lavrentiev, Poten-
sifun kaybolmuşundaki mihnet bulunan Bökre, Elçiliğine ta-
yin edilmiştir. Sofya Sefaretine de eski Prag Sefiri Aleksandr
Bresh'nin tayin olduğu haber veriliyor.

221

Garp cephesinden Liège'e kadar bütün Meuse boyunca

Müthiş meydan muharebesi oluyor

Tarihin kaydetmediği bu korkunç harp belki birkaç gün daha sürecektir

Almanlar mühim zayıat verdiler

Sedan ve Longwy'de meydan muharebesi

hâlâ bütün şiddetiyle devam ediyor!

**Almanlar taarruzlarını garp cephesine teksif ettiler
Belçikalılar "Meuse,,ü kahramanca müdafaa ediyor**

Müttefik orduları başkumandanı
General Gamlen

Fransada'ki İngiliz orduları
başkumandanı general Gort

*Kan ve ateş
içinde siyasi
vaziyet*

Necip Ali KUÇUKA

Mejmo'dan Hollanda'nın er-
nostlamsa kâdar olan çarpı cephe-
si Mejmo'dın dediği âhı insanın
mukaddesatıdır. Mejmo'dın dediği
âhı kânlı ve büyük müharebereler
birisi cereyan etmekte. Muh-
birin inkişaf ettiği strafaşında sin-
gülden bir kâğıt kâğıdı Mejmo'dın
sâkiri müharebir bile bir hü-
mekten henüz uzaktırdır. Gü-
nâ kâ kâ tarcıfı ana kuvvelleri
Mejmo'dın dediği âhı kânlı ve
kâ kâ tarcıfı ana kuvvelleri
ama daha girmişler. Ajanlar
verdiği habere göre âhı kânlı ve
kâ kâ tarcıfı ana kuvvelleri
harp salınesine henüz yeni inkişaf
ettiriyor. Diğer taraftan mütefak-
kuvvetler de Belçika'da harekâtı
yapıyorlar. Mejmo'dın dediği
gimdimin aydınlanma bir âhı kâ
varlar. Almanlar Polonya harbin-
denbir kullannılmaya devam et-
mekte. Mejmo'dın dediği âhı kâ
ve Hollanda'da muvaffakiyet
taahhüt çâşmşlardır. Tarcıfı
kâ sinerine nâ gelen taahhüt
kâ sinerine nâ gelen taahhüt
landa, cehennem oldı kadâ
tarcıfı olmuştur. Almanlar
son harekâtleri beyismel kâ

Sabahleyin vaziyet :

Fransız sabah tebliği
Paris; 14. a.s. — 14 Mayıs sabahı ta-
cihli francız tebliği :
Alman hücumu, fazlalegan bir şid-
detle inkisaf etmektedir.
Merkezi Belçika'da kayde değer bir
şey yoktur. Düşman, Liege'den Na-
mur'e ve Sedan'a kadar Meuse nehrine
varmıştır. Sedan tahliye edilmistiği ve
bu şehrin civarında ve aynı zamanda
Rhinat'nın şimal muntakasında bilhassa
şiddetli çarpışmalar olmuştur.
Longwy'nin cenubundan Moselle'nin
kadar çarpışma devam etmektedir.
Wissemburg muntakasında düşma-
n (Sonu 5. inci sayfa)

İngiliz kabinesinde

Londra; 14. a.s. — Yeni tayinler :
Lord Beaverbrook : İktisadi harp nazırı,
Robert Hubson : Ziraat nazırı,
John Reith : Nakliyat nazırı.

Türk Hava Kurumu

Genel merkez heyeti toplantısı
Türk Hava Kurumu Genel Merkez Heyeti, mayısın (16) ncı perşembe günü saat (10) da, merkez binasında altı aylık toplantısını yapacaktır. Muhterem âzanın teğfiri rica olunur.

Belçikanın yeni Ankara sefiri

tekdini merasiminden bir intiba görüyorsanız

Belçika'nın yeni Ankara sefiri De La Vaille, dün saat 18,30 da Çankaya köşkünde Reisi -tümhur İsmet İnönü tarafından kabul edilmiş ve itimatnamesini takdim etmiştir.

Kabul esnasında Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioglu hazır bulunmuş. Mektepteki re-

Dün gelen tebliğlere ve telgraflara göre askerî vaziyeti ve Belçikanın Liège şehriden geçerek Namur, L'Anant'tan cənuba, fransız hududundaki Sedan, Longwy'e kadar uzanan Meuse nehrî boyunca teessüslü olan yeni cəpheyi və meydan müharibələrinin yapıldığı sahəyi göstərən haritə

C. H. P. Meclis grupunda

**Hariciye Vekilimiz
siyasi hâdiselere
dair izahat verdi**

Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Millet Meclisi grubu dün (14/5/948) saat 15 te topla vekili Trabzon mebusu Hasan Sakın'ın reisliğinde toplandı:

Kararnamele birkaç endüstriden geçen kanton hıyalarında, o içte müteahhası sa-vılan endüstrinin hasırladığı mezinin B. M. M. müzaheretlerine esas itilbar edilmedik hâkırında Tokat mebusu Fakih Fekel tara-fından verilen tahbir üzerine teşekkül eden komisyon tetkikatını muhtevî raporunu mü-lâkâcel vardi.

Bundan evvel söz alan Hariciye Vekili Zükrü Sarıoğlu, son on beş günlük siyasi ve hukuki konuların bir uzaaktan yakından alkışları edenleri arazi usulüyle inceleme ve bazı hatırların aynı mevzuatla ilgisindeki usullerine cevap verirken son derece nazımına geçişine de vakit geçirmiş olmasına binaen bu işin gelecek hafta

C. H. P. Umumî
İdare heyetinde

Cumhuriyet Halk Partisi U
mumi İdare Heyeti; dün mutab
taftalık toplantısını yapmış, Par
ti'yi alâkadar eden mevzular ü
zerinde müzakerelerde bulun
muştur.

Hollanda'da
vaziyet
çok ciddidir

Hollanda'da vaziyet çok ciddi dir. Hollanda kraliçesi ve hükümet erkânı Londra'ya geçmişler dir. Bundan sonra Hollanda hükümeti Londrandan idare edilecektir. Almanlar Hollanda'da ilerlemektedir. Rotterdam şehri düşmüştür. Bu husustaki telgraflarımız ilâzün ayyıdadır.

Kahire, 15 a.s. — Reuter a) bildiriyor:
Müttefik donanması, evlece tes-
edilen program mucibince manev-
lar yapmak üzere, Iskenderiye'de
denize açılmıştır.

